

MICHAEL PRESTWICH

YÜZ YIL SAVAŞLARI

Avrupa'yı Şekillendiren İngiliz-Fransız Mücadelesi

Çeviri: Samet Özgüler

Kronik

YÜZ YIL SAVAŞLARI
Avrupa'yı Şekillendiren İngiliz-Fransız Mücadelesi

—

MICHAEL PRESTWICH

KRONİK KİTAP: 314
Avrupa Tarihi Dizisi: 15

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
İsmail Keskin

ÇEVİRİ
Samet Özgüler

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Ağustos 2022, İstanbul

ISBN
978-625-8431-63-6

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

MICHAEL PRESTWICH

YÜZ YIL SAVAŞLARI

Avrupa'yı Şekillendiren İngiliz-Fransız Mücadelesi

Çeviri: Samet Özgüler

Kronik

Michael Prestwich

Michael Prestwich, Durham Üniversitesi'nden emekli tarih profesörü ve eski rektör yardımcısıdır. Özellikle I Edward dönemi olmak üzere, Orta Çağ İngiliz tarihi uzmanıdır. Önemli çalışmaları arasında *Knight: The Medieval Warrior's (Unofficial) Manual* (2010); *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (1996); *English Politics in the Thirteenth Century* (1990); *The Three Edwards: War and State in England, 1272-1377* (1980) bulunmaktadır.

Samet Özgüler

1994 yılında Ankara'da doğan Özgüler 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede Eskiçağ Tarihi kürsüsünde yüksek lisans eğitimine devam eden Özgüler'in Caesar, Ammianus Marcellinus ve Vegetius'tan çevirilerinin yanı sıra yayınevimizde Adrian Goldsworthy'den *Roma Nasıl Çöktü?* ile *Augustus*, Patrick N. Hunt'tan *Hannibal*, Jane Penrose'dan *Roma Ordusu*, Barry Strauss'tan *Spartaküs* ve *Historia Agusta - Roma İmparatorları 1-2* çevirileri mevcuttur.

İçindekiler

Tablo, Harita ve Görseller Listesi		vi
Teşekkür		ix
Ön Söz		xi
Zaman Çizelgesi		xv
1. Bölüm	Savaşın Sebepleri	1
2. Bölüm	İlk Evre, 1337-45	11
3. Bölüm	Crécy ve Calais	25
4. Bölüm	Poitiers ve Brétigny	40
5. Bölüm	Barış ve Savaş, 1360-77	62
6. Bölüm	Yeni Krallar, 1377-99	75
7. Bölüm	14. yüzyılda İngiliz Birlikleri	93
8. Bölüm	14. yüzyılda Fransız Birlikleri	112
9. Bölüm	Savaş Lojistiği	123
10. Bölüm	Agincourt	138
11. Bölüm	Normandiya'nın Fethi	156
12. Bölüm	"Bakire" ve İngilizlerin Çöküşü	170
13. Bölüm	15. yüzyılda Ordular	191
14. Bölüm	Kâr ve Zarar	207
15. Bölüm	Şövalyelik ve Savaş	224
Sonuç		235
İleri Okuma		235
Notlar		241
Dizin		253

Tablo, Harita ve Görsel Listesi

SOY TABLOLARI

Tablo 1 İngiliz Kraliyet Ailesi, 1327-1471 xx
Tablo 2 Fransız Kraliyet Ailesi, 1270- 1380 dolaylarında xxi
Tablo 3 Fransız Kraliyet Ailesi, 1350-1461 xxii

HARİTALAR

Harita 1 Kara Prens ve III. Edward'ın büyük seferleri xxiv
Harita 2 Brétigny Anlaşmasına göre Fransa'daki İngiliz toprakları, 1360 xxv
Harita 3 VI. Charles'ın ölümünden sonra Fransa'daki İngiliz toprakları, 1422 xxvi
Harita 4 1436'dan sonra Fransa'daki İngiliz toprakları xxvii

GÖRSELLER

Görsel 1 Caen'in İngilizler tarafından zaptı, 1346. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839). 30
Görsel 2 Crécy Muharebesi'nin 15. yüzyıldaki bir yorumu. İngilizler, okçularıyla birlikte sağda yer alıyor. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839). 34

Görsel 3	İsyankâr çiftçilerin Meaux bölgesinde katledilmesi, 1358. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839).	55
Görsel 4	Chateau de Vincennes. Merkez kulesinin büyük kısmı V. Charles tarafından yaptırıldı. Kamu kullanımına açık görsel.	57
Görsel 5	Bertrand du Guesclin'in silahlarını taşıyan bir şövalye. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	63
Görsel 6	John Chandos'un ölümünün hayalî bir tasviri, 1369. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839).	70
Görsel 7	Kara Prens, Limoges'in yağmalanması esnasında sedyesinde hasta hâlde yatıyor, 1370. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839).	72
Görsel 8	Bertrand du Guesclin'in, Saint-Denis Bazilikasındaki mezar heykeli. Kamu kullanımına açık görsel.	78
Görsel 9	Buckingham Kontu Calais'e geçiyor, 1380. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839).	79
Görsel 10	Aljubarrota Muharebesi, 1385. British Library, Royal 14 E IV f. 204r.	91
Görsel 11	14. yüzyıldan, tam zırlı bir Fransız şövalye. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	115
Görsel 12	14. yüzyılın sonlarına doğru, bir Fransız şövalye. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	119
Görsel 13	VI. Charles ve kraliçesi Bavyeralı Isabeau. *The Chronicles of Enguerrand de Monstrelet*, çev. Thomas Johnes (Londra, 1840).	139

Görsel 14	Bu hayalî gravürde, V. Henry ile sancaktarı, önünde diz çöken bir tutsak ile görülüyor. *The Chronicles of Enguerrand de Monstrelet*, çev. Thomas Johnes (Londra, 1840).	155
Görsel 15	Bedford Dükü John. *The Chronicles of Enguerrand de Monstrelet*, çev. Thomas Johnes (Londra, 1840).	166
Görsel 16	Castillon Muharebesi'nde Fransız zaferi, 1453. Martial d'Auvergne's, *Les Vigiles du Charles VII*. Bibliothèque nationale de France, MS Français 5054, fol. 229v.	188
Görsel 17	15. yüzyıl ortalarından bir atlı şövalye. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	199
Görsel 18	15. yüzyıldan bir Fransız arbaletçi. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	201
Görsel 19	*Dulle Griet,* bugün Ghent'te bulunan bir 15. yüzyıl topu. Kamu kullanımına açık görsel.	203
Görsel 20	Bir topun 19. yüzyıldaki rekonstrüksiyon çizimi. A. Parmentier, *Album Historique. Le Moyen Age* (Paris, 1896).	204
Görsel 21	Ünlü paralı asker Mérigot Marces'in 1391 yılında idam edilmesi. *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, 2 cilt, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839).	213
Görsel 22	Olivier de Clisson'un, Saint-Deniz Bazilikasında bulunan mezar heykeli. Kamu kullanımına açık görsel.	216
Görsel 23	Sir Kenneth Branagh, *V. Henry*'de askerlerine moral veriyor (1989). Renaissance/BBC/Curzon/Kobal/REX/Shutterstock.	239

Teşekkür

Bu kitabı yazmam için bana öneride bulunan ve yazma sürecinde çokça yardımı dokunan Alex Wright'a minnettarım. Ayrıca, Paul Tompsett, Ronnie Hanna, David Campbell ve yapım ekibinin tümüne çok şey borçluyum. Hem yazılı hem de elektronik formatta olmak üzere kütüphane imkanlarından sürekli olarak faydalanmamı sağladığı için Durham Üniversitesi'ne de teşekkür borçluyum. Son yıllarda araştırma süreci, kaynakların elektronik formatta erişilebilir olmasıyla dönüşüm geçirmiştir, dolayısıyla bu kitap, Internet Archive, Hathi Trust ve Gallica olmadan yazılamazdı. Her zamanki gibi, yardımları ve tavsiyeleri için karıma dev bir şükran borcum var.

Ön Söz

1435 yılında, İngilizlere hizmet eden bir Fransız görevli Jean de Rinel, şöyle demiştir: "Herkesin malumu, yaklaşık yüz yıldır, savaşlar ve diğer icraatlar yoluyla, kötülükler ve telafisi mümkün olmayan zararlar hem deniz hem de kara yoluyla sürekli bir şekilde katlanarak artıyor."

Bu savaş, "Fransa tacını kimin hak ettiği ve kimin alacağı üzerineydi."[1] Lakin, Yüz Yıl Savaşları terimi 19. yüzyıla dek kullanılmadı. Bu terim ilk olarak Fransa'da, 1820 yılında yayımlanan bir tarih kitabının girişinde kullanılmıştır.[2] İngiliz tarihçileri de bundan sonra, 19. yüzyılın ikinci yarısında söz konusu terimi kullanmaya başladı. Modern dönem tarihçilerinin, bu terim üzerinde oldukça anlaşılabilir şüpheleri vardır. Bu savaşta birçok farklı çatışma vardı, bunlar kuzeydeki İskoçya'ya ve güneydeki İspanya'ya kadar yayılıyor ve araya sürekli barış anlaşmaları giriyordu. 1337 ve 1453 yılları, başlangıç ve bitiş tarihleri olarak sorgulanabilir; 1290'lardaki İngiliz-Fransız savaşını bu düşmanlığın başlangıcı olarak görmek için iyi sebepler vardır. Fransa'daki son İngiliz toprağı olan Calais, 1558 yılına kadar düşmedi. Ayrıca, Britanyalı hükümdarların kendilerine Fransa kralı demesi de 19. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Bununla birlikte, tüm bu su götürmez karmaşalara rağmen Yüz Yıl Savaşları terimi, savaşın

1 *Joan of Arc: La Pucelle*, haz. Craig Taylor (Manchester, 2006), s. 240.

2 C. O. Desmichels ve A. Trognon, *Tableau sommaire du cours d'histoire générale* (Paris, 1820), s. 28.

hâkim olduğu uzun bir dönemi tanımlamak için uygun ve kaçınılmaz bir tanımlamadır. Bu kitabın amaçları doğrultusunda, savaşın temelinde İngiltere ile Fransa arasında, fasılalarla birlikte 1337'den 1453'e kadar süren çatışmalar olduğu yönündeki geleneksel görüşü benimsedim.

Yüz Yıl Savaşları birçok farklı yoruma tabi tutuldu ve böylesine geniş kapsamlı bir konunun tarih yazımında son zamanlarda önemli gelişmeler yaşandı. Bu konuda çalışan tarihçilere çok ama çok şey borçluyum. Lakin, konuya katkı sağlayan araştırmacıların ismini bu aşamada (iki istisna hariç) anmaktansa söz konusu katkıların, "İleri Okuma" bölümündeki kitap tavsiyelerinde açıklığa kavuşacağını umuyorum. Kitaptaki dipnotlar, büyük oranda, tarihçilerin eserlerine övgüden ziyade alıntıların kaynaklarını belirtmek için kullanıldı.

Askerî strateji ve taktik konusu her zaman savaş çalışmalarının merkezinde yer almıştır. Uzun bir süre boyunca tarihçiler arasında, komutanların, kaçınılmaz olmadığı sürece muharebeye girmektense mantığı kullanmak istediği yönünde bir fikir birliği olmuştur. 14. yüzyılın sonlarına doğru Fransızlar, bu tür riskler almadan çok önemli başarılar elde ettiler. Ancak bu tutucu kabule güçlü itirazlar geldi. Öne sürülen argümanlara göre, özellikle de III. Edward ve V. Henry döneminde İngilizler, kasıtlı bir şekilde muharebeye girmek istiyordu. 14. yüzyıl yani piyade birliklerinin süvarilere karşı üstünlük kazandığı dönemde, taktiksel bir devrim olarak görülebilecek İngilizlere özgü uzun yay, tartışmanın merkezinde olmuştur. Muharebe alanında okçuların konuşlandırılma şeklinin tartışılması kısır bir döngüye girmişken, savaşın sonuçlarının hem yay hem de topların gelişimiyle askerî teknoloji bakımından ne kadar açıklanabileceğini sorgulayan "teknolojik determinizm" sorusu çok daha ilgi çekiciydi.

Savaş tarihi, Fransız tarihçi Philippe Contamine'nin ufuk açıcı eserinin gösterdiği üzere, strateji ve muharebelerin çalışılmasından çok daha fazlasıdır. Sefer hazırlığı sürecindeki idari çabalar

geride hacimli bir kayıt arşivi bırakmıştır ve bunlar da asker toplama, lojistik ve finans alanında detaylı bilgiler sağlar. İngiliz arşivleri özellikle doludur, lakin hem İngiliz hem Fransız birlikleri için mevcut olan deliller tarihçilere, kroniklerin sağlayabileceğinden daha derin bir anlayış kazandırmıştır. Celp listeleri, atların değer listeleri ve diğer kayıtlar, bunlarla bağlantılı veri tabanlarının da yardımıyla orduların ve askerî kariyerin doğasının temeline dair yeni bir fikir kazandırmakta.

Bu, vahşet dolu bir savaştı. Kasabalar yağmalanmış, köyler yakılmış, ekinler yok edilmişti. Siyasi hayat, yapılan suikastlarla sekteye uğratılmıştı. Yine de bu savaşın, onuru ve asil davranışları yücelten farklı bir yönü daha vardı. Bu, şövalye sınıfının, haşmetli turnuvaların ve muazzam gösterilerin olduğu bir çağdı. Şövalyelik, aristokratik bir dünya görüşüydü, bunun onurunun vurgulanışı ve bireylerin icraatlarının övülmesi, savaşın idaresinde önemli çıkarımlar yaratmıştı. Yine de onurlu eylemlerde bulunmak için sevgililerinden ilham alan, göz alıcı bir şekilde bezenmiş atlara binen şövalyelerden çok daha fazlası vardı. Birçok kişi için şövalyelik, tutsakları fidye karşılığında bırakmak suretiyle elde edilen muazzam kâr potansiyeli sebebiyle, bir işti. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, çatışmaların bu açısını daha keskin bir odağa yerleştirmiştir.

Savaşı finanse etme ve gerekli olan insan gücünü sağlama ihtiyacının ekonomik etkileri olmuştur. Aynı şey İngiliz akınlarının yıkıcı stratejisi ve paralı asker sürülerinin korkunç eylemleri için de geçerlidir. İnsanlar, kâr amaçlı girişimlerden ziyade savunma araçlarına yatırım yapmıştır. Aynı zamanda, savaştan kâr ederek muazzam büyüklükte kaleler inşa eden bazı kişiler de olmuştur. Yine de değişimin ne kadarının savaşa, ne kadarınınsa 14. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan hıyarcıklı veba gibi diğer etkenlere bağlı olduğunu saptamak hâlen zordur.

Son yıllarda ortaya koyulan çalışmaların çeşitliliği, bu ve diğer muhtelif temaları, bir bütün hâlinde savaşın kapsamlı bir anlatısı

olarak bir araya getirmenin mümkün olduğu anlamına gelmekte. 20. yüzyılın büyük kısmı boyunca bu tür bir tarih anlayışı, akademik tarihçiler arasında moda değildi. Ancak,Jonathan Sumption'ın hem oldukça kapsamlı hem de eşi benzeri olmayan detaylar sunan *The Hundred Years War*[3] adlı eserinin muhteşem bir şekilde gösterdiği üzere, böyle bir durum artık söz konusu değildir.

PARA BİRİMLERİ ÜZERİNE NOT

Temel hesap birimine göre 1 pound, 20 şilinden oluşuyordu, her şilin de 12 peni ediyordu (Fransa'da bu terimler *livre, sous* ve *denier* olarak geçer). İngiltere'deki bir diğer hesap yöntemiyse "mark" idi. Bir mark, bir poundun değerinin üçte ikisiydi ve 13 şilin ile 4 peniden oluşuyordu. Sikkeler gümüş ya da altın olabiliyordu; Fransa'da altın sikkeler, Yüz Yıl Savaşları dönemi boyunca kullanımdayken İngiltere'de altın sikkeler ilk kez 1344 yılında darbedilmiştir. Farklı para birimlerinin farklı değerleri vardı, bu da öncelikli olarak sikkelerdeki gümüş ya da altın oranlarındaki farkın sonucuydu. Söz konusu paraların günümüz para birimlerindeki karşılığını vermek pek mümkün değildir lakin bir şövalyenin maaşının normalde 3 pound olduğunu belirtmek ve iyi bir at alabilmesi için yaklaşık 20 pound harcaması gerektiğini söylemek yardımcı olabilir. Atlı bir okçunun maaşı da 15 şilin civarıydı.

UNVANLAR ÜZERİNE NOT

İngiliz şövalyelerine "Sir" dememeyi tercih ettim. Bu, böylesi saygı ifadelerine duyduğum eşitlikçi itirazlardan ötürü değil, Fransız şövalyelerini "Sire" olarak adlandırmanın normal bir uygulama olmamasından kaynaklıdır ve görünüşe göre doğru olan, İngilizlerle Fransızlara eşit şekilde davranmaktır.

3 Yüz Yıl Savaşları. (ç.n.)

Zaman Çizelgesi

1327 III. Edward'ın İngiltere tahtına çıkışı.
1328 VI. Philip'in Fransa tahtına çıkışı.
1329 İskoç kralı Robert Bruce'un ölümü. Onun yerine II. David gelir.
1337 VI. Philip, Gaskonya'ya el koyduğunu ilan eder.
1338 III. Edward, Flandre'ye yelken açar.
1339 Thiérache seferi. Buironfosse Muharebesi'nden bir sonuç çıkmaz.
1340 III. Edward, resmen Fransız tahtında hak iddia eder. Sluys Deniz Muharebesi'nde İngiliz zaferi. Tournai kuşatması. Esplechin Antlaşması.
1342 Bretonya bölgesindeki taht kavgasına İngiliz müdahalesi.
1343 Malestroit Antlaşması.
1345 Lancaster kralı Henry, Auberoche bölgesinde muzaffer olur.
1346 Crécy Muharebesi'nde İngiliz zaferi. Neville Geçidi Muharebesi'nde İngiliz zaferi. İskoç kralı II. David esir düşer.
1346-7 İngilizler Calais bölgesini kuşatır ve ele geçirir.
1347 La Roche-Derrien Muharebesi.
1348 İngiltere'de Kara Veba yayılıyor. Garter sınıfı kuruluyor.

1349	Evreux kontu Charles, Navarre kralı olur.
1350	Winchelsea açıklarında Kastilya gemilerinin yenilgisi. Fransa kralı VI. Philip ölür, yerine II. John tahta geçer.
1351	Bretonya bölgesinde "Otuzlar" Muharebesi.
1352	Mauron Muharebesi'nde İngiliz zaferi.
1355	Kara Prens'in Narbonne bölgesine yaptığı *chevaucheé*.[1]
1356	Kara Prens'in Poitiers bölgesinde zaferi; II. John esir düşer.
1358	Fransa'da halk isyanı, *Jacquerie.*
1359-60	III. Edward'ın Reims ve Burgonya seferi.
1360	Brétigny Antlaşması.
1362	Brignais Muharebesi'ni *routier*[2] birlikleri kazanır.
1364	Fransa kralı II. John ölür, yerine V. Charles geçer. Cocherel Muharebesi'nde Du Guesclin zafer kazanır. Blois hükümdarı Charles, Auray Muharebesi'nde öldürülür.
1367	Kara Prens'in İspanya, Nájera bölgesindeki zaferi.
1369	İngiltere ile Fransa arasında savaşın tekrar başlaması.
1370	Robert Knollys'in başarısız *chevauchée*'si. Kara Prens'in Limoges bölgesini yağmalaması.
1372	La Rochelle açıklarında İngilizlerin deniz mağlubiyeti.
1375	Saint-Sauver-le-Vicomte bölgesinde İngilizlerin teslim oluşu. İngiltere ile Fransa arasında Bruges Antlaşması.
1376	İngiltere'de "İyi Parlamento"nun kurulması. Kara Prens'in ölümü.

1 Orta Çağ'da düşman bölgelerini zayıflatmak adına atlı birliklerle gerçekleştirilen bir çeşit yağma akını. (ç.n.)

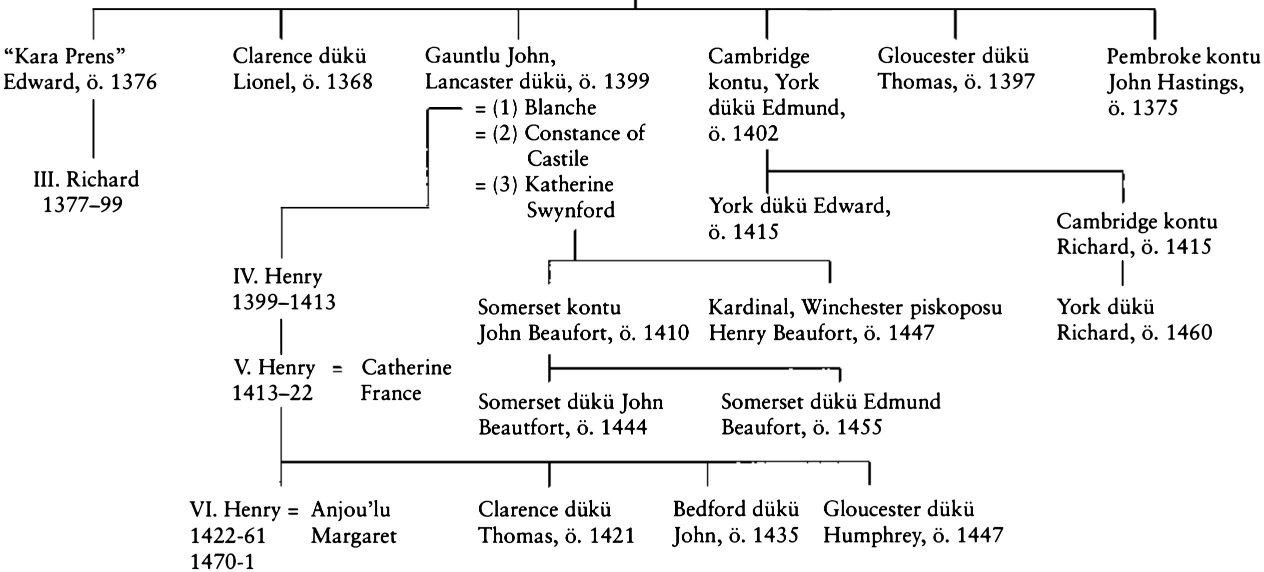
2 Paralı asker. (ç.n.)

1377 III. Edward'ın ölümü; II. Richard'ın tahta çıkışı.
1380 V. Charles'ın ölümü; VI. Charles'ın tahta çıkışı. Bertrand du Guesclin'in ölümü.
1382 Roosebeke Muharebesi'nde Fransızların Flamanlara karşı zaferi.
1385 Fransız-İskoçların İngiltere'nin kuzeyini işgali. Aljubarrota'daki Kastilya Krallığı'na karşı Portekiz zaferi.
1386 İngiltere'ye yapılması planlanan Fransız saldırısından vazgeçilir.
1388 Otterburn bölgesinde İskoç zaferi.
1392 VI. Charles ilk kez delirir.
1396 Niğbolu Muharebesi'nde büyük bir Fransız Haçlı ordusunun yenilgisi.
1399 II. Richard'ın tahttan indirilmesi ve ölümü; IV. Henry'nin tahta çıkışı.
1407 Orléans dükünün suikasta uğraması.
1413 IV. Henry'nin ölümü; V. Henry'nin tahta çıkışı.
1415 Harfleur kuşatması, Agincourt Muharebesi'nde İngiliz zaferi.
1417 V. Henry'nin Normandiya fethinin başlangıcı.
1418 Paris'te Armagnac katliamı.
1419 Rouen'deki başarılı İngiliz kuşatmasının sonuçlanması. Burgonya dükünün Montereau'da suikasta uğraması.
1420 Troyes Antlaşması. V. Henry, VI. Charles'ın halefi olarak kabul edilir.
1421 Beaugé Muharebesi'nde İngiliz yenilgisi.
1422 V. Henry'nin ölümü; VI. Henry'nin tahta çıkışı. VI. Charles'ın ölümü; VII. Charles'ın tahta çıkışı.
1423 Cravant Muharebesi'nde İngiliz-Burgonya zaferi.

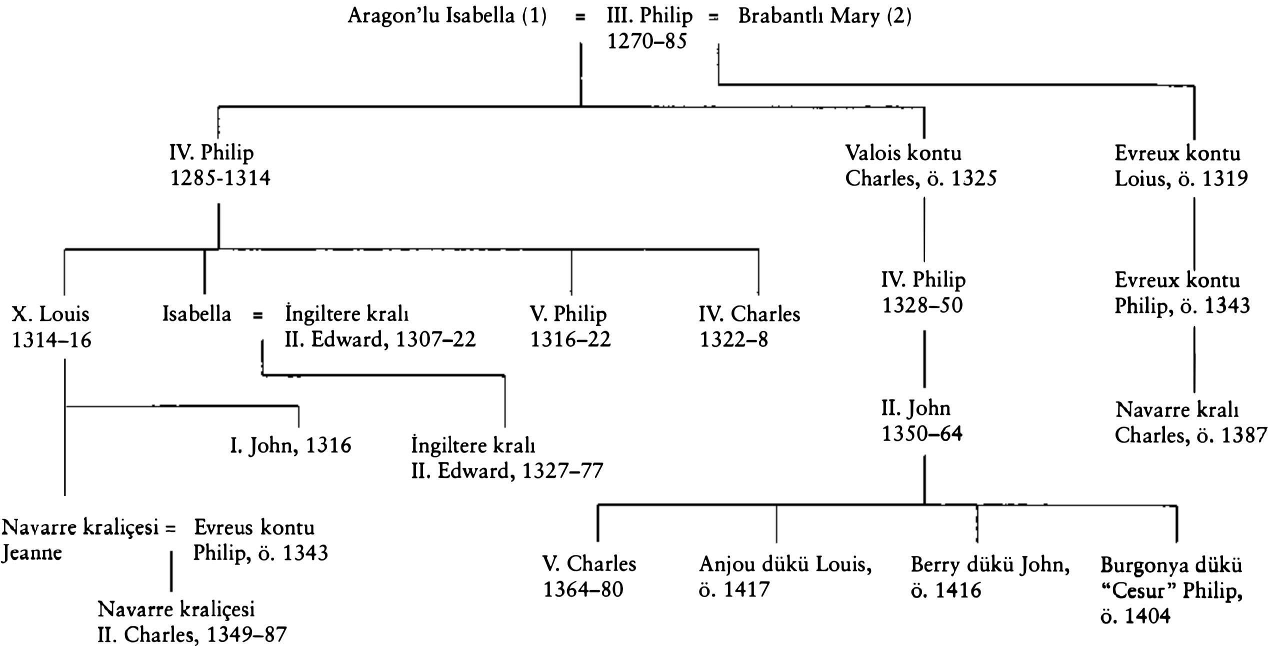
1424 Verneuil Muharebesi'nde İngiliz zaferi.
1428 Orléans kuşatması başlar.
1429 Jan Dark tarafından Orléans kurtarılır. Patay Muharebesi'nde İngiliz yenilgisi.
1430 Jan Dark'ın ele geçirilmesi.
1431 Jan Dark'ın yargılanması ve öldürülmesi.
1435 Arras Antlaşması; Burgonya, İngilizlere desteği bırakır.
1436 VII. Charles, Paris'i alır.
1444 Tours Antlaşması.
1445 Fransız askerî iç tüzüğü oluşturulur.
1448 Fransa'da *Franc-okçuları* kurulur.
1450 Formigny Muharebesi'nde Fransız zaferi.
1453 Castillon Muharebesi'nde Fransız zaferi.

Soyağacı Tabloları

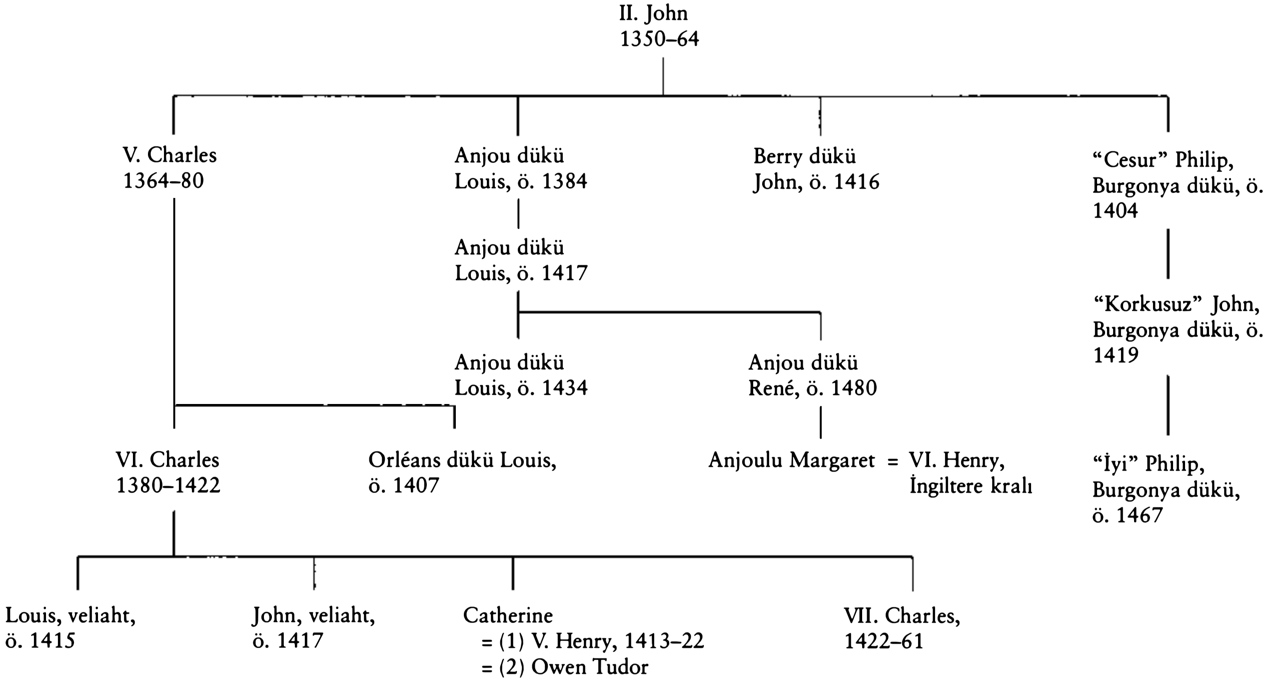
İNGİLİZ KRALİYET AİLESİ, 1327–1471

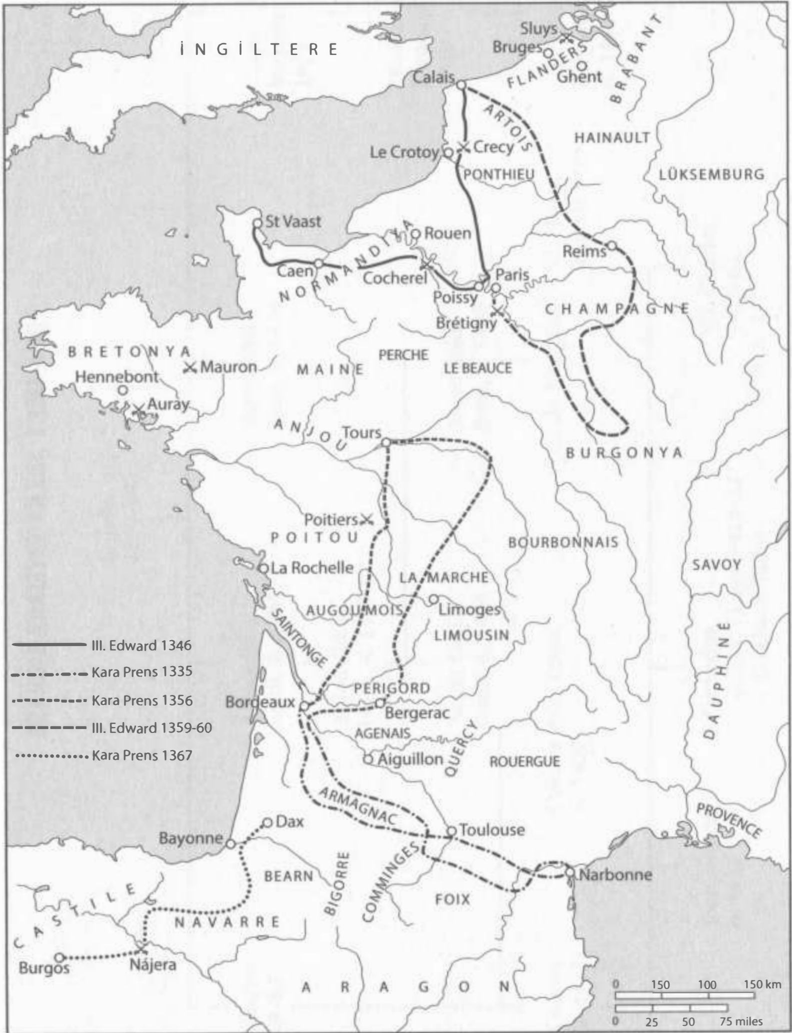
FRANSIZ KRALİYET AİLESİ, 1270- YAKLAŞIK 1380

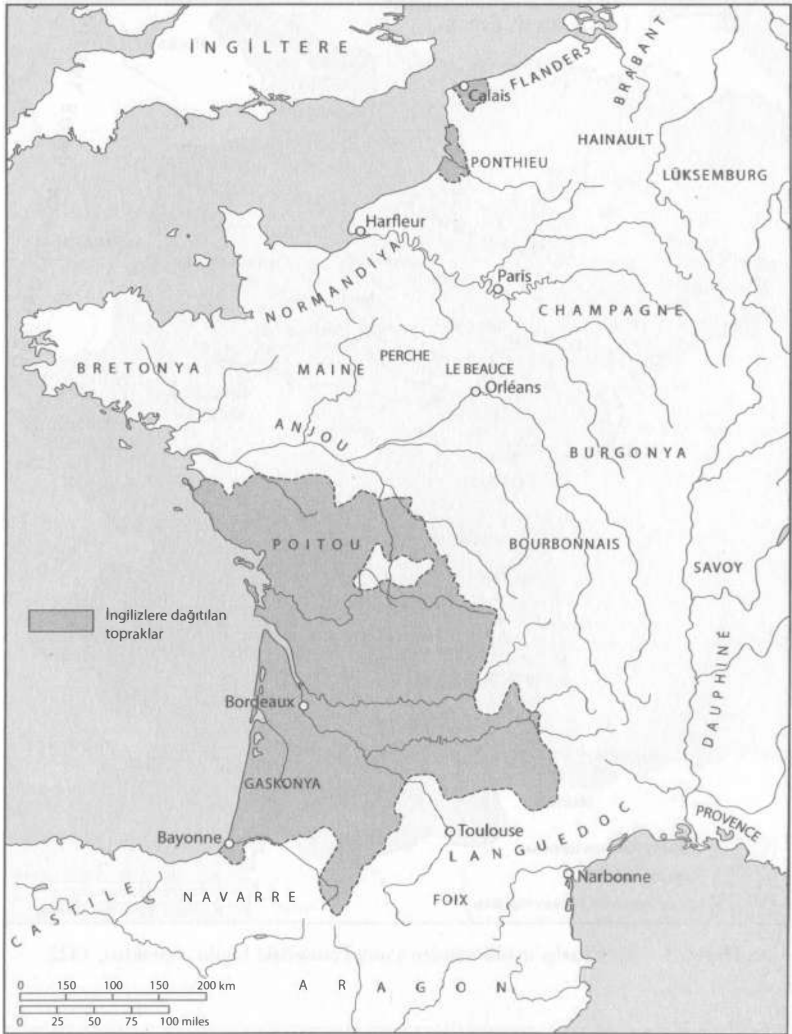
FRANSIZ KRALİYET AİLESİ, 1350–1461

Haritalar

Harita 1 III. Edward'ın ve Kara Prens'in büyük seferleri

Harita 2 Brétigny Antlaşmasına göre Fransa'daki İngiliz toprakları, 1360

Harita 3 VI. Charles'ın ölümünden sonra Fransa'daki İngiliz toprakları, 1422

Harita 4 1436 sonrası Fransa'daki İngiltere toprakları

1

SAVAŞIN SEBEPLERİ

Kararlı insanlardan oluşan küçük bir grup, Nottingham Kalesi'nin bulunduğu kayalığın altındaki tünellerden ilerledi. 1330 yılının Ekim ayıydı. Bu grubun içinde genç kral III. Edward da vardı. Kral, yoldaşlarıyla birlikte, annesi kraliçe Isabella'nın odasına daldı. Bu oda muhtemelen, kraliçenin merhum eşi II. Edward tarafından tasarlanmıştı. II. Edward'ın 1327 tahttan indirilmesinden beridir İngiltere, kraliçe ve onun âşığı Roger Mortimer tarafından yönetiliyordu. Şimdi ise, Mortimer ve iki danışmanı tutuklanmıştı. III. Edward'ın yönetimi böylece başlamış oldu. Yapılan bu darbe, III. Edward'ın risk almaya hazır, cüretkâr ve kararlı biri olduğunu göstermişti. Babasının feci hükümdarlığından sonra, monarşinin gücünü ve prestijini geri getirmek için çok şey yapmalıydı.

Nottingham darbesinden iki yıl önce, Vaolis'lı VI. Philip Fransa kralı oldu. Bir önceki kral IV. Charles, 987 yılından beri hüküm süren Capet hanedanının son üyesiydi. Bu hanedandan, X. Louis'nin 1316 yılındaki ölümüne dek sürekli bir şekilde erkek hükümdar çıkmıştı ve bu konuda muazzam bir başarı sağlanmıştı. Louis'nin yerine kardeşi V. Philip gelmiş, onun sonrasında da genç kardeşi IV. Charles, 1322 yılında tahta çıkmıştı. IV. Charles da 1328 yılında öldü. IV. Philip'in torunu olan Valois'lı Philip, soydaki erkekler arasından en yakın varisti; onun tahta geçmesi konusunda çok az tartışma bulunuyordu. Lakin, bir kronik

yazarı olan Froissart'a göre, "büyük savaşa ve büyük yıkıma" yol açan şey, Philip'in tahta çıkışıydı.[1] Savaş hemen başlamadı; Philip, III. Edward'ın Gaskonya dükalığına el koyulmasını 1337 yılında emretmiştir.

GASKONYA, İSKOÇYA VE AŞAĞI ÜLKELER [HOLLANDA]

Gaskonya dükalığı ile alakalı uzun süredir sorunlar vardı; bu makam, II. Henry'nin, Aquitaine'li Elanor ile 1152 yılında evlenmesi vasıtasıyla İngilizler tarafından ele geçirilmişti. 1259 Paris Antlaşması'nda İngilizler, dükalık için krallarının, Fransız hükümdarına vasallığını kabul etmişti. Bu antlaşmadan sonra İngiltere ile Fransa arasında 30 yıldan fazla bir barış dönemi olsa da bir kralın, topraklarının bir kısmı için başka bir kralın egemenliğini tanımak zorunda olması durumu, bir sorun kaynağıydı. 1294 yılında Fransa parlamentosu I. Edward'ı Gaskonya'yı kaybetmekle suçlayınca savaş patlak verdi; bu savaş, 1297 yılında bir antlaşma yapılana dek sürdü. 1324 yılında tekrar kısa bir savaş oldu. Fransız monarşisi, yargı gücünü genişletmek istiyor ve Gaskonyalıların Paris parlamentosuna çağrılarını teşvik ediyordu. Yeni *bastide*'ler, yani küçük ve müstahkem kasabaların kurulması yönünde görüşler öne sürülüyordu. Kendi güçlerini inşa telaşındaki hırslı Gaskonyalı asiller, İngilizleri Fransızlara karşı kışkırtıyordu. Ayrıca, Gaskonya'nın doğusundaki Agenais konusunda da önemli anlaşmazlıklar vardı. Görünüşe göre bitmek tükenmek bilmeyen diplomatik oturumlar, birçok konuyu çözme konusunda başarısız olmuştu. II. Edward'ın tahttan indirilmesi konusunda yapılan suçlamalardan biri de kralın, Gaskonya'daki toprakları ve lortlukları kaybetmiş olmasıydı. Bunları geri kazanmak, III. Edward için önemli bir görevdi.

I. Edward'dan sonra hiçbir İngiliz kralı, dükalığı ziyaret etmemiş olsa da Gaskonya meselesi ve buranın statüsü, Yüz Yıl Savaşları boyunca kritik önemini sürdürdü. İngilizlerin amacı

1 *Froissart*, i, böl. 2, s. 84.

Gaskonya'yı özgür bir şekilde, herhangi bir Fransız hükmü olmadan elde tutmaktı. Lakin bu dükalık, İngiltere ile çok da yakın değildi. Gaskonyalı asillerin İngiltere'de, İngiliz asillerin de Gaskonya'da toprakları yoktu. Gaskon tüccarların İngiltere'de işi her zaman kolay olmuyordu, çünkü kraliyetin kendilerine tanıdığı ayrıcalıklar, özellikle de Londralıların düşmanlığına sebep oluyordu. Yine de şarap ticareti güçlü bir ekonomik bağdı. 14. yüzyılın başlarında, Gaskonya şarabının dörtte birine tekabül eden yılda 20.000 fıçı civarında şarap, yaklaşık 200 gemiyle İngiltere'ye gönderiliyordu.

Bir başka anlaşmazlık konusu da İskoçya'ydı. 1296 yılında, I. Edward'ın hayatının sonlarına tekabül eden dönemde İngiltere ile İskoçya arasında savaş çıkmıştı. Çok az şey elde etmiş olsa da, İskoçların Fransızlarla müttefikliği, ülkelerinin daha sonraki dönemlerde nasıl bir gruplaşma izleyeceğini gösteriyordu. II. Edward'ın saltanatında, 1314 yılında Bannockburn'de, İngilizler Robert Bruce tarafından feci bir yenilgiye uğratılmıştı, 1322 yılında ise İngiliz kralı, Yorkshire'da az kalsın İskoçlar tarafından ele geçiriliyordu. 1332 yılında küçük bir İngiliz ordusu Dupplin Moor bölgesinde İskoçları yendiği zaman durum önemli derecede değişti. III. Edward bu çarpışmaya açıkça dahil olmamıştı; bu, 1290'lı yıllarda kısa bir süre İskoçların krallığını yapmış ve Bruce'ların düşmanı olan -John Balliol'un oğlu- Edward Balliol'un zaferiydi. III. Edward 1333 yılında savaşa, Balliol'e destek vermek için girdi ve Halidon Hill Muharebesi'nde muzaffer oldu. Bu, İskoçlara karşı uzunca bir süre devam eden pahalı seferlerin yapılmasına yol açtı. Fransızlar, 1334 yılında, Robert Bruce'un oğlu olan genç kral II. David'e sığınma hakkı sağladılar. 1336 yılında gelen bir istihbarat raporuyla İngilizler, Fransızların İskoçlara destek verme ve Portsmouth'a saldırma planları yaptığından haberdar oldu. Sonrasında Fransızlar, İskoçlara diplomasiden başka bir destek sunamadı. Lakin şurası açıktı ki eğer Edward İskoçya'da başarılı olacaksa, Fransızların

Bruce monarşisine desteğinin etkisiz hâle getirilmesi gerekebilecekti.

Aşağı Ülkeler'de de Fransa ile İngiltere arasında önemli rekabetler söz konusuydu. III. Edward, Hainault kontunun kızı Philippa ile evliydi. Ticari çıkarlar önemliydi; bölgenin zengin kasabaları, İngiliz yünü ithalatına bağımlıydı. Brabant, Hainault ve Jülich gibi bazı bölgeler imparatorluğun parçası olsa da, Flandre ve Artois kontları Fransız hükümdarına sadakat yemini etmişti. 1302 yılında, çoğu ilkel sopalarla silahlanmış Flaman kasaba halkı, Courtrai Muharebesi'nde Fransızları yenmişti, ancak 1328 yılında VI. Philip, Cassel Muharebesi'nde intikamını aldı. Bundan sonra, Fransız otoritesi ve nüfuzu Felemenk topraklarında arttı. Yine de, en önemlileri Ghent ve Brugge olan kasabalar ve prenslerin bir kısmı, III. Edward'ı müttefik olarak görüyordu.

FRANSIZ TAHTINDA HAK İDDİASI

Gaskonya ve İskoçya meseleleri ile Felemenk topraklarındaki rekabet, 1294 yılında başlayan İngiliz-Fransız savaşının etkenleriydi. III. Edward döneminde ortaya çıkan yeni bir etken de İngilizlerin Fransız tahtında hak iddia etmesi oldu. IV. Philip'in kızı olan annesi Isabella vasıtasıyla Edward, Valois hanedanında yaşça büyük kişi konumundaydı. Onun bu durumu, hukuk konusunda iyi bir noktaydı. 1328 yılında İngiliz elçiler, Edward'ın hakları konusunda tebligat verse de, Fransızlar bunu ciddiye almadı. Bu, pek de şaşırtıcı değildi. Sonraki yıl Edward, Amiens'li Philip'e sadakat yemini etti ve onun tahttaki hakkını etkin bir şekilde tanımış oldu. 1331 yılında tekrar Fransa'ya gitti ve bu görevini gizli tuttu. Edward gizli bir şekilde, Fransız kralına biat ettiğini açıkladı. 1337 yılında savaş patlak verdiğinde onun taht üzerindeki iddiası da önemli değildi. III. Edward bu unvanı o yıl sadece bir kez kullandı ve bir manifestoda VI. Philip'e Fransa kralı diye hitap etti. Yine de, 1339 yılında Edward papalığa savaşın

gerekçesini gönderdiğinde, Fransız tahtı üzerindeki iddiasına dair uzun bir açıklama yaptı. Şöyle demişti: "Bu krallık, kadın kırılganlığıyla yönetilmemelidir ve bu sebeple bir kadın fert yönetimden dışlandığında bu durum, dışlanmış kadının soyundan gelen erkek bir ferdi dışlamamıştır."[2] 1340 yılının Ocak ayında duyurulan resmî bir beyannameye göre Edward, Fransa kralıydı. Bu unvanı, Ghent kasabasındaki bir seremonide aldı. Buradaki amaç, Edward'ın müttefiklerini cesaretlendirmekti; Edward bu unvana sahip olursa, Fransa kralına sadakat yemini eden müttefikleri, artık asi olarak görülmeyecekti. Fransız tahtı üzerinde hak iddia etmek savaş boyunca İngilizlerin emellerinden biri olmaya devam etti. Bazı zamanlarda bu, bir pazarlık unsurundan fazlası değildi, bazı zamanlarda ise gerçekçi bir savaş hedefiydi.

SAVAŞIN BİRİNCİL SEBEPLERİ

Gaskonya, İskoçya, Aşağı Ülkeler [Hollanda] ve İngilizlerin Fransa tahtında hak iddia etmesi, savaşta uzun süre boyunca gündemde olacaktı. Savaşın çıkmasındaki birincil sebepler ise 1330'lu yıllarda ortaya çıktı.

1337 yılında VI. Philip'in, Gaskonya'ya el koyduğunu ilan etmesine yol açan şey, Artois'lı Robert'ın III. Edward'ın sarayında bulunmasıydı. Robert, VI. Philip'in eniştesiydi. Kralın yakın arkadaşı olan bu adam, halasının miras edindiği Artois kontluğu üzerindeki hak iddiasını kuvvetlendirmek amacıyla sahte belgeler ürettiği meydana çıktığında rezil rüsva olmuştu. İngiltere'ye kaçmıştı ve Edward'ı savaşa girmesi için teşvik edenlerden biri de oydu. Edward, Robert'a gösterdiği ayrıcalıkların, VI. Philip'i kızdırıp tahrik edeceğini fark etmiş olmalı.

VI. Philip ve III. Edward'ın başında olduğu ortak bir Haçlı seferi için yapılan planların bozulması önemli bir gelişme oldu. Philip, Edward'ın koşullarını karşılamaya hazırlıklı değildi ve

2 Murimuth ve Avesbury, s. 92.

doğuya yapılacak bir seferi finanse ve organize etmenin getireceği zorlukların bilincindeydi. Bir güvensizlik ortaya çıkınca Papa, yapılacak seferi 1336 yılında iptal etti. Marsilya'da toplanan filo, tehditkâr bir şekilde Manş Denizi üzerindeki limanlardan geçti.

1337 yılında çok az askerî eylem oldu, birçok kronik yazarına göre bu tarih özellikle önemli bir tarih de değildi. Lakin bazılarına göre durum bundan farklıydı; Giles le Muisit'nin yazdığı Tournai kroniğinde, savaşın bu yıl başladığına dair bir başlık bulunur. Bu kronikte, savaşın III. Edward tarafından "adaletsiz ve mantıksız bir şekilde" başlatıldığı anlatılır.[3] 1337 yılında Fransa ile İngiltere arasındaki bu çatlak, diplomatik süreçteki bir diğer aksaklıktan çok daha fazlasıydı. O yıl III. Edward'ın aldığı önlemlerden anlaşıldığı kadarıyla kral büyük ölçekli bir savaş planı yapıyordu. Mart ayında, parlamentoda III. Edward, en büyük oğlunu Cornwall dükü yaptı ve altı kişiye kontluk verip, bunlardan beş tanesine savaşta komuta yetkisi sağladı. Yaz aylarında, yerel mahkemeler ve ruhban toplantılarında yaklaşan savaşın nedenlerinin İngilizce olarak açıklandığı bir propaganda çalışması yapıldı. Savaşı finanse etmek için de önlemler alındı: Eylül ayında avam tabakası, üç yıllığına, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir orandaki vergi programı kabul etti ve kısa bir süre sonra ruhban sınıfı da onları takip etti. Açık bir şekilde görülüyor ki büyük ölçekli ve masraflı bir savaş planı yapılıyordu.

DAHA BÜYÜK MESELELER

Gaskonya, İskoçya ve Felemenk topraklarının sebep olduğu sorunlar ile İngilizlerin Fransa tahtında hak iddia etmesi birçok farklı açı ve derecede önemli olmaya devam etti, ancak bunlar tek başına Yüz Yıl Savaşları'nı açıklayamaz. Zira savaş, pekçok farklı çatışmadan oluşmuştur. Bretonya'daki veraset anlaşmazlıkları gibi belirli sebeplerin yanı sıra, bu kadar sık ve böylesine

3 *Chronique et annales de Giles le Muisit*, haz. Henri Lemaître (Paris, 1906), s. 111.

büyük ölçekteki bir savaşa yol açan Geç Orta Çağ toplumundaki etkenler ve fikirler de söz konusuydu.

III. Edward, Sluys Muharebesi öncesinde bir konuşma yaptığında, söylenene göre bu savaşın haklı olduğundan, kendisine Tanrı'nın destek verdiğinden ve kâr elde edileceğinden bahsetmiştir: "Bugün benim için savaşan kişi, haklı bir dava için mücadele edecektir ve yüce Tanrı'nın lütfunu kazanacaktır, ayrıca her bir kimse, şahsen elde ettiği ne varsa alıp götürebilecektir."[4] Anlaşmazlıkları çözmek için savaş, uygun bir yol olarak görülüyordu. 13. yüzyılın sonlarında teorisyenler, özellikle de Kilise hukukçuları, haklı savaş üzerine, açıkça ifade edilmiş bir doktrin geliştirmişti. Buna göre savaşın sebebinin meşru olabilmesi için, anlaşmazlığı çözmenin diğer tüm yolları tüketilmiş olmalıydı. Dolayısıyla krallar, haklı savaş ilan etme hakkına sahipti ve krallıklarını ve kamu yararını savunmak için bu son çareye başvurabilirlerdi. Bu koşullarda halk, savaş için gerekli olan asker ve para ihtiyaçlarına rıza göstermek zorundaydı.

Orta Çağ'da, özellikle Haçlı Seferleri başta olmak üzere, inanç meseleleri sebebiyle pek çok savaş gerçekleştirildi. Öte yandan inanç üzerindeki farklılıklar, Yüz Yıl Savaşlarında çok az rol oynamıştır. Fakat yine de dinin bu savaşlarda önemli bir rolü vardı. Savaşın bütün tarafları, Tanrı'nın kendilerini desteklediğini iddia ediyor ve duayı, sayesinde savaşın kazanılabileceği silahlardan biri olarak görüyordu. Savaşın bir çeşit mahkeme olduğu ve sonucunun silah gücünden ziyade ilahi müdahaleyle belirlendiği şeklinde bir anlayış vardı. 1345 yılında divanına yazan III. Edward, onlardan şu talepte bulunmuştur: "Bugüne kadar bize verdiği başarılardan ötürü Tanrı'ya yürekten teşekkür edin ve bu yolda bize devamlılık sağlaması için yılmadan dua edin."[5] Ayrıca, "İsa Mesih'in ikimiz arasından kimi seçtiği belli olsun"

---

4 *The Wars of Edward III: Sources and Interpretations*, haz. Clifford J. Rogers (Woodbridge, 1999), s. 85.

5 A.g.e., s. 125.

diyerek, Fransız kralını da teke tek bir çarpışmaya davet ediyordu. Agincourt öncesinde yapılan muharebe planında Fransızlar, "Tanrı, Leydimiz ve *Monsieur* St. George'a" başvurmuştu. Bu, V. Henry'nin onlara yardım edeceğine inandığı aynı üçlüydü.[6] Savaş boyunca yankılanan bu tür ifadeler, basit bir retorik olarak göz ardı edilmemeli. Ayrıca kişisel düzeyde dindarlık, savaşmakla bağdaşmayan bir şey de değildi. Büyük İngiliz kumandanlarından biri olan Lancaster kontu Grosmont'lu Henry, *Livre de Seynts Medicines* adında dindarlıkla ilgili ileri düzey bir eser yazmıştı.

Savaş sadece kâr elde etmek ya da kaynaklar üzerinde kontrol sağlamak için yapılmamış olsa da, diğer fırsatların kısıtlı olduğu bir dönemde zenginlik ve güç elde etmek için bir yoldu. Yüz Yıl Savaşları, ekonomik zorlukların ve belirsizliklerin olduğu bir dönemde gerçekleşti. 1300 yılı civarında, iklimsel sıkıntılar da başlamıştı. Kışlar genelde soğuk geçiyordu ve tahıl üretimi zayıftı. Aralıksız yağan yağmurlar, özellikle 1315 ve 1316 yıllarının felaket düzeyinde geçtiğini gösteriyordu. Yıllar arasında büyük değişkenlikler söz konusuydu, lakin 1430'lar gibi bazı dönemler özellikle zorluydu. Hıyarcıklı veba yani "Kara Ölüm"ün 1348 yılında ortaya çıkışı, emeğin pahalanıp fiyatların düşmesi gibi oldukça geniş kapsamlı pek çok sonuca yol açtı. Her ne kadar toplumlar bu felaketlere şaşılacak derecede dirençli olsalar da, uzun vadeli sosyal ve ekonomik ilişkiler, değişen koşullarla zorlu testlere tabi tutuldu. Savaş, ekonomik zorlukları artırsa da, bazı kişilere de bu zorlukların içinden bir çıkış yolu sunuyordu.

Savaşa giden yolda başka etkenler de vardı. "Şövalyelik", Geç Orta Çağ dönemi için, aristokrat kültürünü özetleyen terimlerden biridir. Şövalyelik, söz konusu dönemde yeni bir şey değildi; şövalye kültürünün kökenleri en azından 11. yüzyıla kadar gider. Lakin, bu kavramı belirleyen eserler ve kronikler, Yüz Yıl

---

6 *Oeuvres de Froissart*, c. 18, s. 171; Christopher Philpotts, "The French Plan of Battle during the Agincourt Campaign", *English Historical Review* 99 (1984), s. 64.

Savaşları döneminde ortaya çıkmıştır. Tam olarak tanımlamanın güç olduğu bir konsept üzerine çok fazla şey yazılmıştır. Şövalye olarak değerlendirilmek için erkeklerden, silah kullanımında maharet sergilemeleri; sadakat, cesaret ve cömertlik göstermeleri beklenirdi. Onurlu olmak hayati derecede önemliydi. Silahla yapılan icraatlar konusundaki vurgusuyla şövalyelik, haklı bir davada olsa da, şiddeti yüceltiyordu. İdealde bu şiddet, Haçlı Seferleri'nde kullanılmalıydı, fakat kendi hakları için savaşan bir hükümdarın hizmetinde de kabul edilebilir bir şeydi.

Devletlerin büyük ölçekli savaşlarda savaşma kapasitesi önemli bir şeydi. Sabit ordular yoktu, bunun yerine asillerle kontrat yapılıyordu ve her ne kadar askerî yükümlülük kavramları tamamen terk edilmemiş olsa da askerî alandaki girişimciler, asker toplama konusunda son derece etkin bir yöntem sunuyordu. Bütçelendirme savaşı hiçbir zaman kolay olmamıştı ancak yöneticilerin elinin altında silah olarak oldukça geniş bir cephanelik bulunuyordu. Bu bütçe oluşturma araçlarından biri, doğrudan vergi toplamaktı; yündeki İngiliz ihracat vergisi ve Fransız satış vergileri gibi dolaylı vergiler de başka bir araçtı. Fransızlar için, para birimi üzerinde manipülasyon yapmak da faydalı bir bütçe kaynağıydı. İtalyan bankerler ve diğer tüccarlardan kredi de alınabilirdi. Bilhassa İngilizler için, hazırda bekleyen bir nakliye hizmeti bulundurmak önemliydi, her ne kadar önemli bir kraliyet filosu olmasa da, Fransa'ya yapılacak seferlerde nakliye amacıyla çok sayıda tüccar gemisini çağırmak da mümkündü.

Fransa ve İngiltere ortak bir kültür paylaşıyordu, aristokrat sınıfları da (farklı aksanlarda olsa da) aynı dili konuşuyordu. Buna karşın, açık bir uyruk farkındalığı da vardı. Yapılan bazı İngiliz propagandaları; savaşı, ulusal kimliğin savunulması için yapılan bir mücadele olarak tasvir ediyordu. 1295 yılında I. Edward, Fransızların, İngilizlerin konuştuğu dili kendi topraklarından kesip çıkarmak istediğini öne sürmekteydi. III. Edward da bu görüşü benimsedi, 1343 yılında parlamentoya VI. Philip'in, "Efendimiz

kralımız ve divanının da eksiksiz bir şekilde anladığı üzere, İngiliz dilini yok edip İngiliz topraklarını işgal etmeyi -Tanrı korusun!- amaçladığı" bildirilmişti. 1346 yılında, ele geçirilen bir Fransız istila planı parlamentoda okundu. Bu, düşmanın "Bütün İngiliz milleti ve dilini yok etmek ve ortadan kaldırmak" amacının bir delili olarak görüldü. Lakin, Edward'ın savaşı ayrıca "denizaşırı haklarını geri almak içindi" de.[7] İngiliz milletinin, Gaskonya'nın savunulmasıyla ve Fransız tahtında hak iddia edilmesiyle pek de bir ilgisi yoktu. Yine de, algıdaki milliyet farklılıkları, bu iki millet arasındaki gerginliklerin ve güvensizliğin bir etkeni ve yansımasıydı. On beşinci yüzyıldaki bir İspanyol eleştirmen, İngilizleri "diğer herhangi bir milletle barış içinde yaşamak gibi bir isteği olmayan" savaşçı bir halk olarak görüyordu, çünkü "barış onlara göre değildi." Eğer İngiltere'ye yabancılar gelirse, "İngilizler onları rezil etmek ya da küçük düşürmek için bir yol arayıp dururdu. Bu doğrultuda, daha önce de söylediğim üzere İngilizler, diğer bütün milletlerden çok farklıdır." Bunun aksine Fransızlar ise "Görgü, nezaket ve asalet konularıyla bağlantılı her şeyde çok bilge, anlayışlı ve hassastı, ayrıca tutkulu ve şehvetli insanlar olma konusunda kendilerini överlerdi".[8]

1337'de savaşın neden çıktığı açıktır, ancak savaşın devam etme şeklini ve yıllar boyunca sürmesini açıklamak o kadar da kolay değildir. Genelde hanedanlarla ilgili bazı durumlar, çatışmada özellikle etken sebep oluyordu, fakat Geç Orta Çağ toplumunun temelinde daha büyük sebepler de vardı. Barışın kendi kahramanları vardı, ancak savaşa gitme konusundaki irade çoğunlukla daha ağır basıyordu.

---

7 W. Stubbs, *Select Charters* (gözden geçirilmiş 9. Baskı, H. W. C. Davis, Oxford, 1913), s. 480; *Parliament Rolls of Medieval England*, haz. Chris Given-Wilson vd. (Woodbridge, 2005, CD-Rom), 1343, m. 1; 1346, m. 1.

8 Guttiere Diaz de Gamez, *The Unconquered Knight: A Chronicle of the Deeds of Don Pero Niño*, haz. Joan Evans (Londra, 1928), s. 104–5, 132–3.

2

İLK EVRE, 1337-1345

İngilizlerin savaş planı açıktı. Gaskonya'da savunma operasyonları yapılacaktı, öte yandan Fransızlara karşı yapılacak esas saldırı, ödenen paralarla satın alınan müttefiklerin olacağı Aşağı Ülkeler'de gerçekleştirilecekti. Bu, 1214 yılında kral John'u başarısızlığa uğratan ve 1297 yılında momentumunu kaybeden stratejiye benziyordu. Bu strateji, III. Edward gibi yetenekli birinin idaresinde olsa bile çok az başarı kazanarak siyasi bir krize ve fiili bir iflasa yol açtı.

Müttefiklik, en azından kâğıt üzerinde etkileyiciydi. Hainault ve Guelders kontları olan Jülich'li Margrave, Brabant dükü, Ren bölgesinin saray kontu ve Alman imparatoru Bavyeralı IV. Ludwig gibi isimlerin hepsi Edward'ın karmaşık ve aşırı derecede pahalı ağına dahil oldu. 1337 yılının sonu itibarıyla Edward, müttefiklerine en az 124.000 pound vaat etmişti. Nihayetinde Edward'ın yükümlülükleri muhtemelen yaklaşık 225.000 pounddu. Fransızlar da İngilizlerin bu gayretlerine karşılık verdi. Flandre kontunun ve Liege piskoposunun desteğini aldılar, ayrıca Bohemya kralı ile Aşağı Saksonya dükünün desteğini de kazandılar. Edward için, senetlerini nasıl ödeyeceği ve bu büyük koalisyonu eyleme nasıl geçirebileceği hususunda sorunlar vardı. En önemli kurul üyelerinden biri olan Salisbury kontunun iddiasına göre bu müttefiklik "kârlı bir sonuca doğru

gitmiyordu ve kral, tüm masrafları karşılayabilecek kaynaklara sahip değil gibiydi."[1]

AŞAĞI ÜLKELER

Kral Edward'ın 1337 yılında Aşağı Ülkeler'e bir sefer yapma umutları boşunaydı. Celp yavaştı, İskoç saldırılarına karşı koymak için birçok askerin dağıtılması gerekiyordu. Aşağı Ülkeler'de gerçekleştirilen tek operasyon, 1327 yılında İngiltere'ye kraliçe Philippa'nın kavalyesi olarak gelen ve 1330'lı yıllardaki İskoç seferlerinde onurlu bir şekilde hizmet eden bir Hainault'lu, Walter Mauny tarafından gerçekleştirildi. Kral, "onu çok seviyordu çünkü Mauny, birçok tehlikeli macerasında ona hizmet etmişti."[2] Mauny'nin komutasındaki filo, kasım ayında, Sluys bölgesi yakınlarındaki Cadzand Adası'na bir saldırı düzenledi ve Mauny'nin askerleri; yay, kılıç ve ateşi vahşi bir şekilde kullanarak adayı temizledi. Flandre kontunun piç üvey kardeşi Guy ele geçirildi ve sonrasında Mauny tarafından krala 8.000 pound karşılığında satıldı. Bu olay, henüz bu aşamada dahi savaşın bazı önemli yönlerinin gelişeceğini gösteriyordu. İngilizlerin okçuluğu oldukça etkiliydi; ayrıca geniş çaplı yıkımlar ve önemli derecede ekonomik kazançlar da mevcuttu.

İngiliz kralı da en sonunda, 1338 yılının Temmuz ayında Avrupa kıtasına yelken açtı ve Antwerp bölgesinde karaya çıktı. Yanında, sayısı beş bini aşmayan bir birlik vardı ve yine de bu küçük orduyu denizin ötesine taşımak muazzam bir gayret gerektirmişti. Askerleri, atlarını ve elzem ihtiyaçlarını taşımak için yaklaşık 13.000 tayfaya sahip 400 gemiye ihtiyaç duyulmuştu. Masraflar yüksekti; Edward, askerî hizmete ikna etmek için adamlarına çifte maaş vaat etti. Hiçbir çatışma yaşanmadı. Kral, kendisiyle yapılacak anlaşmayı sonuca bağlamak için, Alman

1 Sir Thomas Gray, *Scalacronica, 1272–1363*, haz. Andy King (Surtees Society, 2005), s. 125.

2 *Chronique de Jean Le Bel*, haz. J. Viard ve E. Déprez (Paris, 1904–5), i., s. 302.

imparatoru IV. Ludwig ile buluşmak üzere Ren havzasına gitti. Ludwig, Edward'ı Aşağı Ülkeler'de kendisinin imparatorluk naibi olarak atamayı kabul etti. William le Waleys olarak bilinen bir adam, Köln bölgesinde ortaya çıkıp "Hâkim kralın babası olduğunu iddia edince" tuhaf bir olay yaşandı.[3] II. Edward'ın, burada son derece tatsız bir şekilde öldürülmüş olmasından ziyade, Berkeley Kalesi'ndeki hapsinden kaçmış olması pek de akla uygun değildir. Ayrıca III. Edward'ın, Waleys'in bu iddiasıyla özellikle ilgilendiğine dair hiçbir gösterge de yoktur. Kronik yazarı Thomas Gray'e göre Edward, Antwerp'te iken zamanını savaşmaktan ziyade "atlı mızrak düellolarına girip lüks bir yaşam sürerek" geçiriyordu.[4] Kralın bu ikametinden herkes mutlu değildi. Edward'ın kendi hanesi içinde de bazı sorunlar vardı; bir grup asker, Gaskonya kâhyasının oğlu Oliver Ingham'ı öldürmüştü.

1338 yılında Fransızlar, Edward'ın bu zayıf konumundan istifade etmeyi başaramadı. VI. Philip, Amiens bölgesinden asker toplanmasını emretse de bu, sürekli olarak ertelendi ve kendisi de İngilizleri muharebeye çekmek için hiçbir girişimde bulunmadı. İngiltere'nin işgali için planlar yapıldı, ancak bu planları gerçekleştirme konusunda hiçbir şey yapılmadı. İngiltere'ye gerçekleştirilen saldırı, güney kıyısındaki limanlara yapılan akınlardan daha fazlası olmadı. Portsmouth saldırıya uğradı ve yakıldı, Southampton da daha büyük ve daha yıkıcı bir akınla yağmalandı. Kralın en büyük gemilerinden iki tanesi ele geçirildi. 1339 yılında Plymouth da saldırıya uğrasa da Fransızlar püskürtüldü. Fransızlar, Hastings'de daha başarılı oldular, lakin tam ölçekli bir işgal konusunda ortada gerçekçi bir tehdit yoktu.

III. Edward'ın Aşağı Ülkeler'deki seferi en sonunda, 1339 yılının Eylül ayında, kral ve müttefikleri Cambrai bölgesini kuşattığında başladı. Bunun sonrasında Fransız toprakları vahşi bir

---

3 *The Wardrobe Book of William de Norwell*, haz. Mary Lyon, Bryce Lyon ve Henry S. Lucas (Brüksel, 1983), s. 212.

4 *Scalacronica*, s. 127.

şekilde yakılıp yıkıldı. Bu, yeni ölçekte bir savaştı. Köyler ve ekinler ateşe verildi. Çıkarılan bir haber bülteninde III. Edward, "toprakların, tahılın, hayvanların ve diğer malların tamamıyla yok edildiğini" açıkladı.[5] İngilizler, bunun VI. Philip'i baskıya uğratacağını ve muharebeye çekeceğini umuyordu. İngilizler, 23 Ekim günü Buironfosse yakınlarında Fransızlarla karşılaştığında bu umutları gerçekleşmiş gibi göründü. III. Edward, "bütün askerlerini attan indirerek adamlarını nizama soktu; okçuları, ağır zırhlı süvarilerin kanatlarında konuşlandı, Gallerli birlikler de mızraklarıyla bunların hemen yanında yer aldı".[6] Bu, müttefiklerini şaşırtmış olsa da, özellikle de Dupplin Moor ve Halidon Hill bölgelerinde İskoçlara karşı yapılan savaşlarda kıymetini kanıtlamış bir yöntemdi. Ne var ki bu bir defansif dizilimdi ve Edward, rakibi VI. Philip'i savaşmaya kışkırtmak için gerekli imkânlara sahip değildi. "Bütün gün, muharebe düzeni almış bir şekilde ayaklarımızın üstünde bekledik, ta ki akşam vaktine doğru müttefiklerimiz, orada yeteri kadar uzun bir süre kaldığımızı fark edene dek."[7] Geceleyin müttefik ordusu sinsice sıvışmış oldu. Fransızlar, müttefiklere nazaran daha fazla kaybedecek şeye sahip olduklarını düşünüyordu, dolayısıyla o gün yiğitlik değil, tedbir galip gelmiş oldu.

GASKONYA

Gaskonya'da İngilizler konumlarını zar zor koruyabildi. İngiliz idarecilerin durumu son derece zordu. Aşağı Ülkeler'deki seferlerden yana tercih kullanıldığından, söz verilen birlikler İngiltere'den asla gelmedi. Ekonomik kaynaklar da yeterli değildi. 1337 yılının Temmuz ayında, Eu kontu tam ölçekli bir Fransız istilası gerçekleştirdi. Üç kale ve bazı küçük tahkimatlar ele geçirildi. Garonne boyunca yapılan bir akın büyük hasara yol açsa da hiçbir büyük kasaba ya da kale düşmedi. İngilizler küçük

5 Murimuth ve Avesbury, s. 304.
6 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 90.
7 Murimuth ve Avesbury, s. 306.

bir birlik göndermeyi başardılar, bu birlik eylül ayında bölgeye ulaştı. Fransızlar yaptıkları seferi bıraktı, İngilizler de kısa süre sonra, kaybettikleri bütün yerleri neredeyse geri aldılar. Kasım ayında, Saintonge bölgesine doğru başarılı bir akın dahi yaptılar. Bir sonraki yılın başlarında Agenais bölgesini istila ettiler. Ancak, 1338 yılının sonbahar mevsiminden itibaren güneybatıdaki savaş, Fransızlar için iyi gitti. Nehir boyunca Bordeaux'ya giden yolu izleyen Bourg ve Blaye de 1339 yılının Nisan ayında düştü. Başka yerlerde, birçok kasaba ve kale de Fransızlara teslim edildi. İngiliz kumandan Oliver Ingham, elinde kalan çok az asker ve sıfır parayla umutsuz bir duruma düştü. Fakat ibre yönünü bir kez daha değiştirdi ve 1339 yılının Temmuz ayında Ingham'ın birlikleri; Fransızları, Bordeaux'ya yapılacak saldırıdan vazgeçmeye mecbur bıraktı ve sonbahar mevsiminde İngilizler, ileri gelen bir sermayedar olan Lort Albert'ı kendi taraflarına çekerek önemli bir kazanç sağladılar.

SAVAŞI FİNANSE ETMEK

Fransızlar, askerî operasyonlarını özenle planlıyordu. 1339 yılında asker sayıları ve bunların masraflarına dair yapılan bir tahmin; önemli derecede ekonomik açıklar öngörüyor ve yerel ölçekte yeni vergiler toplanmasının görüşülmesi gerektiğini gösteriyordu. Vermandois ve Beauvaisis ile yapılan bir anlaşma, ödeneğin emsal teşkil etmemesi ve toplanan paranın tamamının askerlere ödeme yapmak için kullanılması gerektiğini belirtiyordu.[8] Özellikle de güneydeki kasabalarla zorluklar yaşandı, asilzadeler itiraz etti ve bunun sonucunda birçoğu ödemeden muafiyet kazandı. Çeşitli mali yüklerin arasında ocak vergileri, satış vergileri, ithalat vergileri ve İtalyan tüccarlardan alınan zorunlu vergiler de vardı. 1337 yılının başlarında krallık, tedavüldeki paraları değiştirmeye başladı, sikkelerdeki gümüş içeriğini azalttı ve yeniden para basarak

---

8 M. Jusselin, "Comment la France se préparait à la guerre de Cent ans", *Bibliothèque de l'école des chartes* 73 (1912), s. 228–32.

kâr elde etti. VI. Philip'in talep ettiği yeni vergilere karşı önemli derecede düşmanlık beslense de bu, yerel ölçekte oldu ve Fransız kralı, III. Edward gibi siyasi bir krizle karşı karşıya kalmadı.[9]

İngiltere'deki ekonomik durum Fransa'dakinden çok daha zorluydu. 1339 yılı itibarıyla krallığın ekonomisi darmadağındı. Yapılan planlar aşırı derecede iyimserdi. Özellikle de yün ticareti üzerinde manipülasyon yaparak büyük paralar toplama umutları tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. 1337 yılında İngiliz yün tüccarları, hükümetin 30.000 çuval yün toplamasını kabul etmişti. Bunlar denizaşırı bölgelerde satılacaktı ve bu operasyon ile yaklaşık 200.000 pound gelir elde edilecekti. Ancak, düşünülenden çok daha az yün toplandı. Bunların bazıları Dordrecht'e ihraç edildi. Tüccarlar 276.000 poundu krala vermeyi reddedince yünler, kraliyet görevlileri tarafından tahvil karşılığında alındı. İtalyan tüccar bankerler, Bardi ve Peruzzi, krala kredi verme konusunda gittikçe daha da isteksizleşiyordu; 1338 yılında, Aziz Michael yortusuna kadar verdikleri avans toplamda yaklaşık 70.000 pounddu. Edward, İngiltere'deki idarenin ihtiyaç duyduğu parayı kendisine sağlayamayışını bir başarısızlık olarak görerek öfkelendi ve hüsrana uğradı. Walton Yönetmelikleri adındaki bir tasarı, 1338 yılında Aşağı Ülkeler'e giden krala gönderildi. İdareyi yurtdışındayken kontrol etme araçları sağlamayı amaçlayan bu tasarının uygulanamayacağı ortaya çıktı. 1339 yılının sonbahar döneminde, Canterbury Başpiskoposu John Stratford, ismen kral naibi olan kralın oğlunun baş danışmanı oldu. Görevi imkânsızdı; parlamentoda kralın 300.000 pound borcu olduğunu açıkladı.

26 Ocak 1340 günü Edward, Ghent kasabasında Fransa kralı ilan edildi. Bunun önemli bir sebebi vardı: Aşağı Ülkeler'deki müttefikleri, VI. Philip'e karşı isyan çıkaran kişiler olmaktan ziyade, Fransa tahtında güçlü bir hak iddia eden bir kralı destekliyor olurlarsa çok daha güçlü bir manevi konumda olurlardı. Flaman

---

9 John B. Henneman, *Royal Taxation in Fourteenth Century France: The Development of War Financing 1322–1356* (Princeton, NJ, 1971), s. 116–53.

kasabalarına öncülük eden Jacob van Artevelde özellikle önemli bir kişiydi. 1337 yılının Aralık ayında halk, Ghent'te bir ihtilal başlatmıştı; Flandre ile yapılan ticarete koyulan İngiliz ambargosu, konta karşı duyulan öfkeye katkı sağladı. Van Artevelde, bu ihtilal hareketinin lideri olarak ortaya çıkmıştı; ilk başlarda politikası tarafsız kalmaktı ancak 1339 yılının sonlarında İngilizlerle müttefiklik yaparak 140.000 pound gibi muazzam bir ödenek aldı. Edward'ın ekonomik yükümlülükleri artık kabul edilemez düzeylere çıkıyordu.

1340 yılının Şubat ayında Edward, Aşağı Ülkeler'den döndüğünde, reform karşılığında yeni bir vergi bağışı yapıldı. Ödemeler sikke olarak yapılmayacak, ayni vergi uygulanacaktı. Halk, ürünlerinin dokuzda birini kraliyet görevlilerine verecekti. Bu plan başarısız oldu. Bunun sebebi özellikle, krallıkta ciddi bir sikke kıtlığının olmasıydı; bu kıtlık, insanların umulan fiyatlardan ürünlerini satın alamayacağı anlamına geliyordu. 1340 yılının Haziran ayında vergilerden yaklaşık 190.000 poundluk bir ödeme gelmesi sözü verilmişti lakin Kasım ayında 15.000 pounddan fazla vergi toplanamadı.

Kaçınılmaz bir şekilde, olan bitene karşı halk öfke duyuyordu. Vergiler ile yün ve gıda malzemesi gibi talepler vasıtasıyla savaşın dolaylı etkisi çok geniş kapsamlıydı. Vergilendirme yöntemlerinde yapılan bir değişiklik, artık en yoksul kesimin herhangi bir muafiyetinin olmadığı anlamına geliyordu. 1334 yılına kadar her vergi, halkın menkul kıymetlerinin değerleri üzerinden hesaplanıyordu. Bu tarihten sonra ise yerel toplumlar standart bir ücret ödemeye başladı, bu da çok daha fazla insanın vergiye katkı yapması anlamına geliyordu. İngiltere'de sikke kıtlığı yaşanmasıyla durum daha da kötüleşti. O dönemde yaşayan bir şair, "Krallıkta yetişen şeylerin yarısının krala gelmediğinden" ve insanların daha fazlasını veremeyeceğinden yakınıyordu.[10]

10 *The Political Songs of England*, haz. Thomas Wright (Camden Society, 1839), s. 182–7.

Zorunlu bir şekilde yün toplanması ve orduya gıda malzemeleri tedarik edilmesi, mevcut yüklere ekleniyordu. Toplanan gıda malzemelerinin niceliği I. Edward'ın yönetimindeki kadar fazla değildi, lakin kayıtların gösterdiğine göre bu süreç, şiddet ve yolsuzlukla doluydu. Geçmişte olduğu gibi kasaba şefleri sorumlu tutulmuyordu, ürünleri toplamaları için tüccarlar ve diğerlerine görev veriliyordu. Bazıları bu görevi sorumlu bir şekilde üstlenirken, bilhassa kralın aşırı ölçüde yozlaşmış tedarikçisi William Wallingford gibi diğerleriyse bundan kaçınıyordu. Dokuzda bir oranındaki verginin soruşturulması, bu vergilendirmenin bir sonucu olarak toprakların büyük kısmının terk edilmesi ve artık işlenmemesi anlamına geliyordu.

SLUYS MUHAREBESİ VE SONRASI

Felemenk topraklarında işler, İngilizler için iyi gitmiyordu, öte yandan kral da 1340 yılının Haziran ayından beri İngiltere'deydi. Kontlardan ikisi, Salisbury ve Suffolk, Lille yakınlarına yanlış bir düşünceyle yapılan akın esnasında ele geçirildi. Normandiya dükü John, Hainault'ta vahşi bir yıkım seferi düzenleyerek yaklaşık elli kasabayı ve köyü yakıp yıktı. Felemenk bölgesinde Edward'a ihtiyaç duyuluyordu. Anavatandaki zorluklara karşın kral, 22 Haziran günü İngiltere'yi terk etti. Sonraki gün filosu Zwin halicine gelmiş, Sluys bölgesinde demir atmış Fransız gemilerinin görüş alanına girmişti. 24 Haziran günü, rüzgârı ve güneşi arkalarına alan İngilizler saldırıya geçti. Muhtemelen yaklaşık 160 gemisi bulunan Edward'ın filosunun büyük kısmı tüccar gemilerinden oluşuyordu ve bunların bazıları, baştan kıça kadar "kaleler"in eklenmesiyle savaş gemisine çevrilmişti. İngilizler, demir atmış hâldeki Fransız filosuna yaklaştıkça okçular saldırarak bir miktar hasara yol açtı ve gemiler birbirlerine zincirlendi. İngilizler, dönüp kaçacakmış gibi yapınca Fransızlar zincirleri serbest bıraktı ve dizilimlerini açtı. İngilizler, düşman

gemilerine pençeler atıp borda edince, şiddetli bir göğüs göğüse çarpışma yaşandı. Cenovalı Amiral Barbavera'nın komutasındaki bir bölük kaçmayı başardı. Okçuları ve ağır zırhlı süvarileriyle İngilizler, Fransız gemicilere göre çok daha korkutucu bir güçtü, ancak bu çarpışma uzun sürdü. Akşam olduğunda Fransızlar, sayısı iki yüze varan gemilerinin büyük kısmını ve 15.000 askerini kaybetmişti, bunların büyük kısmını boğularak can verenler oluşturuyordu. İngilizlerin savaş esiri aldığına dair herhangi bir delil yoktur. Bunun sebebi muhtemelen, Fransızlar arasında fidye karşılığında serbest bırakılacak kadar değerli çok az asilzade ya da şövalyenin olmasıydı.

Sluys zaferi, Fransızların İngiltere'ye bir saldırı yapma umutlarına son vermek açısından önemliydi, bu zafer ayrıca Fransızların yıllar boyunca İngiltere'nin güney kıyılarına saldırı yapamamasını sağladı. Lakin, İngilizler denizdeki başarılarını karada sürdüremedi. Artois'lı Robert, St. Omer kasabasının dışında gerçekleşen bir muharebede yenilgiye uğradı. Edward ve müttefikleri, Tournai'da kuşatıldı. Bu kuşatma neredeyse iki ay sürdü ve İngilizler için kötü gitti; tek başardıkları, civardaki kırsal kesimin yakılıp yıkılması oldu. Edward'ın müttefiki Hainault kontu, Saint-Amand manastırını yaktı ve topraklarını da harap etti. Bundan sonra 20 küçük köy ve 32 çiftlik de kaybedildi. Kuşatma makinelerinin saldırısı çok az şey kazandırdı; müdafiler de aynı şekilde karşılık verebilmişti. Bununla birlikte VI. Philip, ordusunu kuşatılmış olan kasabanın yakınlarına sevk ettiğinde bir muharebe riski almak konusunda çok ihtiyatlı davrandı. Savunma konusunda bir katkı sağlayamayacak durumdakilerin bile Tournai bölgesinden sürülmesine karşın kasabadaki gıda malzemeleri neredeyse tükenmişti. Öte yandan, Edward'ın müttefiklerinin de artık devam etmek gibi bir şevki kalmamıştı ve İngilizlerin bütçesi de tükenmişti. 25 Eylül günü Esplechin'de bir ateşkes müzakeresi yapıldı. İngiliz stratejisiyle Edward'ın itibarının büyük kısmı da çöktü. Tournai savunması, uzun süren bir

kuşatmayla büyük bir kasabayı almanın ne kadar zor olduğunu göstermiş ve örneğin 1359 Reims hezimeti gibi, gelecekteki başarısızlıkları da önceden işaret etmişti. 1347 yılında Calais, 1419 yılında da Rouen'in ele geçirilmesi ise nadir başarılardandı.

1340 yılının Kasım ayında Edward, maiyetindeki en yakın kişilerden oluşan küçük bir grupla Felemenk topraklarını aniden terk etti. Hiç beklenmedik bir şekilde Londra Kulesi'ne geldi ve kendisini tamamen başarısızlığa uğrattığını düşündüğü hükümete büyük bir tasfiye uyguladı. Kral'ın, kendisi Felemenk topraklarında iken hükümeti yöneten Canterbury Başpiskoposu John Stratford ile yaşadığı hırgür özellikle şiddetli oldu. Siyasi kriz şiddetliydi, fakat 1341 yılının Nisan ayında başlayan parlamentoda nihayet imtiyazlar verildi ve bir anlaşma yapıldı. Yüne yeni bir vergi koyulması konusunda dahi bir anlaşma oldu. Dikkatle yeni bir sefer planlandı. Yaklaşık 13.500 askerlik bir ordu kurulacak ve nakliye filosunda 12.000 gemici tayfa bulunacaktı. Maiyetteki liderlere normal yoldan maaş verilmeyecek, seferin sürmesi beklenen 40 gün boyunca maaşları karşılığında yün verilecekti. Planların detayını sunan belge, bu askerî birliğin nereye gideceğini göstermiyordu; Edward'ın bunu gizli tutması, karakteristik özelliklerinden biriydi. Bununla birlikte, hedeflenen konumun bir kez daha Felemenk toprakları olması mümkündü. Ne var ki sonrasında, Edward'ın müttefikleri Fransa ile anlaşmayı uzatmak istediğinden, sefer iptal edildi. 1340 yılının sonbahar mevsiminde birdenbire son bulunan bu pahalı stratejinin bir kez daha tekrarlanmayacağı açıktı. Savaşın yeni bir seyir izlemesi gerekecekti.

BRETONYA

1341 yılının Mayıs ayında Bretonya dükü III. John'un ölümü, savaşın yeni seyrini hızlandırdı. Onun yerine geçme konusunda, üvey kardeşi John de Montfort ile, Fransa kralının torunu Charles de Blois ile evli yeğeni Jeanne de Penthievre arasında anlaşmazlık

çıktı. 1341 yılının sonbaharında Edward, Montfort'un tarafını tutmaya karar verdi. Lakin, Fransızların hızla sefere girişmesi sonucu Montfort, Nantes'i rakibine teslim etmek durumunda kaldı. Bundan sonra kendisi de Paris'te hapse atıldı. 1342 yılının başlarında, Montfort'un cesur kontesi Flandre'li Jeanne, Hennebont kuşatmasında dayanarak direnmeye devam etse de, Bretonya'nın neredeyse tamamı Blois'lı Charles'ın elindeydi. Burada, savaş atının üzerinde baştan ayağa zırha bürünmüş hâlde sokaklarda geziniyor; kasabada yaşayan kadınları, taşları surlara taşıyıp kuşatmacılara atmaları için cesaretlendiriyordu. Başlarda, İngilizlerden çok az yardım aldı. Mauny ve takipçileri, kuşatmacılara saldırdığında kontes onu, ayrıca geri döndükleri zaman da diğer herkesi iki veya üç kez öpmüş olsa da, Walter Mauny'nin komutası altındadaki küçük atlı birliği çok az şey başardı. "Onun, yiğit bir kadın olduğunu söyleyebilirdiniz."[11] Northampton dükü komutasında yapılan bir seferde, Ağustos ayında karaya çıkan birlikler Morlaix'yi kuşattı. Blois'lı Charles, buradaki garnizonu rahatlatmaya çabalayınca İngilizler birliklerini defansif bir dizilime aldı. Çalılıklarla kapladıkları çukur ve siperler onlara koruma sağlıyordu. Bu muharebeye dair yazılan anlatılar çok kısadır, ancak şurası açık ki Fransız süvarileri, İngiliz hattını yarmayı başaramadı. Bu çarpışma özellikle şiddetliydi. III. Edward ise Ekim ayının sonlarında, yaklaşık 3.800 adamlık küçük bir orduyla Bretonya'ya çıktı. Kasabaların ve kalelerin teslim olmasıyla ilk başlarda büyük başarılar elde etti. Ancak, Vannes bölgesinde durdu ve Aralık ayının ortalarında Fransız saldırısı başladı. Sefer düzenlemek için kış mevsimi uygun bir mevsim değildi, Fransızlar daha önceden İngilizlerin eline düşen bazı bölgeleri yeniden ele geçirse de muharebeye girmekten kaçındılar. Bariz şekilde, İngiliz ordusunun küçüklüğünden, hatta hastalık ve soğuk hava sebebiyle berbat bir durumda olduğundan bihaberlerdi. 1343 yılının Ocak ayında, Malestroit Antlaşması

---

11 *Chronique de Jean le Bel*, i., s. 308–9, 318.

yapıldı. Savaşa üç yıl boyunca ara verilecekti. Her iki taraf da elindeki bölgeleri tutmaya devam edecek olsa da, Vannes papalığa teslim edildi.

Bu savaşın kahramanı, silahlanmış az sayıdaki kadından biri olan kontes Jeanne'di. Antlaşma yapıldıktan sonra, bu Amazon, İngiliz kralıyla İngiltere'ye gitti. Kısa süre sonra, krallık emirleri doğrultusunda Tickhill Kalesi'ne hapsedildi. Belki de kadın delirmiş, savaşın stres ve travması durumunu daha da kötüleştirmişti. Alternatif olarak, belki de III. Edward'ın Bretonya'yı kontrol etmesi için uygunsuz bir engel teşkil ediyordu. Jeanne, 1374 yılına kadar esaret hayatı yaşadı.

Malestroit Antlaşması, barış müzakereleri için bir fırsat sağlasa da İngilizler bu konuda pek de hevesli değildi. 1343 yılında Edward, papalığın nezaretinde görüşmelerin gerçekleştiği Avignon'a elçilerini göndermeyi geciktirmek için elinden geleni yaptı. 1345 yılının başlarında görüşmeler, İngiliz delegelerin inatçılığı sayesinde bir anlaşma olmadan sonuçlandı. Papalığın, iki taraf arasında ortak bir zemin bulma gayretleri sonuçsuz kaldı. İngiltere'de parlamentoya, Fransızların esirleri vahşi bir şekilde infaz ettiği bildirildi. Devamında şunlar söylendi:

> Söz konusu düşman, bildiği ya da yapabildiği her şeyi kullanarak, efendimiz kralın denizaşırı ülkelerde sahip olduğu bütün toprakları ve mülkiyetleri almak ve işgal etmek, onun Bretonya, Flandre ve Almanya'daki müttefiklerini ortadan kaldırmak için mücadele ediyor. Böylece düşman, kralımız ve divanının da tamamen farkında olduğu üzere, eğer bu şerrine karşı elzem çare bulunmazsa, Tanrı korusun İngiliz dilini yok etmeyi ve İngiliz topraklarını işgal etmeyi amaçlıyor![12]

III. Edward, savaşı daha da öteye götürmekte kararlıydı, yapılan antlaşma da bir yıl erkenden bozuldu.

12 *Parliament Rolls of Medieval England*, haz. Chris Given-Wilson vd. (Woodbridge, 2005, CD-Rom), 1345, bölüm 1.

Bu yıllardaki İngiliz başarılarının ne kadar kısıtlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, savaş için destek oluşturmak kolay bir şey değildi. Çifte maaş ödeme kararının da gösterdiği üzere Edward, tebaasını Fransa'da savaşmaya ikna etmenin getirdiği zorlukların farkındaydı. 1337 yılında, yerel idarelerle buluşup, alınan kararları açıklamaları ve kralın planlarını anlatmaları için piskoposlar, kontlar ve önde gelen baronlar görevlendirildi. Sonraki yıl, "tüm din ehli kadın ve erkeklerden, deniz ötesindeki seferinde krala, güvenli bir yolculuk için" dua etmeleri istendi.[13] Şüphesiz ki bu, krala tanrısal bir destek verilmesi beklentisiydi, ancak aynı zamanda savaş için halkın desteğini toplamak amacını güdüyordu. Piskoposlara, savaşın neden çıktığının açıklaması gönderildi. Bu açıklamada, İngilizlerin yaptığı cömert teklifler ve sadece Gaskonya'yı değil ayrıca III. Edward'ın bütün topraklarını fethetmeyi hedefleyen Fransızların mantıksız tutumları vurgulanıyordu. Fransızlar "kundakçılık, cinayet, hırsızlık ve diğer korkunç eylemlerde" bulunmuştu.[14] Böyle bir propagandayla herkes ikna olmuyordu. Kaçınılmaz olarak, eleştiriler de vardı. Bir şairin açıklamasına göre "Kral, krallık topraklarının dışında, ülkesindeki halkı buna razı olmaya hazırlıklı olmadıkça, savaşmamalıydı." Bu açıklamada vergiler ve zorla yün toplanması da eleştiriliyor, bu konuda "genç bir bekar" olan kral değil, danışmanları suçlanıyordu.[15]

Malestroit Antlaşmasına kadarki savaşın bu ilk evresi, hem İngilizler hem de Fransızlar için sonuçsuz tamamlandı. VI. Philip'in birlikleri Gaskonya'nın hâkimiyetini elde edememiş, Edward ve müttefikleri ise Felemenk topraklarında neredeyse hiçbir başarı yakalayamamıştır. Fransız topraklarının bir kısmı müthiş bir yıkıma maruz kalmış, İngiltere'nin güney kıyılarındaki bazı limanları da hasar görmüştür. Tournai kuşatması,

---

13 *CPR 1334–8*, s. 502–4; *CCR 137–9*, s. 520.

14 *The Register of Ralph of Shrewsbury, Bishop of Bath and Wells 1329–1363*, haz. T. S. Holmes (Somerset Record Society ix, 1896), s. 324–6.

15 *The Political Songs of England*, s. 182–7.

önlerinde taşla örülü istihkamlar olduğu zaman orduların karşılaştığı zorlukları göstermiştir. Bretonya'da, İngilizlerin ilk başta yakaladıkları başarıları devam ettirmelerinin mümkün olmadığı anlaşıldı. Savaşın masrafları İngilizler için başa çıkılamaz boyutlardaydı: III. Edward, kendi tacını bile rehin vermek zorunda kalmıştı.[16] İtalyan bankerlerin sunduğu krediler yeterli olmamış, birçok sebepten ötürü de Bardi ve Peruzzi gibi iki büyük şirket, iflasın eşiğine gelmişti. Yaşanan siyasi krizler de Edward'ın, hiç istenmeyen tavizler vermek zorunda kalması anlamına geliyordu.

16 *CPR 1338–1340*, s. 371.

3

CRÉCY VE CALAIS

Her zaman muharebe yapılması beklenmiyordu. 1300 yılında, IV. Philip'e verilen tavsiye şöyleydi: "Bugünlerde, majestelerinin düşmanları artık eski savaş yöntemlerini takip etmeye cüret göstermiyor: Kılıç, kalkan ve mızrakla yapılan basit bir muharebe için ne cesaret edebiliyor, ne de risk alabiliyorlar."[1] Lakin, III. Edward'ın birliklerinin Crécy'de Fransız ordusunun kudretini kırdığı 1346 yılında durum çok farklıydı. İngilizlerin zaferi olağanüstüydü. Bunun ardından Calais kuşatması yapılmıştı, kasabanın düşüşü sayesinde İngilizler, Dover'e kısa mesafede bulunan bir Fransız bölgesinde bir üs edindi. Bu gelişmeler, savaşın seyrini önemli ölçüde değiştirmiştir.

1345 SEFERLERİ

1345 yılında savaş yeniden başladığında III. Edward'ın planları oldukça iddialıydı. Northampton kontu, Bretonya'ya bir birlik götürecekti. Lancaster'li Henry'nin komutasındaki bir diğer birlik ise Gaskonya'ya gönderilecekti. Bizzat kralın idaresinde olacak ana ordunun istikameti ise daha belli değildi, ancak bu ordu Sandwich bölgesinden hareket edecekti ve muhtemelen Flandre'ye gidecekti.

1 J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages: From the Eighth Century to 1340* (Woodbridge, 1997), s. 280.

Northampton kontu, Bretonya'da çok az şey başardı. John de Montfort'un ölümüyle İngilizlerin konumu zayıflamış oldu, yılın sonuna geldiğinde elde edilen bütün başarı da, dükalığın kuzey kıyısındaki La Roche-Derrien'in zaptından ibaretti. Askerler burada, 1.600 fıçılık İspanyol şarabının ele geçirilmesinden büyük memnuniyet duysa da, askerî bakımdan bölgenin pek de bir değeri yoktu. Yaklaşık 20.000 asker toplama hedefi olan kralın seferi ise hiçbir başarı getirmedi. Üstelik bu sefer, Ypres, Brugge ve Ghent gibi Flaman kasabalarıyla yapılan müttefikliği tehdit eden bir kriz yüzünden temmuz ayı boyunca gecikmiş, Edward'ın müttefiki olan Jacob van Artevelde öldürülmüştü. Buna rağmen, kasabalarla bir anlaşma yapıldı; hepsi, deniz yolundan büyük bir sefer için hazır görünüyordu. Bu sefer de hava muhalefeti devreye girdi. Çıkan şiddetli bir fırtına filoyu dağıtınca, planlardan vazgeçildi.

Buna karşın Lancaster güçleri, Gaskonya bölgesinde şaşırtıcı derecede başarılı oldu. Ağustos ayında Bordeaux'ya ulaştı ve burada, toplanan yerel birlikler kendisine katıldı. Yapılan saldırıyla Bergerac hızlı bir şekilde ele geçirildi; Lancaster kontu, birliklerini buradan Périgeux'ya götürdü. Kasabayı ele geçirmese de, Auberoche de dahil yakınlarda bulunan bir miktar bölgeyi aldı. Fransızlar, kuşatmayla Auberoche'yi yeniden ele geçirmeye kalkışınca Lancaster, saldırı için derhal harekete geçti. İngilizler, kuşatmacıları sürpriz bir şekilde yakaladı. Okçuları çokça hasar verdi. Fransız komutanı Poitiers'li Louis, göğüs göğse çarpışma yaşandığı zaman tutsak olarak ele geçirildi. Louis, aldığı yaralardan öldü, ancak diğer birçok asilzade ve şövalye de ele geçirildi. İngilizler, fidye ödemelerinden çokça para kazandı. Bu meblağ tahmini olarak 50.000 pounddu. Auberoche zaferinin ardından, Garonne Nehri üzerinde bulunan La Réole kasabası da zapt edildi. Şehrin iç kalesi bir süre dirense de garnizonla anlaşma yapıldı; eğer bir Fransız ordusu, birkaç hafta içinde bu bölgeyi kurtarmaya gelmezse, garnizon teslim olacaktı. Beklendiği üzere böyle

de oldu. Bölgedeki aile ve topluluklar Fransızları desteklemeyi bıraktıkça, Gaskonya'da başarı üstüne başarı geldi. 1345 yılının Aralık ayında Agenais bölgesindeki Aiguillon da hızlı bir şekilde ele geçirildi, birkaç ay içinde bölgenin büyük kısmı İngiliz hâkimiyetine girdi. Lancaster'in seferi, göz alıcı bir başarıydı.

1346 YILI PLANLARI

1346 yılında Edward'ın ordusu, gemilere bindirilmek üzere geçen sene olduğu gibi Sandwich'te değil, Portsmouth bölgesinde toplandı. Bu, İngilizlerin savaşın erken dönemlerinde topladığı herhangi bir ordudan çok daha büyüktü. Rakamlar ancak tahminidir, lakin toplamda muhtemelen 2.500-3.000 şövalye ile 10.000 civarı ağır zırhlı süvari ve okçu vardı.

Yaklaşık 750 gemiden oluşan muazzam filo, 12 Ocak günü Normandiya'daki Saint-Vaast-la-Hougue bölgesine çıkarma yaptı. Edward'ın neden bu yolu tercih ettiği çokça tartışılmıştır. İngiliz kumandanlardan biri olan Bartholomew Burghersh, çıkarmadan beş gün sonra kaleme aldığı yazısında esasında istikametin Gaskonya olduğunu, ancak ters rüzgâr yüzünden filonun Normandiya'ya hareket ettiğini açıklar. Günümüzdeki tarihçiler, Normandiya'nın bu şekilde bir rastlantı eseri olarak istila edilmesini baştan savma bir şekilde anlatır. Yine de, kralın emellerinin ne olduğu konusunda emin olmak kolay değildir. Tıpkı, 1944 yılındaki ünlü Normandiya Çıkarmasında olduğu gibi bu, tamamen esrarengiz bir durumdu. Edward, seferin istikametinin ortaya çıkmamasını sağlamak için her türlü önlemi almıştı.

Burghersh'in mektubunda öne sürüldüğü üzere, Gaskonya'ya yapılacak bir sefer mantıklı olmalıydı. Bir miktar zafer kazandıktan sonra, VI. Philip'in oğlu Normandiya dükü John, 1346 yılının Nisan ayında Aiguillon'u ablukaya aldı. Bu büyük bir operasyondu, her ne kadar Fransız kuşatma makineleri çok az başarı kazansa da, Lancaster büyük bir baskı altına girdi; geçmiş yılki

başarıları artık büyük bir Fransız ordusu tarafından tehdit ediliyordu. Gösterdiği hizmetin koşullarına göre, olur da kuşatılır ya da başa çıkabileceğinden daha büyük bir ordu tarafından tehdit edilirse kral, onun yardımına gelmekle yükümlüydü. Dolayısıyla Edward'ın, seferinin istikameti olarak Gaskonya'yı seçmesinin güçlü sebepleri vardı. Bununla birlikte, Aiguillon kuşatmasını sona erdirmenin alternatif bir yolu da vardı. Normandiya'ya yapılacak bir saldırı, kuşatmacı birlikleri uzağa çekecekti. Gerçekten de böyle oldu. Dük John, dükalık topraklarına İngilizlerin çıkarma yaptığı haberlerini aldığında bir mütareke yapılmasını istedi. 20 Ağustos günü kuşatma aceleyle kaldırıldı.

Kronik yazarı Jean le Bel'e göre, İngiliz kralını Normandiya istilasının avantajlarına ikna eden kişi, küçük bir Norman asilzadesi olan Harcourt'lu Godfrey'di. Ona göre, dükalık zengin ve savunmasızdı. Godfrey 1343 yılında, tamamen kişisel sebeplerden dolayı bir isyan çıkarmıştı. İlk başta Brabant'a, ardından 1345 yılında da İngiltere'ye kaçmıştı. Hiç şüphesiz faydalı istihbaratlar sağlıyordu ve kuvvetle muhtemel, Edward'ın Normandiya'da destek alma ihtimali gibi yanlış bir bilgiyi de o vermişti. Yine de, Godfrey gibi bir adamın yeni İngiliz stratejisinin sorumlusu olduğunda karar kılmak zordur.

Geleneksel görüşe göre Edward, Normandiya'ya yıkıcı bir saldırı, bir *chevauchée* yapmak istemişti. Bu, Fransızları baskı altına alacaktı. Kral, muharebeye girmeyi istemiyordu. Lakin, kuzeye doğru geri çekildikleri esnada İngilizlerin artık Fransızlardan hızlı olmayı başaramamasıyla muharebeye girmekten başka şansı da kalmamıştı. Jonathan Sumption'ın iddiasına göre Edward'ın ilk amacı, Normanların kendisine destek vermesini sağlamak ve dükalıkta İngiliz işgalini oturtmaktı. Bunun uygulanmasının mümkün olmadığı ortaya çıkınca, her yeri yakıp yıktılar. Clifford Rogers ise, Edward'ın stratejisinin en başından beri muharebe amaçladığını öne sürerek alternatif ve ikna edici bir senaryo ortaya koyar. Kralın kuzeye doğru yürüyüşü, Fransızlardan kaçma

girişimi değil, VI. Philip'le karşılaşacağı zaman açık bir avantaj kazanma niyetiydi.[2] En başından beri başarılı bir seferin sonrasının planlandığı varsayımında bulunmak cezbedicidir, lakin kuvvetle muhtemel ilerleme kaydedildikçe seferin hedefleri de gelişmiştir. Muhtemelen, ilk başlarda plan hem Fransızların dikkatini Aiguillon kuşatmasından dağıtmak hem de Normandiya topraklarını fethetmekti, lakin sefer ilerledikçe muharebe de açık bir hedef hâlini aldı. Her iki tarafın da muharebeye girme girişimleriyle sefer aksamış oldu; Edward, savaşmak için hazır olduğunu ifade ediyor ve şöyle diyordu: "Lakin, sizin tarafınızdan imha edilmeyi ya da muharebe yeri ve gününü sizin belirlemenizi münasip görmüyoruz."[3] Bu meydan okumaları, savaşın ne zaman ve nerede gerçekleşeceği yönünde hiçbir zaman bir anlaşmaya yol açmayan geleneksel bir ritüel ve propaganda uygulamaları olarak görmezden gelinebilir. Lakin, Edward'ın Philip'le muharebede karşılaşmayı gerçekten istemiş olması da muhtemeldir. Sefer başlamadan önce, propagandasının bir parçası olarak kral, Fransızların kendi topraklarını tehdit ettiğini, "dolayısıyla kralın, hızlı bir şekilde harekete geçerek, kendisini Tanrı'nın ellerine bıraktığını" açıklamıştı.[4] Muharebe, Tanrı'nın haklı olana muzaffer olma fırsatı verdiği bir tür hesaplaşma olarak görülebilir. Hiç şüphesiz, Edward'ın Fransızlarla muharebede karşılaşmayı istemesi bunu yansıtıyordu.

Yaşanan olaylar gösteriyor ki İngilizlerin, Normandiya'nın hâkimiyetini ele geçirmeye yönelik umutları, fanteziden biraz fazlası değildi. Bartholomew Burghersh'in iyimser bir şekilde yazdığı üzere "Buradaki halk akın akın hâkim krala tabi olmaya gelmişti" fakat bölgedeki lortların, Edward'ın kendileri üzerindeki lortluğunu ve hüküm hakkını kabul etmesi gibi bir gelişme olmadı.[5]

---

2 Jonathan Sumption, *The Hundred Years War: Trial by Battle* (Londra, 1990), s. 532–3; Clifford J. Rogers, *War Cruel and Sharp* (Woodbridge, 2000), s. 217–37.

3 *The Wars of Edward III: Sources and Interpretations*, haz. Clifford J. Rogers (Woodbridge, 1999), s. 260.

4 *CCR 1346–9*, s. 57.

5 Murimuth and Avesbury, s. 345–6.

Görsel 1 İngilizler'in Caen'i zaptı, 1346

Aynı şekilde İngilizler de destek kazanmayı hesaplar şekilde hareket etmedi. Yaşlıları, kadınları ve çocukları koruyan, kiliselerin talan edilmesini ve yapıların yakılmasını yasaklayan bir kraliyet bildirisi, İngiliz birliklerini pek de dizginleyememiştir. İngiliz ordusu Caen topraklarına ilerledikçe yıkım da beraberinde geliyordu. Filo, limanları harap etti. Caen, şaşırtıcı derecede kolay bir şekilde ele geçirildi, tecavüz ve yağmayı içeren bir cümbüş onu takip etti. Bu kasabada İngiltere istilası için bir plan bulunmuştu, bu da müthiş bir propaganda malzemesi sağlıyordu.

Edward, Normandiya'dan kuzeye yürümeyi planlamıştı. Caen'den gönderilen bir kraliyet mektubu, İngiltere'den gönderilecek takviye birliklerin ve gemilerin, Somme halicindeki Le Crotoy'a gelmesini emrediyordu. Kral, muhtemelen buradan

Calais bölgesine gitmeyi amaçlıyordu. Ne var ki ordu Rouen'e ulaştığında, Seine Nehri üzerindeki köprü yıkıldı. İngilizler akıntı yönünün tersine yol almak zorunda kaldılar ve en sonunda, Fransızların muharebeye girmeye hazırlıklı olup olmadığını görmek ve köprüyü onarmak için Paris yakınlarındaki Poissy'de durdular. "İngiltere kralı, düşmanının kendisiyle muharebeye girmeye istekli olmadığını görünce, yakınlardaki kırsal bölgeleri yakıp yıktı ve yağmaladı." Seine Nehri'ni geçtikten sonra Edward şöyle der: "Düşmanlarımızı muharebeye daha iyi bir şekilde çekmek için, Picardy'ye yol aldık."[6] Ordu, günde 15 mil kat ederek kuzeye ilerledi. Yük arabaları ve beygirlerinden oluşan önemli bir kafile olmasına karşın bu, seferin erken safhalarına göre daha hızlı bir seyirdi. Somme Nehri'ne ulaşıldığında, oranın yerlilerinden biri, Blanquetaque'da sığ bir geçit gösterdi. Nehir geçişi her ne kadar tedbirli olsa da İngilizler, şaşırtıcı derecede kolay bir şekilde bu süreci tamamladı. 26 Ağustos günü Crécy'de durup, muharebe için hazırlık yaptılar.

CRÉCY MUHAREBESİ

Crécy Muharebesi'ni yorumlamak kolay değildir, çünkü farklı kaynaklar arasında bir anlatım uyumu yoktur. İngiliz ve Fransız kronik yazarlarının anlatımlarında bazı sorunlar vardır, bunlar İtalyan kaynaklarına göre tamamen farklıdır. Ortadaki çelişkiler bariz bir şekilde görülür ve çağdaş yazarların, gerçekte ne olduğunu anlama konusunda çektiği zorlukları yansıtırlar.

O dönemde yazılmış kaynaklardan muharebenin yaşandığı yer kolay bir şekilde belirlenemez, lakin yerel geleneğe göre burası, Crécy köyüne yakın hafif eğimli bir yamaçtı ve Edward, birliklerini burada hizaya sokmuştu. Vadinin diğer tarafında ise eğimi, yaklaşık 2 metrelik uzun bir sarp kayalık ya da set bölmüştü. Bu,

6 *The Anonimalle Chronicle, 1333–1381*, haz. V. H. Galbraith (Manchester, 1927), s. 21; *The Wars of Edward III*, haz. Rogers, s. 130.

Fransızların İngilizlerin konuşlandığı yere doğrudan ilerlemesini engelleyecekti; Fransızlar bunun yerine, düşmanla karşılaşmadan önce vadiyi dolanmak durumunda kalacaklardı.[7]

İngilizlerin birliklerini nasıl dizdiği yönünde görüş ayrılıkları vardır. Hiç şüphesiz şövalye ve ağır zırhlı süvariler bozulmuş, bir süvari taarruzu yapamayacak durumdaydılar. Crécy'den elli yıl önceki süreçte gerçekleşen birçok muharebe, süvari birliklerinin iyi zırhlı piyade askerlere karşı savunmasızlığını göstermişti; bunlara 1297 yılında Stirling Köprüsündeki ve 1314 yılında Bannockburn'deki İskoç zaferleri örnek gösterilebilir. 1327 yılında İngilizler, düşmanları çatışmaya girmek isteseydi, İskoçlara karşı yayan şekilde savaşmayı planlamıştı. 1332 yılında, defansif bir dizilimde yayan şekilde savaşan ve kanatlarında okçular bulunan küçük bir İngiliz birliği, Dupplin Moor'da muzaffer olmuştu. İskoçların büyük kısmı ezilerek öldürülmüş, ölü ve yaralıların oluşturduğu devasa yığın, ön hattı kaplamıştı. Bir sonraki yıl ise bizzat III. Edward'ın komutasındaki çok daha büyük bir ordu, Halidon Hill bölgesinde muzaffer olmuştur. Bu orduda üç İngiliz piyade birliği vardı, şövalye ve ağır zırhlı süvarilerden müteşekkil bu birliği okçular destekliyordu. Benzer şekilde, Crécy'de de bu tür taburlar yer alıyordu. Ancak bunların nasıl bir dizilim aldığı kesin değildir; yan yana ya da arka arkaya hizalanmış olabilirdiler. İngiliz okçularının, Crécy muharebe alanında konuşlanma şekli ise, şövalye ve ağır zırhlı süvarilerin dizilim almasına göre çok daha tartışmalıdır. Görünüşe göre, okçuların çoğu kanatlarda konuşlanmış, bazıları da buğday tarlalarına gizlenmiştir. Froissart bunları *en herse* şeklinde tanımlamış, bu terim de büyük tartışmalara yol açmıştır. Terim, bir tırmık, kirpi ya da kiliselerde kullanılan üçgen bir şamdana işaret ediyor olabilir. Muhtemelen, bir tür kama dizilimini ifade ediyordu.

---

7 Andrew Ayton ve Philip Preston, *The Battle of Crécy, 1346* (Woodbridge, 2005), s. 109–37. Muharebe bölgesinin pek de ikna edici olmayan bir incelenmesi için bkz. Michael Livingston, *The Battle of Crécy: A Casebook*, haz. M. Livingstone ve K. DeVries (Liverpool, 2015), s. 415–38.

En büyük sorun ise İngilizlerin, yük arabalarını defansif bir çember şeklinde nasıl kullandığıdır. İtalyan kronik yazarı Villani ve anonim bir Romalı kroniği, bu husustan çokça bahseder ve bütün İngiliz ordusunun etrafının yük arabalarıyla çevrili olduğunu, çember içinde tek bir açıklık bulunduğunu anlatır. Bu dizilimi okçular kadar, ateşli silahlar da koruyordu. Bunun aksine, St. Omer'da yazılmış bir kronik, kralın bölüğünü arkadan gelebilecek herhangi bir sürpriz saldırıya karşı koruyan, yük arabalarından müteşekkil "büyük bir çit" tasvir eder. *Chronique Normande* ise ilginç bir şekilde, Edward'ın Crécy'de kamp kurduğunu, muharebe gerçekleşme ihtimalini düşük gördüğünden, ordusunun etrafının da yük arabalarıyla çevrili olduğunu iddia eder. Bu kaynağa göre İngilizler, yük arabalarından oluşan defansif dizilimin arkasından muharebenin ilk başlarında çıkmıştır.[8] Alternatif olarak, İngiliz bölüklerinden sadece bir tanesi yük arabalarıyla korunmuş, artçı birlikteki yük arabası çemberi ise yükleri ve atları korumuş olabilir.

Yük arabalarının sağladığı bu koruma gücüne birkaç silah da eklenmiş olabilir. Ateşli silahların kullanıldığına dair en erken delil 1326 yılındandır; 1330'ların sonlarında, Gaskonya'da İngilizlerin hâkimiyetindeki kaleler, barutlu silahlarla donanmıştı. 1338 yılında bir Fransız gemi kaptanına, barut için az miktarda sülfür ve güherçile ile, ateşlemesi için iki düzine mermisi olan bir silah verilmişti.[9] O zamanlarda ateşli silahlar, büyük oranda savunma amaçlıydı; muharebe alanlarında kullanımları son derece nadirdi, ayrıca tekrar mermi doldurmanın çok yavaş olduğu düşüldüğünde bunlar muhtemelen çok kullanışsız oluyordu. İngiliz kaynaklarında sözü edilen 100 "küfürbazın" çok namlulu silahlar olduğu düşünülüyordu, ancak Thom Richardson'ın gösterdiği üzere gerçekte bunlar, her birinde on mızrak bulunan küçük at arabalarıydı.[10]

---

8 *The Battle of Crécy: A Casebook*, s. 104, 116, 168, 218, 220.

9 L. Lacabane, "De la poudre à canon et de sa introduction en France", *Bibliothèque de l'école des chartes* 6 (1845), s. 36.

10 Thom Richardson, *The Tower Armoury in the Fourteenth Century* (Leeds, 2016), s. 136–7.

Görsel 2 15. yüzyılda yapılmış bir Crécy Muharebesi resmi. Okçularıyla birlikte İngilizler sağ tarafta

Fransız ordusu, boyutu hakkında kesin rakamlar olmasa da şüphesiz Edward'ın birliklerinden daha büyüktü. Fransız birliklerine ek olarak, Bohemya kralı Lüksemburglu John ve Lorraine dükü gibi yabancı müttefikler de vardı. Bunlar, yapılan ödenekler karşılığında VI. Philip'e asker sağlamakla yükümlüydü. İtalya'dan gelen birlikler de vardı; Cenovalı büyük bir arbaletçi birliği orduya farklı bir boyut katmıştı. Tıpkı İngilizler gibi Fransız ordusu da şövalye ve ağır zırhlı süvarilerden müteşekkil üç ana bölüme ayrılmıştı ve her biri, birbirinin ardında konuşlanmıştı.

Fransızlar, ilk başta Cenovalı arbaletçileri konuşlandırdı. Bu birliklerin büyük defansif kalkanlarını bir araya getirmek için vakitleri yoktu ve etkili şekilde atış yapamıyorlardı; ayakları, silahlarını tekrar doldurmayı zorlaştıran çamurlu zeminden

kayıyordu. Islak yay kirişleri de bir diğer sorundu. Fransız süvariler sabırsız bir şekilde Cenovalı birliklerin arasından hücuma kalktı. Üzerlerine yağan İngiliz ok yağmuru, atlarını delirtti. Muharebenin ilerleyen safhalarında Fransızların art arda gelen süvarileri, İngiliz bölüklerine doğru hücum etti. Kara Prens'in saflarını yardıklarında neredeyse büyük bir başarı elde ediyorlardı. Prensin kısa süreliğine ele geçirilmiş olması da kuvvetle muhtemeldir. Muharebe çetindi fakat İngilizlerin istediği gibi ilerliyordu. Kral Philip, cesurca savaştı; bindiği iki atı öldürüldü, ayrıca yüzünden aldığı ok darbesiyle yaralandı. Görünüşe göre, Fransız şövalye ve ağır zırhlı piyadelerinin dörtte biri öldürülmüştü. Başka bir trajedi daha yaşandı; kör olan Bohemya kralı ölü bulundu, etrafında da şövalyeleri vardı. Sunulmuş bir rapora göre, İngiliz şövalyelerinden yalnızca bir, yaverlerinden de yalnızca iki tanesi hayatını kaybetmiştir.

Yapılan açıklamaların çoğunda, Crécy'de İngilizlerin elde ettiği başarının, İngiliz uzun okçuları sayesinde mümkün olduğu belirtilir. Bu okçular, ilk başta Fransız süvari taarruzlarını durdurmakta hayati bir rol oynamıştır. Yine de, meydan muharebesi başladığında okçular pek de işe yaramamıştır, çünkü o esnada düşman kadar dost da vurulabilirdi. İngiliz başarısında en az okçular kadar, yayan şekilde savaşan ağır teçhizatlı birlikler de etkili olmuştur. Göğüs göğse çarpışmada salt cesaret rol oynamıştı, III. Edward'ın adamları da oldukça cesurdu. Fransızlar da yiğitçe çarpışmıştı, ancak ok yağmurlarıyla süvari taarruzları durunca panik yayılmış, bireysel cesaret de genele yayılan korkuya yenik düşmüştü.

Normalde, muharebe alanında elde edilen başarının sonucunda savaş esirleri ele geçirilir, bunlar daha sonra yüksek fiyattan fidye karşılığı salınırdı. Crécy ise farklıydı. Fransızlar, kutsal sancakları *Oriflamme*'yi sahaya yerleştirmişti, bu da söz konusu muharebenin ölümüne savaşılacak bir muharebe olduğu anlamına geliyordu. Edward'ın ejderha sancağı da benzer bir mesaj veriyordu. Bu, vahşet dolu bir çarpışmaydı. Fransızların kayıpları arasında Bohemya kralı, Lorraine dükü, Alençon kontu ve

Flandre kontu da vardı. İngiliz propagandası, bu kayıpları daha fazlaymış gibi gösteriyordu. Çok sayıda büyük adamın tutsak edilmek yerine öldürülmüş olması şaşırtıcı bir şeydir. Fransız şövalyeliğinin çiçeği solmuştu.

CALAIS, BRETONYA VE İSKOÇYA

Crécy zaferi sonrasında Edward, Calais'yi kuşatmaya geçti. Bunun, Caen'in zaptı gibi hızlı bir operasyon olacağı umudu beyhudeydi. Kuşatma, yaklaşık 11 aylık bir bekleme oyununa dönüştü. İngilizler, 1347 yılının ilkbaharına kadar kasabayı deniz yoluyla abluka altına almayı başaramadı. Surlara yapılan saldırılar hiçbir sonuç getirmedi. Uzun menzile sahip, kaya fırlatan trebüşe mancınıkları istihkamları parçalayamadı. Dizanteri, asker sayısını ve birliklerin moral motivasyonunu azalttı. VI. Philip, ordusuyla kasabayı kurtarmak için ancak 1347 yılının Temmuz ayında harekete geçebildi. Lakin arazi, muharebeye girmek için uygun değildi. Yapılan görüşmelerden hiçbir sonuç çıkmadı ve Fransız ordusu geri çekildi. Bitap düşmüş ve açlıktan ölme durumuna gelmiş olan garnizon, teslim olmayı teklif etti. Edward, koşulsuz şartsız biat edilmesini talep etti. Walter Mauny şöyle iddia etmiştir: "Eğer ki, söylediğiniz gibi bu insanları idam ederseniz, aynı şey benzer koşullarda bize de yapılabilir."[11] Sonuçta, neredeyse çalışılmış bir sahne performansıyla, kasaba eşrafından altı kişi serbest bırakıldı. Halk çıkarıldıktan sonra kasaba yağmalandı. Ekim ayında, çoğunluğu konaklama yeri olan yaklaşık 180 mülk, İngiliz kiracılarına verildi.[12] Calais son derecede önemliydi, çünkü Manş Denizi'ne kolay bir erişim sağlıyordu ve Fransa'ya giriş için de son derece uygun bir yerdi. Öte yandan, bu bölgeyi elde tutmak zor ve masraflıydı.

Diğer yerlerdeyse savaş devam ediyordu. 1346 yılının sonbahar mevsiminde güneybatıda, Lancaster'li Henry, Poitiers

---

11 *Chronique de Jean le Bel*, haz. J. Viard ve E. Déprez (Paris, 1904–5), ii, s. 152.

12 *CPR 1345–1348*, s. 563–8.

bölgesine bir akın yaptı. Askerleri, istedikleri gibi öldürdü, yaktı ve yağmaladı. 1347 yılında Bretonya'daki La-Roche-Derrien, Blois'lı Charles tarafından kuşatıldı. Thomas Dagworth komutasındaki İngilizler geceleyin saldırı düzenledi. Çıkan düzensiz bir çatışmada Dagworth önce ele geçirildi, sonradan kuşatılan birliklerin huruç saldırısı yapmasıyla serbest kaldı. Charles esir düştü ve birçok asilzade katledildi. Bu sefer muharebeyi belirleyen şey İngiliz okçuluğu değil, şiddetli bir göğüs göğse çarpışma oldu. İngiliz başarıları Fransa ile sınırlı değildi. 1346 yılının sonbaharında, Fransızların yüreklendirdiği İskoçya kralı II. David, İngiltere'yi istila etti. Durham'ın hemen dışındaki Neville's Cross bölgesinde, 17 Ekim günü York başpiskoposu komutasındaki küçük bir İngiliz ordusu, şiddetli geçen muharebede İskoçları yendi. İngiliz okçuları çarpışmanın ilk safhalarında bir kez daha son derece etkili oldu; muharebenin ilerleyen safhalarında ise yakın mesafeden cereyan eden çarpışma zorlu ve bitap düşürücüydü. Muharebe sonrasında kral David ele geçirildi. Onun esir edilmesi, İngiltere ile İskoçya arasındaki ilişkilerin dönüm noktası oldu. Yapılan görüşmeler çok karmaşıktı. En sonunda, 66.666 poundluk muazzam bir fidye bedeli belirlendi ve David'in salıverilmesi için koşullar görüşüldü. İngilizlerin, İskoç tahtı için Edward Balliol'u öne sürmesi, işleri zorlaştıran bir diğer etkendi. David'in, son derece kötü koşullara sahip bir esaret hayatından özgür bırakılması ancak 1357 yılında mümkün olacaktı.

SONRASI

1346-7 yıllarında Edward'ın seferlerinde şövalye yiğitliğine yaraşır çok şey yoktu. Çok az para verilmişti, bu da fidye karşılığında bazı kişilerin serbest bırakılması imkânını azaltıyordu. Calais dışındaki ordugâhta bıkkınlık verici bir şekilde geçen aylar, yiğitçe çarpışmalarla hafiflememişti. Lakin, eğer savaş bir şövalye ruhuyla yapılmış olmasaydı, aynı şey sonrası için de söylenemezdi.

1347 sonbaharında Calais'den dönüşünden sonra kral, bir dizi turnuva ve festival düzenledi, zaman zaman da miğferinde, çırpan kanatlı bir sülünün olduğu bir sorguç ve mavi zırhıyla toplum içine çıktı. Bir şövalye sınıfı olan Garter'ın kurulmasıyla durum doruk noktasına ulaştı. 1344 yılında Edward, 300 şövalyelik bir sınıf kurmayı planlamış ve Windsor Kalesi'nin yukarısındaki dış avlusunda, "Yuvarlak Masa"ya ev sahipliği yapacak büyük, dairesel bir evin inşasına başlanmıştı. Belki de çok gösterişli ve pahalı olduğu için, projeden vazgeçildi. Farklı bir şekilde yeniden ortaya çıkan proje ile, 1349 yılında yeni Garter sınıfının ilk resmî toplantısı yapıldı. Bu toplantıda, sadece 24 şövalyeden oluşan birbirine bağlı bir grup bulunuyordu ve bu kişiler, savaştaki üstünlüklerine göre seçilmişti. Şövalye sınıfı konusunda Kastilya ve Macaristan emsalleri olmasına karşın, Avrupa'nın büyük kısmında modaya öncülük eden şey hepsinden öte, Garter sınıfıydı.

Savaş, ilk evrelerinde İngilizler için son derecede pahalıydı, çünkü yabancılarla yapılan müttefikliklerin bedeli yüksekti. 1345-7 yıllarında durum artık böyle değildi. Yine de, İngiltere üzerindeki savaş yükü ağırdı; 1347 yılında Edward bir kez daha, büyük tacını rehin vermek zorunda kaldı. Bununla birlikte, İngiliz tüccarlara yıllık 50.000 poundluk gümrük vergisi yüklemek için yapılan yeni düzenlemeler son derece etkili olmuştu. 1344 ve 1346 yıllarında iki yıl için doğrudan vergi getirildi. Önceki yılların acımasız siyasi argümanlarından hiçbiri artık yoktu; 1343 yılında parlamento, Edward'ın iki yıl önce getirdiği yasaların lağvedilmesini kabul etti. Buna rağmen, eğer Edward Crécy'de böylesine ses getiren bir zafer kazanmamış olsaydı, İngiltere'ye karşı talepleri yeni bir siyasi krize yol açabilirdi.

Fransa'daki durum ise farklıydı. Yerel meclislerde vergi ve asker toplanması yönünde yapılan karmaşık müzakereler haddinden fazla sürmüş, verilen ödenekleri toplamak da zor olmuştu. Nazırlar azledilmişti, ancak bunların halefleri de hükümeti bu kötü durumdan kurtarmayı başaramadı. Papalıktan alınan

borçlar, krallığa yardımcı olsa da durum artık umutsuzdu. Saint-Denis manastırı, yaklaşık 1.200 *livres parisis* değerinde gümüş levha ödünç verdi. 1347 yılının başlarında VI. Philip, İtalyan bankerlerinin tutuklanması ve bunlara karşı borçlanılan paraya el koyulması yoluna gitmek zorunda kaldı. Ayrıca tağşiş uygulamasına gidildi. Fransız asilzadeleri için savaş zorluydu, 1340'lı yılların sonlarında birçoğu çok önemli kayıplar vermiş, İtalyan sarraflara karşı muazzam borçlara girmişti. Askerî yenilgiler de rejimin artık tamamen itibardan düşmesini sağlamıştı.

1346-7 yıllarındaki İngiliz zaferleri hayret verici derecedeydi. Lancaster yönetimindeki İngilizler, Gaskonya'da egemen güçtü. VI. Philip'in ordusu, Crécy Muharebesi'nde yenilgiye uğratılmıştı. İskoç kralı esir alınmış, Bretonya'da da Fransız bir kumandan yakalanmıştı. Büyük bir liman olan Calais İngilizlerin eline geçmiş, onlara Fransa için yeni ve son derece uygun bir geçit sağlamıştı. Ancak hiç kimse, bütün Avrupa'yı vurmak üzere olan felaketi tahmin edemezdi.

4

POITIERS VE BRÉTIGNY

1348 yılında, Kara Ölüm adındaki salgın Fransa ve İngiltere'ye ulaştı. Bu vebaya kurban gidenlerin dişlerinde yapılan bilimsel incelemeler, bunun ne tür bir salgın olduğuna dair tartışmaları çözümlemiş, salgının, *Yersinia pestis* adındaki hıyarcıklı basil vebasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Ölüm oranları bölgeden bölgeye ve sosyal sınıflara göre değişiyordu, ancak genel olarak söyleyebiliriz ki Avrupa nüfusunun yarısı bu salgında hayatını kaybetmişti.

Bu salgın, insanları dehşete düşürmüştü. Lancaster, Arundel ve Canterbury başpiskoposu, mütarekenin uzatılmasını görüşmek amacıyla Avignon'a seyahat etmeyi reddetmişti çünkü onlar da korkuyordu. Londra'da, havaya bile salgın bulaştığından korkuluyordu, çünkü sokaklar "hem gece hem de gündüz vakti evlerden atılan pisliklerle iğrenç bir hâl almıştı" ve bu "her gün daha da yayılan bulaşıcı bir hastalığın ölüm oranını artırıyordu."[1] Walter Mauny ise bu gelişmelere, pratik zekalı bir asker gibi tepki vermiştir: "Yoksul yabancılar ve diğerleri için bir mezarlık kiraladı, burada altmış bin ceset gömülmüş ve bir de şapel yapılmıştır."[2] Ortaya çıkan korku ve sefalete rağmen, salgının vurduğu toplum bu felakete karşı şaşırtıcı derecede

1 *CCR 1349–1354*, s. 66.

2 *Calendar of Entries in the Papal Registers* (Londra, 1896–1989), i, s. 234.

büyük bir direnç göstermiştir. Sosyal sınıf hiçbir şekilde bozulmadı. Hükümetler işlemeye devam etti. Savaş durmadı. Yine de, 1346-7 yıllarındaki gibi büyük ölçeklerde bir askerî etkinlik sürdürmek imkânsızdı, 1355 yılına kadar da büyük bir sefer gerçekleşmedi.

1350 yılının başlarında, Fransızların Calais'yi yeniden elde etme girişimi önlendi. Her iki tarafın da büyük bir sefer yapmak için kurduğu planlar sonuçsuz kaldı. Hiç şüphesiz sinirleri bozulan Edward, Winchelsea açıklarında mallarla dolu bir Kastilya filosunun yolunu kestiğinde, bir nevi korsanlık yapmış oldu. İngilizler bu olayı, İspanyol gemilerinin Manş Denizi'nde düşmanca eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle savundu. Froissart, siyah kadife bir ceket giyen ve kalın yünlü bir şapka takan kralın, Almanya'dan geri getirttiği John Candos'a büyük bir cümbüşte şarkı söylettiğini anlatır: "Ho! Bir gemiyi gözetliyorum ve sanırım bu bir İspanyol gemisi!". Trompetler eşliğinde gemiler, çatışmaya girmeye hazırlandı. İngiliz gemilerinden çok daha büyük olan Kastilya gemileri bu meydan okumaya karşılık verdi. Çarpışma esnasında kralın gemisi neredeyse batıyordu, lakin Froissart'ın iddiasına göre İngilizler büyük bir zafer kazanmış, İspanyollar 40 gemisinden 14 tanesini kaybetmiştir.[3] Daha makul bir kaynak olan Fransız kronik yazarı Giles le Muisit, gerçekte yaşanmış şeyleri bulmaktan umudunu kesmiş, fakat bunun ötesinde "Her iki taraftan da birçok kişi öldü ve boğuldu." diye yazmıştır. Le Muisit alaycı bir şekilde İspanyolların asilzade değil, tüccarlar olduğunu ve bu durumun İngilizlerde tam tersi olduğunu söyler, ayrıca İngilizlerin muhtemelen İspanyollardan daha fazla kayıp verdiği sonucunu aktarır.[4]

1350 yılının yaz aylarında VI. Philip öldü ve yerine oğlu, Normandiya dükü John geçti. Kültürlü, müziğe düşkün bir adam olan John'un sağlığı kötüydü ve silah konusunda maharetli

3 Froissart, iv, s. 88–97.

4 *Chronique et annales de Giles le Muisit*, haz. Henri Lemaître (Paris, 1906), s. 274–9.

biri değildi. Yeni rejim, eskisine göre farklı görünüyordu. Ordu komutanı [Constable] Raoul d'Eu'nün yakalanması ve hemen infaz edilmesi büyük bir şok yarattı. Fransız asilleri, fidyesini ayarlayabilmek için İngiltere'deki esaret hayatından dönen bir adama böyle bir muamele yapılmasını beklemiyordu. 1351 yılında, III. Edward'ın Garter sınıfının bir benzeri olan "Yıldız Topluluğu"nun oluşturulacağını ilan ettiğinde yeni kral, destek toplamayı ummuştu. 500 şövalyeden oluşan bu yeni sınıfla Fransız şövalyeliğinin gelişmesini bekliyordu.

Bu dönemde, Fransa'daki ekonomik sorunlar çok büyüktü. Şövalyelerin maaşları üçte bir oranında artmıştı. Ana vergiler; iane vergileri, *gabelle* olarak bilinen tuz vergisi ve *fouage* olarak bilinen hane vergileriydi. Ayrıca satış vergileri de vardı. Sınıflardan oluşan merkezî meclisler, geçmişe kıyasla daha yüksek oranda vergi sağlayan yerel meclislere göre daha verimsizdi, lakin Burgonya'dan herhangi bir vergi toplanması için görüşme yapmanın imkânsız olduğu da ortadaydı. Para birimi üzerindeki manipülasyon ise devam etti. Gille le Muisit'e göre 1351 yılında herkes paradan şikâyet ediyordu ve kendisi de "O yıldan başka, her şeyin kıt olduğu başka bir yıl hatırlamıyordu."[5] Fransa'nın aksine, salgından sonra İngiltere bu tür zorluklarla karşılaşmadı. 1351 yılında basılan yeni madenî paralarda, küçük oranda tağşiş yapılmıştır, lakin Fransız paralarında çok büyük bir manipülasyon söz konusu değildi. 1352 yılında III. Edward, 1340'lı yıllardaki askerî yükümlülük denemelerini tekrarlamayacağını kabul etti. Ayrıca, halktan erzak toplanması konusunda da imtiyazlar yapıldı. Parlamento bunun karşılığında üç yıllık bir vergi getirdi. Yün ihracatlarındaki büyük artış da gümrük vergilerinde gelişme sağladı. Hazine görevlisi William Edington'ın etkili yönetimi ve bütçe ayarlamaları, savaşın erken safhalarında oluşan borçlarla muazzam bir tezattı.

5 A.g.e., s. 299, 303.

CALAIS VE BRETONYA

John'un Fransa tahtına çıkışından sonra, mütareke fasıllarıyla sekteye uğrayan ve sonuçsuz biten çatışmalar sürdü. Calais savunuldu, ancak 1351 yılında Fransızlar bir çatışmada galip geldi. Bu çatışmada her iki taraf da "birbirlerine karşı yayan ve çok şiddetli bir şekilde savaşmıştı".[6] Fransızlar, İngilizlerin muharebe taktiklerinden ders çıkarıyordu. Bretonya'da, La-Roche Derrien muzafferi Thomas Dagworth, 1350 yılında öldürüldü. Onun halefi Walter Bentley de büyük zorluklarla karşılaştı; kendi kafalarına göre yağma yapan denizciler ve kale kumandanlarını kontrol altında tutmak imkânsızdı. Topraktan geçim sağlayan kişilerden *appatis* adında bir haraç toplanıyordu ve bu yüzden köyler büyük bir baskı altına giriyordu. Bentley, İngiltere'ye döndüğü zaman, hizmetlerinin karşılığında krallığın kendisine minnettar olmasını beklerken, güya emirlere uymadığı gerekçesiyle hapse atıldı. Aklanmasıysa yaklaşık bir yıl sürdü. Bu savaştaki büyük isimlerin bazıları, kariyerlerine bu karmaşa ve hukuksuzluğun hâkim olduğu dönemlerde başlamıştı, bunlardan en öne çıkanları ise Chesire'lı Huge Calveley ve Robert Knollys ile, Breton Bertrand du Guesclin'di. 1351 yılında Calveley ve Knollys, organize bir çatışma olan "Otuzlar Muharebesi"nde yer almıştı. Froissart ve diğerleri bu çarpışmayı, şövalyelere özgü büyük bir olay olarak görüyordu. Bu, vahşi bir savaşta, nezaket ve cömertlik gibi erdemler olmasa da, cesaret ve maharet gösterme fırsatı sağlamıştı. Sonuçta Fransızlar zafer kazanmış, İngiliz rakipleri de ölmüş ya da hapse atılmıştı. Bretonya'da, savaşçı sürülerinin haksız bir şekilde şiddet uygulaması ve köylüleri sömürmesi, savaş ilerledikçe daha büyük ölçekte nelerin yaşanabileceğinin bir ön izlemesiydi.

1352 yılında Mauron'da Walter Bentley, küçük bir orduyla bir Fransız ordusunu yendi. İngilizler yine, 1330'lu yıllardaki İskoç savaşlarında denedikleri taktikleri uyguladı. Her iki kanatta

6 *Chronique Normande du XIVe siècle*, haz. E. ve A. Molinier (Paris, 1882), s. 101.

da okçular vardı, merkezde ise iyi teçhizatlı piyadeler yer alıyordu. Bir önceki yıl Calais'de olduğu gibi Fransızlar yine rakiplerini taklit ederek birliklerinin büyük kısmını atlardan indirdi. İngiliz saflarına ilerleyiş yorucu, çarpışma da bitkin düşürücüydü. Fransız süvarileri okçulara karşı bir miktar başarılı oldu, daha sonraları bunların 30 tanesinin, saflarını terk ettikleri gerekçesiyle kellesi vuruldu. Bentley kötü bir şekilde yaralanmıştı, lakin Fransız kumandan Guy de Nesle öldürülmüştü. Onunla birlikte, "Yıldız Topluluğu"ndan çok sayıda şövalye öldü. Bu büyük felaket sonrası söz konusu sınıf bir daha toparlanamadı.

Güneybatıdaki çatışmalar iki tarafa da çok az şey kazandırdı. 1351 yılında İngilizler, Saintes yakınlarında bir zafer kazanırken Fransızlar da St. Jean d'Angély'yi aldı. Ne Fransızlar ne de İngilizlerin belirleyici bir avantajı vardı; durumdan en çok faydalanan, yerel yağmacı sürülerdi.

BARIŞ MÜZAKERELERİ

Bu yenişememe durumu göz önünde bulundurulduğunda, her iki tarafın da müzakere ederek bir anlaşmaya varmayı denemesi mantıklıydı. Görüşmeler 1354 yılının başlarında Guines'te başladı ve 1355'te Avignon'da devam etti. Guines'te varılan ilk anlaşmaya göre, Fransız tahtında iddia ettiği haktan vazgeçmesinin karşılığı olarak Edward, Aquitaine ve Calais de dahil, Loire Nehri'ne kadarki bütün bölgelere tamamen hâkim olacaktı. Bu anlaşmanın içinde Normandiya ve Bretonya yoktu. İngiliz parlamentosu barış yapmaya istekliydi, ancak müzakereler başarısız oldu. İngilizler bu görüşmeleri şüphesiz ciddiye almıştı: Lancaster, Arundel ve birkaç piskoposun önderliğindeki heyet 630 kişiden kalabalıktı ve bu sayı, papalık maiyetinden bile fazlaydı. Bu görüşmelerin bedeli de yüksekti, yaklaşık 5.648 pounda mâl olmuştu. Lancaster'in talimatları, Gaskonya ve Fransa'daki diğer bölgelerin, Fransız hükümdarlığına tâbi değil de özgür bir

yönetime sahip olmaları koşuluyla teslim edilmesi karşılığında Edward'ın tahtta hak iddia etmekten vazgeçmeye hazırlıklı olduğunu meydana çıkardı. Ancak, yetkin bir kroniğe göre görüşmelerin sonunda, Lancaster dükü şöyle bir beyanda bulundu: "Kral, Fransa'daki sadık adamlarının tavsiyesi üzerine Fransa silahlarını taşıyordu ve bunları, yaşayan hiç kimse için bırakmayacaktı." Buradan hareketle tarihçiler şöyle bir görüş ortaya attı: "Dük, Edward'ın Fransız tahtındaki iddia ve unvanından vazgeçmesini özellikle reddetmiştir". Lakin, İngiliz aslanlarının da bulunduğu *fleur de lis*'i taşımak, Fransız tahtında hak iddia etmekle aynı şey değildi; Edward, kendisini Fransa kralı olarak artık adlandırmadığı 1360 sonrası yıllarda da, devlet mühründe Fransız sembolünü sergilemeye devam etti. Lancaster, İngiltere kralının Gaskonya için Fransa kralına sadakat yemini etmesini isteyen Fransızlara sert bir cevap vermişti. Bu, Edward'ın Fransız tahtındaki hak iddiasını uzlaşılamayan bir konu olarak düşündüğü anlamına gelmiyordu; görüşmelerin tıkanmasına yol açan şey, Fransızların sadakat yemini talebiydi. Bir kaynağa göre "Fransızlar barışı tamamen reddetmiş, bunun böyle olmayacağını söylemişti ve de bu tür bir barışa hiçbir şekilde razı olmayacaklardı."[7]

1349 yılından itibaren Navarre kralı olan "Kötü" Charles da büyük bir pürüzdü. Hırslı, zeki ve sadakatsiz bir baş belası olan bu adam, Navarre'yi annesinden miras edinmiş, lakin unvanını, kendi çıkarlarını temsil eden Normandiya kontu babası Evreux'den almıştı. Tıpkı III. Edward gibi o da, ailesindeki kadın akrabaları vasıtasıyla Fransız tahtında hak iddia ediyordu. Kral John'un kızıyla evliliği sebebiyle güçlü bir konumdaydı. 1354 yılında, Fransız ordu komutanı Charles de la Cerda'nın öldürülmesinden o sorumluydu ve onu adamı iftira atmak ve "şahsı ve dostlarına karşı büyük zarar, rahatsızlık vermek ve kendine karşı

7 *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995), s. 127; Murimuth ve Avesbury, s. 421; Clifford J. Rogers, "The Anglo-French Peace Negotiations of 1354–1360 revisited", J. S. Bothwell (haz.), *The Age of Edward III* (Woodbridge, 2001), s. 195–8.

ithamda bulunmakla" suçluyordu.[8] Bundan sonra da İngilizlerle müzakerelere başladı. Ne var ki sonrasında Charles ve John uzlaşma sağladı. Başıboş bir adam olan Charles'ta eksik birçok nitelikten biri de istikrardı, Avignon'da da Lancaster ile görüşme yaptı. İngilizler bir kez daha onunla bir anlaşma yapma ihtimalinin cazibesine kapılmıştı, bu da Fransızlarla yapılan müzakerelerin neden bozulduğunu açıklamaya yardımcı olabilir.

KARA PRENS VE 1345-6 SEFERLERİ

Avignon'daki müzakerelerin başarısız olmasından sonra İngilizlerin, düşmanlığın kaldığı yerden devam etmesi için aşırı hırslı planları vardı. Lancaster'li Henry, Normandiya'da; kral, Calais dışında ve Kara Prens de güneybatıda seferlere devam edecekti. Lancaster'in filosu 10 Temmuz günü Thames Nehri'nden yola çıktı, ancak ters rüzgâr yüzünden Ağustos ayının sonlarında Portsmouth'tan öteye gidemedi. Bu, tek bir kare yelkenle donatılmış geniş kirişli gemilerin yaşadığı birçok sorundan sadece biriydi. Navarre'li Charles'ın bir kez daha taraf değiştirdiği ve kral John ile anlaştığı haberi gelince, sefer iptal edildi.

Henry'yi geciktiren hava koşulları yüzünden Edward, Calais'ye ancak Ekim ayının sonlarında çıkabildi. Hızla güneye yürüdü, her zamanki gibi yakıp yıkma korkusu yayıyordu ve her iki taraf da geleneksel ve sonuçsuz bir şekilde karşı tarafı muharebeye davet ediyordu. Birkaç hafta sonra kral, İngiltere'ye döndü.

Kara Prens'in seferi ise Gaskonya'ya, umulandan birkaç ay sonra, Eylül'ün sonlarında ulaştı. Kralın Gaskonya'daki komutanı olarak birlikleri eksiksizdi ve yaklaşık 2.600 askere komuta ediyordu, bunların 1.000 tanesi baştan aşağı zırhlı askerdi. Prens, ordusunu güneydoğuya doğru götürdü. Fransız birlikleri ona yaklaştı, lakin İngilizlerin iddiasına göre muharebeye girmek istemiyorlardı. Prensin adamları Carassone'u yaktı ve Bordeaux'ya

8 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 351.

dönmeden önce, Akdeniz'e yakın Narbonne'un bir kısmına saldırı düzenledi. Prensin baş idarecisi John Wingfield, muzaffer bir şekilde şöyle yazmıştır: "Şundan emin olun ki, yapılan bu akında, Fransa kralına karşı yapılan bu savaşın başından beri daha önce hiç olmadığı kadar büyük kayıplar verilmiş, yıkımlar yaşanmıştır."[9] Wingfield ayrıca, biraz da abartarak, Fransızların savaşı finanse etmesinde bundan sonra yaşadıkları kayıpların etkisini açıklar. Bu, öylesine bir yıkım değildi; yapılan yağmaların bir amacı vardı, kasabalar ve köylere dehşet yayması kadar, Fransa ekonomisini de baskıya uğratıyordu. Kasıtlı bir strateji uygulanıyordu; yygulanan bu strateji, 1300 yılında IV. Philip'e verilen tavsiyeyi hatırlatıyordu: "Bütün bağlar, meyve ağaçları ve bitkiler yok edilmeli!". "Bütün bir yıl boyunca üretilen saman, ot ve tahıl, yakılarak yok edildiğinde" direniş çökecekti.[10]

1355 yılının sonlarında İskoçya ile ilişkiler kısa süreliğine gündem oldu. III. Edward, Edward Balliol'a verdiği desteği kesti ve oğullarından birisini II. David'in halefi olarak tanımaları için İskoçlarla anlaşma yapma girişiminde bulundu. Bu, İskoçlar için kabul edilemez bir şeydi. 1355 yılının Ekim ayında küçük bir İskoç birliği, Northumberland'ı istila etti. İngilizler için daha kötüsü, şafak vakti gerçekleşen sürpriz bir saldırıda Berwick'in ele geçirilmesi oldu. Edward misilleme yaptı. Berwick'teki İskoçlar 1356 yılının Ocak ayında teslim oldu ve bunun ardından hızlı bir sefer yapıldı. Burnt Candlemas olarak bilinen bu saldırı, İngilizlerin Fransa'da sergilediği bütün vahşeti İskoç Ovalarına getirmiştir. İngiliz gemilerinin, ordunun acilen ihtiyaç duyduğu levazımı taşımasını imkânsız hâle getiren kış rüzgârları, sefere bir son verilmesini mecbur kıldı.

1356 yılında, İngilizlerin Poitiers'de kazandığı zaferle doruk noktasına ulaşan Fransa seferi bir kez daha, bunun dikkatle

---

9 Murimuth ve Avesbury, s. 442.

10 J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages: From the Eighth Century to 1340* (Woodbridge,1997), s. 307.

düşünülmüş bir stratejinin mi yoksa İngiliz kumandanların, gelişmelere karşı tepki vermekten biraz daha fazlasını yaparak, ortaya çıkan fırsatları kullanmasının mı bir ürünü olduğu sorusunu ortaya çıkarır. Yaşanan bir olay, Normandiya'daki durumda bir dönüşüme yol açmış ve İngilizlerin planlarını değiştirmiştir. Fransa kralının oğlu Charles, Rouen'de bir ziyafet vermiş, buna Navarre'lı Charles da katılmıştı. Yemeğin ortasında kral John, üstü tamamen zırhla kaplı şekilde, arkasında da etkileyici bir birlikle içeri girdi. Navarre yakalandı ve hapse atılmak üzere Paris'e götürüldü. Harcourt kontu, ileri gelen diğer iki sermayedar ve Navarre'ın yaveri idam edildi. John, Navarre'lı kaypak Charles'ın kendisine karşı komplo kurduğunu düşünmekte haklı olabilirdi fakat Rouen darbe girişiminin feci sonuçları olmuştu. Navarre'ın kardeşi Philip, John'a karşı direnişe önderlik ediyor ve İngilizlerin desteğini almaya çalışıyordu.

III. Edward'ın esas niyeti, Lancaster dükünü Bretonya'ya göndermekti, lakin mevcut duruma göre onun Normandiya'ya gitmesi gerekiyordu. Kasıtlı bir propaganda politikası uygulanarak, İngiliz seferlerinin başarılarını anlatmak üzere anavatana haberler gönderildi. Bu haberlerden biri, Lancaster'in seferini detaylı bir şekilde anlatıyordu. Ordusu, 900 ağır zırhlı süvariden ve 1.400 okçudan müteşekkildi. "Adamları, her gün bir başka kaleyi, çok sayıda savaş esirini ve ganimeti ele geçiriyordu, geri dönüş yollarında beraberlerinde düşmanın 2.000 atını da getirdiler." Yapılan akın, Verneuil bölgesine kadar ulaştı. Fransızlar Lancaster dükünе muharebeye girmesi için meydan okusa da karşılığında, dükün işini bitirdiği ve "Fransa kralı olur da yürüyüşüne engel olursa, onunla seve seve karşılaşacağı" cevabını aldılar.[11] Bu, hiçbir muharebenin gerçekleşmediği birçok süreçten biriydi. Ağustos ayında Lancaster, Bretonya'ya, oradan da Loire Vadisi'ne yol aldı.

Kara Prens, İngiltere'den gönderilen takviye birlikleri alınca 4 Ağustos günü Bordeaux'dan kuzeye doğru gitti. 6.000 ila 7.000

11 Murimuth ve Avesbury, s. 464–5.

asker ile günde yaklaşık 16 kilometre yol kat etti. Prens daha sonraları, kral John'un oğlu olan Poitiers kontuyla Bourges'da karşılaşmayı amaçladığını ve III. Edward'ın Fransa'ya çıktığını duymayı umduğunu söylemiştir. Karşısına kont çıkmayınca prens, Lancaster'e katılma umuduyla Loire'a doğru yürüyüşünü sürdürdü. Lakin Loire Nehri'ni geçemedi, Fransa kralının ordusu da yakınlardaydı. Bunun ardından yapılan manevralarla her iki ordu da güneye doğru hareket etti, ta ki Fransızlar, Poitiers yakınlarında birliklerini muharebe için nizam edip, İngilizler de aynısını yapıncaya dek.

POITIERS MUHAREBESİ

İngilizler muharebeden kaçınmaya mı çalışıyordu yoksa kasıtlı bir şekilde muharebeye girmek mi istiyordu? Crécy seferinde olduğu gibi burada da anahtar soru budur. Geleneksel görüş birincisidir; ikinci görüş ise, 19. yüzyılın sonlarında Henri Denifle, son zamanlarda da Clifford Rogers tarafından iddia edilmiştir.[12] Bir diğer sorun da, prensin tercih ettiği rotanın Fransız ordusuyla karşı karşıya gelmekten çekinmeye çalıştığını göstermesidir. Görünüşe göre İngilizler muhtemelen, aceleci bir şekilde Gaskonya'ya geri çekilmiyor, düşmanı muharebeye çekme umuduyla manevra yapıyordu. Yiyecek ve su tükeniyordu, daha fazla gecikme yaşanması ise söz konusu bile olamazdı.

İddiaların diğer bir kısmı ise, muharebeden hemen önce zuhur eden müzakerelere dayanır. Papa, iki kardinal Talleyrand ve Capocci'yi, bir anlaşmada arabuluculuk etmeleri için görevlendirmişti. Talleyrand, muharebeden önce uzun görüşmeler yapılmasını sağlamıştır. Jean le Bel ve diğer bazı kronik yazarlarına güvenecek olursak prensten, ele geçirmiş olduğu bütün bölgeleri teslim edeceğine, bütün tutsakları salıvereceğine ve yedi yıl

12 Henri Denifle, *La guerre de cent ans et la desolation des églises, monastères et hôpitaux en France*, ii (Paris, 1899), s. 123–7; Clifford J. Rogers, *War Cruel and Sharp* (Woodbridge, 2000), s. 361–72.

boyunca Fransızlara karşı silahlanmamaya söz vereceğine dair bir anlaşma elde etmişti. Eğer prens bu tür koşulları kabul ettiyse, öyle görünüyor ki birliklerinin sayısal anlamda büyük dezavantaja sahip olacağı bir muharebeden kaçınma konusunda umutsuz durumdaydı. Yine de, kardinalin bu koşulları iddia etmesine karşın İngiliz kaynaklarda, prensin bu tür bir anlaşmayı kabul etmeye hazırlıklı olduğuna dair bir delil yoktur. İngiliz kronik yazarı Baker'ın belirttiği üzere daha büyük ihtimalle prens, yılbaşına kadar mütareke yapılmasına daha sıcak bakıyordu. Sonuç olarak Fransızlar herhangi bir anlaşmayı kabul etmeyip İngilizlerin koşulsuz şartsız teslim olmasını talep etti.

19 Eylül günü iki ordu karşı karşıya geldi. Söylenene göre İskoç William Douglas'ın tavsiyeleriyle hareket eden Fransızlar, ağır zırhlı süvarilerin çoğunu atlarından indirip yayan hâle getirdi. Bu, daha önceden Mauron'da uyguladıkları bir taktikti. Fransız birliklerinin arka kısmında süvari kanatları yer alıyordu; artçı birliğin ardında üç süvari taburu konuşlandı. İngiliz-Gaskon ordusu da benzer şekilde üç kısma ayrılmış, büyük ihtimalle yol boyunca dizilmişçit ve siperlerle korunuyordu. Dönemin kaynaklarının tahminî sayıları nadiren güvenilirdir, ancak Bartholomew Burghersh'in akla daha makul gelen raporuna göre Fransız ordusunda 8.000 ağır zırhlı süvari, 3.000 kadar da piyade vardı. Burghersh, Kara Prens'in ordusu için 3.000 ağır zırhlı süvari ve 2.000 okçu ile, "çavuş" olarak nitelendirdiği 1.000 piyade sayılarını verir.[13] İngiliz ordusundaki okçuların oranı, Crécy Muharebesi'ne göre daha azdı, ancak bunların rolü yine de çok önemliydi. Norman kroniğinin de belirttiği üzere Fransızlarda ağır zırhlı süvariler vardı ancak "okçular ve arbaletçiler gibi diğer birliklerden çok az bulunuyordu, bundan dolayı da İngiliz okçuları, muharebeye girildiğinde daha güvenli bir şekilde atış yapıyordu."[14]

13 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 387.

14 *Chronique Normande du XIVe siècle*, s. 114.

Arazi de oldukça önemliydi. Çitler, siperler, bağlar, bataklık alanlar ve ağaçlık yerler, İngilizlerin kullandığı defansif taktiklere uyumluydu. Crécy'nin aksine bu muharebe erkenden başladı ve günün büyük kısmı boyunca sürdü. Froissart, "Crécy'de olduğundan çok daha büyük bir cengaverlik vardı" diye yazmıştır.[15] Fransızların ilk başlarda yaptığı süvari taarruzu püskürtüldü; zırhlı atların, kanatlardan gelen saldırılara karşı savunmasız olduğu görüldü, çünkü atılan oklar arkalarına saplanıyordu. Yayan şekilde ilerleyen Fransız ağır zırhlı süvariler, İngiliz saflarına ilerlerken karşılaştıkları bataklık alandan ötürü bitkin düştü. Muharebenin ilerleyen safhalarında okçuların mühimmatı bitti ve ölenlerden ya da can çekişenlerden aldıkları kullanılmış okları kullanmak ve taş atmak durumunda kaldılar. Bir okçunun, altı ok attığı zaman kimin kazanacağını bilirsiniz, lakin bu muharebede her bir okçu yüzden fazla ok attıktan sonra bile sonuç hâlen belirsizdi. Fransız bölüklerinin art arda saldırı yapmasıyla çarpışma iyice şiddetlendi. 20 yaşındaki Orléans dükünün önderliğindeki saldırı bertaraf edildiğinde dük savaş alanından kaçtı. Kara Prens, Gaskonyalı *Captal de Buch* Jean de Grailly'ye, birliklerinin Fransız ordusunun etrafını sarmasını emretti. Grailly emri uyguladığında, St. George'un sancağını havaya kaldırdı. Grailly'nin Fransızların artçı birliğine atlı saldırısı, morali gittikçe daha da bozulan ordu da müthiş bir şok yarattı. Fransız kralı ele geçirildi, bundan sonra ortaya çıkan hengamede İngilizler, kralın ordusundan geriye kalan kısmı Poitiers şehrinin kapılarına kadar kovaladı.

İngiliz zaferinin birçok sebebi vardı. Prensin ordusu yorgun ve aç olabilirdi, lakin ağustos ayının başlarından beri birlikte savaşan uyumlu bir birlikti. Komutanların hatırı sayılır deneyimleri vardı, bunlar John Chandos ile Warwick ve Salisbury kontlarıydı. Bunun aksine Fransız ordusu sadece, muharebeden önceki günlerde toplanmıştı. Ordudaki liderlerden bazıları, en önemlisi de Orléans dükü tecrübesizdi. Fransız bölükleri arasında etkili

15 Froissart, v, s. 43.

bir koordinasyon bulunmuyordu, diğer tarafta ise Kara Prens'in komutanlığı ortadaydı. İngilizlerin, piyade olarak savaşma taktiğini benimsemeleri mantıklıydı, ancak Fransızların bu husustaki tecrübesi kısıtlıydı. İngiliz okçularının bu muharebedeki rolü belki de Crécy'ye göre daha az önemliydi, ancak bir kez daha, atları dehşete düşürme kabiliyetleri ve muharebenin başlarındaki rolleri çok kritik bir rol oynamıştır.

Ağır zayiat verilmişti. Fransızlar, mareşallerinden biri olan Jean de Clermont'u çarpışmanın başlarında kaybetti; ordu komutanı Jean de Brienne de öldürülmüştü. Bourbon dükü ve Châlons piskoposu, döneminin en ünlü şövalyelerinden biri olan Geoffroi de Charny'nin ölümü de ciddi kayıplardandı. Bartholomew Burghersh'e göre Fransızlar 2.000 ağır zırhlı süvari ve diğer 800 askerini kaybetti. İngilizlerin zayiatı ise daha azdı. Crécy'de her iki taraf da hiçbir şekilde merhamet gösterilmeyeceğini beyan etmişti. Poitiers'de ise sadece Fransızlar, kızıl sancaklarını sergilemek suretiyle böyle bir beyanatta bulundu; İngilizler şaşırtıcı derecede fazla esir ele geçirdi, en önemlileri de bizzat Fransız kralı John ve oğlu Philip'ti. Kara Prens gönderdiği bir raporda, 42 tane önemli esir alındığını ve 1,993 tanesinin daha ele geçirildiğini iddia ediyordu.[16]

POITIERS SONRASI

Çok fazla sayıdaki savaş esiri, fırsat kadar sorun da yaratıyordu. Bunlar, bireyler için ekonomik açıdan büyük kâr beklentilerine yol açarkenkraliyet için ekonomik olduğu kadar siyasi avantaj da bekleniyordu. Daha az önemli olan esirlerin çoğu muharebeden sonra, ödeme yapılma sözüyle salıverilmişti. Lakin, önemli olan 13 esir, yaklaşık 44.000 pound karşılığında kraliyet yönetimi tarafından satın alındı. Daha sonraları III. Edward, oğlundan üç tane daha esiri 20.000 pound karşılığı aldı. Görünüşe göre kral,

16 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 391–2.

bu adamlara fidye ödeyerek herhangi bir kâr elde etmemiş, bunun yerine söz konusu kişileri, gerçekleşebilecek müzakerelerde Fransızlara baskı aracı olarak tutmayı hedeflemiştir. Asil esirlere iyi muamelede bulunuluyordu. Biyografına göre Bourbon dükünün oğlu, hâl hareketleri ve aile soyuyla herkesi etkilemiştir. Sürekli zarif kelimeler kullanan "bu adam hanımefendilerden ya da genç kızlardan kötü söz edildiği yerlerde bulunmaya katlanamıyordu." Sarayda ise kraliçeyle zar oyunu oynuyordu.[17]

Kral John'un ele geçirilmesi, İngilizlerin ancak hayalini kurabileceği türden bir ödüldü. Yine de, her ne kadar durumu değiştirse de bu, III. Edward'a beklediği bütün şeyleri getirmemişti. 1356 yılının Aralık ayında Galler prensine verilen talimatların açıkça gösterdiği üzere, herhangi bir anlaşmada olacak temel bir koşul, İngilizlerin Fransa'da elinde bulundurduğu topraklarda "kalıcı özgürlüğü koruma hususunda her açıdan sabit kalacaktı." Kral John sadece "hasım" diye belirtilse de, III. Edward'ın Fransa tahtında hak iddia etmesi meselesinden söz edilmiyordu.[18] İngilizlerin, İskoç kralı II. David'in tahtında hak iddia etme hakkını tanımayacağı bir hükümdarın salıverilmesi için müzakerelerde bulunmasıyla bir başka sorun ortaya çıktı. Kral John için biçilen fidye bedeli dört milyon écus, yani yaklaşık 666.666 pounddu. 1359 yılında Londra'da iki farklı mütareke tasarısı kabul edildi. Edward, Fransa kralı unvanından vazgeçeceğini özellikle belirtmemiş olsa da bu, açık bir şekilde ima ediliyordu. Fransa'daki İngiltere toprakları tam bağımsız olacaktı. İkinci mütarekeye göre Edward, Normandiya'dan Pirenelere kadar uzanan Batı Fransa'da ve Calais ile Ponthieu'ya kadar uzanan kuzeyde devasa büyüklükte bir bölgeye sahip olacaktı. Ayrıca Fransızlar, İskoçlara destek vermeyi kesecekti.[19]

---

17 *La chronique du bon duc Loys de Bourbon*, haz. A.-M. Chazaud (Paris, 1876), s. 4–5.

18 F. Bock, "Some New Documents Illustrating the Early Years of the Hundred Years War", *Bulletin of the John Rylands Library* 15 (1931), s. 98–9.

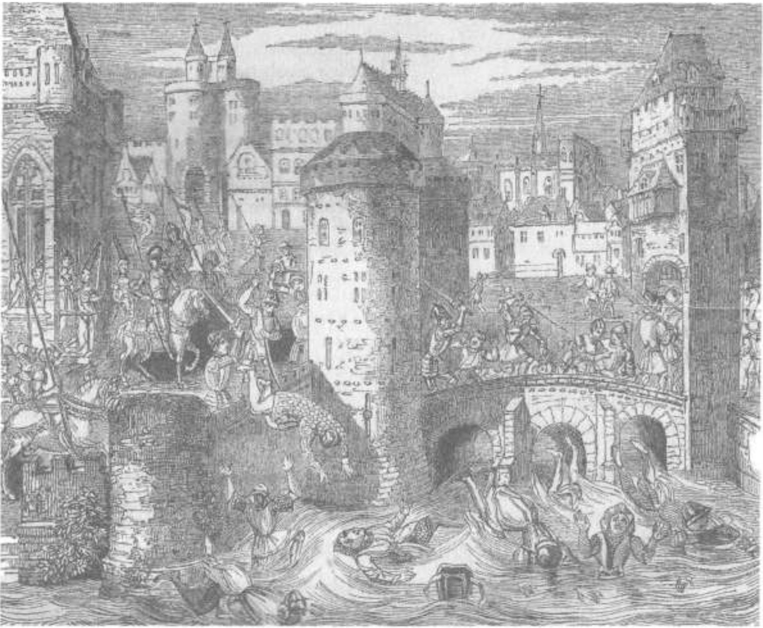
19 Rogers, "The Anglo-French Peace Negotiations of 1354–1360 Reconsidered", s. 199–208.

Londra'da müzakere yapmak başka, Fransa'daki hükümeti bu koşulları kabul etmeye ikna etmekse başka bir şeydi. Kral John'un serbest bırakılması durumu veliahtı Charles'ın karşı karşıya olduğu sorunların en hafifiydi. Sınıflar meclisinde de zorlu tartışmalar yaşanıyordu. Paris'te tüccarlar amiri Etienne Marcel, Charles'a muhalefet ediyor, Navarre kralının iddialarını destekliyordu. 1358 yılı Şubat ayının başlarında Marcel ve destekçileri, kırmızı ve mavi kıyafetler giymiş şekilde zorla saraya girdi ve Fransa ve Normandiya mareşallerini veliahtın gözü önünde öldürdü. Marcel'in iddiasına göre bu kişiler şeytani danışmanlardı ve krallığın iyiliği için öldürülmüşlerdi. Şubat ayının sonlarında Navarre'lı Charles, Paris'e girdi. Ülke, hızlı bir şekilde iç savaşa sürükleniyordu.

JACQUERIE VE *ROUTIERS*

1358 yılı Mayıs ayında Paris'in kuzeyinde, *Jacquerie* adında bir köylü isyanı çıktı. Burası, savaşın tahribatı ve yapılan yağmalardan kötü şekilde etkilenmiş bir bölge değildi; köylülerin öfkesi, lortlarına karşıydı. Froissart, şiş yaparak kızartılan bir şövalyeden ve şövalyenin karısının, kocasının etini yemeye mecbur edilmesinden bahseder. Bu kadın, toplu tecavüze uğradıktan sonra öldürülmüştü. İsyancılar ile Parisliler arasında yakın bağlar vardı; Etienne Marcel onlara destek veriyordu. Bu ayaklanma en fazla bir ay sürdü, Navarre'lı Charles, düzeni sağlayabilmek için çok şey yapmıştı. Haziran ayında köylülerin ordusuyla Mello'da bir araya geldi. İlginç şekilde, isyankârların lideri Jacques Cale, adamlarını sanki Crécy'den deneyim kazanmış bir şekilde dizmişti. *Jacques* "Her birinde 2.000 adamı olan iki tabur kurmuştu. Yayları ve arbaletleri olanları öne dizmiş, bunların önüne de yük arabaları çekmişlerdi."[20] 600 atlıdan oluşan bir başka bölük daha oluşturuldu. Ordular üç gün boyunca karşı karşıya geldiler; hiçbir muharebe yaşanmadı. Cale, bir mütareke yapılmasını görüşmek

20 *Chronique des quatre premiers Valois*, haz. Siméon Luce (Paris, 1862), s. 73.

Görsel 3 Meaux'da köylü isyancıların katledilmesi, 1358

için çağrılsa da yakalandı ve sonra idam edilmeye götürüldü. Köylülerin ordusu böylece püskürtülmüş oldu. Sonrasında, asillerin intikam almasıyla ortalık kan gölüne döndü. Meaux'da da bir katliam yapıldı. Haziran ayında, Navarre'lı Charles, halkın alkışları arasında Paris'e girdi. Şehrin şefi oldu, fakat zaferi uzun sürmedi. Bazı İngiliz esirlerini serbest bırakmasından sonra kendisinden İngiliz sempatizanı olarak şüphe duyulan Etienne Marcel da 31 Temmuz günü öldürüldü. İki gün sonra veliaht Charles, Marcel'in suikasta uğradığı kapıdan Paris'e girdi.

Fransa daha çok sorunla karşılaşacaktı. *Routiers* olarak bilinen asker sürüleri, hâlihazırda savaşın en karanlık yönüyle harap olmuş kırsal bölgelerde kontrolsüz bir şekilde yağma, talan ve tecavüz eylemlerinde bulundu. Başpapaz olarak bilinen ve küçük çaplı bir dönme papaz olan Arnaud de Cervole, Poitiers'te savaşmıştı. 1357 yılının Mayıs ayında bu adam kendi başına hareket ederek,

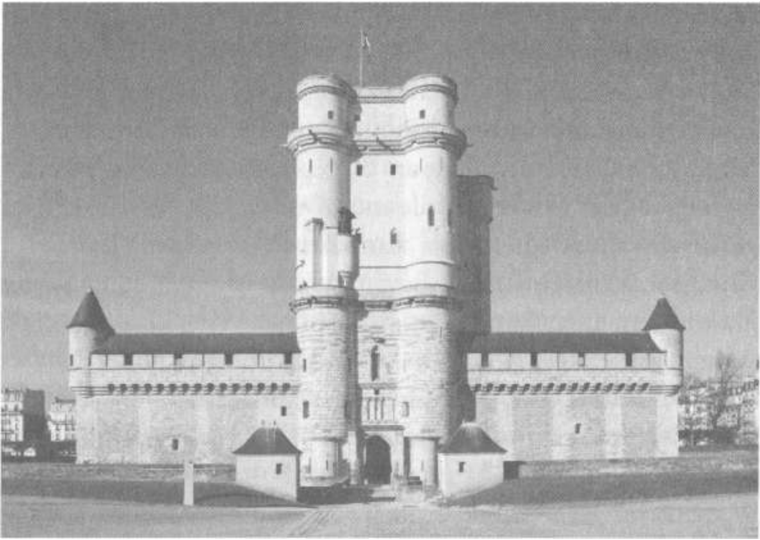
haydutlardan oluşan bir grubu Provence'e götürdü. Bu durum, papalığın alarma geçmesine yol açtı. 1359 itibarıyla, önderlik ettiği birliği Büyük Topluluk olarak biliniyordu. Bu toplulukta Fransızlar kadar Gaskon ve İngiliz askerler de vardı. Başpapaz tamamen kontrolden çıktı, adamları da şövalyelerin savaş geleneklerine hiç saygı göstermiyordu. Navarre'lı Charles'a sadık birlikler, Kuzey Fransa'da bir terör havası estirdi. Uzun süredir İngilizlerin hizmetinde bir Garter şövalyesi olan Hainault'lu Eustace d'Auberchicourt da güçlü bir gruba önderlik ediyordu. "Bütün Champagne bölgesinde savaşabilecek kadar güçlüyüz; Tanrı'nın ve St. George'un adına atlarımızı sürelim!"[21] Ne var ki Nogent-sur-Seine bölgesinde ordusu bir muharebede yenilgiye uğradı. Bu, İngiliz okçularının, saflarını bozduğu nadir çarpışmalardan biriydi.

Kale inşası, bu kaos ortamına verilebilecek cevaplardan biriydi. Yerel toplumlar, sürekli bir şekilde küçük ölçekli tahkimatlar yaparak İngilizlerin ve *routier* birliklerinin saçtığı tehdide ellerinden geldiğince karşı koyuyordu. Müstahkem kaleler insanlara korunma kadar barınma da sağlıyordu. Çok sayıda kilise kulesi de tahkim edildi. Bazı yağmacı gruplar şüphesiz bu tür istihkamlarla engellenmiş olsa da, bazı savunma araçlarının yerel halka tehdit olduğu ortaya çıktı, çünkü bunlar savunmadan ziyade baskı araçları olarak hizmet görüyordu. Büyük ölçekli inşa projeleri de vardı. Muhteşem kuleler, ki en önemlisi V. Charles'ın Vincennes bölgesindeki altı katlı etkileyici kulesiydi, defansif stratejinin bir ürünü olmaktan ziyade, kraliyet ve lortluk prestijinin bir ibaresiydi.

Bu, Fransız halkı için zorlu bir dönemdi. Jean de Venette'e göre "Zavallı köylüler dört bir yandan, düşmandan olduğu kadar dostundan da baskı görüyordu ve bağlarıyla tarlalarını ancak her iki tarafa da haraç ödemek suretiyle işleyebiliyordu."[22] Başpapaza gösterilen bir hususi afta, o ve adamlarının "insanları, kasabaları ve yerleri ele geçirip fidye karşılığı sattığı, erkek ve

21 Froissart, v, s. 166.

22 *The Chronicle of Jean de Venette*, haz. R. A. Newhall (New York, 1953), s. 95.

Görsel 4 Chateau de Vincennes.
Merkez kulesinin büyük kısmı V. Charles tarafından yaptırıldı.

kadınları dövdüğü, sıkıntıya uğrattığı ve idam ettiği, ev hanımlarına, hizmetçilere ve rahibelere tecavüz ettiği, hem kilisenin hem de diğerlerinin malı olan kasabaları, malikaneleri ve evleri yakıp yıktığı" belirtiliyordu.[23] Fransa'nın bazı bölgeleri diğerlerine göre daha çok sıkıntı çekiyordu, ancak, yüzyılın sonlarına doğru şaşırtıcı bir toparlanmaya girse de, kırsal bölgelerin ekonomisi genel olarak ağır hasar görmüştü. Kasabalar, kırsal bölgelere göre daha az sıkıntılıydı, ancak bunlar da surlarını inşa etmek ve onarmak için gereken masrafları karşılamak durumunda kalmıştı ki bunlar, özellikle 1350'li yıllarda ağır bir yük hâline gelmiştir.

1359-60 SEFERİ VE BRÉTIGNY ANTLAŞMASI

Fransa artık perişan hâldeyken, kral John'un fidye ücretinin ilk taksitini ödeyememiş olması şaşırtıcı değildir. Ayrıca, veliahtın

23 A. Chérest, *L'archiprêtre. Épisodes de la guerre de cent ans au xive siècle* (Paris, 1879), s. 389.

çevresindekiler de, Londra'da kabul edilen barış koşullarını kabul etmeye hazır değildi. Genel Meclis, yeniden başlayan savaşı finanse etmek için yeni bir vergi programında anlaştı. Veliahtın konumu zayıf olduğu için, bütün diğer kötü haberlerin arasında 1359 yılının yaz mevsiminde ani bir cephe değişimi oldu. Ağustos yayında, Navarre'lı Charles ile müzakere yapıldı. Yurtseverliğini ve bir üyesi olduğu Valois hanedanına sadakatini ilan eden Charles, taraf değiştirmişti. Beyanı şuydu: "Bundan sonra iyi bir Fransız olacağım. Sizin tebaanız, dostunuz, yakın bir destekçiniz ve İngilizlerle diğer herkese karşı müdafiniz olacağım."[24]

III. Edward için, yeni bir sefer yapmak bariz bir seçenekti. Kral John'un fidyesinin ödenmesi ya da Londra'da müzakere edilen koşulların veliaht tarafından kabul edilmesi konusunda az umut var gibi görünüyordu. 1359 yılının Ocak ayında okçu celbi yapılması emredildi. Temmuz ayında hazineye, askerlerin üç aylık maaşının ödenmesi için hazır olunması talimatı verildi ve gemilerin ve tayfalarının kraliyet hizmetine alınması için de emirler gönderildi.[25] Lancaster'in, şahsi maiyetine aldığı 1.000 adamıyla, ana ordunun önünde Calais'ten çıkıp hızlı bir *chevauchée* düzenlemesi ancak Ekim ayında mümkün oldu. Ana ordu ise sonraki ayın erken günlerinde, üç ana bölüm hâlinde yola çıktı. İngiliz asiller tam kadro orduda yer alıyordu ve bir dük, on kont ve 70 bayraktar şövalye ile toplam sayı yaklaşık 12.000'di. Ek olarak, Flaman bölgesinden ve diğer yerlerden gelen çoğu ağır zırhlı süvari de orduya katılmıştı. Ne var ki Edward, muharebeye girmek isterse bir sorun vardı, çünkü savaşabileceği bir Fransız ordusu yoktu. Veliaht, muharebeden kaçınma stratejisi uyguluyordu. Dahası, Fransız istihbaratı iyi noktadaydı. Kral naibi temmuz ayında Reims'taki otoritelere yazarak, verdiği uyarıda güvenilir kişilerin kendisini, III. Edward'ın bir sefer hazırlığında olduğu, kuşatmayı hedeflediği şehirlerin bir listesini çıkardığı,

24 *The Chronicle of Jean de Venette*, s. 89.

25 TNA, C62/316, m. 2; *Foedera, Litterae & Acta Publica*, haz. T. Rymer vd., iii (i) (Londra, Record Commission, 1825), s. 415, 428.

"bunların arasında da Reims'ın özellikle anıldığı" konusunda bilgilendirdiğini söyledi. Edward'ın hedefi gerçekten de Reims'ı almaktı. Geleneklere göre Fransa kralları burada taç giyerdi. İngiliz kralı, Fransızların krallığındaki iddiasını güçlendirmek istiyordu.

Yürüyüş çok zorluydu, çünkü o günlerde bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu ve savaşla harap olmuş bölgede yiyecek bulmak da zordu. Devasa bir yük konvoyuna sahip olan ordu, günde ortalama 9 kilometre yol alabiliyordu. Dahası, Reims da ele geçirilmemişti. Daha önceleri, şehrin savunma hattının güçlü olduğu yönünde endişeler vardı. 1359 yılının başlarında şehir amiri Gauchier de Chatillon'a gönderilen talimatlarda "düşmanın, kalenin hendeklerine kolayca inebileceği, ardından uygun ve savunulabilir surlar ya da çitlerle engellenmeden kasabaya tırmanabileceği" işaret edilmişti.[26] İngilizlerin bölgeye ulaştığı vakit savunma hatları daha iyi bir durumdaydı. Şehir beş haftadan uzun bir süre ablukaya alındı ve hiçbir başarı sağlanamadı. Ordu bundan sonra Burgonya'ya ilerledi. Mart ayında, genç Burgonya düküyle ulaşılan anlaşmada dük, eğer Fransa kralı olarak taç giyerse Edward'a yardım edeceğine ve İngiliz birliklerinden kurtulabilmek için, 200.000 *mouton d'or* (40.000 pound) gibi muazzam bir fidye parası ödeyeceğine söz verdi. Açıkça görülüyor ki Edward, hâlen Fransa tacı giymeyi ümit ediyordu. Ordu daha sonra Paris'e doğru ilerledi. Geçilen her yer yakılıyor ve yağmalanıyordu. Veliaht, İngilizlerin muharebeye girme konusunda kendisine meydan okumasını umursamıyordu. Ardından Edward, birliklerini güneybatıya sevk etti. 13 Nisan Pazartesi günü, şiddetli bir fırtına ordusunu yıkıp geçti. İri dolu tanelerine karşı hiçbir korunma yoktu, çoğu at öldü, şüphesiz birçoğu da panikledi. Bu hava olayının moral motivasyon üzerindeki etkisi, fiziksel hasara kıyasla çok daha ciddiydi; fırtına, Tanrı'dan bir işaret olarak yorumlandı. 8 Mayıs günü Brétigny'de yapılan barış müzakereleri sonuca bağlandı.

26 *Archives administratives de la ville de Reims*, haz. P. Varin (Paris, 1839– 48), iii, s. 137, 141.

Brétigny'de ulaşılan anlaşma, Londra'daki anlaşmadan çok farklı değildi. Kral John'un fidye bedeli 3 milyon écus'ya düşürüldü, ayrıca bu, Edward'ın elindeki diğer Fransız esirlerin bedelini de kapsayacaktı. İngilizler Aquitaine, Poitou, Saintonge, Angoumois, Ponthieu, Calais ve kuzeydeki Guines kontluğunun da dahil olduğu devasa bir bölgeye sahip olacaktı. Normandiya ve Bretonya ise İngilizlerin olmayacaktı. Edward, Fransa tahtındaki hak iddiasından vazgeçecekti. Fransızlar İskoçlara destek vermeyi kesecek, İngilizler de Flamanlara destek vermeyecekti. Tarihçiler bu antlaşmayı oldukça farklı şekilde yorumlar, bazılarına göre Fransızlar, bazılarına göre de İngilizler zafer kazanmıştır.[27] 1359-60 seferi Edward için bir başarısızlıktı; Reims'ta taç giyememiş, Fransız veliahtı muharebede yenememişti. Öte yandan, temel hedefi olan Fransa'daki bölgeleri tam hâkimiyetine almayı başarmıştı. Ek olarak, İngiltere Fransız saldırılarına maruz kalmayacaktı; bu konuda gerçek korkular vardı ve bir Fransız filosu 1360 yılının Mart ayında Winchelsea'ye akın yaptığında bu korkular tamamen haklı gibi görünüyordu.

Barış koşullarında anlaşmak başka, bunları uygulamak bir başka şeydi. Kral John, anlaşıldığından daha geç bir tarih olarak 24 Ekim 1360 günü serbest bırakıldı. Büyük sorun ise, söz konusu bölgelerin el değiştirmesiydi ki bu, hızlı bir şekilde yapılacak bir iş değildi. İngilizlerin tavsiyesi üzerine antlaşmanın ilgili maddeleri ayrı bir anlaşmaya aktarıldı ve 1361 Kasım ayı olarak nihai bir tarih sınırı belirlendi. Bu, uygulanması zor bir şeydi, Brétigny'de anlaşılan koşulların uygulanamaması da Fransızların hâlen, İngilizlerin Fransa'da elde tuttuğu topraklara hâkim olabileceği anlamına geliyordu. Ayrıca, Edward her ne kadar Fransa kralı unvanını kullanmayı bıraksa da, bunu devam ettirebilme hakkı olan yerlerdeydi. Ayrıca, İngiltere kendi armasıyla birlikte Fransız armasını da kullanmaya devam edecekti. Muhtemelen ne

27 Rogers, "The Anglo-French Peace Negotiations of 1354–1360 Reconsidered", s. 209–13.

İngilizler ne Fransızlar, Brétigny anlaşmasını uygulamaya koymaktaki zorlukları kabulleniyordu ve her iki taraf da gelecekte bu anlaşmaya geri dönme konusunda bazı yolların olduğunu görmekten memnundu.

Brétigny Antlaşmasını takiben gerçekleşen müzakereler tamamlanmamış olsa da kral John'un fidye bedelinin neredeyse yarısı olan yaklaşık 166.600 pound, 1364 yılının başlarında ödendi. İngiliz ekonomisi dönüşüm geçirmişti; bu para, beş yıllık devlet tahsilatına denk bir meblağdı. Dahası da vardı, 1364 yılından sonra en az 50.000 pound daha ödenecekti. Ayrıca, III. Edward İskoç kralı David ile Blois'lı Charles'ın fidye bedellerini ve Burgonya'dan yapılacak ödemeyi kendi tasarrufunda tutuyordu.

Bir açıdan, kral John'un fidye bedeli Fransız ekonomisi için felaketti. Yine de bu, mali yapıların dönüşümüne sonuç vermiş, monarşiyi uzun vadede güçlendirmiştir. 1360 yılının sonlarında ilan edilen bir karar, doğrudan ve dolaylı vergi sistemini belirliyor, ayrıca para birimini dengelemeyi hedefliyordu. Bütün Fransa'da maliye hiçbir şekilde homojen olmasa da, hem doğrudan hem dolaylı vergilerle, etkin bir ekonomik sistemin kurulması için emsaller belirlenmiş oluyordu. Genel Meclisin kabul ettiği 1363 yılı *fouage*, ya da ocak vergisi özellikle önemliydi, çünkü bunu yerel icazet gerekliliği olmadan hem kasabalar hem de kırsal kesimler ödüyordu. Antlaşma ve fidye ödemesi üzerinde yapılan daha fazla müzakere sayesinde kral John'a Fransa'ya dönme izni verildi. 1364 Ocak ayında kral İngiltere'ye döndü, amacı bir anlaşmaya varmak ve Ankou dükü olan kendi oğlunun şartlı tahliyesinin neticeleriyle mücadele etmekti. Nisan ayında John öldü. Pek etkili olmayan bir kral ve kötü bir askerdi; oğlu V. Charles ile İngiltere, çok daha farklı bir rakiple karşılaşacaktı.

5

BARIŞ VE SAVAŞ, 1360-77

1360 yılında savaş, birçok kişi için bir hayat tarzı olmuştu. Fransa'nın kırsal kesimini yağmalayan *routier*'lar, fidye ücretlerinden kâr elde etmeyi uman şefler, büyük savaş başarılarıyla şan kazanmayı ümit eden şövalyeler gibi adamlar, diğer birçok kişinin görmek istediği barıştan çok az şey elde edebilirdi. İngiltere ve Fransa, geçici bir süreliğine barış içindeyken diğer anlaşmazlıklar, askerî yeteneklerini sergilemeye istekli kişilere fırsat tanıyordu. Savaştan bitap düşme durumuna dair pek de işaret yoktu.

Fransa'daki birçok kişi için, Brétigny'de üzerinde anlaşılan barış kötü zamanlarda gelmişti. Bu, sadece basit bir şekilde, Kral John'un fidyesi için ödenen muazzam meblağı karşılayabilmek adına her yıl ödenmek zorunda kaldıkları sevimsiz vergi değildi. Yerel savunma bedelleri ve koruma parası ödemeleri sebebiyle merkezîFransa'nın büyük kısmı fidyeye hiçbir katkı yapamıyordu. James Pipe ve Mathew Gournay gibi çoğu İngiliz şefi operasyonlara, yağmalara, yakıp yıkmaya ve köylerden fidye toplamaya devam etti. Özellikle de Orta Fransa'da kaosa yol açan Gaskon, Navarre, Breton ve Alman toplulukları vardı. 1360 yılında bu sürülerin çoğu Büyük Topluluk'ta bir araya geldi, 1362 yılında da başka gruplarla birleşip, Lyon yakınlarında Brignais Muharebesi'nde bir kraliyet ordusunu yenilgiye uğrattılar. Yapılan sürpriz bir saldırı galibiyeti getirmişti. Başpapaz kaybeden taraftaydı, lakin yenilgiden

sonra hemen taraf değiştirdi. *Routier*'lar ise kısa süre içinde dağıldı ve ayrı gruplar hâlinde halka terör saçmaya devam etti. Ünlü John Hawkwood gibi bazı liderler, İtalya'daki savaş ve zenginliklerin cazibesine kapılıp Fransa'dan ayrıldı.

Görsel 5 Bertrand du Guesclin'in silahlarını taşıyan bir şövalye.

Neredeyse kaçınılmaz bir şekilde sürekli sorun çıkaran Navarre'lı Charles, Fransa'da yeniden bir karmaşaya sebep oldu. Burgonya dükalığında hak iddia ediyordu, fakat 1361 yılında bu talebi reddedildi. Buna bir misilleme olarak Normandiya'da, İngilizlerin üstü örtülü bir şekilde desteğini alarak bir ayaklanma çıkarmayı planlıyordu. Fransız veliahtının birlikleri, 1364 ilkbaharında Navarre birliklerine karşı hareket ederek Charles'a önceden üstünlük kurdu. Charles'ın müttefiki Jean de Grailly, Gaskonya'dan kuzeye hareket ettikten sonra bazı İngiliz paralı askerleriyle bir araya gelip Cocherel'de muharebeye girdiğinde felaket yaşandı. Bertrand du Guesclin'in komutasındaki, başpapazın da yer aldığı Fransız ordusu şiddetli ve vahşet dolu bir çarpışmadan sonra muzaffer oldu. İngiliz-Navarre ordusu kuşatıldı ve hem önden hem arkadan saldırıya uğradı. Her iki tarafta da zayiat ağırdı. Bu yenilgi, Navarre'lı Charles'ın Normandiya'daki emellerini

sonlandırmasa da, kısa süre içinde gerçekleşecek olaylar dolayısıyla Charles artık dikkatini Pirene krallığına çevirmek durumunda kalacaktı.

Montfort olayının daha unutulmadığı Bretonya'da da savaş vardı. III. Edward'ın, savaşın erken dönemlerinde hak iddiasını desteklediği John de Montfort, 1345 yılında ölmüştü. Onun oğlu John, İngiliz sarayına getirilmişti. 1362 yılında bu adam, Jeanne de Penthievre ve kocası Blois'lı Charles'a meydan okumak için Bretonya'ya döndü. 1364 yılında, diplomasi başarısız olduktan sonra Montfort, küçük bir liman olan Auray'ı kuşattı. 29 Eylül günü Blois'lı Charles, bölgeyi kurtarmak için gelince iki taraf şiddetli bir muharebeye tutuştu. Bu muharebede, savaştaki büyük isimlerin çoğu yer aldı. John Chandos, Montfort'un ordusuna komuta ediyordu; Hugh Calveley, Robert Knollys ve Eustace d'Auberchicourt da onun komutasında hizmet ediyordu ve Calveley, isteksiz bir şekilde artçı birliğin komutasındaydı. Gelecekte Bertrand du Guesclin'in silah arkadaşı olacak Olivier de Clisson, bir baltayla çatışmaya girerek İngilizlere karşı savaştı (ve bir gözünü kaybetti). Bertrand ise Blois'lı Charles ile bulunuyordu. İngiliz okçuları bu kez, yaklaşık 1.5 metrelik mızraklar ve savaş baltalarıyla donanan Fransızlara karşı her zamanki gibi bir başarı sağlayamadı. Sıkı saf dizilimi alan ve kalkanlarını birbirine bağlayan Fransız birlikleri, gelen ok yağmurunun büyük hasar vermesini engellemeyi başardı. Lakin, şiddetli bir göğüs göğse çarpışmanın ardından Fransız hattı çöktü. İngiliz-Breton ordusunun disiplini önemli bir etkendi, öte yandan, kanatlarda konuşlu Calveley'in bölükleri muharebenin son aşamalarında hayati bir rol oynadı. Blois'lı Charles öldürüldü ve du Guesclin'in de yer aldığı bir miktar esir ele geçirildi. Breton iç savaşı böylece son bulmuş oldu.

İSPANYA

1360'lı yıllarda savaş, İspanya'ya sıçradı. Hanedan olayları ve Kastilya tahtı için çıkan anlaşmazlıklar bunun sebeplerinden

biriydi. İngilizler de Kastilya'nın deniz gücünden rahatsızdı, aynı zamanda Gaskonya'nın güney sınırını güvene almak önemliydi. Bu dönemki Kastilya monarşisinin tarihi olağanüstü derecede entrikalar, ihanetler, idamlar ve suikastlarla doluydu. 1350 yılında Castile kralı XI. Alfonso ölmüş, yerine oğlu Zalim Pedro geçmişti. Alfonso'nun, metresi Leonor de Guzman'dan, Enrique Trastamara ve Fadrique adlı iki tane gayrimeşru çocuğu vardı. Bu kadın 1351'de infaz edildi, Fadrique de 1358'de suikasta uğradı. Enrique tahta geçmek istiyordu, Fransızlar ve *routier* bölükleri de ona destek veriyordu. Pedro, İngilizlerin desteğini almaya girişti ve 1362 yılında bir müttefiklik yaptı.

1365 yılının Aralık ayında muazzam bir *routier* kuvveti İspanya'ya ilerledi. Bu birliğin başında du Guesclin vardı. Auray'da tutsak düştükten sonra Aragon kralı, Papa ve bizzat Enrique onun fidye parasını ödemişti. İngiliz-Fransız rekabeti bir kenara bırakıldı, çünkü du Guesclin'in yanında Hugh Calveley de vardı; bu iki adam, silah arkadaşı olmak için anlaşma yaptı. Matthew Gournay ve Eustace d'Auberchicourt da bu anlaşmaya dahil oldu. Kral Pedro direniş gösterdi ve deniz yoluyla Gaskonya'ya kaçtı. Enrique, onun yerine taç giydi.

1362 yılında Kara Prens'e, beylik bölgesi olarak Aquitaine (ki bunda Gaskonya da vardı) verildi. Enrique, Kastilya tahtını gasp ettikten sonra onun, Pedro'nun yönetimini geri sağlamak için müdahalede bulunması mantıklıydı. Hiçbir zaman güvenilmeyen bir adam olan Navarre'lı Charles ile yapılan müzakereler başarılı oldu; Prens, Pirenelere güvenli bir şekilde geçebilecekti. 1367 yılının Şubat ayında ordusu Pamplona'ya ulaştı, oradan da Castile'ye yürüdü. Her zamanki gibi taraflar birbirlerini muharebeye girmeye davet etse de Enrique'nin Fransız danışmaları ona, dikkatli olmasını salık verdi. 2 Nisan günü Najera'da ordular karşı karşıya geldi. Orduların büyüklüğünü gösterecek herhangi bir kayıt yoktur, lakin kronik yazarı Ayala'ya göre "seçkin Hristiyan süvariler" Prensin ordusundaydı ve toplamda 10.000 ağır zırhlı

süvari vardı, diğer tarafta Enrique'nin ordusu 4.500 kişiden fazla değildi.[1] Kara Prens'in ordusu, sabahleyin erkenden harekete geçerek Enrique'yi şaşırttı ve kanatlardan saldırabilecek bir yere götüren bir güzergâh izledi. Her zaman olduğu gibi İngilizler atlarından indi, okçular da yıkıcı bir etkiye sahip, "hiçbir yağmurun olmadığı kadar yoğun bir şekilde" ok yağmuru başlattı. "Zırhlarına rağmen çok sayıda atı öldürdü ya da yaraladılar, kral Enrique ve adamları da geri çekildi."[2] Kara Prens'in ordusu galip geldi. Düşman, Ebro Nehri'ne kadar kovalandı, muharebede ölenden daha fazla kişi boğularak can verdi.

Tıpkı Poitiers gibi Najera'da da olağanüstü sayıda esir ele geçirildi; karısına yazdığı bir mektupta Kara Prens, abartılı bir ifadeyle 10.000 tane nitelikli kişinin esir alındığını söyler. Hiç hoş bir durumda olmayan kral Pedro, düşmanlarının idam edilmesini görmek istemişti; Kara Prens ise, tek tük vakalar haricinde bunun olmasına izin vermedi. Tutsaklara dair benimsenen bu görüşler savaş yasalarının ve teamüllerinin nasıl işlediğini gösterir. Fransa mareşali olan ve Enrique'ye karşı savaşan Arnoul d'Audrehem konusunda da çok fazla tartışma vardı. Kara Prens, bu adamın muharebeye girmiş olmasına öfkeliydi, çünkü Poitiers'ten sonra kararlaştırılan fidye bedelinin tamamı ödenmemiş olduğu için, onun savaşmış olması onursuz bir davranıştı. Arnoul şöyle iddia eder: "Size karşı değil, sizin grubunuzun önde gelen şefi Kral Don Pedro'ya karşı silahlandım."[3] Bu mesele, on iki kişiden oluşan bir heyete devredildi ve Arnoul'un lehine karar çıktı. Denia kontu vakasında ise, yaklaşık 29.000 poundluk fidye bedelini kimin alacağı meselesi, sonraki yüzyılda bile sarkan zorlu bir davaya yol açtı.

---

1 *Cronicas de los Reyes de Castilla*, i, haz. E. de Llaguno Amirola (Madrid, 1779), s. 442–3.

2 *The Life and Campaigns of the Black Prince*, haz. Richard Barber (Londra, 1979), s. 126; *Chronique Normande du XIVe siècle*, haz. E. ve A. Molinier (Paris, 1882), s. 184.

3 *Cronicas de los Reyes de Castilla*, i, s. 460.

Najera temiz bir zafer olsa da muharebe o kadar da tek taraflı geçmemiştir. Pedro, hizmetleri karşılığında talep edilen muazzam parayı Kara Prens'e ödeyemedi. Salgın büyük zayiata yol açmıştı; Prens, sağlığı iyice bozulmuş bir hâlde Gaskonya'ya döndü. Enrique, Castile'deki konumunu geri kazanmaya başladı. 1369 yılında, Montiel Muharebesi'nde zafer elde ettikten sonra, üvey kardeşi kral Pedro'yu öldürttü ve Kastilya tahtındaki yerini sağlamlaştırdı. İspanya'ya yapılan bu saldırı İngilizler için felaketle sonuçlanmıştı; lakin bu, İngilizlerin yarımadaya dair hırslarını bitirmeyecekti.

YENİDEN SAVAŞA DOĞRU

Routier'lar sorun yaratmaya devam etti. Najera Muharebesi sonrasında çoğu Fransa'ya döndü. Burgonya'ya, Champagne ve diğer bölgelere doğru kuzeye giderken her yeri yağmalayarak tahribata yol açtılar. Bunların çoğu, Kara Prens ile savaşmış İngiliz ve Gaskonlardı; onun üstü örtülü bir rızasını alıp almadıkları sorguya açıktır. Bir İngiliz grubu Normandiya'ya kadar ulaştı ve bir dalavere yoluyla Vire kasabasını ele geçirdi. *Routier* birliklerinin bir kısmı Paris'e yaklaştı; diğerleri ise savaşı Anjou ve Loire Vadisi'nde vahşice yaymaya devam etti. Bu bölükler en sonunda dağıldı. Ancak, İngiltere ile Fransa arasında resmî koşullarda bir barış dönemi varmış gibi dursa da gerçekte savaşın devam ettiği görülmüştü.

Gaskonya'da ekonomik durum daha da zorlaşıyordu. Kara Prens mülk sahipleriyle buluştu ve beş yıl boyunca ocak vergisi toplanması kararlaştırıldı, bunun karşılığında hem gümüş hem altın para birimlerinde, beş yıl boyunca herhangi bir devalüasyon olmadan istikrar sağlayacaktı. Bazı açılardan Magna Carta'yı andıran uzun bir imtiyaz listesi, geleneksel hak ve özgürlüklere saygı duyulduğunu açıkça gösteriyordu. Armagnac kontu katı bir şekilde vergiyi ödemeyi reddetti; savaştan ötürü iyice zayıflamıştı ve evlendireceği bir de kızı vardı. III. Edward'a başvurdu ve bir

cevap gelmesini beklemeden, ayrıca Fransız kralına da başvurdu. Armagnac'ın yeğeni Amanieu d'Albert de V. Charles'ı, bağlı olduğu lordu olarak tanıdı.

İngilizlerin Fransızlarla müzakere yapma girişimleri sonuçsuz kaldı. Kral John, Brétigny'de kabul edilen barış anlaşmasına bağlı kalmıştı; fakat oğlu V. Charles için bu geçerli değildi. Fiziksel açıdan pek de etkileyici biri olmayan Charles, sağlığı zayıf biriydi. Froissart bunu, gençliğinde Navarre'lı Charles tarafından zehirlenmesine bağlıyordu, bu yüzden saçı ve tırnakları dökülmüştü, kendisini bir sopa kadar kuru biri yapmıştı. Charles'ın sol kolunun zayıf olduğu da kayıtlara geçmiştir; yatalak birisi olmasa da, savaş başarısı elde edebilecek birisi değildi. Kültürlü bir kral olan Charles'ın muazzam bir kütüphanesi vardı. Askerî alanda teyakkuz stratejisi benimsiyordu, buna göre VI. Philip ve John dönemlerinde olduğu gibi, İngilizlerle muharebeye girilmeyecekti. Bu yaklaşımı çok şey kazandırdı.

Brétigny anlaşmasından beri bu konuda bir eylemleri olmasa da Fransızlar, Aquitaine'nin egemenliğini resmî olarak teslim etmemişti. 1369 yılında, dikkatli bir şekilde geliştirilen hukuki görüşler V. Charles'ın dükalık üzerindeki iddialarını destekliyordu. Kara Prens, Mayıs ayında Prais parlamentosuna çağrıldı. Bu çağrıya kulak asmayınca serkeş bir vasal olarak ilan edildi. Kuzey Fransa'da Fransız birlikler Ponthieu'ya hareket etmeye başladı. Savaşın yenilenmesi için İngiltere parlamentosunda görüşme ve planlar yapıldı, III. Edward da Fransa kralı unvanını kullanmaya devam etti.

FRANSIZLARIN TOPARLANMASI

Yeniden çıkan ve 1369 yılından 1380'e kadar süren savaşın bu evresi, diğer çarpışmalara göre çok farklıydı. İngilizler artık savunmaya geçmişti. Fransızlar, küçük ve çirkin bir adam olan Bertrand du Guesclin'de deneyimli ve karizmatik bir kumandan bulmuştu. Du Guesclin'in ailesi, ikinci derecede asil sınıftan

geliyordu. Çocukluğunda bile savaşçı biri olan Bertrand, söylenene göre yalandan turnuvalar düzenlemeye ikna ettiği çocuklardan oluşan çapulcu bir çeteye liderlik ediyordu. Breton savaşındaki zorlu süreçten ders alıp, bir asker olarak kendi yolunu çizmek durumunda kaldı. Bir diğer Breton, du Guesclin'in yakın arkadaşı Olivier de Clisson'du. İngiltere'ye getirilmiş ve muhtemelen İngilizlerle beraber Poitiers'te savaşmıştı. Auray'da da savaşan Clisson, 1370 yılı itibarıyla Fransızların tarafına geçti. İngiliz taktiklerine eksiksiz bir şekilde hâkimdi ve okçuların ne kadar önemli olduğunu biliyordu, çünkü 1358 yılında Bretonya için İngiltere'den yola çıktığı zaman yanına 500 yay, 1.500 yay kirişi ve 100 demet ok almıştı.[4] Fransızların savaşmaya gösterdiği hevesin yarattığı felaketlerin bilincinde olan bu adam, Fransızları defansif yöntemleri benimsemeye ve meydan muharebesinin getireceği risklerden kaçınmaya ikna etmekte başarılı oldu. İngiliz tarafında ise III. Edward, artık seferlerde gayret göstermek yerine yatak odasında enerji harcıyordu; 1372 yılından itibaren faal savaşlardan çekildi. Kara Prens de, seferlere önderlik edebilecek bir durumda değildi. Robert Knollys ve Hugh Calveley gibi adamların çok deneyimi vardı, ancak yeni durumu yönetebilecek kıvrak zekâları yoktu. İngilizlerin, denizleri kontrol ettiği inancı bile bir kurmacaydı; artık, istila tehdidi dolayısıyla, deniz savaşlarının yeni bir önem kazandığı bir dönem söz konusuydu.

Froissart, 1373 yılında V. Charles'ın divan toplantısını kayda geçmiştir. Du Guesclin'den, tavsiyesi istenmişti. "Efendim, İngilizlere karşı savaşmaktan söz edenler, bunun getireceği tehlikeleri hiç düşünmüyorlar. Onlara karşı savaşmamalıyız demiyorum, dediğim şey, bizim avantajımıza olacak şekilde savaşmalıyız." Du Guesclin, Charles'a, İngilizlere karşı alınan yenilgileri hatırlatmış, bunların "krallığınıza ve burada yaşayan asillere ciddi zarar verdiğini" belirmiştir.[5] Fransız seferlerinin karakterinde kuşatmalar, küçük çatışmalar, pusular, hızlı teslim olmalar ve öne

4 *CCR 1354–60*, s. 481.
5 Froissart, viii, s. 161.

Görsel 6 John Chandos'un ölümünün hayali tasviri, 1369.

çıkan başarılar vardı. İngiliz *chevauchée*'lerine karşı koymanın yolu, onların önündeki toprakları boşaltmaktı.

1369 yılında Fransızlar, Ponthieu'yu aldığında onlara karşılık veren olmadı, ayrıca Anjou dükünün komutasında güneybatıdaki toprakların büyük kısmını yeniden ele geçirdiler. Kralın oğlu Gaunt'lu John; ilk bağımsız komutasında, Calais'ten aldığı bir birliği Picardy ve Normandiya'ya götürüp sonrasında geri getirdi. Bir noktada, İngiliz ve Fransız orduları bir hafta boyunca karşı karşıya durdu. Bir muharebeye girilebilir mi diye tartışmalar oluyordu. Lakin bu, ihtiyatın galip geldiği birçok andan biriydi. Yıl sonlarına doğru, kısa süre önce Poitou kâhyalığına atanan ve iddiaya göre en iyi İngiliz kumandanı olan John Chandos bir çatışmada, üstü buzlu bir tabakanın üzerinden kaymak suretiyle öldü. 1370 yılında İngilizler, Fransızların sürekli ilerleyişine geleneksel bir şekilde karşılık verdi: Robert Knollys, Calais'den Poitou'ya bir *chevauchée* gerçekleştirdi. Şahsi maiyetinde en az

1.400 ağır zırhlı süvari ve aynı sayıda okçu vardı. Her zamanki gibi finansal düzenlemeler söz konusuydu: Krallık, ilk üç ay için ödeme yapacaktı, sonrasında da seferin kendi kendini finanse etmesi planlanıyordu. Sonuç olarak bu sefer İngiliz hükümetine en az 38.000 pounda mal oldu. Saldırı kötü gidiyordu: Hiçbir kasaba ya da kale ele geçirilemedi. Knollys, adamlarını Paris dışında muharebe dizilimine soksa da Fransızlar bu tuzağa düşmeyip muharebeye girmedi. Sefer tamamen kargaşa içinde sonuçlandı, John Minsterworth (daha sonra bir hain olacaktı) istisnai bir ayaklanma örneğiyle, Knolly'nin liderliğine meydan okudu. Ordunun, morali bozulmuş geriye kalan kısmı en sonunda, Bertrand du Guesclin tarafından Pontvillain'de büyük yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi bir felaketti ve askerlerin gözünün açılmasına ve bir sonraki yıl V. Charles ile uzlaşma yapacak olan Navarre'lı Charles'ın tarafına geçmesine yol açtı.

1370 yılının Eylül ayında, hasta olan ve bir sedyede taşınan Kara Prens, kısa bir süre önce Berry dükü tarafından alınan Limoges'i yeniden ele geçirmek üzere ordusunu harekete geçirdi. Bu şehrin yağmalanması "Orta Çağ Avrupa'sındaki savaşlarda yaşanan en büyük vahşetlerden biri" olarak tanımlanmıştır.[6] Ne var ki bu, savaş kurallarına göre haklı bir şeydi, çünkü şehir teslim olmamış, saldırı yaparak ele geçirilmişti. Yapılan katliamın ölçeği sorguya açıktır. Froissart bu katliamdan çokça söz eder, lakin retorik anlatımı gerçeklikle pek uyumlu değildir. Limoges'in, piskoposun hâkimiyetindeki kısmı saldırıya uğradı; diğer kısmı olan *Chateu* ise, Aqutaine'i yönettiği dönemin ilk zamanlarında çok sayıda önemli bağışta bulunan prense sadıktı. Katledilenlerin sayısı, Froissart'ın verdiği rakamın yaklaşık onda biri olarak 300 kişiydi.

İngilizler kendilerini denizlerin efendileri olarak görüyordu, lakin bu şımarıklıkları 1372 yılında ağır bir darbe aldı. Pembroke

6 A. D. Carr, "Sais, Sir Gregory", H. G. C. Matthew, Brian Harrison ve Lawrence Goldman (haz.), *The Oxford Dictionary of National Biography* (Oxford, 2004, online sürüm).

Görsel 7 Kara Prens, Limoges'in yağmalanması esnasında sedyesinde hasta hâlde yatıyor, 1370

kontu, kısa süre önce atanmış olduğu Aquitaine kraliyet vekili görevini almak için yaklaşık 20 gemilik küçük bir filoyla yelken açtı. Bir Kastilya filosu bu gemilerin La Rochelle'ye girişini engelledi ve sonrasında yaşanan muharebede muzaffer oldu. Ateşin deniz üzerinde kullanımı özellikle dehşet vericiydi, İngiliz gemilerine püskürtülen yağın çok önemli bir silah olduğu görüldü. Atlar panikleyip, gemilerin kerestelerini kırdı. "Ateşin gürültüsünü ve gemi ambarında yanan atların sesini duymak korkunçtu."[7] Oradaki insan ve gemilerin sayısı az olsa da bu yenilgi büyük etki yaratmıştı. III. Edward'ın buna cevabı, geniş ölçekli bir deniz gücü gösterisi girişimi oldu. Ağustos ayının sonlarında amiral gemisini Sandwich'te demirledi. Ters rüzgâr estiğinden, filo kıyı şeridi boyunca gezinmekten ve sefer iptal edilmeden önce Winchelsea'den öteye gidememekten başka bir şey yapamadı. Bu fiyasko, Edward'ın son seferiydi ve 1340'lardaki zaferlerinin

7 *Chronique des quatre premiers Valois*, haz. Siméon Luce (Paris, 1862), s. 234.

acınası bir tezadıydı. Pembroke ise, du Guesclin'e satılmadan önce İspanya'da hapiste çok kötü muamele gördü. Du Guesclin, onun için 120.000 altın franklık muazzam bir fidye bedeli ödemeye söz vermişti, lakin Pembroke, serbest kalmadan önce Fransa'da öldü. Savaş, Fransızlar için gün geçtikçe daha iyiye gidiyordu. 1372 yılında Bretonya dükü John de Montfort, İngiltere'ye sığındı. Fransızlar onun dükalığına karşı pek de direniş göstermedi; sadece Brest, İngilizlerin elinde kalmıştı. Sonraki yıl, Gaunt'lu John'u Bretonya'ya gönderme planlarından vazgeçildi. Bunun yerine John, Gaskonya'ya kara yoluyla gitmeye ve Calais'den Bordeaux'ya bir *chevauchée* düzenlemeye karar verdi. Bu durum, ağustos ayından aralık ayına kadar sürdü. İngilizler, Troyes dışında birliklerini muharebe dizilimine sokmuş olsa da Fransızlar, büyük bir çatışmaya girmeme stratejilerine bağlı kaldı. Daha sonraları Olivier de Clisson, bir pusuda tahmini olarak 600 kişiyi katletti. Zor geçen yolculuk esnasında, özellikle de Massif Central geçişi esnasında çok daha fazla kayıplar verildi. Fransız ve İngilizler bu seferi bir başarısızlık olarak görüyordu, lakin Gaunt'un, birliklerini böylesine zorlu bir sefer esnasında bir arada tutarak önemli ölçüde liderlik vasfı gösterdiği iddia edilebilir. Ancak şurası da bir gerçek ki bu *chevauchée* hiçbir başarı getirmemiştir.

Fransızlar kesinlikle bir yükseliş dönemindeydi. 1375 yılında, Normandiya'da önemli bir mevki olan Saint-Sauveur-le-Vicomte kalesi, garnizonuna 40.000, şefine de 12.000 franklık büyük bir ödeme karşılığında, uzun bir kuşatmanın ardından teslim oldu. Güneybatıda, du Guesclin'in kuşattığı Cognac da kaybedildi. XI. Papa Gregorius, 1370 yılından beri barış müzakereleri girişiminde bulunuyordu, 1375 yılında Brugge'da bir konferans yapılmasına karar verildi. Papalığın aracılık ettiği ve Brugge'da müzakere edilen bir mütareke en sonunda haziran ayında uygulamaya geçirildi. Sonrasında bir yıl daha uzatıldı.

1376 yılında, savaşın en önemli figürlerinden biri olan Kara Prens öldü. Genç bir adamken azmini göstermiş, Crécy'de göğüs göğüse mücadelenin ortasında çarpışmıştı. Poitiers ve Najera'daki

zaferleri, kumandan olarak sahip olduğu nitelikleri ortaya koymuştu. Önemli bir husus olarak, her zaman babasına sadık kalmıştı; V. Henry'nin tahta çıkmadan önce yaptığı gibi farklı politikalar benimsemesi söz konusu olmamıştır. Yine de, Kara Prens'in bir hükümdar olarak potansiyeline dair bazı şüpheler vardı; Aquitaine'deki yönetimi, çözdüğünden daha fazla sorun yaratmıştı. Yeni bir merkezî idarenin oluşturulmasını Gaskon soyluları nefretle karşılamış, ekonomik zorluklar gittikçe daha da keskinleşmişti. Yine de Prens, bir kumandan ve savaşçı olarak emsalsizdi.

III. Edward, en büyük oğlundan sonra uzun süre yaşamadı. O da 1377 yılında öldü. St. Albans kronik yazarına göre, kralın metresi Alice Perrers, Edward ölüm döşeğinde yatıyorken "sinsi bir şekilde kralın ellerinden, kraliyet azametinin bir parçası olarak parmaklarına taktığı yüzükleri çıkardı."[8] Mahiyetinin kendisini yalnız bıraktığı kralın son anlarında yanında bir rahip bulundu. Edward, şaşırtıcı derecede başarılı olmuştur. Savaşta esin veren bir liderdi ve yetenekli komutanları da ona iyi hizmet etmişti. Divan belgeleri kralın, seferleri ne kadar detaylı bir şekilde planladığını ve detaylara çok dikkat gösterdiğini ortaya koyar. Strateji vizyonuna dair bazı sorular olabilir, bilhassa da idare ettiği savaşın, nihai emellerine ulaşıp ulaşmadığı sorgulanabilir. Savaşın ilk başlarındaki büyük müttefiklikleri çok pahalıya mal olmuş, daha sonrasında gerçekleşen *chevauchée*'ler de her ne kadar başarılı olsalar da bir fetihle sonuçlanmamış, Fransız tahtı elde edilememişti. Yine de kral, yeni fırsatlar çıktıkça avantaj elde ederek esnekliğini göstermiştir. 1360 yılında, İngiltere'nin Fransa'daki topraklarını büyük ölçüde genişletmeyi başarmış, Fransa kralına sadakat yemini etmeye gerek kalmadan bunları özgür bir şekilde elinde tutuyormuş gibi görünmüştü. Son yıllarında ise, 1369 yılında savaşın yeniden çıkmasından sonra Edward artık eski başarısını kaybetmişti; yeni nesil askerlerle, geçmişteki şanlı günlerinde eski askerleriyle kurduğu gibi iyi ilişkiler kuramadı.

8 *Chronicon Angliae*, haz. E. M. Thompson (Rolls Ser., 1874), s. 143.

6

YENİ KRALLAR, 1377-99

Savaş, ne olacağı belirsiz bir şekilde 1377 yılında yeniden başladı. İngilizlerin yeni kralı, III. Edward'ınki gibi bir liderlik gösterme kapasitesi olmayan II. Richard oldu. Hükümet, "barbikan" adında yeni bir strateji benimsedi. 1378 yılında Navarre'lı Charles'tan Cherbourg kiralandı, ayrıca Brest de 1342 yılından beri İngilizlerin elindeydi. Bu limanlar İngilizlere, Gaskonya'ya giden yoldaki denizi kontrol etmek için iyi bir konum sağlayacak ve orduların operasyon yapacağı elverişli üsler olacaktı. Calais ve Gaskon limanları da barbikan olarak görülüyordu. Çıkacak masraflara karşı şüphe duyan parlamentodaki avam tabakasına şöyle söylendi: "Eğer barbikanlar iyi korunursa ve denizde güvenlik sağlanırsa, krallık yeteri kadar güvenli bir konumda olacaktır."[1] İngilizler için, Fransızlara karşı yürütülen savaş gittikçe defansif ve pahalı bir hâl alıyordu.

1378 yılında, papalıktaki bölünmeyle savaşa yeni bir unsur daha eklendi. XI. Gregorius'un ölümü üzerine Roma'nın adayı VI. Urbanus, İngilizlerin desteğini aldı. Avignon'daki rakibi ise VII. Clementius'tu, onu da Fransızlar destekliyordu. Bu hizipleşme Avrupa'yı 1417 yılına kadar bölmeye devam edecekti; iki taraf arasında hiçbir doktrin farklılığı olmasa da hanedan çatışmaları ve diğer çatışmalara yeni bir boyut eklendi.

1 *Parliament Rolls of Medieval England*, haz. Chris Given-Wilson vd. (Woodbridge, 2005, CD-Rom), 1378, m. 36.

İngilizler bu yıllarda Gaskonya'ya yüksek bir öncelik göstermedi. James Sherborne'nun hesaplamalarına göre dükalık, 1369'dan 1375'e kadar savaş için harcanan bütçenin tamamının %16'sını alıyordu. Bu, %29 alan Calais'den daha azdı. 1370 yılında Gaunt'lu John'u dükalığa göndermek 32.000 pounda mâl oldu. Bu adam bir sonraki yıl dönse de, 1372 yılından sonra Gaskonya'nın savunulması için çok az para harcandı. 1377 yılında, Anjou dükünün komutasında büyük bir Fransız saldırısıyla, Bergerac ve Saint-Macaire'nin de aralarında olduğu bazı bölgeler ele geçirildi. Önde gelen İngiliz kumandan Thomas Felton, bir çatışmada tutsak edildi. Buna rağmen İngilizler, dükalıktan çıkarılamayacaktı. Yeni bir kraliyet subayı olan John Neville, 1378 yılında önemli başarılar elde etti. Lakin Fransa'nın güneybatısında gerçek güç, Foix kontu Gaston Phoebus ile Armagnac kontlarının elindeydi. Berry dükü de etkisiz bir Fransız kraliyet subayı olduğunu göstermiş, İngilizleri yerinden etmek için çok az şey yapılmıştır. Çoğu, İngilizlerle müttefiklik yaptığını iddia eden *routier* grupları, bölgeyi iyi bir avlanma mıntıkası olarak buldu. 1385 yılında Berry ile kendisine komuta yetkisi verilen Bourbon dükü de önemli başarılar elde etti; Verteuil kuşatmasında, mühendislerinin kalenin surları altında kazdığı lağımlarda göğüs göğse çarpışmış ve bu kalenin teslim olmasını sağlamıştır.

1378 yılında Paris parlamentosu, Bretonya dükü John de Montfort'u gıyabında mahkûm etti. Dükalığa el koyulduğu ilan edildi. Bretonya'da bu hamle, büyük bir husumet doğurmuştu ve dük 1379 yılında geri döndüğünde arkasında geniş çaplı bir destek buldu. Lakin, aralık ayında bir İngiliz filosu dükalığa doğru yelken açtığında yakalandığı şiddetli bir fırtına tarafından harap edilmişti. . Kumandan John Arundel boğuldu; Hugh Calveley ise gemilerin bazı parçalarına tutunarak dalgalarla sahile doğru sürüklendi. Kronik yazarı Walsingham için bu felaket pek de şaşırtıcı değildi, zira filo yola çıkmadan önce Arundel, adamlarının çoğunu bir manastıra kapatmakta ısrarcı olmuştu. Burada "günahkarlık ve

ahlaksızlıklarından kaynaklanacak rezalete dair hiçbir fikirleri olmadan, kendi istedikleri gibi rahibeleri kullanmışlardır."[2]

1379 yılında olağanüstü bir plan benimsendi. Bu plan, bazı İngiliz bakanlarının bir hayal dünyasında yaşadığını gösterir. Windsor'da, 1374 yılında esir alınan genç St. Pol kontu, sevimli bir dul olarak görünen kralın üvey kız kardeşiyle buluştu. Tutsak kontun, II. Richard'a sadakat yemini edererek kalelerini İngilizler için elinde tutar ve Picardie'deki Guise kasabası ve kalesine saldırırsa, serbest bırakılacağı kararlaştırıldı. Bu plan utanç verici bir şekilde başarısız oldu, ancak kont fidye bedelini ödedi ve Matilda ile evlendi. Düğün töreninde çokça müzisyen ve oyuncu sahne aldı, ancak kronik yazarı Walsingham'ın söylediğine göre bu düğün "çok az kişiyi eğlendirmiş, kimseye bir avantaj katmamıştı ve çoğu insan bu düğüne karşı sinir ve nefret beslemişti."[3] Kont, Agincourt'ta ölecekti.

1380 yılında, Güney Fransa'daki bir kuşatmada hasta düşen du Guesclin'in ölümü Fransızlar için büyük bir kayıptı. Du Gueslin,, *par excellence* yiğit bir kahraman olarak görülüyordu ve Charlemagne ve kral Arthur'un da dahil olduğu efsanevi "Dokuz Değerliler" ile kıyaslanıyordu. Kendisi, askerî kariyerinin bir karşılığı olarak 1370 yılında Fransa ordu komutanı olarak atanmıştı. Ölümüne kadar sürekli İngilizlere karşı Fransızlar için hizmet etmişti. Ancak onun kariyeri bir tür bilmecedir. Zafer kadar yenilgi de almıştı, ayrıca liderlik yetenekleri hakkında çağdaşlarını çokça etkileyen şeyler, ona yapılan aşırı övgü karmaşasında yitip gitmişti. Bir Fransız tarihçisi olan Edouard Perroy'a göre o, "ortalama bir şefti, bir muharebe kazanabilecek kadar yetenekli ya da herhangi bir kuşatmada başarılı olabilecek biri değildi" ve "çok fazla kibirliydi".[4] Bununla birlikte du Guesclin, muhteşem bir strateji algısına sahip, esin kaynağı bir liderdi. Neredeyse bir

---

2 *The* Chronica Maiora *of Thomas Walsingham 1377–1422*, haz. J. G. Clark, çev. D. Preest (Woodbridge, 2005), s. 97.

3 Froissart, ix, s. 136–7; *The* Chronica Maiora *of Thomas Walsingham*, s. 104.

4 E. Perroy, *The Hundred Years War* (Londra, 1965), s. 140.

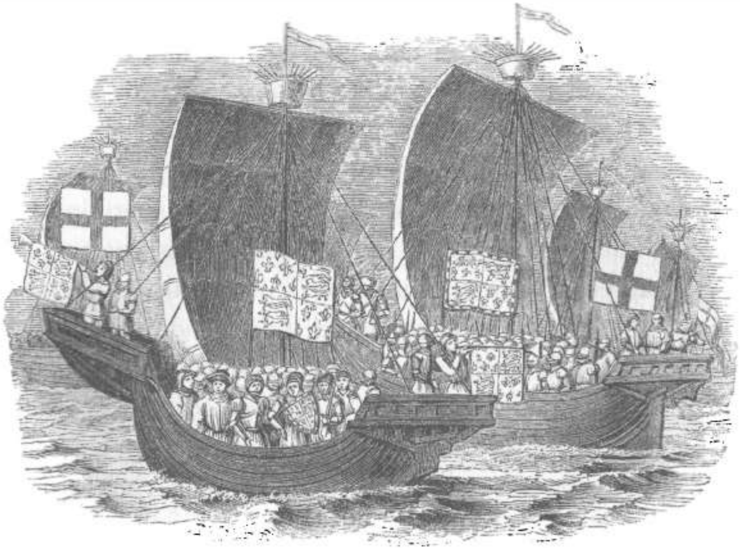
gerilla savaşına dönen dönemde şanlı muharebeler değil, hızlı yürüyüşler ve sürpriz saldırılar öne çıkıyordu. Olivier de Clisson ile birlikte, savaşın seyrini değiştirmişti.

1380 yılında İngilizlerin iddialı planları vardı. İlk başta, Bretonya'ya büyük bir birlik gönderilmek istendi, ancak yeteri kadar gemi yoktu. Bu olmayınca, Buckingham kontu Calais'den çıkıp Reims ve sonra da Troyes bölgelerine yol aldı. İngilizlerin geleneksel *chevauchée* stratejisi artık, geçmişte olduğu kadar etkili değildi. Burgonya dükü muharebeye girmeyi reddetti, ordu da yakıp yıkarak Bretonya'ya ilerledi. V. Charles'ın ölüm haberi gelmemiş olsaydı, Fransızlar bu ordunun yolunu kapatmış olabilirdi.

Yeni kral VI. Charles henüz 12 yaşındaydı; tıpkı İngiltere gibi Fransa da, küçük yaştaki birinin hükümdar olmasının getirdiği sorunlarla karşı karşıya kaldı. İngiltere ile yapılan savaş, Flandere'deki durumdan artık daha önemli değildi. Ghent, Brugge ve Ypres kasabaları 1379 yılında konta karşı ayaklandı. Ayaklanmaya, Beyaz

Görsel 8 Bertrand du Guesclin'in, Saint-Denis Bazilikasındaki mezar heykeli.

Görsel 9 Buckingham Kontu Calais'e geçiyor, 1380.

Kapüşonlular olarak bilinen Ghent milis kuvvetleri önderlik ediyordu; 1382 yılında lider, Jacob'un oğlu Philip van Artevelde oldu ve Brugge milis kuvvetlerine karşı Beverhoutsveld'de zafer kazandı: Burada, mancınıkların başlardaki yaylım ateşi son derece etkili oldu. Artevelde İngilizlerin desteğini almak istedi ancak kayda değer bir yardım gelmeyecekti ve Roosebeke'de, strateji ve taktik dehası Oliver de Clisson'un önderliğindeki büyük bir Fransız-Burgonya ordusu kasabalıları yenilgiye uğrattı. Artevelde de öldürüldü. Flaman mancınıkları, iyi organize olmuş süvari saldırılarına karşı hiçbir etki yaratmadı. Bourbon dükünün biyografi yazarına göre kahramanı, baltasını sağa sola sallamış ve "Flamanların arasına dalmış, daha sonra yere düşüp yaralanmış, ancak kısa süre sonra iyi şövalyeler ve yaverleri tarafından kurtarılmıştır."[5] Bu, Boucicaut olarak bilinen 16 yaşındaki geleceğin şövalye kahramanı Jean le Meingre'nin ilk muharebe deneyimiydi.

5 *La chronique du bon duc Loys de Bourbon*, haz. A.-M. Chazaud (Paris, 1876), s. 172.

1383 yılında İngilizler en sonunda Flamanlara destek vermeye başladı. Bu destek, alışılmadık bir biçimdeydi: Norwich piskoposu Despenser, papalık içindeki bölünmeden istifade ederek, VII. Clementius'un destekçilerine karşı VI. Urbanus'un tarafını destekleyen bir tür Haçlı seferi formunda sefer yaptı. Roosebeke, Clemetiusçular için zafere dönüştü. Bir Haçlı seferinin asker toplama konusunda avantajı vardı. Piskopos Despenser de çok önemli uhrevi vaatlerde bulunuyor, "Piskoposun vekillerinden bazılarının, talepler üzerine gökten indiğini iddia ettiği dahi söyleniyordu."[6] Despenser'in Ordusu deneyimsiz değildi; hem Calveley hem Knollys bu seferde yer almıştır. İlk başta elde edilen başarı yanıltıcıydı. Ypres kuşatması başarısız oldu, her ne kadar büyük bir Fransız ordusu Despenser ile muharebeye girmese de İngilizler, seferin başında elde ettikleri her şeyi kaybettiler. Despenser ve subaylarından üç tanesi (Calveley ya da Knollys değil) İngiltere'ye, tamamen demoralize bir hâlde geri döndükleri zaman mahkemeye verildiler. Kıtaya yapılan bu iç karartıcı sefer, II. Richard'ın yönetimindeki son sefer olacaktı.

İSTİLA TEHDİTLERİ

Bu yıllarda İngiltere, istila tehdidiyle karşı karşıya kaldı ve bu büyük panik yarattı. 1371 yılında Şansölye William Wykeham, parlamentoya verdiği beyanatında Fransızların geçmişe kıyasla daha güçlü olduğunu ve bütün İngiliz topraklarını fethedecek kadar büyük bir orduya sahip olduklarını belirtti. Filoları İngiliz donanmasını yok edebilecek durumdaydı ve bundan sonra da adanın istilası gerçekleşebilirdi. Bu uyarısının haklı olduğu ortaya çıkacaktı. 1377 yılında, Kastilya ve Portekiz gemilerinin de bulunduğu bir Fransız filosu adanın güney limanlarına akın yaptı. Doğudaki Rye'dan batıdaki Plymouth'a kadarki limanlar saldırıya uğradı. Ünlü Fransız amirali Jean de Vienne, ikmal yapmak

6 *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995), s. 325.

için Harfleur'a döndükten sonra, ikinci bir akın yaparak Wight Adası'nın büyük kısmını yağmaladı. 1380 yılında Fransızlar, Jersey ve Guernsey'i aldı, Kastilya kadırgaları da Winchelsea ve Gravesend'e saldırdı. Adanın güney kıyılarında gerçek bir panik havası hâkimdi.

İstila tehdidine karşı önlemler alındı. Southampton'da, 1378 yılında yapımına başlanan yeni bir kule için 1.700 pound harcandı. Bazı yeni kaleler yapıldı, en önemlileri Bodiam ve Cooling olan bu kalelerin her ikisi de 1380'li yıllarda ruhsat aldı ve sırasıyla, veteran askerler Edward Dalyngrigge ve John Cobham tarafından inşa ettirildi. Bu noktada şüphesiz kişiyi, övgü kazanma güdüsü teşvik ediyordu, lakin bir tür vatanseverlik ve görev duygusu da vardı. Fransa'yı harap eden savaşın İngiltere'ye geleceği yönünde gerçek bir korku duyuluyordu.

1369 yılında Fransa ile savaşın yenilenmesi kaçınılmaz olarak, Fransızlarla İskoçların tekrar müttefik olmasına yol açmıştır. 1371 yılında II. David öldü ve yerine, bir vekilharç olan II. Robert geçti. Sınır ötesi yağmalar ve II. David'in fidye bedelinin bir kısmının hâlen ödenmemiş olduğu gerçeği sürtüşmenin bir sebebiydi, lakin antlaşmalara pek de bağlı kalınmıyordu. 1384 yılında ise küçük bir Fransız ordusu İskoçya'ya çıktı ve Northumberland'e yapılan akına katıldı. Sonraki yıl 1.300 ağır zırhlı süvari ve 300 arbaletçiden oluşan daha büyük bir Fransız kuvveti, yaklaşık 180 gemiyle harekete geçti. "Donanma filosundaki en büyük dört geminin ve Fransa amirali Monseigneur Jean de Vienne'nin silahlarıyla armalarının parlak kırmızı renge boyanması" için emir verildi.[7] "Fransızlarla İskoçlar arasında bir ayaklanma ya da tartışma çıkabileceği" konusunda haklı bir endişe vardı. Sadakatsiz olanlar tehdit ediliyordu: "Eğer bir ağır zırhlı süvari sadakatsizlik yaparsa, atını ve eyerini, eğer bir uşak

---

7 *Documents relatifs au clos des galées de Rouen et aux armées de mer du roi de France de 1293 à 1418*, haz. Anne Merlin-Chazelas (Paris, 1977–8), ii, s. 172.

sadakatsizlik yaparsa da elini ya da kulağını kaybedecektir" deniyordu.[8] Fransızlar, Northumberland içlerindeki Morpeth'e ulaşmasına karşın sefer düzensizlik içinde son buldu ve Fransızlarla İskoçlar arasında büyük atışmalar başladı.

Bu esnada II. Richard, yaklaşık 14.000 askerlik bir ordu kurmuştu. 1327 yılından beri ilk kez olacak şekilde, eski moda feodal çağrılar yapılmıştı; belki de, egemenlik döneminde hiçbir karar alınmazsa emsallerin tamamen kaybolacağı endişesi vardı. Büyük ölçekli bir istilaya uğrayan İskoçlar, 1322 yılında yaptıkları gibi yaparak, alabildikleri kadar çok yiyecek alıp geri çekildiler. İngiliz ordusu Edinburgh'a ulaştı ve erzakın gittikçe azalmasıyla, çok kısa süre sonra geri çekildi.

Takip eden 1386 yılında muazzam bir Fransız-Burgonya filosu ve ordusu Sluys'da toplandığında çok daha ciddi bir istila tehlikesi ortaya çıktı. Yapılan hazırlıklar arasında "harikulade bir buluş olarak kuleleri ve silahları olan bir kazıklı çit inşası da vardı. Anlatması bile muhteşem olan bu silahın parçaları, İngiltere'ye yapılan çıkarmadan sonraki üç saat içinde birleştirilebilirdi."[9] Bir Fransız yazarının tahminine göre filoda 16.000 gemi bulunuyordu ve bunların yarısı, iki yelkeni olan büyük gemilerdi. Ona göre, Truva kuşatmasından beri bu kadar iyi bir filo ve ordu toplanmamıştı.[10] Ne var ki ters rüzgâr estiği için Fransız ordusu rota değiştirip, o yılın başlarında İngilizlerin de destek verdiği Ghent'liler tarafından ele geçirilen Damme bölgesini yeniden kazanmak için hareket geçti. İngiltere'ye yapılacak saldırı gecikti, sonrasında Ekim ayında ters rüzgârlar ve şiddetli yağmurlarla plan iptal edildi. Bu, büyük bir dönüm noktasıydı, zira Yüz Yıl Savaşları boyunca Fransızlar, İngiltere'ye büyük çaplı bir istila saldırısı yapmaya en çok o dönem yaklaşmıştı. Eğer çıkarma yapmayı başarsalardı, II. Richard'ın zayıf ve pek sevilmeyen hükümdarlığına son vermeyi

---

8 *The Acts of the Parliaments of Scotland*, haz. C. Innes ve T. Thomson (Edinburgh, 1844), i, s. 555.

9 *Knighton's Chronicle*, s. 349.

10 *La Chronique du bon duc Loys de Bourbon*, s. 185.

başarabilirlerdi. İngilizlerin hazırlıklarıyla 4.500 adam toplanmıştı, ancak bu birlik, belki de yaklaşık olarak 30.000 mevcuda sahip Fransız ordusunun karşısında asla yeterli olamazdı.

Bir sonraki yıl İngilizler, nadide bir başarı elde etti. La Rochelle'de büyük bir Fransız-Flaman filosuna şarap yüklendi. Mart ayında Arundel kontu, daha büyük ve daha iyi donanıma sahip yaklaşık 60 gemilik bir filoyla, ilk başta Margate açıklarında, sonra da Cadzand yakınlarında gerçekleşen bir muharebede Fransız-Flamanları yenilgiye uğrattı. Kontun birlikleri, sonrasında kısa bir yağma seferine girişse de zaferlerini sürdürmeyi başaramadı. Ardından Arundel'in dikkati iç siyasete döndü; Arundel, 1388 yılındaki acımasız parlamento oturumunda kralın destekçilerine saldırandan ve "Lortları Temyiz Edenler"den biri oldu.

İskoçlar tehditlerine devam etti; kuzeyde 1388 yılında, bir orduyla doğuda, biriyle batıda iki saldırı yaptılar. Otterburn'de, Northumberland kontunun oğlu Henry Hotspur'un komutasındaki bir İngiliz birliği, sayıca az olan İskoçların liderleri Douglas'ın da muharebede öldürülmüş olmasına rağmen püskürtüldü. 1389 yılında, bu yüzyılın sonuna kadar sürecek bir mütareke yapıldı.

SİYASET VE BARIŞ

Planlanmış İngiltere istilasının başarısız olmasından sonra 1386 yılında Fransa'da, İngiltere ile savaşa devam edilmesi yönünde çok az heves vardı. 1388'de genç kral VI. Charles, Burgonya, Berry, Anjou ve Bourbon dükleri olan amcalarının kontrolünden kurtuldu. Rakipleri tarafından alaycı bir şekilde *marmosetler* olarak adlandırılan bir grup, 1392 yılına kadar hükümete egemen oldu. Bu adamlar büyük oranda, orta düzey aristokratlardan oluşuyordu; Olivier de Clisson da bunlardan biriydi. Ayrıca, burjuva özgeçmişi olanlar da vardı. *Marmosetler*, devletin doğasına dair açık, uyumlu ve hırslı bir görüşe sahipti. İdari masrafları ve vergileri düşürmeyi hedefleyen bir reform programı uygulandı.

Dolaylı vergiler azaltıldı; buna göre kral, kendi kaynaklarıyla geçinmeliydi. Devlet görevlileri de liyakate göre seçilecekti. Lakin, kralın akli dengesizliği artık çok bariz bir hâl alınca, kralın amcaları *mormosetlere* karşı harekete geçti. Yaz aylarında bir suikast girişiminden sağ çıkan Clisson, ordu komutanlığından azledilmiş ve 100.000 frank ödemeye mahkûm edilmişti. Fransızlar, İngiltere ile savaşı yenilemek yerine İtalyanların karmaşık siyaset hayatına gittikçe daha fazla müdahil olmaya başladı. 1396 yılında, krizle yönetilen Cenova şehri, Fransızların hâkimiyetini kabul etmeye karar verdi. Bir diğer iddialı ve zorlu proje ise bir Haçlı seferiydi. 1396 yılında, büyük oranda Fransa'dan toplanan ve İngiltere ile yapılan savaşa katılan veteranlardan oluşan büyük bir Haçlı ordusu, Balkanlar'da Niğbolu Muharebesi'nde Türkler tarafından yenilgiye uğratıldı.

Savaş, masrafları ve yanlış yönetildiği algısı, İngiltere'de bu dönemde hâkim olan çalkantılı siyasetin arka planını oluşturuyordu. 1376 yılında "İyi Parlamento"da[11] avam tabakası, kralın bakanlarına ve metresi Alice Perrers'e saldırdı. Saint-Sauveur ve Bécherel'in kaybedilmesine yönelik yapılan suçlamalar, Lort Latimer ve Thomas Catrington'a yönetildi. 1388 yılında "Acımasız Parlamento"da[12] II. Richard, Lort temyizcilerinin (Gloucester dükü ve Arundel, Warwick, Derby ve Nottingham kontları) öfkesiyle karşı karşıya kaldı. En önemlisi, Suffolk dükü olan kralın gözdeleri ve yakınları hemen, vatan hainliğinden suçlu bulundu. Suffolk dükü kaçtı, ancak birçok kişi idam edildi. Richard'ın gözdelerinden duyulan aşırı derecedeki memnuniyetsizlik ve saray entrikaları bu krizi açıklar, ancak temyizcilerin, genç kralın barışçı politikasından ziyade savaşta çok daha saldırgan bir politika izlenmesini görmeyi istemiş olmaları da, olayın bir diğer yönüdür.

---

11 Good Parliement. İngiltere'nin 1376 yılı meclisine geleneksel olarak verilen isim. (e.n)

12 Merciless Parliement, İngiltere'nin 1388 yılı meclisine geleneksel olarak verilen isim. (e.n)

İngiltere ile barış yapmak *marmosetler*'in hedeflerinden biriydi. 1389 yılında, son maddesi pek anlaşılmasa da bir mütareke yapıldı. 1390'da ise II. Richard, Aquitaine'i, Fransa kralı olarak iddia ettiği konumundan alıkoymaküzere, amcası Gaunt'lu John'a verdi. Bu, tarihçiler arasında büyük tartışmalara yol açmıştır. John Palmer bunun, John'un Aqutaine'i Fransız krallığı iddiasından alıkoyarak bir barış anlaşmasına yönelik atılan ilk adım olduğunu iddia etmiştir. Onun görüşleri gözden geçirilerek yeniden incelenmiştir.[13] Muhtemelen bu, söz konusu birçok seçenekten birisiydi, ancak 1393 itibarıyla Fransa'yı kontrol eden farklı bir rejim ile, bir taraftan İngilizlerin elinde tuttuğu Aquitaine'in sınırlarını belirlemek, diğer taraftan da Richard'ın VI. Charles'a sadakat yemini etmesini kabul etmek şeklinde bir yol çizildi. Ne var ki Charles, İngiliz parlamentosu için kabul edilemez biriydi ve barış süreci sonlanmış oldu. 1395 yılında Richard, VI. Charles'ın henüz altı yaşındaki kızı Isabella ile evlendi. İki ülke arasındaki ilişkiler artık çok farklı bir temeldeydi ve sonraki yıl 28 yıllık bir mütareke kabul edildi.

SAVAŞIN FİNANSMANI

Barış politikası mantıklıydı, çünkü bu yıllarda savaşın masrafları yüksekti. Her ne kadar III. Edward'ın 1359 seferi kadar büyük bir sefer yapılmasa da, 1369 yılında husumetin yeniden alevlenmesiyle askerî harcamalar çok arttı. James Sherborne, 1381 yılı itibarıyla neredeyse 1.100.000 pound harcandığını hesap etmiştir. 1369 yılında Lancaster'in *chavauchée*'si 75.000, 1373 yılındaki saldırısı da en az 82.000 pounda mâl oldu. 1381 yılındaki sefer yaklaşık 82.000 pound tutarken, denizdeki savaşlar da masraflıydı. 1373 yılında bahriye harcamaları 40.000 pounda yaklaşmıştı. 1387 yılında Arundel'in seferi ise bir istisnaydı, çünkü nispeten ucuzdu ve 18.000 pounda mâl olmuştu. Bu saldırı, dörtte biri kraliyet

13 J. J. N. Palmer, *England, France and Christendom 1377–99* (Londra, 1972), s. 142–65. Bir değerlendirme için bkz. N. Saul, *Richard II* (Londra, 1997), s. 205–34.

yönetimine giden yaklaşık 16.500 poundluk ödülleri ve ganimetleriyle başarılı bir seferdi de. Calais'deki garnizonun devamlılığını sağlamak, diğer masraflarla yılda yaklaşık 20.000 pound götürüyordu. Barbikanlar Brest ve Cherbourg da, yılda ortalama 30.000 pounda mâl oluyordu. 1377'den 1381'e kadarki yıllarda İngiliz savaş masraflarının yaklaşık üçte birini bu üç liman götürüyordu.

Fransızlar da yüksek masraflarla mücadele ediyordu, ancak ekonomik sorunların üstesinden gelmek için çareler bulundu. 1371 yılında, devlet görevlilerine maaş ödemesi kesildi, vergi gelirlerinin de düşmesiyle V. Charles, İtalyan bankerler birliğinden 10.000 frank borç almak zorunda kaldı. Buna karşın, ilk başlarda kral John'un fidye bedelini ödeyebilmek için getirilen vergileri toplamaya devam etmek suretiyle Charles'ın hükümeti gelişti ve İngiliz kraliyetininkinin muhtemelen iki katı kadar vergi toplanmıştı. Yine de, 1380 yılında ölüm döşeğinde olan kral, bir isyan çıkma potansiyelinin farkında olarak, ocak vergisi *fougae*'ı lağvedince vergilendirme konusunda büyük bir kriz başladı. Onun halefi VI. Charles henüz 12 yaşındaydı. Halkın baskısı, 14. yüzyılın başlarında getirilen bütün vergilerin lağvedileceği sözünün verilmesine yol açtı. Sınıflar meclisine yeni yardım ödenekleri için yapılan talep düşmanca bir karşılık aldı, fakat yerel meclislere bu konuda başvuru yapılabileceği kararı alındı. Ödenekler verilse de bunlar yetersizdi, genel mecliste bir pounda 12 peni kadar satış vergisi ödenmesi kararlaştırılınca kasabalılar "eğer kendilerini zorlamak için balta kullanılırsa, geniş çaplı bir katliam olmadan bu kararı asla kabul etmeyeceklerini söyleyerek, bu kararı hiç önemsemediler."[14] Devletin taleplerine yönelik birçok kasabada şiddet dolu tepkiler oldu. Rouen'de, bütün vergilerin kaldırılacağı sözünü veren yerel bir tüccar, şehrin kralı olarak adlandırıldı fakat bu ayaklanma kısa sürede bastırıldı. 1382 yılında Flandere'de, Roosebeke Muharebesi'nde elde edilen zafer, kraliyetin konumunu güçlendirmiş ve geleneksel vergilerin yeniden getirilmesini sağlamıştı. 1385

14 *Chronique du religieux de Saint-Denis*, haz. L. Bellaguet (Paris, 1839–52), i, s. 68.

yılında sikkelerdeki ayarın düşürülmesi şeklinde alınan bilindik bir önlemle önemli kazançlar elde edildi, öte yandan zorla mecburi borçlanma sayesinde büyük paralar toplandı. 1390 itibarıyla Fransız kraliyet geliri muhtemelen, Yüz Yıl Savaşlarında herhangi bir dönemde olduğundan çok daha yüksekti.[15]

İngilizlerde, savaş için gelir oluşturma hususundaki geleneksel araçlar artık yeterli değildi. Savaşın başlarında III. Edward'ın tedbirsiz bir şekilde aldığı kadar çok borç almak artık mümkün değildi. Parlamentonun yardım ödenekleri de, tıpkı gümrük gelirleri gibi yeterli değildi. 1377 yılında yapılan çifte ödenek bile yeterli olmamıştır. 1371'de kilise yönetimi altındaki bölgelerden toplanan vergi ise bir defaya mahsustu. Bu vergi için yapılan hesaplamalar da ciddi anlamda yanlıştı, hükümet gerçekten çok daha fazla kilise idari bölgesi olduğunu varsaymıştı. 1377 yılında üç çeşidi toplanan kelle vergisi getirildi. Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de bu hoş karşılanmayan vergiler halkın ayaklanmasına yol açtı. 1381 yılındaki köylü ayaklanmasının en büyük sebebi de işte buydu.

İTALYA

Brétigny'de yapılan kırılgan barış ve 1369 yılında savaş yeniden çıktığında İngilizlerin başarı kazanamaması, bazı İngiliz askerlerinin ün ve şan için başka yerlere yönelmesine yol açtı. İtalya savaştan ötürü harap olmuştu, zengin şehirler arasında çetin bir rekabet vardı. Bu çatışmalar, İngiliz-Fransız savaşlarında yetişen hırslı adamlar için müthiş fırsatlar yaratıyordu. 1369 yılında Floransa'daki birliklerde 33 tane İngiliz subay vardı ve bir yaver ile okçuların desteklediği iki ağır zırhlı süvariden oluşan yeni bir dizilim kullanıyorlardı.

15 David Grummitt ve Jean-François Lassalmonie, "Royal Public Finance (c. 1290–1523)", Christopher Fletcher, Jean-Philippe Genet ve John Watts (haz.), *Government and Political Life in England and France, c. 1300–c. 1500* (Cambridge, 2015), s. 120.

İtalya'da savaşan en ünlü İngiliz, John Hawkwood'du. 1360'lı yılların başlarında kariyerine başlayan bu adam, Brétigny Antlaşmasından sonra savaşmaya devam edenlerden biriydi. Paralı askerlerin olduğu ve bir Alman olan Albert Stertz'in komuta ettiği "Beyaz Topluluk"a katıldı. Hawkwood'un, III. Edward'ın ordularındaki deneyimine dair hiçbir şey bilinmese de, savaş sanatına dair müthiş bir bilgisi vardı. İlk gerçek başarısını 1369 yılında, ağır zırhlı süvarilerini Fransa'daki muharebe meydanlarından bilindiği gibi, piyade olarak dizdiği zaman elde etti. Kısa süre sonra birlikleri İngiliz Topluluğu olarak bilindi; adamlarından bazıları, memleketi Essex'ten toplanmıştı. Yıllar içinde Pisa, Milano, Napoli krallığı ve papalık için savaşsa da en önemli görevini, 1380 yılında genelkurmay başkanı olduğu Floransa'da icra etmiştir. Hawkwood'un çok sayıda başarısı vardı; Padua'dan Verona'ya karşı birliklerini sevk ettiği 1387 yılındaki Castagnaro Muharebesi'nde ses getiren bir zafer elde etmiştir. Crécy ve diğer muharebelerde olduğu gibi zaferdeki kilit faktör, atlarından inen ağır zırhlı süvariler, onları destekleyen okçular ve dikkatle seçilmiş bir muharebe alanıydı. 1391 yılındaki son seferinde Hawkwood, Milano ordusunun merhametine kalmış gibi görünürken Floransa ordusunu kurtararak başarı elde etti. Hawkwood'u böylesine üstün bir komutan yapan şey stratejik ve taktiksel bilinci, maharetli şaşırtma taktikleri ve istihbarat kullanımıydı. O, sadık bir İngilizdi; hem III. Edward hem II. Richard İtalya'daki diplomasileri, özellikle de Milano ile görüşmeleri esnasında ondan faydalanmıştır. Lakin, Fransa'daki savaşta onu kullanacak hiçbir şey olmadı. Hawkwood, İngiltere'de rahat bir emeklilik hayatı yaşamak istiyordu, lakin kazanmış olduğu servetin büyük kısmını kaybetmiş biri olarak, yurduna dönme planı gerçekleşmeden 1394 yılında öldü.

İSPANYA VE PORTEKİZ

İngilizlerin, bu dönemde Fransa'daki savaşta başarısız olmasının bir sebebi de, İber Yarımadası'ndaki hırslarının devam

etmesinden ötürü dikkatlerinin dağılmasıydı. Gaunt'lu John'un kral Pedro'nun kızı Constanza ile 1371 yılında evlenmesi ona Castile tahtında hak iddia etme şansı tanıdı. Sonraki yıl Edward, onu Castile kralı olarak tanıdı. Bu, Fransızların Trastamara'lı Enrique ile müttefikliğine karşı yapılan açık bir karşı hamleydi. Görünüşe göre İngilizler iyimser bir şekilde, John'un hak iddiasını geri çekmek suretiyle Enrique'nin Fransa ile müttefikliğini koparmayı umuyordu, fakat Enrique bu oyuna gelmeyecekti. John'un, Portekiz lideri I. Fernando ile ve Aragon ve Navarre liderleri ile müttefikliği hiçbir sonuç vermedi. Bir İngiliz kuvveti yarımadaya ancak 1381 yılında çıktı. Bu birliğin komutasında, Gaunt'lu John'un kardeşi Langley'li Edmund vardı. Daha sonraları York dükü olacak bu adam Constanza'nın genç kız kardeşi Isabel ile evliydi. Yapılan sefer başarısız oldu. İddiaya göre İngiliz birlikleri, müttefiklerine karşı yüz kızartıcı tutumlar benimsemiş, "cinayet, hırsızlık gibi suçlar işleyip kadınlara tecavüz etmiş, sanki ölümcül düşmanlarıymış gibi bütün bu insanlara küstahça ve küçümseyici bir şekilde davranmıştır."[16] Fernando, Enrique'nin oğlu olan ve 1379'da Kastilya tahtına çıkan I. Juan ile barış yaptı.

1383 yılında parlamentoda, Hereford piskoposu, Flandre ya da Portekiz'de sefer yapma ihtimallerini kıyaslamış ve Portekiz'e yönelik şunları söylemiştir: "Dünyada, savaşlara bir son getirecek ve bunları hızlı ve etkili bir şekilde sonuca bağlayacak böylesi bir yer yoktur."[17] 1383 yılında Fernando ölmeden önce kraliçesi, kızı Beatriz ile evli Castile'li Juan ile müttefiklik yaptı. Bu kız henüz evlilik çağında değildi, Juan da Portekiz'i alabilmek için mevcut durumdan faydalandı. Çıkan bir ayaklanmada Fernando'nun gayrimeşru üvey kardeşi Avis'li João ilk önce kral naibi, 1385'te de kral oldu. İngilizlerle müttefiklik yapmak isteyen João, Aljubarrota'da Juan'a karşı ezici bir zafer kazandı.

16 Fernão Lopes, *Crónicas de D. Pedro e D. Fernando*, haz. Agostinho dos Campos (Lizbon, 1921), i, s. 205.

17 *Parliament Rolls of Medieval England*, Ekim 1383, eşya 11.

Bu savaşta muhtemelen 700 İngiliz birliği vardı ve bunların çoğu, yaklaşık 12.000 kişilik bir ordunun parçası olan okçulardı. Portekizliler kuvvetleriniİngilizler hatları boyunca dizdiler, atlarından inen ağır zırhlı süvariler, birbiri ardına iki bölük hâlinde merkezde, süvariler de okçular arkalarında olacak şekilde kanatlarda konuşlandı. Portekiz ordu komutanı Nuno Alvares Pereira, Joáo'nun divanındaki çoğu kişinin tersine, muharebeye girilmesini savundu. İlk seçtiği konumda Kastilyalılar üstünlük sağladı; ikinci konum ise daha iyi çıktı. Okçu ve mızrakçıların atışlarıyla Kastilyalıların artçı birliğinin büyük kısmı yok edildi; daha sonraki saldırılar da feci bir şekilde başarısız oldu. Kastilya ordusunun ana kısmı ilerlediği zaman, tıpkı Agincourt'ta olduğu gibi ele geçirilen esirlerin öldürülmesi yönünde emir verilince büyük bir panik yaşandı. Ortaya atılan tez şuydu: "Öldürülmektense öldürmek daha iyidir. Eğer bu kişileri öldürmezsek, biz savaşırken kendilerini serbest kalacak ve sonra da bizi öldürecekler. Esirlere kimse güvenmemeli."[18] En sonunda Juan kaçtı, ordusu da paramparça oldu. Bu dönemdeki çoğu muharebe belirleyici olmasa da bu çatışma öyleydi, zira Portekiz'deki bağımsız krallığın hayatta kalmasını sağlamıştı.

Aljubarrota, olağanüstü arkeolojik kalıntılar dolayısıyla özellikle ilginçtir ve Yüz Yıl Savaşları boyunca gerçekleşen muharebeler arasında eşsizdir. Yürütülen kazılarda, piyadeleri süvari saldırısına karşı korumak amacıyla kazılan siper ve hendeklerden oluşan defansif bir sistem ortaya çıkarılmıştır. Kroniklerde piyadelerin, muharebe başlarında taş attığı yönünde bilgiler vardır. Bu siper ve hendeklerde bulunan birçok çakıl bu bilgiyi onaylar. Yaklaşık 400 kişiye ait kemikler keşfedilmiştir. Kafa kısmında görülen büyük kesikler muharebenin korkunç etkilerini ve arbalet oklarıyla İngiliz uzun yaylarından atılan okların verdiği hasarı gösterir.[19]

18 Froissart, xii, s. 162.

19 A. do Paço, "The Battle of Aljubarrota", *Antiquity* 37 (1963), s. 264–9; Eugénia Cunha ve Ana Maria Silva, "War Lesions from the Famous Portuguese Medieval Battle of Ajubarrota", *International Journal of Osteoarchaeology* 7 (1997), s. 595–9.

Görsel 10 Aljubarrota Muharebesi, 1385.

Portekiz zaferini takiben Gaunt'lu John'un Castile krallığındaki hak iddiası artık daha gerçekçi görünüyordu. 1385 yılında parlamentoda şansölye "birçok sebep ve örnekten hareketle, söz konusu krallığın en iyi ve en güvenli savunmasının, kral ve krallığın yabancı yerlerdeki düşmanlarına karşı şiddetli bir savaş açması ve onları yönetmesi olduğunu iddia etti, zira şüphesiz ki yurt topraklarında savaşı beklemek son derece tehlikeli ve korkulan bir şey olacaktı."[20] İhtiyaç duyulan paranın çok az bir kısmı olsa da, toplanan bazı vergilerin John'un seferi için harcanmasına karar verildi. 1386 yılında deniz yoluyla harekete geçtiğinde muhtemelen 1.500 ağır zırhlı süvarisi ve 2.000 okçusu yanında bulunuyordu. John, Coruña'ya çıktı ve şaşırtıcı bir şekilde pek de zorlanmadan Galicia'yı fethetti; Juan, kendisine uzaktaki bir eyaleti korumaya ilgi göstermedi, ayrıca John'un yapmak istediği bir muharebeye girerek risk almak da istemiyordu. John'un konumu bir sonraki yıl daha da zorlaştı. Portekizlilerin Léon saldırısına ancak çok kısıtlı bir yardımda bulunabildi, ayrıca Villalobos teslim olsa da kısa süre sonra seferden vazgeçildi. Ortaya çıkan

20 *Parliament Rolls of Medieval England*, 1385.

dizanteri salgını ve asker kaçakları İngiliz birliklerinin dağılmasına yol açtı. Fransız takviye birlikleriyle John'un konumu bir parça güçlendi. Kayıplarını telafi etti ve Kastilya hükümdarı ile anlaşma sağladı. Her iki taraf da İngilizlerle Fransızlar arasında barış olması için çalışacak; Juan'ın oğlu John'un kızıyla evlenecekti. John ayrıca Kastilya tahtında hak iddia etmeyecek, Galicia fethinden vazgeçecek ve bunun karşılığında büyük meblağda bir para alacaktı. 1389 yılında yapılan ve hem kalıcı bir barış sağlanması hem de papalık içindeki bölünmenin sonlanmasını hedefleyen müzakereler de başarısızlıkla sonuçlandı. John'un İspanya iç işlerine karışması yüz kızartıcı bir sonuç yarattı. Kastilya tahtındaki hak iddiası da bitti, Fransız-Kastilya müttefikliği bozulmadı ve papalıktaki bölünme de devam etti. John 1399 yılında öldü.

II. Richard'ın iktidarı, 1399 yılında tahttan indirilmesiyle son buldu. 1400 yılında ise gizemli bir şekilde öldü. Karmaşık bir karakteri olan Richard'ın krallığa dair yüce bir vizyonu olsa da askerî hırsı yoktu. "Sarışın, beyaz tenli ve yuvarlak, kadınsı bir yüzü" olan ve "tutumları değişken" kral, "bahtsız ve yabancılarla savaşa girmeye cesaretsiz" biri olarak görülüyordu.[21] Son yıllarındaki feci yanlış hesaplamaları arasında en ciddisi Gaunt'lu John'un halefi Henry Bolingbroke'u sürgüne yollama kararıydı. Richard'ın danışmanlarının oluşturduğu küçük bir grubun temsil ettiği kuvvet üssü de tamamen yetersiz kaldı. Fransa ile yapılan savaş, onun tahttan indirilmesine yol açan krizde büyük bir etken değildi, lakin 1399 yılında Bolingbroke ile Orléans dükü arasında yapılan anlaşma Richard ile Fransız hükümeti arasındaki barışçıl ilişkiyi tehdit etti. Bolingbroke, Ravenspur'a varmak üzere Fransa'dan ayrıldı. Kuzeydeki güçlü Percies'in desteğini alarak, neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan iktidara yükseldi. Yeni Lancaster hanedanının gelişiyle savaş yeni bir seyir alacaktı.

---

21 *Chronicles of the Revolution 1397–1400: The Reign of Richard II*, haz. C. Given-Wilson (Manchester, 1993), s. 241.

7

14. YÜZYILDA İNGİLİZ BİRLİKLERİ

Ordular işinin ehli gibi görünürdü. Muharebe için dizilim alındığında sancak ve bayraklar muhteşem bir gösteri sunardı. Savaş naraları göklerden yardım dilenirken, borazan ve davullar da ritim tutardı. Şövalyeler şatafatlı bir şekilde sıralanırdı. 1378 yılından bir kayıt, Robert Salle'ın zırhının altın kumaşlarla süslü olduğunu gösterir. Üzerinde bir göğüslük ve gümüş tokaları olan altın bir cüppe de vardı. Miğferinde ise gümüş kakmalı boncuk dizisi ve büyük bir sorguç bulunuyordu. Etkileyici cüssede bir adam olarak Salle, şüphesiz muhteşem görünüyor olmalıydı.[1] Yaklaşık 2 metrelik yayları olan okçu sıraları vardı, bunların çoğunun üniformaları rengarenkti ve bu, farklı ve korkutucu bir tehdit saçıyordu.

Büyük bir ordu normalde üç kıtaya bölünüyordu. Ordunun temel yapı taşları, büyük eşraf ve şövalyelerden oluşan maiyetti ve büyüklüğü, oldukça farklılık gösteriyordu. Tüm maiyetin en büyüğü kralın hanesiydi, III. Edward'ın döneminde 50 ya da daha fazla sancaktar ve şövalye vardı ve bunların her birinin de kendi maiyeti bulunuyordu. Maiyettekiler, hem ağır zırhlı süvari hem atlılardan müteşekkildi ve bunların çoğu bir ata sahipti. Kortejdeki ağır zırhlı süvari ve okçuların sayısı kabaca eşitti;

1 S. Marshall, "The Arms of Sir Robert Salle: An Indication of Social Status?", J. S. Hamilton (haz.), *Fourteenth Century England* 8 (Woodbridge, 2014), s. 86–7.

kontluklardan toplanan diğer okçular yirmi ve yüzlü birimler hâlinde gruplanıyordu. Felemenk bölgesinde ve Kuzey Fransa'daki seferler için ordular İngiltere'de toplandı. Gaskonya'da, İngiliz sefer birlikleri önemli olsa da askerlerin çoğu yerliydi.

Komuta yetkisi doğal olarak toplumun en üst düzeyindeki insanlar olan dük ve kontlara veriliyordu. Bu adamlar, böyle bir rol üstlenmek üzere yetişmekteydi; dolayısıyla orduların aristokrat amatörler tarafından yönetilmesi gibi bir durum söz konusu değildi. Lancaster kontu ve sonraları dük de olan Grosmont'lu Henry, soy avantajı kadar büyük yeteneklere de sahipti. Suffolk kontu Robert Ufford ise kronik yazarı Geoffrey le Baker tarafından övülmüş ve 1356 yılında Poitiers'deki komutası detaylıca anlatılmıştır. Ona göre Ufford, savaş hatları arasında bir aşağı bir yukarı gitmiş, "her bir adamını ellerinden gelenin en iyisini yapmaya cesaretlendirmiş, gençleri paldır küldür ilerlememeleri konusunda uyarmış ve okçulara boşa atış yapmamalarını söylemiştir."[2] Bulundukları konuma soylu olmaları dolayısıyla değil, deneyimleri ve namlarıyla gelen bazı komutanlar vardı. Walter Bentley bunlardan biriydi. Bentley, öyle saygın bir konuma sahip olmayan Yorkshire'lı bir şövalyeydi ve 1350 yılında III. Edward tarafından dükalıkta Thomas Dagworth'un yerine atanmadan önce azmini, Bretonya'da kendi *routier* grubuna liderlik ederek göstermişti. Krala sunduğu bir muhtıra onun, az maaş alan ve savunmasız köylerin üzerinden geçinen garnizonların yarattığı zor duruma dair çokça düşünen bir adam olduğunu gösterir. Robert Knollys de ünlü bir komutandı, memleketi Cheshire'dı fakat kökeni tam bilinmiyordu ve kariyerine muhtemelen bir okçu olarak başlamıştı. Öylesine askerî yetenekleri vardı ki mevki olarak kontun altında bulunmasına rağmen büyük bir seferin komuta yetkisini , alan ilk kişiydi.

Karmaşık bir komuta hiyerarşisi ya da profesyonel subay kıtaları yoktu. Dük ve kontlardan sonra en yüksek rütbeliler

---

2 *Chronicon Galfridi le Baker de Swynbroke*, haz. E. Maunde Thompson (Oxford, 1889), s. 148.

sancaktarlardı. Normalde baronlardan gelen bu kişiler dikdörtgen biçimli sancaklar taşıyordu. Bu, saf bir askerî statüydü ve şövalyelerin aksine kalıtımsal bir şey değildi. Şövalyelik unvanı, güçlü askerî çıkarımlara sahip olsa da ayrıca sosyal bir mevkiydi ve normalde kalıtsaldı. Şövalyelerin altında yaverler vardı ve bunlar, oldukça farklı statülerdeki kişiler olabiliyordu. Bazıları hırslı şövalyeler olabilse de çoğu böyle hırslara sahip değildi. 14. yüzyılın sonlarına doğru bazı yaverler önemli konumlara gelerek kendi armalarına sahip olmuşlarsa da diğerleri böylesine yüksek bir mevkide değildi. Bu kişiler genelde basit bir şekilde "ağır zırhlı süvari" olarak tanımlanıyordu ve bu, rütbelerinin bir göstergesi değildi. Tarihçiler kolaylık olsun diye şövalyeler ve ağır zırhlı süvarileri genelde "atlılar" olarak tanımlar ancak bu pek doğru değildir, zira söz konusu kişiler seferde at üstünde olsa da savaşırken genelde attan iniyordu.

Şövalyeler ve diğer ağır zırhlı süvariler iyi teçhiz olurdu. Kronik yazarı Jean le Bel, 1327 yılında İskoçlara yapılan seferde İngiliz zırhlarının artık demode kaldığını, fakat bundan bir on yıl sonra modaya uyumlu hâle geldiğini söyler. Kaynaklardaki pirinç alaşım örnekleri 1330'lu yıllardan itibaren zırhlı levhaların daha da yaygınlaştığını gösterir. Kol ve bacakların tamamını koruyan zırhlar, kolluklar, kolçaklar, baldır ve bacak zırhları, gövde için "bir çift levha", dokuya perçinlenen demir ya da çelik levhalar ile zincir gömlekler kullanılıyordu. 14. yüzyılın ortalarında göz kısmını koruyan miğferler de geleneksel "büyük miğferin" yerini almıştır. Ayrıca, hantal cüppelerin yerini alan dar jüponlar da moda oluyordu.

CELP

Feodal sistemdeki geleneksel yükümlülüğe göre toprak sahiplerinin belirli bir sayıda şövalye yetiştirip göndermesi gerekirdi, lakin Yüz Yıl Savaşları döneminde bu sorumluluk büyük oranda anlamsız hâle gelmişti. 1327'de İskoçlara karşı yapılan seferde

derebeylerinden asker istendi, lakin o dönemde böylesi bir istek çok az bir karşılık gördü. Fransa ya da Felemenk bölgesine yapılan seferlerde bu tür askerleri kullanmak gibi bir emsal yoktu. Ancak, Fransa ile yapılan savaşın ilk birkaç yılında İngiltere'de celp konusunda duyulan endişeler, zorunlu askerlik hizmeti gibi yeni ve iddialı bir projeye yol açtı. 1344 yılında dereceli bir sistem oluşturuldu, bu sisteme yıllık 5 ya da daha fazla poundluk geliri olan herkes katılacaktı. Bu düzeyde geliri olan toprak sahibinin bir okçu, 25 poundluk geliri olan toprak sahibininse bir ağır zırhlı süvari yetiştirip vermesi zorunluydu. Halkın servet ve gelirini hesaplamak için görevliler atandı. Bir sonraki yıl yeni bir temelde asker toplamak için kararlar alındı. Halk bu yeni karardan hiç ama hiç hoşlanmadı. Parlamentonda protestolar oldu, 1346 yılında İngiliz kralı ihtiyaç gereği böyle yaptığını ve bunun bir emsal teşkil etmeyeceğini belirtti. Nihayetinde 1352 yılında, parlamentodan çıkacak ortak rıza haricinde hiç kimsenin askerî hizmette bulunma zorunluluğu olmadığı kabul edildi. Artık zorunlu askerlik yoktu.

Zorunlu askerliğin alternatifi ise maaş ve ikna idi. Normalde bir kontun normal ücreti 8, sancaktarın 4, şövalyenin 2 ve yaver veya ağır zırhlı süvarinin 1 şilin idi. 1338 yılında Flandre seferi için yapılan celbe karşı duyulan endişeler sebebiyle, bir teşvik olarak normalin iki katı maaş verileceği söylendi. Bu bütçe ancak sonraki yılın sonbahar mevsimine kadar yetti. Daha sonraki dönemlerde, Gaunt'lu John'un birliğine standart oranın bir buçuk katı maaş verildiği 1369 yılı ve Knollys'in adamlarına çifte maaş vaat ettiği 1370 yılı gibi zaman zaman daha yüksek ücretler de teklif ediliyordu. Ek olarak, 1340'lı yılların ortalarından itibaren, genelde üç ayda bir prim verilmeye başlandı. 30 ağır zırhlı süvari için normalde ücret 100 mark (66 pound) idi fakat bu iki ya da üç katı olabiliyordu.

İngiliz kraliyetinin, askerlik hizmeti için bel bağlayabileceği kaynaklardan biri de, özellikle de kral sefere bizzat bir komuta

ediyorken, kraliyet hanesiydi. Hanedeki şövalyeler ve diğer kişiler yıllık bir şekilde maaş, kıyafet ve seferdeyken de ücret alıyordu. Bu, askerî hizmet kadar temel idari hizmet de sağlayan deneyimli bir gruptu. Crécy seferinde kraliyet hanesinden muhtemelen en az 50 sancaktar ve şövalye ile bunların maiyeti vardı. Bu grupların, 150 kişiden birkaç ya da üç veya dört kişiye kadar değişebilen çok değişken boyutları olabiliyordu. 1346 yılında kralın hanesi muhtemelen en az 1.700 kişiden müteşekkildi ve bu da, ordunun üç ana kıtasından birinin büyük kısmını oluşturuyordu. 1350'li yıllarda gerçekleşen değişimle bir düzine ya da daha az kişiden oluşan küçük bir grup, "kraliyet hanesinin şövalyeleri" yerine "kraliyet odası şövalyeleri" olarak ortaya çıktı. II. Richard'ın döneminde ise daha geniş bir akrabalık çevresi oluştu ve "kralın şövalyeleri" olarak tanınan kişiler, hizmetleri ve müttefikliklerine güvenilebilen, ancak sarayda kalıcı olarak ikamet etmesi beklenmeyen kişilerdi. 1394 yılında Richard, İrlanda'da bir orduya komuta ettiğinde toplam 89 sancaktar ve şövalyeden 39 tanesi kralın şövalyesi, dokuz tanesi de kraliyet odası şövalyesiydi.

Daha fazla asker celp etmenin en uygun yöntemi sözleşme yapmaktı. 1346 yılında Thomas Dagworth, 2.500 mark, düzenli maaş ve primler karşılığında Bretonya'yı 200 ağır zırhlı süvari ve 600 atlı okçuyla yönetmeyi kabul etti. İki yıl sonra ise Warwick kontu ömür boyu sürecek bir anlaşma yaptı. Buna göre yıllık 1.000 mark ücret alacak ve krala, kendilerine maaş ve prim ödenecek 100 ağır zırhlı süvariyle hizmet edecekti. 1372 yılında Salisbury kontu ise 20 şövalye, 100 ağır zırhlı süvari ve 200 okçuyla karada ve denizde bir yıllık hizmet etme için sözleşme yaptı. Kendisi de maaş ve çifte ikramiye alacaktı. İki yıl sonra Richard Adderbury denizde 40 ağır zırhlı süvari ve aynı sayıda okçuyla hizmet vermek üzere sözleşme yaptı ve maaş ile standart oranın bir buçuk katı prim almayı kabul etti.[3] Gaskonya'daki İngiliz orduları yerel celbe çok büyük oranda bağlıydı; burada,

3 TNA, E 101/25/19; E 101/32/30; E 101/33/25, E 101/509/12.

İngiltere'deki gibi sözleşmeler yapılıyordu. 1345 yılında Albret kardeşlerden biri, Bernard-Etz, 185 ağır zırhlı süvari ve 940 piyade askerden oluşan muazzam bir kuvvetle görev yaptı. Bununla birlikte, 1346 ve 1359 yıllarında olduğu gibi, kralın Fransa'daki şahsi seferlerinde sözleşmeler kullanılmamış, ordular doğrudan kraliyet hanesindeki görevliler tarafından idare edilmiştir.

Kraliyet ile yaptıkları sözleşmeyi yerine getirmek için asiller ilk olarak uşaklarına başvuruyordu. Bunlar da savaş ve barış dönemlerinde hizmet etme karşılığında ücret, kıyafet alıyor ve diğer imkânlardan faydalanıyordu. 1339 yılında Warwick dükü, kendisine bir ömür boyu hizmet etmesi karşılığında Robert Herle ile bir anlaşma yapmıştır. Kontun savaş zamanındaki en önemli idarecilerinden biri Herle'in dört ağır zırhlı süvariden oluşan bir maiyeti vardı. Herle, Crécy'de Warwick dükü ile layıkıyla çarpışmış, sonraki dönemlerde ise Bretonya albayı, Calais albayı, Kuzey ve Batı'nın amirali ve Cinque Limanları koruyucusu olarak bağımsız bir kariyer sürmüştür. Belirli seferler için başka kişiler de istihdam edilebiliyordu. 1372 yılında Salisbury kontu, iki okçu ve ek olarak denizaşırı seferlerde üç hizmetkârı ile bir yıl hizmet etmesi karşılığında Roger Maltravers ile kontrat yapmıştır. Buna göre atları ve teçhizatı o tedarik edecekti. Ayrıca, ele geçirilen ganimetin üçte ikisini o alacak, üçte biri konta gidecekti.[4]

1360'a kadarki yıllarda maiyet heyetlerinin yapısı da mantıklı ölçüde istikrarlıydı. İnsanlar, art arda gelen seferlerde aynı lort ile hizmet etmeye yatkındı. 1346 yılında Warwick kontu ile hizmet eden 20 şövalyeden 17 tanesi en azından bir diğer olayda onunla birlikteydi ve 12 tanesi de daha önceki en az iki sefere katılmıştı. 1345 yılında Lancaster'in Gaskonya'ya götürdüğü çok büyük maiyet, Nicholas Gribit tarafından detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu, bir maiyetten ziyade küçük bir orduydu ve birçok kişi sadece bu seferde konta hizmet etmişti. Ancak, şövalyelerin üçte

4 "Private Indentures for Life Service in Peace and War 1278–1476", haz. M. Jones ve S. Walker, *Camden Miscellany* XXXII (Londra, 1994), s. 70–1; TNA, E 101/68/5, no. 107.

birinden fazlası daha önce onun yanında çarpışmış, 1344 yılında kont ile beraber olan sancaktar ve şövalyelerin yaklaşık %80'i de bir sonraki yıl onun maiyetinde yer almıştı. Birçoğunun Lancaster ile, kontun amcası Lancaster'li Thomas'ın zamanına kadar giden aile bağları vardı. Thomas, 1322 yılında idam edilmiştir. Maiyetlerin sağlam bir çekirdeği oluyordu, bunlar sadece askerî deneyimleri değil ayrıca icar ve akrabalıkla da birbirlerine bağlanmış kişilerdi. Şövalyelerin diğer ağır zırhlı süvarilere oranı bu yıllarda çok değişmemiştir. 1338 yılında Suffolk kontunun maiyetinin neredeyse dörtte biri şövalyelerken Salisbury dükü için bu oran %19'du. 1343 yılında Bretonya'da, Lancaster kontunun maiyetinin %22'si şövalyeydi. 1359'daki seferde ise Kara Prens'in atlılarının neredeyse dörtte biri şövalyeydi.

1369'da savaşın kaldığı yerden devam etmesi hususunda bir değişiklik yaşandı. İngiliz kraliyeti daha geniş maiyetler için kontrat yaptı, mesela 1369 sonrasında Hereford'un maiyetinde 900, iki yıl sonrasında da 700 kişi vardı. Maiyettekilerin devamlılığı artık daha azdı ve yoldaşlık algısında da muhtemelen bir düşüş vardı. 1388 yılında Arundel kontuyla birlikte hizmet edenlerin sadece %19'u bir önceki yıl onunla birlikteydi. Maiyetler çok büyük olunca, alt yüklenicilere gittikçe daha fazla bel bağlandı, ki bunlar da kendi başlarına daha fazla sözleşme yapabilirdi. 1374 yılında, kraliyet ile kontratı olan March kontu, her yıl 30 ağır zırhlı süvari ve 30 okçu göndermesi için John Strother ile anlaşma yaptı. Strother, Northumberland'lı olmasına karşın kontrat ile topladığı adamların çoğu Doğu Anglia'dandı. O, sürekli kâr etmek istiyordu, zira ağır zırhlı süvarilerine ödeme sözü verdiği yıllık 40 pound, bu adamların maaşı için March'tan alacağı paradan daha azdı.

Savaşın yeniden başladığı yıllardan sonra şövalyelerin oranında belirli bir düşüş oldu. 1373 yılında Gaunt'lu John'un *chevauchée*'si esnasında bu oran %13'tü, maiyetteki liderler artık, tedarikiçin kontrat yaptıkları bütün şövalyeleri toplamayı

imkânsız buluyordu. 1388 yılında Arundel'in birliğindeki şövalyeler, bütün ağır zırhlı süvarilere göre kabaca %7 civarındaydı. Bu, toplumdaki büyük değişiklikleri yansıtıyordu, zira insanlar şövalyeliğin getirdiği yüklerin altına girme konusunda isteklerini gittikçe daha fazla kaybediyordu. Bunun, her geçen dönem daha da başarısız hâle gelen bir savaşa duyulan hevesin azalmasının sonucu olup olmadığı sorgulanabilir. Sivil toplumda artık hoş karşılanmayan şey muhtemelen, şövalyeliğin getirdiği yüklerdi.

Şövalyeler ve ağır zırhlı süvariler çok fazla askerî deneyime sahipti, zira askerlik sadece genç insanlar için değildi. 1390'lı yıllarda, hem Scrope hem Grosvenor aileleri tarafından kullanılan armalaradair ünlü bir tartışma, bu kişilerin askerî kariyerlerini detaylıca anlatır. Andrew Luttrell 1337'den 1388'e 50 yıldan fazla askerî hizmette bulunmuştu. Guy Brian'ın ilk seferi ise 1327 yılında İskoçlara karşı, sonuncusu da Gaunt'lu John'a karşı 1369 yılındaydı. William Lucy de Sluys Muharebesi, Tournai kuşatması, Crécy ve Poitiers muharebeleri ve 1359-60 seferini hatırlıyordu. Ayrıca, Prusya'daki Haçlı seferinde de deneyimi vardı. Şövalye yaveri John Rither'in de 1339 seferine dair anıları vardı. Rither, Morlaix ve Crécy'de savaşmış ve 1359 seferinde yer almıştı. Son katıldığı muharebe 1367 Najera, son seferi ise Gaunt dükünün 1373 *chevauchée*'siydi. Dolayısıyla, askerî kariyeri en az 34 yıl sürmüştü. Normalde askerî bir kariyerin 20 yıl, bazen de bundan çok daha az sürmesi bekleniyordu. Saçları ağarmış veteranlar ise seferlerde şüphesiz arazi ve taktik bilgilerini uygulamaya koyuyor, genç silah arkadaşlarına değerli tavsiyeler veriyordu.

ATLAR

Bir şair, sefere katılan şövalyeleri betimlemiş ve şöyle demiştir: "Hızlı savaş atlarımızın üstünde, kalkanlarımız boyunlarımızda ve mızraklarımız inik"[5] İngiliz askerleri İskoç savaşları esnasında,

5 *Laurence Minot Poems*, haz. T. B. James ve J. Simons (Exeter 1989), s. 79.

muharebede başarının en iyi yayan hâlde elde edildiğini öğrenmesine karşın şövalyeler ve ağır zırhlı süvariler için atlar hâlen kritik önemdeydi. Erkekler çatışmalarda at üstünde savaşıyor, bunun sonrasındaki kovalamacada da at sürüyordu. Ayrıca atlar, şövalye kimliği için çok önemli bir etkendi. Asil eylemler en iyi at üstünde yapılırdı. Bir keresinde Knollys "atını oldukça güçlü bir şekilde mahmuzlamış", bir grup Bretona hücum etmiş, atından düşürülmüş ve adamları tarafından kurtarılmıştır.[6] İspanya'da 1367 yılında William Felton "atını tepeden aşağı mahmuzlamıştı. Mızrağı aşağısındaydı. İspanyollara ulaştığında mızrağını bir Kastilyalıya öyle şiddetli attı ki bu, düşmanının zırhını delip geçti ve direkt olarak vücuduna girerek, adamı öldürdü."[7]

Çok sayıda ata ihtiyaç duyuluyordu. 1340 yılındaki teamüle göre kontların her birinin altı, sancaktarların beş, şövalyelerin dört ve ağır zırhlı süvarilerin üç atı olmalıydı. 1359-60 seferi için Kara Prens Fransa'ya 1.369 tane at götürmüştü. Bu seferde toplam 395 at yitirilmişti, fakat bu kayıplar, edinimlerle telafi edilmiş ve Kara Prens, adaya 2.114 at getirmişti. Eldeki kayıtlara göre 1360 yılında İngiltere'ye geri getirilen atların toplamı neredeyse 9.300'dür. 1370 yılında Knollys, yaklaşık 4.000 adamıyla 8.464 tane atı Fransa'ya, sonu kötü bitecek *chevaucheé*'si için götürmüştü. En iyi atlar olan *destrier*'ler, her bir hayvan için bir seyis gerektiğinden, çokça bakım istiyordu. Atlar çokça yulaf yiyor, ayrıca saman ve çimle besleniyordu; bu ürünler, otlamaya alışkın olmayan hayvanları şımartıyordu. Bir ordunun atlar için ihtiyaç duyduğu yem ve su muazzam boyutlardaydı. Atların ihtiyaçları insanlarınkinden çok daha büyük olabilir; 1360 yılında Kara Prens, "atların yemi bittiğinden ötürü" Burgonya'da babasından farklı bir yol izlemek zorunda kalmıştı.[8] Atlar günde en az sekiz galon su içmeye ihtiyaç duyuyordu; 1345 yılında Kara Prens'in

6 *Sir Thomas Gray Scalacronica, 1272–1363*, haz. Andy King (Surtees Society, 2005), s. 181.

7 Froissart, vii, s. 23.

8 *Scalacronica*, s. 173.

seferinde, hiçbir su bulunamadığı için atlara şarap verildiğinde, bunun feci bir şey olduğu görüldü.

Atlar büyük bir yatırımdı ve 1360'lı yıllara kadar insanların, seferde kaybedilen atların değerine göre zararlarının ödenmesi, normal bir uygulamaydı. Andrew Ayton, yerel kâtipler tarafından not edilen atların listesi üzerine çalışıp, 1338-9 yıllarında değerlerinin 1359-60 yıllarına göre neredeyse iki katına çıktığına dikkat çekti. Savaş ilerledikçe, değeri yüksek atların oranı büyük oranda düşmüştür; 1338-9 yıllarında %29'u 20 poundun üzerinde ediyorken 1359-60 yıllarında bu kategoride atların sadece %2'si vardı. 1361 yılında John Clandos, her biri sadece 10 mark değerinde 100 atın kaybedildiğini iddia etmiştir. Bu değişimi birkaç şey açıklayabilir. 1338-9 yıllarında atların yüksek bedelleri, tıpkı çifte maaş gibi, celp için bir teşvik olarak ortaya koyulmuş yapay fiyatlar olabilir. Yayan bir şekilde savaşma uygulaması insanları, en iyi kalite *destrier*'leri sefere götürmekten vazgeçirmiş olabilir. En iyi kalitedeki atlar 1360'lı yıllarda hâlen çok para ediyordu; 1362 yılında kral için Liege'de 100 pound üzerindeki fiyatıyla bir at getirilmişti. 1362 yılında Kara Prens, Flandre tarafından alınan iki *destrier* için etkileyici bir fiyat olarak 232 pound ödemiştir. 1370'li yıllardan itibaren büyük bir değişim olmuş, artık kaybedilen atların tazminat bedelleri ödenmemiştir. Bunun yerine, kişilerin sefere katılarak elde edebileceği potansiyel ödüller artırıldı. Kral artık savaş gelirlerinin hepsine (fidye bedelleri ve ganimetler) el koymayacak, bu oran üçte bire düşürülecekti.[9]

OKÇULAR

III. Edward'ın ordularında normalde diğer askerlere göre daha fazla okçu vardı. 1339 yılında kabaca eşit sayıda şövalye ve ağır zırhlı süvari ile atlı okçu ve yayan okçu bulunuyordu. 20 yıl

9 TNA, E 101/28/70; *The Register of Edward the Black Prince*, haz. M. C. B. Dawes (Londra, 1930–3), iv., s. 441.

sonra büyük bir kraliyet ordusu yaklaşık 4.750 şövalye ve ağır zırhlı süvari ile 5.500 atlı okçu ve 1.100 piyadeden oluşuyordu. 1369 yılında Gaunt'lu John, 500 ağır zırhlı süvari ve 1.000 atlı okçuyla hizmet etme anlaşması yapmıştır.

III. Edward'ın döneminde gerçekleşen önemli bir gelişme de atlı okçuların kullanımı oldu. Bu okçular yayan savaşıyor ancak at ile yol kat ediyordu, böylece birliklerin ilerleyişi daha da hızlı oluyordu. Atlı okçular ilk olarak III. Edward'ın İskoç seferlerinde kullanıldı; 1334 yılında, eşrafın maiyetinde toplam 838 ağır zırhlı süvari ve 771 atlı okçu vardı. 1338 yılında Aşağı Ülkeler'de Lancaster'li Henry'nin 16 şövalye, 52 ağır zırhlı süvari ve 50 atlı okçudan müteşekkil bir maiyeti bulunuyordu.[10] İlginç bir şekilde, 1341 yılında askerî birlikleri için yapılan planda atlı okçu yoktu ancak 1342 yılında bunlar, Bretonya'daki İngiliz birliklerinde olduğu gibi 2.000 sayısına yaklaşmıştır.

Okçular iki şekilde celp ediliyordu. Bunlar maiyetin bir kısmını oluşturabilir ve maiyetteki subaylar tarafından celp edilebilirdi. Crécy Muharebesi zamanında okçuların yaklaşık üçte biri, şövalyeler ve ağır zırhlı süvarilerle birlikte kortej heyetlerine dahil edilmiştir. Bunun yanında okçular, savaş saflarını dizmeleri için özel olarak atanan kişiler tarafından kontluk idare bölgelerinde de toplanıyordu. Bu sistem her türlü suiistimale açıktı. 1345 yılında Norfolk'ta "ordu komutanları, onların astları ve bölge idarecileri, okçuların maaşları ve kıyafetleri için büyük miktarda para topladılar", ancak ya hiç kimseyi toplamayı başaramadılar ya da bunlara hak ettikleri şeyleri vermeyi reddettiler. 1346 yılında bir devlet görevlisi "bazı mücrimler, savaş dizilimi oluşturmamı engellediler" diye şikâyet etmişti.[11] Buradan, bu kişilerin de saldırıya uğrayabileceği görülüyor. 1359 itibarıyla, 1.000 tanesi Galler'den gelen piyadelerin yalnızca 2.100 tanesi, bu kişiler tarafından toplanmıştı.

10 *Wardrobe Book of William de Norwell*, haz. Mary Lyon, Bryce Lyon ve Henry S. Lucas (Brussels, 1983), s. 326, 356.

11 *CPR 1343–5*, s. 516; *CPR 1345–8*, s. 113.

Okçuların büyük kısmı ise, kendi maiyetleri için lortlar tarafından toplanıyordu. Celp her zaman hoş karşılanan bir şey değildi. William Fletcher adında birisi celp için seçildiğinde onun lordu Buckland'lı Abbot, Devon bölgesinde bu adamın alınmasını engellemek için güç kullanmış ve ne kralın ne de adamlarından bir başkasının William'ı asla kullanamayacağını söylemiştir.[12]

İngilizlerin Crécy'deki ve diğer yerlerdeki zaferi açıklanırken çoğu zaman okçulara övgü düzülür. 1333 yılında Halidon Hill bölgesinde İskoçlara karşı alınan zaferde İngiliz okçuları III. Edward'a ilk kez ne kadar değerli olduklarını gösterdi. Bunlar hızlı bir şekilde, bir dakikada on ya da on iki kadar oku yaklaşık 180 metre mesafelerden atarak, ilerleyen düşmanların belini bükebiliyordu. Tek bir okçu, kendisine doğru gelen bir atlıya muhtemelen iki ya da üç ok atabilirdi. "Kısa yaydan" uzun yaya geçişin devrimsel bir dönüşüm olduğu düşünülüyordu, ancak eldeki deliller büyük bir değişimi desteklemese de, III. Edward'ın okçularının kullandığı yayların, daha önceki dönemlere göre daha uzun ve daha korkutucu olduğu söylenebilir.

Mary Rose enkazında çokça yay keşfedilmiş, kısmen bunun ilhamıyla, uzun yayların ne kadar etkili olduğunu belirlemek için çokça tartışma ve deney yapılmıştır. Kelly DeVries, okların öldürme amaçlı silahlar kadar etkili olmadığını iddia ediyordu. Yüksek gözüngeleriyle yaylar belirli bir açıdan atış yapabilir, delip geçmekten ziyade zırhların üstünden sekebilirdi. Clifford Rogers'ın da dikkat çektiği üzere, kronik yazarlarının verdiği bilgiler ışığında bu iddia boşa çıkar. Art arda muharebeler üzerine yapılan açıklamalar İngiliz oklarının ne kadar etkili olduğunu doğrulamakta.[13] Lakin okların sebep olduğu bütün yaralar ölümcül olmuyordu. VI. Philip, Crécy Muharebesi öncesinde, İskoç kralı II. David Neville's

12 TNA, C 47/2/48, no. 13.

13 Kelly DeVries, "Catapults Are Not Atomic Bombs: Towards a Redefinition of 'Effectiveness', Premodern Military Technology", *War in History* 4 (1997), s. 460–4; Clifford J. Rogers, "The Efficacy of the English Longbow: A Reply to Kelly DeVries", *War in History* 5 (1998), s. 233–42

Cross Muharebesi'nde, V. Henry de Shresbury'deki çarpışmada yaralanmıştır. Bunların üçü de muhtemelen, yüz bölgesini koruyan miğferlerini takmamışlardı. Atlar, insanlara göre daha açık bir hedefti ve kendilerini çılgına çeviren ok yağmurlarına karşı özellikle savunmasızdı. Okçular, kontrol edilemeyen atların acı içerisinde geri çekilmesiyle, bir taarruza son verebilirdi.

Uzun yaydaki herhangi bir teknolojik gelişimden daha önemlisi, III. Edward döneminde hükümetin, yay ve okların yeterli miktarda tedarikini sağlamak için ilk kez harekete geçmiş olmasıdır. Geçmişte bireyler kendi teçhizatlarını sağlamak zorundaydı; bir okçunun muharebeye getirdiği 24 oktan oluşan demet yeterli olmuyordu. 1338 yılında kral, zırh ustalarına 1.000 ok, 4.000 yay kirişi ve 4.000 demet ok getirmelerini emretmişti. 1338-44 yıllarında kralın birliklerinde 3.705 yay ve 5.424 ok demeti bulunuyordu. Daha sonraki dönemlerde bu miktar daha da fazlalaştı. Crécy seferi ve Calais kuşatmasının da olduğu 1344-51 yıllarına dair yazılan kaynaklar, kuledeki cephanelikte 25.465 yay ve bir milyondan fazla ok bulunduğunu gösterir.[14] Kara Prens 1356 yılında, 1.000 yay, 200 ok demeti ve 400 düzine yay kirişi alması için subaylarından birini İngiltere'ye gönderdiğinde sorun yaşamıştı, zira Kara Prens, "İngiltere'den hiç ok elde edemedi, çünkü kral, herhangi bir yerde bulunabilecek bütün okların alınıp kendi kullanımına bırakılmasını emretmişti". Prensin çabalarına karşın Poitiers çarpışmasında okçuların "okları bitmişti ve yerine göre taş atıp yerine göre kılıç, mızrak ve bulabildikleri herhangi bir şeyle savaşmışlardı".[15]

Kayıtlar normalde piyadeleri okçular olarak tanımlasa da bunların diğer silahları da vardı. 1338 yılında Antwerp'te Gallerliler için 644 mızrak getirilmişti.[16] Meydan muharebesinde yaylar bir

---

14 *CPR 1338–40*, s. 124; Thom Richardson, *The Tower Armoury in the Fourteenth Century* (Leeds, 2016), s. 111–12, 117.

15 *Register of Edward the Black Prince*, iii, s. 223; *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995), s. 145.

16 *Wardrobe Book of William de Norwell*, s. 230.

işe yaramıyordu, yakın dövüşte ise okçular keski, kısa kargılar, kılıçlar, hançerler, bıçaklar ve uygun olan diğer şeyleri kullanıyordu. Kroniklerde bu silahların İngiliz birlikleri tarafından kullanıldığına rastlanmasa da, büyük dikdörtgen kalkanlar olan *pavise*'lerin kule cephaneliğinde çokça bulunduğu ve bunların kuşatma savaşlarında veya gemilerde çok değerli olduğu söylenebilir. Gaskon piyade askerleri ise göğüs göğse çarpışma için kargılar ve diğer silahlar kadar arbaletlerle de donatılıyordu.

Okçular sahada I. Edward döneminden ya da daha önceki zamanlardan beri olduğu gibi dizilim alıyordu. Yirmili ve yüzlü gruplar hâlinde konuşlanıyor ve yirmili grupları komuta eden subayların ya da ordu komutanlarının komutasında oluyorlardı. Belgelere göre Gallerliler için ek olarak papazlar, tercümanlar, doktor ve tellallar (emirleri haykırmaları için) bulunuyordu, fakat ilginç bir şekilde İngilizler için bu tür birliklere dair bir gösterge yoktur. Okçuların çoğu üniforma giyiyordu. Arundel kontunun Gallerli birlikleri kırmızı ve beyaz üniforma giyiyorken Kara Prens'in adamlarının üniformaları yeşil ve beyaz renkliydi. 14. yüzyıl ortalarında, Norwich'te oluşturulan savaş safları, yüz adamın komutasındaki yüzbaşıların her birinin zincir zırh, vizörlü miğfer, göğüslük, zırh eldivenleri, kılıç, hançer ve mızrakla tam takım teçhiz olduğunu gösterir. Yirmi adamın komutasındaki subaylar da silahları ve zırhlarıyla iyi bir donanıma sahipti. Her bir okçunun yayı, okları, kılıcı ve bıçağı vardı ve bunlar, sopa ve bıçaktan fazlası olmayan diğerlerine göre açık şekilde daha üstündü.[17]

Yeteri kadar adamın okçuluk için doğru yeteneklere sahip olması çok önemliydi, lakin yapılan bazı celpler gösteriyor ki belki de durum her zaman böyle değildi; 1346 yılında Suffolk'taki savaş dizilimine dair bir belge, sadece iki askerin yayi olan yaklaşık 50 kişilik bir bölükten bahseder.[18] Şüphesiz bu bir endişe konusuydu.

17 W. Hudson, "Norwich Militia in the Fourteenth Century", *Norfolk Archaeology* xiv (1901), s. 303, 306–7.

18 TNA, C 47/2/58/18.

1363 yılından iyi bilinen bir kuralda ise "okçuluk sanatının tamamen demode kaldığı" ve güçlü kuvvetli bütün herkesin, futbol gibi "hiçbir değeri olmayan boş oyunlara" katılmaktan ziyade atış talimi yapması gerektiğini gösterir.[19] İyi bir okçu olmak şüphesiz çokça talim yapmayı gerektiriyordu. Talimlerin nasıl organize edildiği ya da köylerde mi yoksa orduların toplandığı zamanlarda mı yapıldığı bilinmiyor. Günümüze yakın zamanlardaki celp dönemlerinin büyük kısmını kapsayan meşakkatli tatbikatlar gibi bir düzen olduğuna dair herhangi bir delil yoktur.

Kayıtlarda birçok okçunun ismi anılsa da, tarihçiler 14. yüzyıl için bunların çoğunun biyografisini çıkaramamıştır. Robert Fishlake ise bu konuda nadir bir örnektir: Bu okçu, 1378 yılında Bretonya'da, sonraki 11 yılda da en azından 6 seferde hizmet etmiştir. Bazıları daha uzun süre hizmet ediyordu. 1384 yılında, "kraliyetin en eski okçularından biri" olan Richard Pupplington'a, 40 yıllık hizmetinin bir ödülü olarak günlük 6 peni ödeme sözü verilmiştir.[20] Şüphesiz bunlar, düzenli aralıklarla sefere katılan birçok kişiden sadece ikisiydi, ancak okçuların ne kadarının, profesyonellik kazanıp düzenli hizmet eden kişiler olduğunu saptamanın bir yolu yoktur.

Aynı şekilde, okçuların sosyal hiyerarşideki yerini belirlemek için bir hipotez ortaya atmaktan fazlası mümkün değildir. Okçuları kökenlerine kadar araştırmanın zorluğu, 1379 yılındaki kelle vergisi kayıtlarında çok azının saptanabilmesi olgusunda etkili bir şekilde görülebilir. Northumberland maiyetindeki 40 okçudan sadece bir tanesi, kontluktaki vergi kaydında listelenebilmiştir. Günlük 6 peni ücreti olan atlı bir okçunun en fakirlerden celp edilmiş olması muhtemel değildi. Bir ata ve en azından bir miktar teçhizata gücü yetebilecek olan kişiler, belli bir konuma gelmiş kişilerdi. Norwich'teki dizilimler, çok az sayıda okçunun hizmetkârı olduğunu gösterir. Okçuların meslekleri

19 *CCR 1360–4*, s. 353.
20 *CPR 1381–5*, s. 457.

arasında terzilik, kumaşçılık, kuyumculuk, ok ve yay imalatçılığı vardır. Şüphesiz bunlar orta gelir düzeyindeki insanlardı. İngiliz ordularındaki okçuların çoğu kasabalardan değil kırsal bölgelerden toplanıyordu, ancak yine de bu gösterge aklı çelmiyor değil.

DİĞERLERİ

Ordular desteğe ihtiyaç duyardı. Zırh ustaları, mühendisler, duvarcılar, nalbantlar, demirciler, araba ve tekerlek ustalarının her birinin rolü çok önemliydi. Celp kayıtları ve maaş hesaplamaları için kâtiplere ihtiyaç duyuluyordu. Savaşta yer alan diğer bir grup da casuslardı, mesela 1338 yılında "Valois'lı Philip'in eylemlerini kırk gün boyunca gizli bir şekilde gözlemlemesi için" kraliçenin bir hizmetkârı Paris'e gönderilmişti ve günlük 18 peni ücret alacaktı.[21] Ordularda, savaşla işi olmayan kaç kişinin yer aldığına dair deliller azdır, ancak şövalye ve ağır zırhlı süvarilerin ihtiyaçlarını gidermeleri için hizmetkârlar ve seyisler gerekiyordu. Çoğu kontratta bunlardan söz edilmez, zira bu kişilerin ücretini kraliyet ödemiyordu. Lakin, bazı özel sözleşmelerden açıkça görülüyor ki bunların sayısı oldukça fazlaydı. 1353 yılında John Sully'nin Kara Prens'e bir yaver ve en az sekiz ya da dokuz seyisle hizmet etme anlaşması yapması belki de istisnai bir durumdu, lakin bir yaver bile iki veya üç kişilik küçük bir maiyete sahip olabilirdi. Ölçülü bir tahmin yapacak olursak bir orduda en az süvariler kadar çok seyis ve hizmetkâr bulunmuş olmalı.

Ordularda sabıkalı çok kişi vardı. Af alabilecekleri beklentisiyle suçlular, savaşmaya teşvik ediliyordu. 1346 yaz ve sonbahar mevsimlerinde III. Edward, birçok suçu olan 1.308 adamı, orduda kalmaları koşuluyla bağışlamıştır. Afların büyük bir kısmını sıradan askerler alıyordu ancak bunlar arasında Warwick ve Suffolk kontlarıyla birkaç şövalye de vardı. Birçok durumda insanlar, ciddi suçları için de af alabiliyordu. 1360 yılında, Robert

21 *Wardrobe Book of William de Norwell*, s. 228.

Darcy adında bir şövalye, cinayet, himaye şantajı ve bir kraliyet hakimine saldırmaktan; bir yargıcı, bir kadını rahibe olarak kabul etmeye zorlamak gibi daha az önemli suçlara kadar giden çarpıcı bir sabıka listesi için af kazanmıştır.

DONANMA

İngiliz seferlerinin merkezinde deniz kaynakları yer alıyordu. Lakin kraliyet az sayıda gemiye sahipti ve bir kraliyet donanması kurup devamlılığını sağlamak için gösterilen çabalar kısıtlıydı. 1338 yılında, Londra Kulesi'nde konuşlu 13 kraliyet gemisi vardı. 1369 yılında ise 27 gemi denizdeydi. 1378 itibarıyla sadece beş tane gemi vardı. Kraliyet gemilerinin çoğu, yapı bakımından tüccar gemilerinden farklı değildi. Her ne kadar, pruva ve kıç kısımlarında yer alan platformlarda bulunan "kaleleri" olsa da bunlarda tek bir bayrak direği ve yelken yer alıyordu ve bazılarında savaş platformları kolombirde yer alabiliyordu. Yaklaşık 240 tonluk en büyük gemi ise büyük bir mürettebata sahipti: 1338 yılında *Cog Thomas* adlı gemide bir ordu komutanı, bir kâtip, marangoz, 116 denizci ve 16 miço yer alıyordu. Bunların çoğu, "cog" olarak bilinen türdendi, düz tabanlı ve yüksek kenarlıydı. Diğerlerine basit bir şekilde "gemi", başkalarına da "hulk" deniyordu (ters bir klinker ile yapılan gövdeleri olan gemiler). Ayrıca bazı kürekli kadırgalar da vardı; 1336 yılında Edward'ın, 666 pounda mâl olan ve King's Lynn'de inşa edilen *La Philippe* adında bir gemisi vardı, ancak Fransızların sahip olduğu gibi kadırga filoları oluşturmak için bir girişim de yoktu. 1370'lerde ise barge ya da balingler olarak adlandırılan özel olarak yapılmış bazı kürekli gemiler kullanılmaya başladı. Londra'da yapılan barge *Paul*'un 80 küreği vardı; balinger'ler ise daha küçüktü. Nispeten ince olan bu gemiler, refakat görevleri ve Fransa'ya yapılacak hızlı geçişler için değerliydi. Kraliyet hizmetindeki gemilerin büyük çoğunluğu tüccar gemileridir. Bunların toplanması ve sayıları ise

9. bölümde işlenmiştir. Söz konusu gemilerin bazıları herhangi bir kraliyet gemisi kadar korkutucu oluyordu; 1356 yılında *Seint Marie* adlı geminin 140 kişilik tayfası vardı.

Deniz ve karada komuta yetkisi olan kişiler arasında çok az fark vardı. Arundel kontu 1345 yılında amir yapıldığında bunun sebebi "büyük bir adam olmadıkça ondan başka kimsenin bahriyelilere komuta edememesi ya da ceza verememesiydi".[22] Bir lort olarak parlamentoya çağrılan Robert Morley'in statüsü yeterince yüksekti; birçok kez kuzey filosuna amiral rütbesiyle büyük bir şerefle hizmet etmişti. 1350'li yılların başlarında Lancaster dükü ve Nothampton ve Warwick kontlarının hepsi amiral olarak atanmıştı. Bir asker, idareci ve diplomat olan Guy Brian, baron statüsü almak üzere kralın hanesine yükselmişti. 1353 yılında, Garter'li bir şövalye olan Cobham'ın seçkin bir askerlik ve diplomatlık kariyeri sürmüştü. Bu tür ve kalibreden amiraller talimli gemiciler değildi, fakat şüphesiz kaptanlarının ustalığına başvurabilirlerdi. Zaman zaman, daha düşük statüden kişiler amiral olarak atanabiliyordu. Robert Ledrede, İngiltere'ye şarap getirilmesi için 1357 yılında Gaskonya'ya gönderilen bir filoya komutan eden kraliyet astsubayıydı. Bu adamın atama yazısı onun esas görevinin "deniz kurallarına uygun olarak" disiplini muhafaza etmek olarak görüldüğünü gösterir.[23]

Denizlerde, eşit sayıda okçu ve ağır zırhlı süvari kullanmak normaldi. Kuzey amirali William Nevill ile 1372 yılında yapılan bir sözleşmede 60 ağır zırhlı süvari ve eşit sayıda okçunun hizmet edeceği belirtiliyordu. Sonraki yıl ise, Londra'daki *Barge* adlı geminin kaptanı şövalye adayı Esmon Rose, dört yıl için 20 ağır zırhlı süvari ve 20 okçuyla hizmet gösterme anlaşması yapmıştır.[24] Deniz seferlerinde kullanılan asker sayısı çok fazla olabiliyordu. 1377-8 kış mevsimindeki feci deniz yolculuğunda Buckingham

22 TNA, C47/2/29.
23 TNA, C 61/68, m. 2.
24 TNA, E 101/68/5/112; E 101/68/6/134.

4.000 askere ve ek olarak eşit sayıda bahriyeliye komuta etmiştir. 1388 yılında Arundel kontu, yaklaşık 2.900 bahriyeli tayfasının olduğu 53 gemilik ve dokuz barge'lık bir filoda neredeyse 3.500 askere komuta etti.

III. Edward'ın en parlak zamanlarında İngiliz birliklerinin başarıları genelde, bunların bir askerî devrimin ürünü olmalarına bağlanır. Buna göre okçular, uzun yaylarıyla artık belirleyici bir silah kullanıyordu. Ancak bu, hikâyenin sadece bir kısmıdır. Okçuların çoğunun atlı olması önemli bir husustu, çünkü bu, okçuların yürüyüş esnasında geride kalmaması demekti. İngiliz orduları uyumlu birliklerdi. Bu, maiyetlerin sadece şövalye ve ağır zırhlı süvarilerden değil ayrıca okçulardan da oluşmasında görülebilir. İngilizlerin Fransa'da savaşmış olması hiç şüphesiz bazı zorluklar yaratmış, fakat öte yandan avantajlar da kazandırmıştır. Galler veya İskoçya gibi ülkeye yakın yerlerde sefer yaparken askerlerin firar etmesi bir sorun oluyordu, ancak Fransa'da ordudan kaçmak çok da kolay değildi. İngiliz başarılarının birçok başka sebebi de vardır. Analiz etmesi zor olsa da şüphesiz moral motivasyon da önemliydi. Kronik yazarı Geoffrey le Baker, Poitiers Muharebesi öncesinde Kara Prens'in konuşmalarının olduğu, pek de akıcı olmayan bir Latince kaynak yazmıştır. Burada prens, şüphesiz doğru bir şekilde "onur, ülke sevgisi ve Fransa'nın muhteşem ganimetlerini" vurgular.[25]

25 *Chronicon Galfridi le Baker*, s. 146.

8

14. YÜZYILDA FRANSIZ BİRLİKLERİ

Tıpkı İngiliz orduları gibi Fransız orduları da etkileyici görünüyordu. Roosebeke Muharebesi öncesinde Philip van Artevelde, Fransız hatlarının "sorguçlu miğferleriyle, altın ve gümüş ile parıldadığı" yönünde adamlarını uyarmıştı.[1] Bu sadece bir görünüş meselesi değildi. Fransız ordularının 1337 yılında başlayan savaşta başarılı olmasını ummak için iyi sebepler vardı. Fransızlar, İngilizlerden çok daha büyük ordular toplayabilirlerdi, ayrıca denizaşırı topraklarda savaşmak gibi sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmadılar. Kabul edileceği üzere, 1302 yılında Courtrai'de Flamanlara karşı feci bir yenilgi almışlardı, ancak 1328 yılında, sürpriz bir Flaman saldırısına karşı hamle yaparak Cassel'de intikam aldılar. Çok sayıda at kaybetseler de Fransız birlikleri muzaffer olmuştu. Fransızlar, 1324 yılında Gaskonya'da Saint-Sardos Savaşında da İngilizlere karşı başarılıydı. Bordeaux İngilizlerin elinde kalsa da Agenais ve diğer bölgeleri kaybettiler ve Kent kontu da La Réole'de teslim olmaya mecbur kaldı.

CELP

Fransız ordularının celp ve organizasyonu, Philippe Contamine tarafından ustaca ortaya koyulmuştur.[2] Doğrudan kraldan toprak

1 *Chronique du religieux de Saint-Denis*, haz. L. Bellaguet (Paris, 1839–52), i, s. 206.

2 P. Contamine, *Guerre, état et societé à la fin du moyen âge* (Paris, 1972).

alıp, 40 günlük aralıklarla kendi masraflarıyla asker tedarik etme yükümlülüğüne sahip kişilerin bulunduğu geleneksel feodal sistem, 1330'larda pek de işlemiyordu. Lakin, asillerin çağrıldıkları zaman hizmet etmeleri yükümlülüğü, çok sayıda paralı asker toplama hususunda etkiliydi. Ayrıca, 1356 yılı sonrasında kullanılmasa da, *arriere-ban* olarak bilinen daha geniş kapsamlı bir yükümlülüğe de başvurulabilirdi. Bu sistem 18 ila 60 yaş arasındaki erkekleri kapsıyordu. *Arriere-ban*'ın gereklilikleri, fiziksel hizmet yerine geçen bir vergi bedeli ödenerek sağlanabilirdi. Yüz hanelik bir gruba, altı taneye kadar asker için para ödemeleri görevi verilebiliyordu. Bu düzene, şehir ve kasabalar da katkı yapıyordu: 1337 yılında Paris, kralın bu birliğe şahsen komuta etmesi koşuluyla altı aylık bir dönem için 400 süvari vermiştir. Eğer kral olmazsa bu hizmet süresi dört ay oluyordu.

Fransız kraliyeti, kelimesi kelimesine aynı olmasa da İngiltere'de yapılan kontratlara benzer hukuki terimler kullanıyordu. 1339 yılında Foix kontuyla, 330 ağır zırhlı süvari ve 300 piyade ile hizmet vermesi için anlaşma yapıldı. Crécy'de katledilen Cenovalı arbaletçiler gibi yabancı paralı askerler de kontrat yapılarak istihdam edilebiliyordu. Ayrıca, Bohemya kralı ve Savoy kontu gibi Fransızlarla müttefik hükümdarlar tarafından çok sayıda yabancı asker de sağlanıyordu. Tımar paraları, bu tür hükümdarları Fransızların tarafına çekmek için kullanılabilirdi; Brabant dükü 1332 yılında, yıllık 2.000 *livres tournois* karşılığında VI. Philip'e sadakat yeminini bu şekilde etmişti. 1339 yılında ise dük, III. Edward'ın yıllık 1.500 pound ödeme sözünü kabul edip İngilizlerle müttefiklik yaptı.

Celp yöntemleri düzensiz gözükebilir, lakin Fransız kraliyeti çokça asker toplama konusunda zorluk yaşamıyordu. 1339 yılında kraliyet ödemesiyle, kralın ve oğlunun birliklerine ek olarak 10.000 ağır zırhlı süvari ve 40.000 piyade asker toplanması öngörülmüştü. Bunun bir hayal ürünü olmadığı, Fransızların 1340 yılının Eylül ayında bütün cephelerde maaşa bağlanmış 28.000

ağır zırhlı süvari ve 16.700 piyadesinin bulunduğunu anlatan kaynaklarda görülebilir.

Paralı askerlere ek olarak, çok sayıda hizmetkâr ve ordu hizmetçisi de vardı. Tüccarlar, sanatkârlar, fahişeler ve diğerlerinin verdiği hizmetler, komutanları tarafından olmasa da erler tarafından şüphesiz iyi karşılanıyordu. Ancak bunlar bir engeldi; 1382 yılında Roosebeke seferinde yaşlılar ve hastalar ile silah taşıyamayacak durumda olan herkese Fransız ordugâhını terk etmeleri emredilmiştir.

ORGANİZASYON

Fransız ordusu sahada bir düzine "tabura" kadar bölünebiliyordu. 1340 yılında Alençon kontunun komuta ettiği asker toplamı 1.200'den fazlaydı. Bu birlik içindeki birimlerin boyutu büyük oranda değişiyordu. Kontun şahsi hanesinde 73 ağır zırhlı süvari bulunuyordu. Sancaktarların komutasında 23 maiyet vardı ve bunların sayısı 60'tan 14'e kadar değişiyordu. Şövalyelerin komutasındaki yüzlü birimler yaklaşık beş taneydi. Beşe kadar gruplar içindeki yirmi yaver de kıtanın geri kalanını oluşturuyordu.

Çok sayıda asker toplayabilme başarılarına karşın Fransızlar, Crécy'de feci bir başarısızlık almıştır. Bu felaketin ardından Kral John 1351 yılında, orduları daha sistematik bir şekilde biçimlendirmeye teşebbüs ettiği bir kararname çıkardı. Bu düzenlemenin başında olacak ana komutanlar ordu komutanı, mareşal ve arbaletçi kumandanıydı. Yeni maaşlar belirlendi. Şövalyeler ve ağır zırhlı süvariler, en fazla 80 şövalye olacak şekilde en az 25'li birimlerde toplanacaktı. 25 ya da 30 kişilik bölüklerin başında olan şövalyelere sancaktarlarla aynı para ödenecekti. En az iki ayda bir celp yapılacak, kayıtları da tutulacaktı. Bütün atların değeri biçilecek ve bunlar, kimlikleri için dökme demirle damgalanacaktı. Arbaletçiler yay, kılıç ve bıçakla donanacak, çelik miğferler ve gerdanlık zırhları ile çelik levhalardan oluşan vücut zırhları

takacaktı. *Pavisiers* adındaki diğer piyadeler de levha zırhlar ya da zırhlı yelekler kadar miğfer, eldiven, kılıç, bıçak ve mızrak taşıyacaktı. Piyade askerler 25 ya da 30 kişilik bölüklerde olacak, bunların her birinin komutasında bir kıdemli subay bulunacaktı.[3]

Görsel 11 14. yüzyıldan, tam zırlı bir Fransız şövalye.

Bu düzenleme, İngiliz ve Fransız orduları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları gösterir. Süvari birliklerinin nizamındaki farklılık nispeten daha azdı. Maaş ayrımları kadar, savaşlardaki kayıplar için ödenen tazminatlar ile atlara değer biçme prensibi de neredeyse aynıydı. Farklılık ise piyadelerdeydi. Fransızlarda İngilizler gibi atlı ya da yayan okçular yoktu. Piyadeler arasındaki elit birlikler iyi zırhlı arbaletçilerdi, öte yandan diğer piyadeler İngiliz okçularından çok daha iyi zırhlarla donanmıştı. Bunlarda yay yerine kılıç, mızrak ve keski gibi çok çeşitli silahlar vardı. Oranlar oldukça farklıydı, zira Fransız ordusunda ağır zırhlı süvariler genelde piyadelerden daha fazla oluyordu.

1351 düzenlemesinde, İngilizlerin okçu kullanımını kopyalamak gibi bir girişim olmamıştır. Yine de, pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, İngiliz modeline dayanarak hem ağır zırhlı süvari

3 *Ordonnances des roys de France de la troisième race*, haz. Eusèbe Laurière vd. (Paris, 1723–1849), iv, s. 67–8.

hem de okçulardan oluşan yeni birleşik maiyetler oluşturmak için bazı girişimler oldu. 1351 yılında, Bretonya mareşali Jean de Beaumanoir, dört şövalye, 28 yaver ve 30 okçudan oluşan bir maiyete sahipti. Benzer şekilde sonraki yıl da, Breton bir şövalye olan Yvain Charruel, iki şövalye, 21 yaver ve 30 okçuluk bir maiyet kurdu. Yaver Jean de Kergolay'ın emrinde ise iki şövalye, beş yaver ve on okçudan müteşekkil daha küçük bir maiyet vardı.[4] Lakin bu, kısa ömürlü bir deneme oldu. Daha sonra yapılan celpler, okçuların ya da diğer piyade birliklerinin maiyetlerde bulunmasının çok nadir bir olay olduğunu gösterir.

KOMUTA

Sahada komuta yetkisi doğal olarak büyük adamlara, dük ve kontlara gidiyordu. Crécy'de Bohemya kralı ve oğlu Lüksemburglu Charles, "taburların" başını çekiyordu. Lorraine dükü, Flandre, Bloi, Harcourt ve Alençon kontları da benzer mevkilerdeydi. Ordu komutanı ile iki mareşalin de komutada önemli rolleri vardı; mareşaller celplerden sorumluydu ve ordu içindeki anlaşmazlıklar onların yürüttüğü mahkemelerde düzenleniyordu. İlla büyük servetleri olmasına gerek olmadan yetenek ve deneyim sahibi kişiler genelde bu rütbelere atanıyordu. Poitiers felaketinden sonra ordu komutanı olarak atanan Moreau de Fiennes, İngiliz sarayına getirilmişti. Askerî deneyimleri dört şövalye ve 25 yaveriyle sefer yaptığı 1340'lı yıllara kadar gidiyordu. Kralın tahttaki ilk yılları esnasında Artois, Picardy ve Normandiya'da savaşmış ve 1370 yılında ölene dek ordu komutanı olarak kalmıştır. Arnoul d'Audrehem'in askerî kariyeri ise 1330'larda başladı; 1352'de mareşal olup, *Oriflamme* taşıma onurunu kabul ettiği 1368'de istifa etti. 1357'de mareşal olan yaşlı Boucicaut da, ilk savaş deneyimini 1337'de kazanan oldukça deneyimli bir başka askerdi. Onun halefi ve çok zengin olmayan bir Norman asilzadesi olan

---

4 *Mémoires de servir de preuves à l'histoire ecclesiastique et civile de Bretagne*, haz. H. Morice (Paris, 1742–6), i., satır 1469, 1482–3; ii., satır 245–65.

Jean Sire de Blainville ise 1368 yılında atanmış fakat o kadar çok askerî deneyim kazanmamıştır. En ünlü atama ise, gözle görülür bir şekilde mahir bir asker olan Bertrand du Guesclin iki yıl sonra ordu komutanı olunca gerçekleşti. Hatta, kraliyet hanesinin üyesi olan dükler üstünde bile sahada otorite sahibiydi.

Bir iddiaya göre özellikle du Guesclin'in atanması ve genel olarak Fransızların tutumlarındaki değişim, Geç Roma İmparatorluğu dönemine yazılan ve çokça okunan Vegetius'un doktrinlerinden ileri gelmektedir. V. Charles, klasik eğitim sistemine büyük bir ilgi gösteriyordu ve elinde Vegetius'un bir kopyası vardı. Vegetius'un kitabı, askerî liderlerin atamasını yaparken deneyim ve maharetin önemini vurguluyordu ve bu, Charles'ın eylemlerine yansımıştı. Vegetius'un popülerliğine şüphe yok; sorun, onun teorilerini pratiğe dökmek için ne kadar çaba gösterildiğini saptamanın zorluğudur. Otoritesi büyük olsa da du Guesclin'in yükselişi, önceki mareşal ve ordu komutanı atamalarından öyle çok da farklı değildi. Vegetiusçu konseptlerin belki de en önemli olduğu yer askerî uygulamanın detayları değil, kamu yararı için hareket eden ordunun devletin bir aracı olarak görülmesindeydi. Bu, *routier* liderlerinde en kötü tezahürünü bulan bireysellikle büyük bir tezattır.

1369 SONRASI DEĞİŞİM

Bu dönemde savaş değişiyordu. Gündemde muharebeler değil çatışmalar ve kuşatmalar vardı. Ordular geçmiştekinden daha küçüktü; çoğu Fransız ordusu muhtemelen, yaklaşık 5.000 kişilik İngiliz ordularıyla sayıca benzerdi. Öte yandan, 1382 yılında Roosebeke Muharebesiyle zirve yapan seferde ve 1386 yılında sonuçsuz biten İngiltere istilasında daha fazla asker toplanmıştır.

Birlikler genelde, savaşın erken yıllarındakine göre daha uzun süredir sahadaydı. Bu, büyük bir uyum ve profesyonellik getiriyordu. Komuta yine, mümkün olduğu yerde üst aristokrasi üyelerine verliyordu, lakin du Guesclin'in kariyerinden

görüleceği üzere liyakat da tanınıyordu. İngilizlerde olduğu gibi bazı subayların geniş deneyimleri vardı. Bir Breton olan Morice de Trésiguidy, 1351 yılında "Otuzlar"dan biriydi. 1364 yılında Cocherel'de du Guesclin ile savaştı ve onunla İspanya'ya gitti. 1370'lerde düzenli bir biçimde seferlere çıktı ve 1382 yılında Roosebeke'de savaştı. Askerî kariyeri muhtemelen, 1396 yılında Niğbolu'da son buldu.[5]

Genel olarak asillerden askerî hizmette bulunulması isteniyordu, lakin kraliyet, sözleşmeyle toplanan paralı askerlerin hizmetine büyük oranda bağlıydı. İngiliz ordularındaki sancaktar ve şövalyelerin oranı Fransız ordularında da geçerliydi. 1340 yılında her 70 ağır zırhlı süvari için bir sancaktar varken 50 yıl sonra bu oran yüzde bire çıktı. Şövalyeler için de oranda, %15'ten 10'a düşüş olmuştur. Önemli bölgesel farklılıklar da vardı; şövalyelik kuzeyde güneydekine göre daha fazlaydı. 1369 yılında Gaskonya'da Anjou düküne hizmet eden bir kıtadaki at değer listesi, bu kıtanın bir yaverin komutasında olduğunu ve 87 diğer yaverden ve on atlı okçudan oluştuğunu gösterir. Öte yandan 1380 yılında Bretonya'daki maiyetinde Olivier de Clisson'un iki sancaktar, 32 şövalye ve 165 yaveri vardı.

Şövalyeliğin azalmasıyla paralel olarak, büyük savaş atları olan *destrier*'ler de celp kayıtlarında gittikçe daha az görülür. 14. yüzyılın ortalarında elit atlar normalde süvari atlarıydı ve diğerleri basit bir şekilde "at" olarak nitelendiriliyordu. 1366 yılında Dijon'da yapılan celpte üç süvari atı, 12 normal at ve 12 *rouncey* görülür. Çatışmalarda ve keşif faaliyetlerinde atlara ihtiyaç duyuluyordu; muharebede ise yayan savaşılıyordu, Roosebeke'de at üzerindeki tek kişi VI. Charles'tı.

İngiliz okçuluğunun gücüne dair bir cevap, piyade askerlerin çok iyi teçhiz olmasıdır. Çoğunda arbalet bulunuyordu. Oklara dirençli zırhlar da çok önemliydi. 1385 yılında 500 piyade için

---

5 M. Jones, "Breton Soldiers from the Battle of the Thirty (26 March 1351) to Nicopolis (25 September 1396)", Adrian R. Bell ve Anne Curry (haz.), *The Soldier Experience in the Fourteenth Century* (Woodbridge, 2011), s. 165–6.

satın alınan zırhlardaki detaylar bunların, yaklaşık 12.5 kilo ağırlığında *côte de fer* (vücut zırhlarından) oluştuğunu, yaklaşık 7 kiloluk vizörlü bir miğfer, kol parçaları ve eldiven, bacak zırhı ile sırt kısmı için zincir zırhın bulunduğunu gösterir.[6] Bu tür askerlerden çok toplanmıyordu; arbaletçiler ve diğer piyade askerler genelde, ağır zırhlı süvarilere göre ikiye bir oranında daha azdı. Buradaki tezat sadece İngiliz ordularında geçerli değildi; 1360'lı ve 70'li yıllarda Navarre'de toplanan birliklerin sadece üçte biri, ağır zırhlı süvarilerden müteşekkildi.

Görsel 12 14. yüzyılın sonlarına doğru, bir Fransız şövalye.

Kaçınılmaz olarak bazı sorunlar vardı. Celpler düzenli bir şekilde yapılmıyordu. Subaylar, askerler için seferde aldıklarından daha fazla para alabilir ve onlara her zaman tatmin edici ödemeler yapmazdı. İnsanlar da yağmacılık ve soygunculuğa bulaşıyordu. Diğerlerinin mallarına el konuluyor, paraları da ödenmiyordu. Bazıları firar ediyor ya da izin almadan ayrılıyordu. Radikal değişikliklerden ziyade bu tür suistimalleri engellemeyi hedefleyen 1374 yılından bir düzenleme, subaylara disiplini sağlamaları için sorumluluk yüklüyor ve ağır zırhlı süvarilerin, her biri yüz kişiden oluşan bölüklere nasıl

6 *Documents relatifs au clos des galées de Rouen et aux armées de mer du roi de France de 1293 à 1418*, haz. Anne Merlin-Chazelas (Paris, 1977–8), ii, s. 170–1.

bölüneceğini açıklıyordu. Bölükler içinde, on kişi daha az olan *chambre* adıyla bilinen birimler de olacaktı.[7] Bu düzenlemenin prensiplerini sürdürmek zordu; V. Charles'ın 1380 yılında ölmesi, itici gücün yitirildiği ve eskilere geri dönüldüğü anlamına geliyordu. 1382 yılındaki Roosebeke Muharebesi'nde, çok sayıda askerin firar edeceği korkusu vardı. Savaş hatlarını terk eden herkese şiddetli cezalar verileceği açıklandı ve insanlar "kaçış umudunu kaybedip daha saldırgan olsun diye", binip kaçabilecekleri atlar görüş alanlarından çıkarıldı.[8]

14. yüzyılın sonlarında Fransız kumandanlar arasında muharebeye girmek için büyük bir istek yoktu. Bütün o abluka, bombardıman, lağımcılık ve merdivenle surlara tırmanma gibi teknikleriyle kuşatma, başka bir konuydu. Trebüşe ve diğer taş atan mancınıkların yanında, surları dövmek için büyük boyutlarda toplar da kullanılmaya başlamıştı. O zamanlara ait detaylı belgeler topların, 1375 yılında Normandiya'daki Saint-Sauveur kuşatmasında kullanıldığını gösterir. Bu kuşatma için yeni toplar dökülmüştü, bunların dört tanesi özellikle büyüktü ve yaklaşık 50 kiloluk taş atabilme kapasitesine sahipti. Atılan bu tür bir taş, ordu komutanı Thomas Catrington'ın odasına girip onu dehşete düşürmüştür. Toplamda, kaleye ateş etmesi için yaklaşık 30 top getirilmişti. Kaynaklar da bazı üretim detayları gösterir. Caen'de özellikle büyük bir top yapmak 43 gün sürmüştü. Bunun paslanmasının önüne geçmek için üzeri inek derisiyle kaplanmış, ayrıca yağmur suyunu uzak tutmak için de falya deliğinin üzerine demir bir levha sabitlenmişti. Top, etrafında, fazladan güç sağlayacak hatlarla bağlıydı. İnce işçilik ahşap bir kadronun üzerinde duruyor, bu da yükseklik ayarı yapılmasına fırsat tanıyordu. Top, mühimmat olarak taş gülle kullanıyordu; daha küçük silahlar ise kurşun saçmalar atıyordu. Bununla birlikte, teslim olunmasını ve Fransızların 60.000 altın frankla İngilizleri boyun

---

7 *Ordonnances des roys de France*, iv., s. 658–61.

8 *Chronique du religieux de Saint-Denis*, s. 212.

eğmeye mecbur etmesini sağlayan şey taş gülleler değil, altındı.[9] O dönemki kuşatma silahlarını askerî yöntemlerde bir devrim gibi görmek yanlış olacaktır, lakin önemli bir gelişim gerçekleşiyor, kaleler ve kasabalar yeni bombardıman yöntemlerine karşı daha savunmasız hâle geliyordu.

GEMİCİLİK

İngiltere'yi istila planları hiçbir zaman gerçekleşmediğinden, deniz kaynakları Fransızlarda İngilizler için olduğu kadar temel değildi. Lakin, İngilizlerin denizdeki gücüne karşılık vermek için çareler bulmak gerekiyordu. Rouen'de, *clos del galées* adında 13. yüzyıldan kalma bir donanma cephaneliği vardı. İngilizlerin sahip olduklarının tümünden daha gelişkin olan bu yer hem bir tersane hem de silah deposuydu. 1330'ların sonunda Fransız kraliyeti muhtelif türlerden yaklaşık 50 gemiye sahipti. Tıpkı İngiltere'de olduğu gibi, filoların büyük kısmı dönüştürülen tüccar gemilerinden oluşuyordu. 1340 yılında, hiçbirinde 60'tan az tayfa olmayan 200 gemilik bir filo, Kuzey Fransa'daki limanlardan toplandı. Bazı Fransız gemileri çok büyüktü; *La Testiere* olarak bilinen bir kraliyet gemisinde 150 kişilik tayfa bulunuyordu. Kadırgalarda ise 200 gemici ve arbaletçi olabilirdi. Filoyu iyi bir vaziyette tutmak her zaman sorundu. 1374 yılında V. Charles kadırga, tekne, mavna ve yapılan ya da satın alınan diğer gemilerin durumunun kötü olduğunu açıklamıştır. Gemi donanım ve erzakları çok aceleci bir şekilde, ayrıca çok büyük bir masrafla satın alındı. "Bu tür konularda büyük bir deneyim ve yeteneğe" sahip birini atayarak durumun tersine çevrilmesi umut ediliyordu.[10] Fransızlar, büyük oranda kendi deniz kaynaklarına bel bağlamaktan ziyade, özellikle de Cenova ve Castile'den kiralanan kadırgalardan çokça faydalanmıştır. 1337 yılında Cenovalı

9 L. Delisle, *Histoire du château et des sires de Saint-Sauveur-le-Vicomte* (Valognes, 1867), s. 195, 209; a.g.e., kanıtlar, s. 187–8.

10 *Documents relatifs au clos des galées de Rouen*, ii, s. 157–8.

Ayton Doria, ayda 900 altın florin karşılığında her birinde 210 kişi bulunan 20 kadırga sağlamak için sözleşme imzaladı. 1348 yılında Castile kralı, dört aylık bir dönem için 200 tane tam donanımlı gemi sağlamaya söz verdi. 1385 yılında gemide bulunan peksimetlerin dağılımına dairkayıtlar, filonun 32 İspanyol ve 21 Fransız gemisinden oluştuğunu gösterir. Bir düzine İspanyol teknesi gemi olarak nitelendirilmiş, diğerleri de kürekli mavna ve balinger şeklinde belirtilmiştir.

ASKER

Kronik ve belgeler, bu dönemdeki sıradan askerlere dair nadiren detay verir. Bununla birlikte, 1374 yılında Provence'de yapılan bir celbin benzersiz ve dikkate değer bir kaydı, kısa fiziksel açıklamalar sağladığı için küçük bir askerî birlik hakkında nadir bir fikir sunar. Buradakilerinçoğu, eşkıyalar olarak adlandırılan paralı askerlerdi ve iki aylık hizmet için sözleşme yapmışlardı. Bunların neredeyse dörtte biri "genç" olarak tanımlanıyordu ve tamamına yakını sakalsız, ya da kısa sakallıydı. Diğerleri arasında 140 tanesinden sadece dördü, sakalı ağaracak kadar yaşlıydı. Betimlenen kişilerin dörtte birinden fazlasında gözle görülür vücut yaraları vardı ve bunlar belki de savaşırken ya da iş yaparken alınmıştı, zira profesyonel olarak istihdam edilen askerlerin yaraları diğerlerinden fazla değildi. Askerlerin yüzleri, asırlara takılı kalan bakışlarından beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıyor:

> Areis'den Jean Bosquet. Ortalama boyun üzerinde, yuvarlak yüzlü, soluk gözlü, biraz beyazlayan siyah sakallı. Burnunda ve sağ çenesinde yara izleri var. Demir levha, kılıç, küçük bir kalkan, bıçak, demir miğfer ve arbaletle donanmış.[11]

11 Michel Hébert, "L'armée provençale en 1374", *Annales du Midi* 91 (1979), s. 5–27.

9

SAVAŞTA LOJİSTİK

Savaşta başarı elde etmek birçok şeye bağlıydı. Liderlik ve moral motivasyon, hikâyenin sadece bir kısmıydı. Her seferde muazzam bir organizasyon görevi oluyordu. Askerlerin ve atların yeteri kadar yiyeceği yoksa, sefer düzenlemenin bir anlamı yoktu. 1346 yılında bir İngiliz görevlinin yazdığı mektupta şöyle buyrulur: "Caen'den ayrıldığımızdan beri, halkımızı büyük bir sancı ve zarara uğratarak, kırsal kesimin üzerinden geçindik. Ancak, Tanrı'ya şükür ki hiçbir kaybımız yok. Lakin artık öyle kötü durumdayız ki, en azından biraz yemek yiyerek kendimize gelmemiz lazım." Silahlar da önemliydi. Aynı seferde, İngiltere'de kralın divanına yazdığı mektupta "Mümkün olduğu kadar fazla yay, ok ve yay kirişi bulundurun" deniyordu.[1]

DENİZ YOLUYLA NAKLİYE

Fransa'ya sefer düzenlemek konusunda İngilizlerin en büyük sorunlarından biri de insanların, atların ve erzakın deniz yoluyla taşınmasıydı. Kullanılan gemilerin çok azı 150 ton ve üstü büyüklükteydi, aksine çoğu bu ağırlıktan küçüktü: 1340'lı yılların

1 Murimuth ve Avesbury, s. 371–2; K. Fowler, "News from the Front in the Fourteenth Century", P. Contamine, C. Giry-Deloison ve M. H. Keen (haz.), *Guerre et Société en France, en Angleterre, et en Bourgogne xive–xve siècle* (Villeneuve d'Ascq, 1991), s. 84.

başlarında yapılan planlar, 30 ton taşıyabilecek gemileri kraliyet hizmetine almayı öngörüyordu, lakin 1338 yılında İngiliz birliklerini Flandere'ye taşıyan gemilerin ortalaması yaklaşık 28 tondu. 1353 yılında kralın, Thames'ten kuzeye doğru getirilmesini istediği gemilerin ağırlığı 20 ton civarıydı. Bazı gemiler ise at taşımak için, asma merdivenler ve çitler kullanılarak dönüştürülüyordu.[2]

Bahriyelilerin sayısı askerlerin sayısından çok fazla olabiliyordu. 1338 seferi için yaklaşık 400 gemi kullanılmış, bu seferlerdeki 13.000 bahriyeli, atları ve teçhizatlarıyla yaklaşık 3.000 askeri Flandre'ye taşımıştı. 1342 yılında, 600 civarında gemide yaklaşık 11.000 bahriyeli, kralın 4.000 kadar askerini Bretonya'ya götürdü. 1346-7 yıllarındaki Crécy ve Calais seferleri için, 23.957 tayfası bulunan 853 geminin kullanıldığı hesaplanır. 1347 yılında Calais'nin zaptı, hükümetin karşılaştığı sorunları azaltmıştır, zira kısa bir deniz geçişi ve bir tür vapur sistemiyle daha az sayıda gemiyi kullanmak mümkün hâle geldi. Ancak Gaskonya'ya nakliye sorunu hâlen devam ediyordu. 1355 yılında, Kara Prens ve 2.600 askerlik ordusunu bölgeye götürmek için 2.937 bahriyeli ve 187 gemi gerekti. Mürettebat boyutları değişiyordu, kraliyet genelde büyük gemiler için normal mürettebatın iki katını talep ediyordu. 1338 yılında kralı Felemenk topraklarına götüren *Christopher* adlı gemide 120 kişilik mürettebat varken Newcastle'daki küçük *Gdoyer*'de sadece 11 bahriyeli bulunuyordu. Gemilerin çoğunda yaklaşık 30 ya da 40 bahriyeli olurdu.[3]

Gemi elde etmek için çeşitli yöntemler kullanılıyordu. En önemlisi, bunları kraliyet hizmeti için isteme yetkisi olan delegelerden faydalanılmasıydı. 1354 yılında, King's Lynn ve Londra arasındaki limanlardan 20 tonun üzerindeki gemilere el koyması ve bunları Southampton'a göndermesi için üç tane kraliyet çavuşu görevlendirilmiştir. Güney ve batıdaki limanlar için de benzer görevler veriliyordu. 1340'ların ortalarından itibaren kraliyet,

2 TNA, C 47/2/31; *CPR 1350–1354*, s. 420.

3 *The Wardrobe Book of William de Norwell*, haz. Mary Lyon, Bryce Lyon ve Henry S. Lucas (Brussels, 1983), s. 363–86.

gemi sahipleriyle doğrudan kontrat yapmaya da başladı. Gemi tedariki için maiyet liderleri de devreye girebiliyordu. Gemi kadar gemici de tedarik edilmeliydi; bu görev genelde kaptanlara düşüyordu. Gemi ve gemicilerin haczedilmesi etkili olabilirdi fakat hiç sevilmeyen bir şeydi, zira savaşın yükü kontluklar ya da iç kısımlardaki kasabalardan ziyade İngiliz limanlarına d yükleniyordu. Limanlar, ellerindeki gemilerin %40'ını büyük bir sefer için vermek durumunda kalabiliyordu. 1339 yılında Bodmin belediye reisi ve eşrafı, donanmaya dört gemili bir amiral sağlamayı reddettikleri için Lostwithiel'de hapse atıldılar. Yapılan soruşturmada Bodmin'in bir liman kenti olmadığı ortaya çıktığındaysa salıverildiler. 1343 yılında, Kent'teki beşli limandan ikisi olan Hythe ve Romney'de sadece bir savaş gemisi olduğu, "gemilerinin tamamen yok edildiği" iddia edilmiştir. 1349 yılında Roger Larcher ve bir diğer önemli çavuş, Southampton'a gemilere el koyması için gönderildiğinde "çok sayıda serseriyi toplayan William de Froille, Roger'a saldırmış ve görevini yapmasına zorla engel olmuştur." Aynı yıl, "küçümseyici bir şekilde memlekette kalan ve söylenen geçide gelmeyi reddeden Hull ve Dartmouth'taki Kingston gemilerinin bahriyelileri, reisleri ve bazı lortlarla" sorun yaşanmıştır.[4]

Gemiler toplandığında bile özellikle de Gaskonya'ya geçileceği zamanlardayine de sorunlar ortaya çıkabilirdi. 1352 yılında Stafford kontunun Gaskonya'ya yaptığı sefere dair kaydı, gemi kıtlığı yüzünden bir süre boyunca İngiltere'de beklemek zorunda kaldığını gösterir. Gemiler kullanılabilir olduğunda, bütün atları taşıyacak kadarı bulunamamış ve Gaskonya'da yeni atlar için 686 pound harcanmıştır.[5] 1355 yılında Kara Prens'in dükalığa gidişi de, filosu hemen toplanamadığı için iki ay gecikmiştir. Sorunlara rüzgâr ve hava koşulları da eklenebiliyordu. 1355 yılında kralın filosu Temmuz ayının başlarında Greenwich'te toplanmış,

4 *CCR 1339–41*, s. 196; *CCR 1341–3*, s. 263; *CPR 1348–50*, s. 322.
5 TNA, E 101/26/25.

sonraki ayın başlarında ters rüzgârdan ötürü Portsmouth'tan öteye gidememiş ve Fransa'ya asla ulaşamamıştır. Bununla birlikte, çok sayıda gemi elde etmek için kullanılan sistemler savaş seferberliği için çok önemliydi ve insan, at ve teçhizatın Fransa'ya nakli şaşırtıcı derecede iyi işliyordu.

ERZAK TEDARİKİ

Ordular Fransa'ya götürüldüğünde beslenmeleri gerekiyordu. Bunun için birçok olası strateji mevcuttu. Kraliyet, büyük ölçekte erzak tedarikini organize edebilirdi. Buna bir alternatif olarak, askerlerden kendi kumanyalarını ayarlamaları beklenebilir, ordular da toprağı işleyerek geçinebilirdi. III. Edward, 1330'ların sonlarında Alçak Ülkelere geldiğinde erzakın İngiltere'den gelmesi mantıklıydı, çünkü tedarik ağları kısaydı. Aynı şekilde, en önemlisi Calais olan Fransa'daki İngiliz hâkimiyetinde bulunan limanların da tedariki deniz yolundan sağlanabilirdi. Katar konvoyları, erzakı Bordeaux'ya taşıyabilirdi. Fransa'nın derinlerine akın yapma söz konusu olduğunda durum çok daha zordu. Ordunun beraberinde götürebileceği yiyeceğin bir sınırı vardı. Dahası, yağma yapıp yakıp yıkmak da stratejik açıdan mantıklıydı. Topraktan geçinmek, bir savaş silahıydı.

Hükümetin, yiyecek toplanması yönündeki emirleri, askerlerden ne yemeleri beklendiğini gösterir. Temel besin buğdaydı ve bu, diğer tahıllarla destekleniyordu. Et olarak domuz eti ya da pastırması, sığır ve koyun etti ile kurutulmuş tuzsuz balık ve ringa balığı da önemliydi. İçecekler ale birası -bunun için malt gerekiyordu- ya da şarap olabiliyordu. Özellikle atlar için yulafa ihtiyaç vardı. Bu dönemdeki erzağa yönelik ihtiyaç varsayımları genelde mübalağalıdır. 1300 yılında İskoçya'daki İngiliz garnizonları için yapılan tahminlere göre her insanın günde 5.000 kalori tüketmesi bekleniyordu, ancak gerçekte, özellikle de sefer esnasında bu kadar yüksek bir kalori pek mümkün değildir. 1327 yılında Fransızların

orduları için planladığı erzak hesaplaması ise günde kişi başı 3.250 kaloriydi ve bu yine de yüksek bir miktardır. Denizde ise peksimet gerekiyordu; 1355 yılında Fransızların tahminine göre 200 kişilik bir kadırgada bir ay için 25 tonluk yiyecek lazımdı.[6]

Bir askerin maaşının normalde, yemek de dahil bütün masrafları için yeterli olması bekleniyordu. Kişilere ayni ödeme yapılması nadirdi. Lakin, görevliler askerî birliklerin düzgün bir şekilde beslendiğinin garanti edilmesi ihtiyacının farkındaydı. İngiltere'de 13. yüzyılın sonlarından itibaren kraliyetin, sadece kraliyet hanesindeki birliklere değil ayrıca bütün orduya yiyecek sağlaması normalleşmiştir. İngiliz kontluklarından muazzam miktarda yiyecek toplanarak en önemlisi Berwick'te olan gıda depolarına gönderiliyordu ki ordular düzgün tedarik alabilsin. İngilizlerin elindeki kalelerde de yeteri kadar erzak deposu vardı. Bunu yapabilmek için kraliyet, manivela olarak bilinen bir hak kullanıyor ve bu, devlet görevlilerine mecburi olarak gıda malzemesi satın alma hakkı tanıyordu. III. Edward 1330'lardaki İskoç seferleri için bu yöntemi kullandı; 1334 yılında 16 kontluktan 96.000 kile tahıl ve yaklaşık 215 ton yulaf getirilmesini emretti.

1337 yılında Fransa ile savaş başladığında bu sistemin temelleri iyi atılmıştı. Güneydeki on kontluktan yaklaşık 50 ton tahıl, 76 ton yulaf ve 13 ton malt toplanması için kraliyet divanına plan önerildi. Kaynaklar, 1338 yılının Mart ve Ağustos ayları arasında yaklaşık 30 ton tahıl, 25 ton malt, 120 sığır ve 650 koyunla diğer gıda malzemelerinin doğudaki 17 kontluktan alındığını gösterir. Kontluklarda şerifler bu görevi üstleniyordu; 1346 yılında Lincolnshire şerifi yaklaşık 9 ton tahıl, 4 ton yulaf ve 105 kile fasulye ile nohut, 135 pastırmalık domuz, 213 karkas koyun, 11 karkas sığır ve çokça peynir satın almıştır. Bu yiyecekleri toplamak 185 pound tutmuş, ayrıca çuval, varil, nakliye ve

6 Y. N. Harari, "Strategy and Supply in Fourteenth-Century Western European Invasion Campaigns", *Journal of Military History* 64 (2000), s. 302–3; *Documents relatifs au clos des galées de Rouen et aux armées de mer du roi de France de 1293 à 1418*, haz. Anne Merlin-Chazelas (Paris, 1977–8), ii, s. 144.

diğer ücretler için 53 pound harcanmıştır. Diğer kontluklardan toplananlarla birlikte bütün bu yiyecekler, Fransa'ya yapılacak kraliyet seferi için gerekliydi. Gaskonya'daki İngiliz birlikleri için de gıda malzemesi gerekiyordu; örneğin, 1347 yılının yaz aylarında 127 tondan fazla tahıl ile az miktarda fasulye ve nohut ve çavdar, dükalığa nakledildi.[7]

Ne kadar gıda gerektiğini bilmek her zaman kolay değildi. Bir varsayımda, 4.050 kişilik tayfasıyla kuzey filosunun dört aylık hizmet süresi içinde yaklaşık 115,5 ton tahıl, 119 ton arpa, 76 ton yulaf, 30 ton fasulye ve nohut, 60 fıçı bira ile domuz eti, ringa balığı, kuru balık ve peynire ihtiyaç duyduğu ortaya koyulmuştur. Batı filosu ise daha küçüktü ve 50.5 ton buğday, 76 ton yulaf ve 12.7 ton arpaya ihtiyaç duyuyordu.[8] Bu rakamlar, gerçekte ihtiyaç duyulan boyutların çok fazlasıdır; verilen miktarların üçte biri, yeterli olandan fazlasıydı. Muhtemelen yiyecekleri hükümet istiyordu ve ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğundan ziyade ne kadar fazla yiyeceğin toplanabileceği üzerine daha çok düşünülüyordu. 1346 yılında Normandiya'ya gereğinden fazla yiyecek götürülmüştür. Bunların bir kısmı nakliye, bir kısmı da depolama esnasında bozulmuş, bir kısmı da İngiltere'ye geri getirilip satılmıştır.

Erzak toplamak zorlu bir işti. Yiyecek alınan kişilere (genelde borç) para ödeniyordu. Şeriflerin görevlileri, at arabaları ya da su yoluyla, merkezî toplama noktalarına nakliye yapılmasını sağlamalıydı. Mallar buralardan alınıp, denizaşırı nakliye için limanlara götürülüyordu. Depolama için çuval ve variller satın alınmalı, ambarlar kiralanmalıydı. Tahılın bir kısmı öğütülüyordu; 1351 yılında Calais için toplanan tahıl un hâline getirilip fıçılara koyulmuş ve nakliye ücretlerinin düşürülmesi amaçlanmıştır.[9] Bu işlemlere dair hesaplar tutuluyor, makbuzlar alınıyordu.

---

7 TNA, C 47/2/29; TNA, E 101/20/4; E 101/569/9.

8 TNA, C 47/2/31, no. 2.

9 *CCR 1349–54*, s. 290.

Bu sistem yozlaşmaya çok açıktı. Savaşın ilk yıllarında çokça suçlama yapıldı. Ramsey manastırı baş keşişi iddiaya göre bir kraliyet görevlisine 1339 yılında, manastır topraklarını bırakması için 7 pound ödemiştir. Tahıla el koyulan birçok vaka vardı, fakat bunlar devredilmiyordu. Ayrıca ödeme yapılmayan birçok alışveriş de vardır. Şövalye William Fraunk iddiaya göre, gıda malzemelerine karşılık olarak Lincolnshire kontluğundan 1.333 pound almıştır. Manivela sisteminin hiç ama hiç sevilmeyen bir şey olması şaşırtıcı değildir. İnsanlar yiyeceklerine el konulmasına, vergiden daha fazla nefret besliyordu. Bu zorla el koyma olayları 1340 yılında, kralın hanesini ordunun levazımından ayıran bir yasanın çıkarılmasına sebebiyet verdi. "İnsanlar ya da onlardan biri, istek ve iradelerine karşı bir şekilde herhangi bir şeyi satmak zorunda kalmasın diye" askerî levazımat, tüccarlar tarafından alınacaktı.[10] Yine de şerifler, 1345-6 yıllarındaki büyük askerî operasyonlar için gıda malzemesi toplama sorumlusu olmaya devam etti. Lincolnshire'da yaklaşık 8,7 ton buğday, 4,6 ton yulaf ve 1,3 ton fasulye ve nohut ile 135 pastırmalık domuz, 11 sığır ve bir miktar peynir, şerif tarafından toplanmıştır. Yine de sorunlar devam ediyordu. Nottingham ve Derby şerifi, gıda malzemelerini zimmetine geçirmekten suçlanmış, karısı da yanlış ölçü birimleri kullanmakla ve tahıl dökülürken bacaklarıyla ellerini hareket ettirmekle itham edilmiştir. 1351 yılında erzak toplama yöntemlerinde bir değişiklik yoktu. 2 Ocak günü III. Edward, Northumberland'dan Kent'e 24 kontluktan yaklaşık 100 ton buğday ve buna yakın miktarlarda diğer gıda malzemelerini toplaması için heyetler kurmuştur. Bu erzaklar büyük oranda, tehdit altında olduğu düşünülen Calais için toplanacaktı. Parlamentoda yapılan protestolarda, ekin kıtlığı olduğu iddia edilmiş ve erzak miktarları azaltılmış, buğday 53 tona düşürülmüştür.[11]

10 *Statutes of the Realm* (Londra, 1810–28), i, s. 288.

11 TNA, E 101/21/38; *The 1341 Royal Inquest in Lincolnshire*, haz. B. W. McLane (Woodbridge, 1988), s. 42; TNA, E 101/569/9; *CPR 1345–48*, s. 535; *Calendar of Fine Rolls 1347–56* (Londra, 1921), s. 273–7, 288–91.

Gerekli tedariki sağlamak için tüccarlara başvurmak çok daha kolaydı. Kraliyet görevlileri kullanıldığında daha az itiraz olmasıyla kalmıyor, ayrıca bu iş idari açıdan daha da basitleşiyordu. 1359 yılında gemiye binmek için toplanan büyük bir ordunun tedarikinin nasıl sağlanacağı sorunu kısmen, Kent'teki tüccarlara her zamanki fuar ve panayırlarını düzenlemeyi yasaklayıp Sandwich'e gitme zorunluluğu getirmekle çözülmüştür. 1360 yılında üç tüccar, yaklaşık 13 ton buğday, aynı miktarda malt ve 6 ton yulaf, fasulye ve nohudu King's Lynn bölgesinden Calais için yakınlardaki limanlara götürmeyi kabul etti. John Wesenham hem bir kraliyet görevlisi hem de tüccardı; 1361 yılında Calais'ye yaklaşık 84 ton tahıl tedarik etmiştir.[12]

Ek olarak, askerlerinin düzgün beslenmesini sağlamak için komutanlar da bazı adımlar atıyordu. Lancaster kontu, Calais kuşatması esnasında kendi gemisiyle erzak taşıtmıştır. 1356 yılında Suffolk kontuna Ipswich'ten Gaskonya'ya yaklaşık 1.270 kilo buğday, 3.800 kilo yulaf, fasulye, nohut ve ringa balığı nakliyatı sağlaması görevi verildi. 1357 yılında verilen kraliyet emirleri, Bretonya ve Normadinya'da "kendileri için beraberinde darı ve yiyecek getiren" askerlerin, silah ve erzak ihracatı yasağından muaf olacağını açıkça belirtmiştir.[13]

Manivela sisteminden ayrılık, 1362 yılında çıkarılan ve 1340 yılındakinin çok daha ötesine geçen önemli bir yasayla resmî olarak belirtilmiştir. Bu yasada "çirkin bir isim olan tedarikçi ismi, alıcı olarak değiştirilecektir" diye ifade ediliyordu. Bu tür "alıcılar" aldıkları mallar için hemen ödeme yapmalıydı ve manivelalar sadece kral, kraliçe ve Galler prensinin hanelerine tedarik sağlamak için alınacaktı. Yasa maddeleri uyarınca bütün ordulara erzak sağlanması artık mümkün değildi.[14] Ayrıca, ordular

12 *Foedera, Litterae & Acta Publica*, haz. T. Rymer vd. (Londra, Record Commission, 1825), iii (i), s. 448; *CCR 1349–54*, s. 293; *CCR 1354–60*, s. 604, 647; S. J. Burley, "The Victualling of Calais", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 31 (1958), s. 53–4.

13 TNA, C 61/68, m. 6; *CCR 1354–60*, s. 402.

14 *Statutes of the Realm*, i. s. 371.

büyük oranda küçüldükçe, 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bretonya'da ve diğer yerlerdeki İngiliz garnizonlarının yeterli levazımata sahip olması da, bu konuda önlem alınmasına karşın o kadar önemli olmamıştır.

FRANSA

Çok iyi belgelenmemiş olsa da Fransa'daki gelişmeler de benzerdi. 1327 yılında muhtemel bir savaş için planlar yapıldı. Beş ay boyunca hizmet edecek ordunun 5.000 ağır zırhlı süvari ve 20.000 piyadeden oluşacağı öngörülüyor, ayrıca şarap, buğday, yulaf, domuz, sığır ve koyun eti ile diğer gıda malzemeleri de dikkatli bir şekilde toplanıyordu. Bütün bunlar, yoksullara yük olmamak adına zengin manastırlardan alınacaktı. 1342 yılında Poitou ve Saintonge kahyasına muazzam miktarda buğday ve yulaf ile 500 buzağı, 500 koyun, 200 besi sığırı, 500 pastırmalık domuz, 500 fıçı şarap ve diğer levazımatı, Normandiya dükünün ordusu için temin etmesi emredildi.[15] Kayıtlar, manivela hakkının kuşatma tehdidi olduğunda 1346'da Calais'de yeteri kadar erzak olmasını sağlamak için kullanıldığını gösterir. Örneğin, Amiens'teki Saint-Fuscien manastırından 24, Saint-Valéry manastırından da 32 birim tahıl alınmıştır. İngiltere'de olduğu gibi, manivela kullanımına geniş çaplı itirazlar vardı. Fransa kraliyeti bu noktada, vergi ödemelerinde imtiyaz tanıyordu. 1354 yılında adil bir fiyat ödemesi yapılacağı yönünde sözler verilse de bu tür vaatler pek bir şey ifade etmiyordu.[16] Kraliyetin kişilere erzak sağladığı zaman maaşlarında düşüş oluyordu ve bu şüphesiz onları kendi ayarlamalarını yapmaya teşvik ediyordu. Tedarik düzenlemeleri her zaman yeterli değildi. 1382 yılında Roosebeke'de zafer

15 A. le Moigne de la Borderie, *Histoire de Bretagne* (Paris ve Rennes, 1898–1915), iii, s. 474.

16 M. Jusselin, "Comment la France se preparait à la guerre de Centans", *Bibliothèque de l'école des chartes* 73 (1912), s. 220–1; *Les Journaux du trésor de Philippe VI de Valois*, haz. J. Viard (Paris, 1899), s. 216, 218; *Ordonnances des roys de France, de la troisième race*, haz. Eusèbe Laurière vd. (Paris, 1723–1849), ii, s. 567–70.

kazanan orduyu kıtlık tehdit etmiş, yiyecek ve yem toplaması için 200 kişilik bir kıta gönderilmiştir. İngiltere'de de olduğu gibi bu işlerde gittikçe daha fazla tüccar kullanılıyordu. Bu kişiler, mallarını kraliyet ordularına götürmeye teşvik ediliyordu; vurgunculuğun önüne geçmek için inzibat mareşali, ürün satışlarında sabit fiyatlar belirlemişti. 1383 yılında, Parisli bir tüccar olan Nicholas Boullard, iddiaya göre dört ay boyunca 100.000'den fazla kişiyi besleyecek erzak tedariki yapmıştır. 1388 yılında bir miktar tüccara da başvuruldu; bunlardan, Colin Boullard (muhtemelen Nicholas ile bağlantılı) adındaki tek bir tanesi, 100.000 écu karşılığında o yıl, bir sonuç alınmayan Guelders seferi için erzak tedariki sağlamayı kabul etmiştir.[17]

TOPRAK ÜZERİNDEN GEÇİNMEK

Ordulara erzak sağlama sistemi etkili olabildiği kadar, toprak üzerinden geçinmek de savaş rutininin bir parçasıydı. Böyle yapmak mantıklıydı, zira bu, erzak taşıyan daha az at arabasına ihtiyaç olduğu anlamına geliyordu. Yuval Harari, 10.000 adama ve orduyu takip eden 5.000 kişilik bir kitleye dair teorik bir senaryo üzerinde çalışmıştır. Buna göre, 50 gün süren bir sefer için gereken bütün erzakı taşımak için 1.800'den fazla at arabası ve 7.000'den fazla yük beygirine ihtiyaç duyuluyordu. Et için çok sayıda sığır da sürülebiliyordu. Harari'nin iddiasına göre verdiği rakamlar, bir akıncı birliğinin, gerekli olan bütün erzakı taşıyabilmesinin mümkün olduğunu gösteriyordu.[18] Pratikte, böylesi bir erzak konvoyu hantal olmalıydı ve hiçbir ordu bu şekilde operasyon yapamazdı. Kralın, yalnızca iki hafta süren 1355 yılı seferinde bile birlikler yanlarında yeteri kadar çok şey götürmemiş ve "bütün erzak ve diğer malzemeler şehirlere ve kalelere götürülmüştür.

17 *Chronique du religieux du Saint-Denis*, haz. L. Bellaguet (Paris, 1839–52), i., s. 264, 532.

18 Harari, "Strategy and Supply in Fourteenth-Century Western European Invasion Campaigns", s. 314.

Bu yüzden İngilizler erzak kıtlığı çekmiş ve dolayısıyla Calais'ye dönmek zorunda kalmışlardır".[19]

İngiltere'den yeterince erzak getirilmiş olsa da III. Edward'ın adamları, 1346 seferinin en başından beri topraktan geçinmiştir. Bir mektupta, Valognes bölgesinde bulunan gıda malzemelerine ve Caen'in zaptından sonra St-Lô'da bulunan 1.000 fıçı şaraba karşı duyulan memnuniyet görülür. Ordu, erzak ikmali için imkanları geniş olan bu bölgede üç ya da dört gün kalmıştır.[20] Fakat, Seine Nehri'ne doğru daha da iç kısımlara gitmek zorunda kalındığında, toplayıcılık gittikçe önemli hâle geldi. Diğer gıda kaynakları arasında nehirden elde edilen taze balık da vardı.

Kara Prens 1355 ve 1356 yıllarında Gaskonya'dan iki büyük akın yaptığında, İngiltere'den gönderilen erzak çok kısıtlıydı. Yerel yiyeceklerden satın almak için 6.666 pound ödeme yaptı. Yaptığı akınların anlatıldığı kaynaklar, köy üstüne köy, kasaba üstüne kasaba yağmalandıkça ortaya çıkan yıkımın boyutunu vurgular. "Böyle yapmak isteyenler çıkıp erzak topluyor düşman topraklarını yakıyordu ve ülkeye barışı geri getirecek her şeyi yaptılar." Bazı günler zorluydu. At üstünde geçen bir yürüyüş özellikle zordu, bunun en büyük sebebi atlar için su olmamasıydı, bu yüzden atlar şarap içti. Belki de, yiyeceklerinin şarap ile pişirilmesi insanlar için daha az bir zorluktu, ancak bu, damak zevklerine kesinlikle uymuyordu.[21]

Uzun bir erzak konvoyu olsa bile, III. Edward'ın 1359-60 yıllarındaki uzun seferi için yeteri kadar erzakı sağlamak çok zor olmalıydı. İlk başlarda yiyecek, özellikle de atlar için yem tedarik etmek zordu, zira Artois savaştan çok büyük zarar görmüştü. Fémy'li Abbey'in, büyük miktarda gıda malzemesi bulundurduğu ortaya çıkınca gelişmeler oldu. Reims'te yeteri kadar erzak bulmak zordu, çünkü şehirdeki otoritelere şu talimatlar verilmişti:

---

19 *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995), s. 137.

20 Murimuth ve Avesbury, s. 203, 212–13.

21 *Chronicon Galfridi le Baker de Swynbroke*, haz. E. Maunde Thompson (Oxford, 1889), s. 129, 134.

"Kasabamızı savunacaksınız, bütün tahıl ve topraktan elde edilen diğer yiyecekler buraya götürülecek; eğer bunu yapamazsanız, alınabilecek her şeyi yok edin ki, düşmanlarımız herhangi bir şekilde destek bulamasın."[22] Seferin sonraki dönemlerinde, Tonnerre'de bol miktarda şarap bulunmuş olması da inanılmaz derecede memnuniyet yarattı. Bir kaynağa göre, İngiltere'den el değirmenleri getirilmiş olsa da, yem toplayanların elde ettiği tahılı öğütmek İngilizler için zordu. Kara Prens'in bölüğünden beş şövalye yaveri, bir değirmen zapt etti. Ekinleri öğüttükleri esnada 50 kişi saldırdı fakat bunlardan 11'i öldürüldü, geri kalanı da püskürtüldü. Seferin sonlarına doğru Beauce'deki manastırlar da zapt edildi "ve burası sayesinde bütün ordu yiyeceğe doydu". Atlar için yem kıtlığı da büyük bir sorundu, hatta bir keresinde askerler, yem arayışı içinde uzun bir yürüyüş yapmaya mecbur kalmıştı. Thomas Gray, *Scalacronica* adlı eserinde, seferi esnasında Lancaster'in adamları için şöyle der: "Hep toprak üzerinden geçindiler; oraya gelmeden önce İngilizler tarafından yok edilip yağmalanan topraklarda bazen iyi durumdalardı, bazen de ne buldularsa onu yediler."[23]

1373 yılında Gaunt'lu John'un Fransa'ya yaptığı iddialı *chevauchée*'den de anlaşılacağı üzere yem toplamak her zaman kolay değildi. Bu taarruz neredeyse beş ay sürdüğünden, insan ve atlar için gerekli yiyeceklerin nakliyesi imkânsızdı, bu yüzden toprak üzerinden geçinmek çok önemliydi. John o zaman bir şanssızlık yaşamış, yaşanan büyük bir sel, stoklanan ürünlerin büyük kısmını yok etmiştir. Bir keresinde adamları beş ya da altı gün boyunca ekmeksiz kaldı. Bir Fransız kaynağına göre seferine 30.000 civarı atla başlamış, Bordeaux'ya sadece 6.000 atla ulaşabilmiş, adamlarının üçte biri de yolculuğu tamamlayamamıştır. At arabalarının da sadece üçte biri bu zor durumu atlatmıştır.

---

22 *Archives administratives de la ville de Reims*, haz. P. Varin (Paris, 1839–48), iii, s. 151–2.

23 *Sir Thomas Gray Scalacronica, 1272–1363*, haz. Andy King (Surtees Society, 2005), s. 175, 183, 185, 188 (çeviri bana ait).

Nakliye imkanlarının kısıtlılığından, şövalyeler zırhlarını artık taşıyamayacak raddeye geldiklerinde onları bir kenara atıp yayan hâlde yol almak zorunda kalmştı. Ne var ki, yiyecek kıtlığı ancak İngilizlerin elindeki Gaskonya'ya ulaştığında ciddi bir sorun yarattı. Zira, anında ödeme yapılmadan kimsenin gıda malzemesi almayacağına dair talimat verilmişti. Toprak üzerinden yaşamak artık mümkün değildi.

Kasaba ve kalelerdeki garnizonlar, gıda malzemeleri için etraflarındaki kırsal bölgelere odaklanıyordu. 1352 yılında Walter Bentley, Bretonya'daki İngiliz garnizon birliklerinin insafsızca tutumunu lanetlemiş, bunu da maaşlarının eksik yatmasına bağlamıştır. 15. yüzyılın başlarında, Bordeaux yakınlarındaki Camarsac kalesinin yeniden inşası, buradaki garnizonun kaçınılmaz bir şekilde yerel halka inip "onların tahılını, şarabını, çocuklarını, buzağı ve samanlarını alması ve bunları kendilerine vermeyenleri dövmeleri" sebebiyle eleştirilmiştir.[24] Ancak, civardaki kırsal kesimi sömürmek her zaman kolay değildi. Köylüler, sahip oldukları yiyeceği saklamakta başarılı olabiliyor, yağmacılar da saldırı altında kalma tehlikesine girebiliyordu. 1381 yılında Vannes'teki İngiliz kışlasının gönderdiği toplayıcılar, kırsal bölgedeki boş ahırlar dışında hiçbir şey bulamamış, üstüne üstlük Fransız garnizonlarının tehdidi yüzünden yiyecek arayışını daha fazla sürdürememişti. Bu durumu kurtaran, deniz yoluyla getirilen yiyecekler oldu.

Fransız ordularının toprak üzerinden geçinmesi, İngilizler için olduğu kadar mantıklı değildi. Çünkü onlar, İngilizlerin genelde yaptığı gibi düşman topraklarında operasyon düzenlemiyordu. Gaskonya'da bile, Fransız toprakları olarak gördükleri yerde savaşıyorlardı. Yine de, yürüyüş esnasında yiyeceğe zorla el koymaktan başka pek de seçenek olmuyordu. 1373 yılında Bertrand du Guesclin ve Olivier de Clisson "etraftaki bütün toprakları yiyecek için fidye vererek kurtarmış ve coşkun Marne

---

24 R. Boutrouche, *La Crise d'un société. Seigneurs et paysans du Bordelais pendant la Guerre de Cent Ans* (Paris, 1947), s. 174.

Nehri etrafında yağmalayıp kâr edecek çok şey bulmuştur”.[25] Kime karşı savaştıklarını önemsemeyen *routier* birlikleri hiçbir şekilde vicdan azabı duymuyordu. Kronik yazarı Jean de Venette, başpapazın adamlarının eylemlerini şöyle betimler: “Savaş sürdüğü müddetçe adamları, savaşın idaresi için kendilerine ikmal yaptıkları kisvesi altında toprakları yağmaladılar.” 1365 yılında “Champagne topraklarından geçtikleri esnada buradaki tüccar ve sakinlerin atlarını, paralarını, mallarını, eşyalarını ve yiyeceklerini, fırsat ellerine geçti mi hemen gasp ettiler”.[26]

SİLAH VE TEÇHİZAT

Yiyecek kadar, silaha da ihtiyaç vardı. Şövalyeler ve ağır zırhlı süvariler kendi at ve teçhizatlarını sağlıyordu; kraliyetin Londra Kulesi’ndeki zırh stoku, bütün ordu için değil, kraliyet hanesi üyeleri içindi. Okçulardan da sefere, ihtiyaç duydukları bütün teçhizatla gelmeleri bekleniyordu. 1359 yılında Kara Prens, 300 Cheshire’lı okçunun toplanmasını emrettiğinde bunlar “ok, yay ve bütün gerekli teçhizatla iyi şekilde donanmış olacaktı”. Pratikte bu yeterli değildi, daha sonradan verilen talimatlarda da prensin görevlilerine, adamlarının üniformaları için yeşil ve beyaz kıyafetlerle yay ve ok toplamaları emredildi.[27] Kraliyetin, okçularda yeteri kadar yay, yay kirişi ve ok olması için gösterdiği çaba daha önce Bölüm 7’de ele alınmıştı. 1359 yılında tipik bir kraliyet buyruğunda şu belirtiliyordu: “Kral, Fransa ile savaşını ilerletebilmek için çok sayıda ok ve yaya hızlı bir şekilde sahip olmalı.” Bunun üzerine, 115.000 ok demeti talep edildi.[28] Bütün bunlar, kraliyetin taleplerini yerine getirmede görünüşe göre pek de zorluk yaşamayan ok ve yay ustalarının işine geliyordu.

---

25 Froissart, viii, s. 163–4.

26 *The Chronicle of Jean de Venette*, haz. R. A. Newhall (New York, 1953), s. 131.

27 *The Register of Edward the Black Prince*, haz. M. C. B. Dawes (Londra, 1930–3), iii, s. 331, 350.

28 *CCR 1354–60*, s. 601.

Diğer donanımlara da ihtiyaç vardı. Sancaklar, bayraklar ve flamalar çokça ihtiyaç duyulan şeylerdi. Seferlerin getirdiği konforsuzluğu azaltmak için büyük adamlar çadır ve kasırlara ihtiyaç duyuyordu. 1346 yılının anlatıldığı bir kaynakta, Normandiya'ya yapılan seferde kralın mavi örtülü bir "revakı", dışarıdan mavi içeriden yeşil sekiz yuvarlak çadırı, iki şapeli, avcılık için dört yeşil çadırı, üç ahırı ve mavi brandalı bir "sarayı" olduğu anlatılır. Bermondsey denilen bir "büyük holde" ise bunu tutacak altı tane direk vardı. Bir çadır taçlarla süslüydü, ayrıca Westminster denilen holde de güller vardı. Dahası, kralın gemisi *George* için yapılan bir çadır dahi bulunuyordu.[29]

Froissart'ın 1359 seferi anlatımı, lojistik operasyonların dev ölçeğini gözler önüne serer: "Uzunluğu iki fersah tutan at arabaları, kralın taburunu takip ediyordu. Bütün ordunun ikmal malzemelerini taşıyan 6.000 üzerinde araba vardı. Daha önceden ağır zırhlı süvarilerle getirilmeyen el değirmenleri, pişirme ocakları ve diğer eşyalar vardı." At arabaları geçebilsin diye yolları düzlemek ve ağaçları kesmek için, kazma küreğe sahip beş yüz işçiye ihtiyaç duyuluyordu. Taze balık ikmalini sağlamak için de hafif deri kayıklar vardı.[30]

Seferde gösterilen idari ve organizasyona yönelik çabalar muazzamdı. Ancak şaşırtıcı bir şekilde bu, İngiliz ya da Fransız devletlerinin gittikçe ileri düzeyde geliştiği ve savaş devam ettikçe etkili yöntemlerin ortaya çıktığı bir çağ değildi. Bunun yerine, hükümetlerin yiyecek ve teçhizat tedarikini organize etmek için en büyük çabayı gösterdiği dönem, savaşın erken safhalarıydı. Gittikçe artan bir şekilde sorumluluk, kendi düzenlemelerini yapmaları için askerî komutanlara yüklenmiş, öte yandan kraliyet görevlilerini sorumlu tutmaktansa gıda teminatı için tüccarlara bel bağlamak daha basit hâle gelmiştir.

---

29 Thom Richardson, *The Tower Armoury in the Fourteenth Century* (Leeds, 2016), s. 198–9; TNA E 372/198, rot. 34 d.

30 Froissart, v, s. 200.

10

AGINCOURT

VI. Charles 1380 yılında, 11 yaşında Fransa tahtına çıktı. Froissart'a göre, 1382 gibi erken bir tarihte savaşa girmeye heveslenmiş ve şöyle beyanatta bulunmuştur: "Silahlanmaktan başka bir şey istemiyorum. Hiçbir zaman silahlanmadım, eğer şan ve şerefle hüküm süreceksem, savaş sanatını öğrenmeliyim."[1] VI. Charles'ın tek başına iktidarı 1388'de başladı. Görünüşe göre, bir kraldan beklenen her şeye sahipti. İyi bir görünüşü vardı, çok uzun olmasa da boyu ortalamanın üzerindeydi ve "burnu ne çok uzun ne çok kısaydı."[2] İyi bir biniciydi ve silah kullanımında önemli maharetlere sahipti; iyi bir okçuydu ve mızrak atabiliyordu. Cana yakın bir adam olan VI. Charles, kolaylıkla bir sohbete dahil olabilirdi.

Yine de yeni kralın büyük sorunları vardı. 1392 yılının sıcak bir gününde, maiyetiyle beraber Le Mans yakınlarında at sürüyordu. Bir uşağı mızrağını düşürdüğünde Charles deliye dönüp kılıcını çekti ve Orléans dükü olan kardeşine saldırdı. Kral en sonunda yatıştırıldı. Gözleri yuvalarından fırlamıştı, konuşamamış, maiyetindekileri de tanıyamamıştı. Bu, kralın aklını kaybettiği uzun süreli bir hastalığın ilk nöbetiydi. Bir noktada kimseyi tanıyamaz hâle gelmiş, kendi adının da George olduğunu iddia

1 Froissart, x, s. 254.

2 *Chronique du religieux de Saint Denis*, haz. L. Bellaguet (Paris, 1839–52), i, s. 564.

Görsel 13 VI. Charles ve kraliçesi Bavyeralı Isabeau.

etmişti; ardı kesilmeyen sanrılarının tedavisi yoktu. Beş ay boyunca kıyafetlerini değiştirmeyi ya da banyo yapmayı reddetti, sonuç olarak yüzü gözü bitle kaplandı ve bunlar, derisinin içine kadar sızdı. Charles için konulacak en muhtemel tanı, paranoyak şizofrenidir. Fransa için kralın bu durumu bir felaket olmuş, Orléans ve Burgonya dükleri arasında şiddetli bir iç savaşa yol açmıştır. Bu ihtilaf Fransa'yı 40 yıldan uzun süre böldü. Yeni Lancaster hanedanı ile İngilizler, Fransa iç işlerine karışmak için bir fırsat yakalamış oldu. Ancak İngilizlerin Fransa'daki emelleri, son derece karmaşık bir durum içindeki etkenlerden biriydi.

BURGONYA VE ORLÉANS

Burgonya ve Orléans sarayları arasındaki rekabet, Fransa için felaket oldu. Burgonya dükü Philip, VI. Charles'ın amcasıydı. Flandre kontunun kızıyla evli olmasından ötürü, kayınpederi

1384 yılında öldüğünde muazzam miktarda arazi elde etti. Sadece Flandre değil ayrıca Aşağı Ülkeler'deki Brabant ve Artois ile Burgonya'daki Franche-Comté'yi de eline aldı. 1404 yılında Philip ölünce yerine oğlu, Korkusuz John geçti. Bu ismi, 1396 yılındaki Niğbolu Muharebesi'nde gösterdiği yiğitlikten ötürü almıştı. Burgonyalı hükümdarlar için, Kuzey Denizi boyunca uzanan Aşağı Ülkeler ile ticari bağlar, İngiltere ile savaştan ziyade barış yapmanın çok daha mantıklı olduğu anlamına geliyordu.

VI. Charles'ın genç kardeşi Louis, 1392 yılında Orléans dükü oldu. Milanolu Gian Galeazzo Visconti'nin kızıyla evlenmesi onu zengin yapmıştı. Arazileri sadece tek bir bölgede değildi, bütün Fransa'ya yayılmıştı. Sahip olduğu arazileri artırmak için çok şey yapmış, 1402 yılında Lüksemburg dükalığı üzerindeki hakları ele geçirmesi Felemenk topraklarındaki Burgonya otoritesine doğrudan bir meydan okuma olmuştur. Belagatlı, terbiyeli ve dindar bir adam olan Louis aynı zamanda kumarbaz ve çapkın biriydi.

Orléans ve Burgonya dükleri arasındaki rekabetin kolay bir çözümü yoktu. Suikast korkunç bir çözümdü, 1407 yılında Orléans dükü Paris'te öldürüldü. Bu olayın sorumluluğunu Burgonya dükü üstlendi. Dük, iki yıl sonra, kral tarafından affedildi, ayrıca kraliçe Bavyeralı Isabeau'nun da desteğiyle Fransa'da gücü ele geçirdi. Rakipleri güçlüydü, Orléans dükünün başını çektiği bu grupta Berry ve Bourbon dükleri, Armagnac ve Alençon kontları ile Charles d'Albret vardı. Orléans dükü, Armagnac kontuyla evliydi; bu hizip kısa süre içinde Armagnac'lar adını aldı. Armagnac'larla Burgonyalılar arasında ciddi bir düşmanlık vardı. Destek arayan Armagnac'lar, IV. Henry yönetimindeki İngilizlere döndü ve 1412 yılında Bourges'da resmî bir müttefiklik yapıldı. Burgonyalılar VI. Charles'ı Bourges kuşatmasına sürükledi. *Griete* ve *Griele* adında iki büyük topun kullanıldığı kuşatma, yapılan müzakerelerle sona erdi; şehir anahtarları krala teslim edildi. Yeniden bir tür barış yapıldı ve İngiltere ile Armagnac antlaşması ilan edildi. Lakin iç savaş kısa süre sonra yeniden başladı.

1414 yılında Soissons, Armagnac'lar tarafından ele geçirildi ve son derece vahşi bir şekilde yağmalandı. "Söylenene göre, krala verilen şeytani tavsiyeler sonucunda Sarazenler bile hiçbir zaman, ordudakilerden daha kötü bir şey yapmamıştı."[3]

IV. HENRY YÖNETİMİNDE SAVAŞ

Paris'in kızışan siyasi atmosferi düşünüldüğünde, 1399 yılında II. Richard'ın tahttan inişinden ve yeni Lancaster hanedanının iktidara gelişinden sonra İngiltere'ye karşı tekrar başlayan savaşa büyük bir coşku beslenmemesi, pek de şaşırtıcı değildir. Olayların çoğu, güneybatıda zuhur etti. İngilizlerin Gaskonya'daki hâkimiyeti, III. Edward dönemindekine göre çok zayıflamış ve artık ancak Bordeaux ve Bayonne şehirleri, bunların iç bölgeleri ve ikisini bağlayan şeridi kapsar hâle gelmişti. Bunun ötesinde, İngilizlerle pamuk ipliğine bağlı müttefiklikleri olan *routier* komutanlarının elindeki hisarlar vardı. Yine de birçok kişi için İngiliz hâkimiyeti, Fransızlarınkine tercih edilebilir gibi görünüyordu. Bu, bir bilim insanı olan Jean de Montreuil'i hayrete düşürmüştür. Ona göre Gaskonlar, "cahillikleri yüzünden, olayları olduğundan farklı düşünüyor, gerçeğin karşısında yalan ve yanlış bilgilere kapılıyorlardı."[4] 1405 yılında İngilizler büyük kayıplar verdi. Bordeaux kuşatıldı, ayrıca İngilizlerin elindeki çok sayıda hisar da düştü. 1406 yılında İngilizlerin Gaskonya'daki konumu tamamen çöküşün eşiğindeydi. Orléans dükü, Bourge ve Blaye bölgelerini kuşatmak için büyük bir Armagnac ordusuna komuta ediyordu, eğer buralar düşerse Bordeaux için çok az umut vardı. Ancak, Bourg kuşatması çok zorluydu. Kış aylarında operasyon düzenlemek mantıksız olurdu. Orduya erzak getiren bir filo, görevini başaramadı. Kuşatmacılar soğuk, hastalık ve erzak eksikliğinden

3 *Journal d'un bourgeois de Paris*, haz. A. Tuetey (Paris, 1881), s. 53.
4 Alıntı için bkz. P. S. Lewis, "War Propaganda and Historiography in Fifteenth-Century France and England", *Transactions of the Royal Historical Society*, 5. dizi, 15 (1965), s. 6.

çok çekti ve 1407 yılının Ocak ayında kuşatma kaldırıldı. IV. Henry, Gaskonlara yardım ederek çok az faydada bulunsa da dükalık yine de hayatta kaldı.[5] Bu esnada kuzeyde, Burgonya dükü Calais kuşatması girişiminden vazgeçti. Mütarekeler yapıldı; Fransa artık, etkili bir savaş yönetebilecek durumda değildi.

Fransız ve Kastilyalı müttefiklerinin bu yıllarda İngiliz kıyılarına karşı küçük ölçekli girişimleri vardı, lakin bunlar 1370'lerdeki gibi bir panik yaratmadı. 1404 yılında bir Fransız filosu Falmouth'a ulaştı ve kasabayı ateşe vermeye hazırlandı. Yerel köylüler toplandı; Fransız arbaletçiler onları püskürttü, lakin sadece tek bir adam öldürüldü. Bu adam at üzerinde hücum etmiş, bir İspanyol savaşçı tarafından kapası koparılmıştır. Ardından, "atı, kellesi kopmuş bu adamı 120 adım boyunca taşıdı, ta ki gövdesi yere düşene dek."[6] Sonraki yıl Kastilya kadırgaları daha fazla başarı elde edemedi. Portland'da yerlilerle bir çatışmaya girildi, Poole bölgesindeki sonuçsuz çatışmadan sonra "zeminde biriken oklar öylesine sıktı ki kimse, çok sayıdaki bu okları elleriyle sökmeden ya da ezmeden yürüyemiyordu". Kastilyalılar, Londra'ya varmış gibi yaparak -aslında Southampton dışındaydılar- kadırgalarını Norman kıyılarına ve güvenliğe doğru çevirdiler.[7]

IV. Henry, 1400 yılında İskoçya'ya yaptığı iki haftalık saldırısı çok az başarı getirse de, iktidarının başlarında askerî alanda hırslıydı. Kral ve oğlu, Owain Glyndwr'in Galler'deki isyanıyla ilgileniyorken, Hotspur olarak bilinen Henry Percy, Humbleton Hill'da İskoçların Northumberland işgalini bertaraf etti. İskoçlar için bir diğer facia ise, babası III. Robert 1406 yılında ölmeden önce, İskoç tahtının genç veliahdı James, Fransa'ya giderken denizde yakalanınca geldi. 1424 yılına kadar İngilizlerin elinde kaldı ve bu, İngiltere ile İskoçya arasında doğrudan çatışma

---

5 G. Pepin, "The French Offensives of 1404–1407 against Anglo-Gascon Aquitaine", *Journal of Medieval Military History* ix (2011), s. 1–40.

6 *Chronique du religieux de Saint Denis*, iii, s. 224.

7 Guttiere Diaz de Gamez, *The Unconquered Knight: A Chronicle of the Deeds of Don Pero Niño*, haz. J. Evans (Londra, 1928), s. 112–30 (atıf için s. 127).

ihtimalini bitirdi. Lakin birçok İskoç, özellikle de 1415'ten sonra İngilizlere karşı savaşmak için Fransa'ya gitti.

İngilizler, 1411 yılına kadar Kuzey Fransa'ya bir kez daha sefer yapmadı. Arundel ve Warwick kontları, Burgonya dükü-ne destek için Calais'den küçük bir orduya komuta etti. İngiliz okçuları, Paris etrafında savaşırken ne kadar kıymetli olduklarını bir kez daha kanıtladı, ancak sefer bir bütün olarak çok az başarı getirdi. Sonbahar aylarında İngilizlerin politikası değişti. Galler prensi, 1410 yılının başlarından beri egemen bir konumdaydı ve Burgonya'da Fransızların tarafını tutan kişi oydu. 1411'in sonlarında kral, ağırlığını ortaya koydu. Sonraki yıl Armagnac elçileri, bütün Aquitaine'i İngilizlere geri vermeyi teklif etti. Galler prensi, Burgonya'ya verdiği desteği kesme konusunda şiddetli muhalefetle karşılaştı, dolayısıyla Armagnac'lara destek olarak yapılacak yeni bir seferin komutası, Clarence dükü olan kardeşi Thomas'a verildi. Thomas, 1412 yılında Saint-Vaast-la-Hogue'dan Loire Vadisi'ne bir *chevauchée* düzenledi. Hiçbir çatışma olmasa da Clarence, birliklerini tekrar İngiltere'ye götürme koşulu olarak, etkileyici bir meblağ olan 150.000 écus talep etti.

HARFLEUR

V. Henry, 1413 yılında tahta çıktı. Askerî deneyime sahip biriydi, zira 1403 yılında Shrewsbury'de Percies'e karşı savaşmış, Galler'deki Glyndwr isyanını bastırmak için askerî birliklere komuta etmişti. Shreswburry'nin yüzüne gelen ve özel bir cerrahi aletle çıkarılan bir ok, yüzünde gazi izi bırakmıştı. Tahtın birçok veliahdı gibi onun da babasıyla ilişkileri kötüydü. Kültürlü bir adam olarak, derin dindarlık duygusu tamamen ortodokstu. V. Henry, hükümette İngiliz dilinin kullanılmasını teşvik etti, bu da milliyet duygusunun onun için ne kadar önemli olduğunu gösterir. Kayıtlar, idari alandaki detaylara sürekli ilgi gösterdiğini, hesapları kontrol edip kendisine getirilen şikâyetlere karşılık verdiğini gösterir. Hükümette bir dönüşüm yapmasa da yasaların, halkının çıkarlarına en uygun şekilde işlemesini sağlamak için elinden geleni yapmıştır.

İngiltere ile Fransa arasında kalıcı bir barış sağlamak için yapılan diplomatik girişimler sonuçsuz oldu. V. Henry, VI. Charles'ın kızı Catherine ile evlenmeyi ve Aquitaine, Normandiya, Maine, Anjou, Touraine, Poitou, Pontieu bölgelerini mutlak hâkimiyetine almayı planlıyordu. Fransız tahtında hak iddia etmekten vazgeçecek, Fransızlar da kral John'un fidye ücretinden geriye kalan parayı ödeyecekti. Hiç sürpriz olmayan bir şekilde, yapılan müzakereler bozuldu. Burgonyalılarla yapılan görüşmeler de artık başarılı değildi, çünkü 1415 yılının başlarında Burgonyalılar ve Armagnac'lar anlaşma sağlamıştı. Henry, diplomasi alanında istediği sonuçları alamayınca dikkatini savaşa verdi. Fransa'da artık karşısında yeni bir lider vardı. Henüz 18 yaşındaki veliaht Louis, nisan ayında, hâlen büyük bir bölünmüşlük içindeki bir ülke hükümetinin kontrolünü eline aldı.

Önde gelen subaylarla yapılan sözleşmeler, 1415 yılında bir sefer hedefini açık hâle getirdi; kral ya "Guyenne dükalığımızda ya da Fransa krallığımızda" sefer düzenleyecekti.[8] Sonuç olarak Henry, yaklaşık 10.000 kişilik ordusunu, Harfleur'u kuşatmak için Normandiya'ya götürdü. Buradaki liman önemliydi, zira Seine halicine hâkim noktadaydı ve burası, Rouen'e ve buradan da akıntının tersi yönünde Paris'e giden yoldu. Harfleur'da, Gaskonya şansöylesi tarafından yazılan bir mektupta, zapt edilmesinden sonra kralın kasabaya girmek yerine "Montivilliers, oradan Dieppe, sonrasında Rouen ve oradan da Paris'e gitmeyi planladığı" açıklanır.[9]

İngilizler, kuşatma savaşları için güncel bir deneyimden yoksundu; en son, 1370 yılında Limoges'i ele geçirmişlerdi ve başarıya ulaşmış büyük ölçekli son kuşatmaları da 1346-7 yılındaki Calais kuşatmasıydı. Harfleur, iyi savunuldu. Ancak İngilizlerin korkunç kuşatma silahları vardı; St. Denis keşişi şöyle der: "İngilizlerde olağanüstü büyüklükte, sanki cehennemin dibinden gelmiş

8 M. G. A. Vale, *English Gascony 1399–1453* (Oxford, 1970), s. 72–3.

9 *The Battle of Agincourt: Sources and Interpretations*, haz. A. Curry (Woodbridge, 2000), s. 445.

sanacağınız kadar korkunç bir gürültüyle sığ bir duman arasından devasa taş gülleler atan silahlar vardı."[10] Toplamda, 7.500 adet top ateşlenmiştir. Yapılan bombardımanlarla dış tahkimatlar yavaş yavaş zayıflatıldı ve kasaba içindeki evlere büyük hasar verildi. Surların dibinde lağım kazmanın ya da bir saldırı yapmak için seyyar ahşap kuleler kullanmanın kullanışsız olduğu ortaya çıktı, lakin beş hafta sonra bir gözetleme kulesine yapılan son saldırı; garnizonu, daha fazla direnmenin beyhude olacağına ikna etti. Fransızlar kasabayı kurtarmak için bir girişimde bulunmadı, belki de İngiliz ordularının çok daha büyük olduğuna ikna olmuşlardı. Ele geçirilen bir Fransız, Paris'teki Notre Dame papazı Jean Fusoris'e "İngiltere kralının Fransa'ya ayak bastığını ve 50.000 kişilik bir orduyla kuşatmakta olduğu Harfleur önündeki toprakları ele geçirdiğini" söylemesi koşuluyla İngilizler tarafından salıverildi.[11] Ayrıca, İngilizlerin elinde 4.000 ton un, 4.000 ton şarap ve bir düzine büyük kuşatma topu olduğunu söyleyecekti.

Aslında hükümet, ordunun düzgün bir gıda ikmaline sahip olmasını sağlamak için şaşırtıcı derecede az girişimde bulunmuştu. Hampshire'daki fırıncılar ve biracılar, Portsmouth'ta gemiye binmeye hazır olan birliklerin gelişi için hazırlık yapmıştı, lakin gıda malzemelerini Fransa'ya götürme sorumluluğu, kendilerine üç ay için yetecek kadar gıda temin etmeleri talimatı verilen kişilerdeydi. Büyük bir orduyu Harfleur'da haftalar boyunca sabit tutmak, özellikle de ordugâh kurmanın kaçınılmaz bir şekilde sağlıksız koşulları göz önünde bulundurulduğunda, tehlikeye davetiye çıkarıyordu. Dizanteri ordu saflarında kol geziyor, hem asilleri hem de askerleri etkiliyordu. Kayıtların gösterdiğine göre, salgın yüzünden 1.330 kişiye İngiltere'ye dönme izni verildi. Bu sayının gerçek olup olmadığı sorguya açıktır; çoğu kişinin "düpedüz ödleklikten İngiltere'ye gizlice kaçtığı" söyleniyordu.[12]

---

10 *Chronique du religieux de Saint Denis*, v., s. 536.

11 "Le procés de Maître Jean Fusoris, chanoine de Notre Dame de Paris (1415–1416)", haz. L. Mirot, *Mémoires de la société de l'histoire de Paris et de l'Ile de France* 27 (1900), s. 140, 208.

12 *Gesta Henrici Quinti*, haz. Frank Taylor ve John S. Roskell (Oxford, 1975), s. 59.

Müzakereler sonrası kasabanın teslim olması kararlaştırıldı, ardından muazzam bir seremoni düzenlendi ve kuşatma son buldu. Kral, altın kıyafetleriyle bezeli bir hâlde tahtına oturdu. Tacını taşıyan miğferi sağında, bir sopanın üzerindeydi. Fransız komutanı, kasabanın anahtarlarını teslim etti. Sonrasında düzenlenen ziyafette, kasaba halkı tarafından teslim edilen rehineler eğlence yaptı. Formaliteler devam etti. Henry, veliahta meydan okudu, iki ülke arasındaki meseleyi aralarında dövüş yaparak halletmeyi teklif etti ve sekiz gün içinde bu teklifine cevap verilmesini istedi. Sonrasında kraliyet divanında tartışmalar yaşandı. Henry'nin papazının anlatımına göre kral, Calais'ye yürümeyi teklif etmiş, ancak danışmanların çoğu bunun çok tehlikeli olacağını iddia etmiştir. Fransızlar tarafından "tıpkı ağıl içindeki koyunlar gibi dört bir yandan kıstırılabilirlerdi".[13]

AGINCOURT

Henry'nin, Calais'ye yürümekteki amacı belli değildir. Oysaki olağanüstü bir risk alıyordu. Sonunda yaşananların, aslında onun amaçladığı şey olduğunu iddia etmek çok kolay olacaktır. Lakin Anne Curry'ye göre "Kuzeye doğru yürüme fikrinin, onun muharebeye girme isteğinin bir sonucu olduğu pek de inandırıcı değildir." Clifford Rogers ise bunun tersi iddiada bulunmuş, Henry'nin "genel bir çatışmaya girmeyi umduğunu" öne sürmüştür.[14] Öte yandan Fransızlar, Harfleur kuşatması esnasında muharebeye girmeye kalkışmamıştır, ayrıca böyle yapma ihtimalleri pek az gibi görünmüş olmalıydı. Yine de, yaşanan olayların göstereceği üzere İngiliz ordusu muharebeye girmeye hazırdı. Dahası, kral güçlü bir dinî görev duygusuyla doluydu; papazının da söylediği üzere "tamamen Tanrı'nın desteğine ve kendi

---

13 A.g.e, s. 61.

14 A. Curry, *Agincourt: A New History* (Stroud, 2005), s. 110; Clifford J. Rogers, "Henry V's Military Strategy in 1415", L. J. Andrew Villalon ve D. J. Kagay (haz.), *The Hundred Years War (Part III): A Wider Focus* (Leiden, 2005), s. 422.

davasının âdil olduğuna güveniyordu."[15] Ne var ki Henry, muharebeye girmek için acele etmiyor, nerede ve ne zaman savaşılacağı konusunda Fransızlarla müzakere etmeye de çalışmıyordu.

Fransızlar savaşmaya niyetlendi. Birliklerin muharebe dizilimine nasıl getirileceğini gösteren önemli bir plan günümüze kadar gelmiştir. Bu plandan öncelikli olarak, çok deneyimli bir mareşal olan Boucicaut sorumluydu. Boucicaut, 1382'de Roosebeke, 1396'da da Niğbolu'da savaş deneyimi kazanmıştı. İngiliz ordusuna dair elinde iyi bilgiler vardı ve Henry'nin, adamlarını tek bir bölük olarak dizebileceğine dikkat çekmişti. Yapılan plan, süvari birliğinin nasıl "okçulara saldırarak gücünü kırabileceğini" gösteriyordu.[16] Bir diğer bölük de İngilizlerin yük konvoyuna saldıracaktı. Pratikte, Agincourt'taki dar arazi bu planın tam anlamıyla uygulanmadığı anlamına geliyordu. Bilhassa, Fransız arbaletçi ve okçuları, birliklerin iki yan kanadı önünde konuşlandırılmamıştı. Ancak bu plan, Fransızların yaklaşmakta olan muharebe için iyi bir hazırlık yaptığını gösterir.

Henry'nin büyük bir ordusu yoktu. Henry'nin din işleri subayının tahminine göre ordusunda 900 ağır zırhlı süvari ve 5.000 okçusu vardı. Anne Curry, kayıtları kullanarak ordunun toplamda 8.680 kişiden oluştuğunu hesaplamıştır; Rogers ise yaklaşık 6.000 kişilik bir ordu varsayımında bulunmayı tercih eder. O dönemin tarihçileri, modern tarihçilerin elindeki celp kayıtlarına erişememiş olmalıydı, ancak sayılar üzerinde çalışmanın bazı zorlukları vardır. Kayıtlar, Arundel kontunun maiyetindeki 400 kişiden 87'sini hastalık yüzünden kaybettiğini gösterir, lakin hesaplarına göre seferde sadece altı ağır zırhlı süvari eksiği vardı.[17] Ordudaki asker sayısının 6.000 mi yoksa 8.500 mü

15 *Gesta Henrici Quinti*, s. 75.

16 Christopher Phillpotts, "The French Plan of Battle during the Agincourt Campaign", *English Historical Review* 99 (1984), s. 66.

17 Curry, *Agincourt: A New History*, s. 113–31; Clifford J. Rogers, "The Battle of Agincourt", L. J. Andrew Villalon ve D. J. Kagay (haz.), *The Hundred Years War: A Wider Focus* (Leiden, 2005), *Part II*, s. 114–21.

olduğu, tarihçiler için iyi bir tartışma konusudur; önemli olan şu ki bu ordu, Fransız ordusundan çok daha küçüktü.

Fransız asker sayılarını hesaplamak çok daha zordur. Tarihçiler kadar, dönem kaynaklarının verdiği bilgiler de büyük oranda farklılık gösterir. Curry, orduda toplam 12.000 civarı asker olduğunu iddia etmiştir. Ağustos sonlarında yapılan planlara göre 6.000 ağır zırhlı süvari ve 3.000 okçu toplanacağı düşünüldüğünde bu, mantıklı görünüyor. Rogers ise, 24.000 civarında askerin olduğu geleneksel tahminin kabul edilebilir olduğunu düşünür. *Gros varlets* olarak nitelendirilenler savaşçı mı yoksa sadece destek personeli miydi, bu tartışmalıdır.[18] O dönemki görüşe bakılırsa Fransızlar, ortak tahminlere göre dörde bir oranında İngilizlerden fazlaydı. Güvenli bir şekilde sonuca varılacak görüş, İngilizlerin büyük bir sayısal dezavantaja sahip olduğudur. Sadece iki ordu arasındaki toplam sayılarda açık bir eşitsizlik yoktu, ayrıca ağır zırhlı süvari sayılarında bundan çok daha büyük bir fark vardı, zira Fransızlar bu birliklerden İngilizlere göre çok daha fazlasına sahipti.

İngilizlerin Harfleur'dan yürüyüşü zorluydu. Herkese, yanlarına sekiz günlük erzak almaları emredildi. Bu hiçbir şekilde yeterli olmadı, çünkü Somme Nehri üzerindeki bütün köprüler yıkılmış, ordu akıntının tersi yönde ilerlemek zorunda kalmıştı. Bir geçiş noktasına varış bir buçuk hafta sürdü. Birlikler acıkmıştı, ayrıca Fransızların saldırmak üzere olduğu yönünde yaygın dedikodular vardı. Fransızlar, zamanını ve mekanını belirlemeksizin Henry'ye muharebeye girmesi için meydan okudu. Seferler, bu tür meydan okumalarla sık sık kesiliyordu; bu niyetlerin ne kadar gerçek olduğu ise zor bir sorudur. İngiliz ordusu, yürüyüşüne devam etti; ardından Fransızlar, vadinin üst kısmında muharebe dizilimi almış bir şekilde görüldü. Bir süre sonra geri çekildiler, Fransızlar da geceyi sessiz bir şekilde bekleyerek geçirdi. Sonraki gün olan 25 Ekim'de Fransızlar birliklerini, Agincourt

18 Curry, *Agincourt: A New History*, s. 185–7; Rogers, "The Battle of Agincourt", s. 57–63.

yakınlarında Calais'ye giden yolu tıkayacak şekilde düzenledi. Artçı birliği yayandı, kanatlarında süvari birlikleri konuşlanmıştı. Ana grupta atlarından inmiş ağır zırhlı süvariler varken bu hattın arkasındakiler atlıydı. Crécy Muharebesi'nin tersine bu kez, muharebe alanını seçen taraf Fransızlardı.

İngiliz şövalye ve ağır zırhlı süvarileri yan yana üç bölük şeklinde dizilmişti. Okçuların nasıl konuşlandığı konusunda herhangi bir sonuca varılamayan çokça tartışma olmuştur. Okçular, bölüklerin arasında mıydı, yoksa hepsi kanatlarda mıydı? Başpapazın anlatımına göre Henry, her bir hatta kama şeklinde dizilen okçular serpiştirmiştir. Bir Fransız kaynağına göre Henry birliklerine şöyle dedi: "12.000 okçumuz, etrafımızda bir daire çizecek şekilde dizilecek". Diğer bir kaynağa göre okçular ana İngiliz hattının arkasındaydı, bir başka kaynak ise bunların, ağır zırhlı süvarilerin her iki kanadında konuşlandığını öne sürer.[19] Bu soruya verilecek herhangi bir cevapta okçuların, ağır zırhlı süvarilerden çokça fazla olduğu gerçeği hesaba katılmalıdır; muharebeye dair verilen çoğu krokide bunun tersi öne sürülür. Kaynaklar çelişkilidir, ancak muhtemelen İngiliz ordusunun her iki kanadında da büyük okçu safları yer alıyordu ve ağır zırhlı süvarilerin arasına serpiştirilmiş okçular da vardı. Okçu teçhizatında bir yenilik de vardı. Okçular, seferlerde kesilen kazıkları çakmak için kullanılan kurşun tokmaklarla donatılmıştı. Bu konuda muhtemel bir emsal vardır; 1396 yılında Türkler, Niğbolu'da bir Haçlı ordusunu yenilgiye uğrattığında, savunma için kazıklar kullanmıştı. Lakin, İngiliz kumandanların bunun farkında olup olmadığı sorguya açıktır.

Ordular bir süre yerlerinde sabit kaldı. İki taraf da harekete geçmeye hazırlıklı değildi. Fransızların bir kısmı "ısınmak, bazıları da yürüyüş yapmak ve atlarını beslemek için saflarından ayrılmıştı. İngilizlerin, kendilerine saldıracak kadar cüretkâr olduklarına inanmıyorlardı."[20] Lakin yanılmışlardı. İnisiyatifi ilk

19 *The Battle of Agincourt*, haz. Curry, s. 105, 115, 154.
20 A.g.e., s. 181–2.

alan İngilizler oldu. Henry'nin emirleri üzerine, kral hanesinin kâhyası Thomas Erpingham, asasını havaya kaldırdı ve okçuların ilerlemesi için işaret verdi. Bunların ne kadar ilerlediği konusunda tartışma vardır. Şüphesiz okçuların, kazıklarını havaya kaldırması, kalın çamur tabakasından yürümesi ve sonra kazıklarını tekrar zemine çakması fazlaca riskliydi. Bu, Fransızlar karşısında onları saldırıya açık hâle getirirdi. Bu konuda verilen cevaplardan biri, İngilizlerin kısa bir mesafe ilerlediği yönündedir. Ancak çoğu kaynaktaki imaya göre İngilizler, gürültülü naralar atarak, hatırı sayılır bir mesafe kat etmiştir. Fransız süvarileri kendilerine doğru hücuma kalktığında, saçılan ok yağmuru çoğu atlıyı geri püskürttü, süvarilerin atları da delirerek zapt edilemez oldu.

Fransız ağır zırhlı süvariler üç koldan ilerleyişe geçti. İngiliz hatlarına ulaştıklarında, çamurla mücadeleden bitkin düşmüşlerdi. Yakın dövüşte, zırhları olmadığı için rahat hareket eden İngiliz okçuları, Fransızları paramparça etmek üzere tokmaklarını ve kazıklarını kullandı. Fransızların ön safları, herhangi bir avantaj elde edemeyecek kadar dardı. Tıkış tepiş hâldeki birlikleri, artık zapt edilemez bir sürü hâlini aldı. İngilizler, Fransız ön saflarını durdurunca, arka saflardakiler öne doğru baskı yaptı. Bu bir ordunun değil, kendi kendini ezen bir sürünün yapacağı şeydi. Kısa süre sonra, cesetlerden ve can çekişenlerden oluşan büyük yığınlar oluştu. Korkunç bir manzara vardı. Bu kitlede ölüp kalan yalnızca Fransızlar değildi; umutsuzluğa düşmüş kişilerin arasında ezilerek ölenler arasında York dükünün ta kendisi de vardı. Görünüşe göre onun takipçilerinden yaklaşık 90 kişi de öldürülmüş, ya da sonradan yaralarından ötürü can vermiştir.

Muharebe kazanılmış gibi duruyordu, ancak Fransız artçı birliği saldırıya geçmek üzereymiş gibi görününce panik oluştu. Henry, ele geçirilen tutsakların öldürülmesini emretti. Bunların çoğu katledildi, Fransızlar da muharebe alanından çekildi. Henry'nin bu eylemi çokça eleştirilmiştir, lakin o zaman yaşayanlar kralı, savaş yasalarına ya da teamüllerine aykırı davranmakla suçlamamıştır. Burgonyalı kronik yazarları bu infazlar için

oldukça farklı bir gerekçe sunar. Onlara göre bu, yeniden bir araya gelerek, muharebenin tekrar çıkması yönünde tehdit oluşturan "menfur bir Fransız grubunun" hatasıydı.[21] Henry'nin verdiği emir bununla sınırlı kalmayacaktı; Aljubarrota Muharebesi'nde de tutsaklar öldürülmüştür.

İngilizler neden muzaffer olmuştu? O dönemde yaşayanların açıklamaları çoğunlukla basittir. İngilizlere zaferi Tanrı vermişti: 25 Ekim günü, pek de bilinmeyen iki aziz olan Crispinus ve Crispinianus'un günüydü ve belki de, Fransız tahtında hak iddia eden biri olarak Henry, zaferi Fransız azizlerinin şefaatine bağlamayı mantıklı görmüştü. Ayrıca, Beverley'li Aziz John'a da teşekkür etmişti, zira 25 Ekim onun dönüşüm günüydü. İngilizler için zafer, Henry'nin Fransız tahtındaki iddiasının tanrısal bir ibaresiydi. Fransızlar içinse, toplumu etkileyen kötülüklerin bir hükmüydü. Açıklamaların bir kısmında seks de yer alıyordu; Henry, "yakıp yıkmaya, şiddet uygulamaya ve kadın ve kızlara tecavüz etmeye razı olmadığı" için İngiliz birlikler, muharebe öncesinde kendilerini hiçbir şekilde dizginlemeyen Fransızlara göre daha faziletli davranmıştı.[22] Daha sonraları Fransa ordu komutanı olacak Arthur de Richemont, basit bir askerî açıklama yapar. Kendisi de muharebede tutsak edilmiş bir biyografi yazarı, onun görüşlerini muhafaza etmiştir. Buna göre muharebe alanı, birçok kişinin savaşamayacağı kadar dardı; İngiliz ordusunun kanatlarına saldırması gereken süvariler, okçular tarafından püskürtülmüş, geri çekilirken de Fransız hatlarını bozmuştur. Ardından Fransız safları, İngilizlerin saldırısına uğramadan önce çok zor toparlanabilmişti.

İngiliz ordusundaki komuta yapısı çok açıkken Fransızlarda böyle değildi. V. Henry, öncü birliğin komutasına York dükünü getirdi. Kral, merkez bölüğüne; Lort Camoys Thomas da artçı birliğine önderlik ediyordu. Thomas seçimi, seferdeki gizemlerden biridir, zira Camoys yaşlıydı ve nispeten az askerî deneyime sahipti. Fransızlarda ise ne kral ne de veliaht sahadaydı;

21 A.g.e., s. 164.
22 A.g.e., s. 134.

muharebedeki en kıdemli kişi olan genç Orléans dükü ancak, çatışmalar başlamadan kısa süre önce bölgeye gelebildi. D'Albret ve Boucicaut ise, ordu komutanı ve mareşal olarak komutada önemli rollere sahiplerdi. Öte yandan Bourbon dükü ile Alençon dükü gibi çok sayıda asilzade de öncü konumdaydılar. "Bütün lortlar, diğerleri kadar onur kazanabilmek için ilk muharebede olmak istiyordu, çünkü başka türlüsünde anlaşamazlardı."[23] Fransa liderliğini anlaşmazlık ve tartışma şekillendirirken İngiliz ordusunda yön belirleyen tek bir adam vardı.

Muharebenin sonucunu belirleme konusunda arazi de önemliydi. Muharebe alanı Fransızlar tarafından; muhtemelen, alanın her iki tarafındaki ağaçlar İngilizlerin Calais'ye gidiş yolunu kapatmayı kolaylaştırır diye seçilmişti. Lakin bu, Fransızların sayı avantajını boşa çıkarmıştır, çünkü Fransızlar nispeten dar bir cephede, muhtemelen 700 metreden fazla olmayan bir yerde savaşmak zorunda kalmıştı. Daha yeni sürülmüş ve yağmurdan sırılsıklam olmuş topraklarda çamur büyük bir sorundu. Bu, süvarileri etkin bir şekilde kullanmayı imkânsız kılıyordu, ayrıca ağır zırhlı süvarileri mücadele etmesi de bir hayli yorucuydu.

Muharebeye dair yapılan açıklamaların çoğu, İngiliz okçularının önemini vurgular. Fransızlar, Crécy günlerine nazaran ok yağmurlarına göre zırhlarıyla daha iyi korunuyordu, fakat İngiliz okçuları muharebenin erken aşamalarında, özellikle de atlara karşı son derece etkili olmuştur. Yaklaşık 6.000 İngiliz okçusu olduğu varsayılsa, bunların 150.000 civarında ok atmış olması gerekirdi. Atılan oklar çok sayıda asker öldürmemiş olsa bile, açtıkları yaralar çoğunu etkisiz hâle getirmiştir. Okçuların tek önemi bir yaylım ateşi açmak değildi. Yaşanan dehşetengiz çatışmada, ağır zırhlı süvariler çevik İngiliz okçularına karşı savunmasız hâldeydi. Zırh parçalarınınbağlantı noktaları bıçak ve hançerlere karşı savunmasızdı, öte yandan çelik levhalar, kurşun tokmaklardan gelen ezici darbelere dayanamıyordu.

23 A.g.e., s. 132.

Moral motivasyon, cesaret ve korkaklık hususlarındaki soruları cevaplamak kolay değildir. İngilizler umutsuzluğa kapılmış olsa gerekti. Harfleur'den yapılan yürüyüşün ardından aç ve bitap düşmüşler; Fransızlar, yağmalayacak hiçbir yiyecek kalmasın diye, yollarının üzerindeki bütün toprağı temizlemişlerdi. İngilizler, sayı açısından büyük bir dezavantaja sahip olduklarını biliyordu. Muharebe öncesinde Henry, dizilim alan safların etrafında sürdüğü küçük atıyla nutuklar çekerek, adamlarını cesaretlendirmek için elinden geleni yaptı. Bir kaynağa göre adamlarına şöyle demişti: "Fransızlar, yakaladıkları İngiliz okçuların sağ ellerinden üç parmağını kesecek olmakla böbürleniyor!" Bu, İngilizlerin motivasyonunu pek de artırmış gibi durmuyor.[24] İngiliz saflarında, umutsuzluktan kaynaklanan bir kararlılık hâkim olmuş olmalı. Ayrıca askerlerin disiplini de yüksekti, çünkü bu, Henry'nin çok ciddiye aldığı bir husustu. Seferin başlarında verdiği hükümler konusunda özellikle yeni bir şey yoktu, ancak Henry disiplin konusunda çok katıydı ve bunu, nadir görülen bir azimle uyguluyordu.

En önemlileri Boucicaut ve d'Albret olan, kıdemli Fransız komutanların bazıları çatışmaya girme konusunda şüpheciydi. Ancak Fransızlar genel olarak coşkulu bir ruh hâlindeydi, ön safların hevesi de çok yüksekti. Burası, büyük savaş başarılarıyla onur kazanılan yerdi. Ancak, kahramanca bir cesaret içinde girişilen bireysel eylemler felaketle sonuçlandı; bir şövalye, diğer süvarilerin arasından sıyrılarak tek başına kaldı. Süvarilerin önünde at sürerken hemen öldürüldü. Brabant dükü de, adam ve teçhizatı eksik bir şekilde aceleyle muharebeye girdi. Savaşmak için atından indiği an hemen oracıkta öldürüldü. Fransızların kendine aşırı güveni hızla tersine döndü. Hayatlarını kaybetmekten korkan birçok Fransız, acımasız muharebe alanını terk edip, çarpışmaya hiç girmeyecekti bile. Bu yenilgiden kısa süre sonra yazılan *Livre des quatres dames* adlı eserinde şair Alain Chartier, Agincourt'ta "savaş alanından kaçıp diğerlerine zarar verecek kadar kendi bencilliğine kapılmış, ancak

24 A.g.e., s. 155.

kaçmak için miğferini parlatıp zırhına kuşanan" kişileri lanetlemiştir.[25] Agincourt'ta tutsak edilen Ghillebert de Lannoy da şöyle der: "Eğer muharebede olsaydım, kaçanlar arasında yer almak yerine, ölüler arasında bulunmayı tercih ederdim."[26]

TUTSAKLAR

Agincourt'taki muharebe alanında ele geçirilen bütün tutsaklar öldürülmedi. Siyasi ve ekonomik açıdan faydalı görülenler İngiltere'ye götürüldü. Bunlar arasında Orléans ve Bourbon dükleri ile Richemont ve Vendôme kontları ile mareşal Boucicaut da vardı. Bu kişiler, Henry'nin zafer geçidinde Londra'da sergilendi. Boucicaut, Niğbolu'da Sultan Bayezid tarafından ele geçirildikten kısa bir süre sonra fidyeyle serbest kalmıştı. Ancak bu kez, 1421 yılında öldüğü zamana dek, makul bir esaret hayatı yaşamıştır. Richemont, İngilizlere destek vermeyi kabul etti ve 1420 yılında Bretonya'ya döndü. Bourbon, 1434 yılında ölene dek tutsak hayatı yaşadı. Vendôme da 1424 yılına kadar tutsak edildi, ayrıca Orléanslı Charles 1440 yılına kadar serbest bırakılmadı. Tutsakları elde tutmak Henry'ye siyasi alanda baskı gücü kazandırsa da bu, pek de şövalye yiğitliğine yaraşır bir davranış değildi.

Çok önemli olmayan bazı tutsaklara yapılan muamele, Henry'nin kindarlığını göstermiştir. Bir grup, donanma hapishanesinde tutulmuş, "Tanrı ve kralın lütfunu ve merhametini bekler hâlde, yardımlarla yaşamıştır", ta ki kralın ölümünden sonra en sonunda serbest bırakılana dek.[27] Diğerleri ise daha şanslıydı. Diz ve başından yaralanan Ghillebert de Lannoy, muharebede ele geçirilen diğer bazı kişilerle bir eve götürüldü. Tutsakları öldürme emri gelince İngilizler, bu kişilerin tek tek boğazını kesme zahmetinden kurtulmak adına evi ateşe verdi. Ghillebert ise,

25 A.g.e., s. 348.

26 *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy*, haz. C. Potvin (Louvain, 1878), s. 460.

27 Rémy Ambühl, *Prisoners of War in the Hundred Years War: Ransom Culture in the Late Middle Ages* (Cambridge, 2013), s. 74.

Görsel 14 Bu hayalî gravürde, V. Henry ile sancaktarı, önünde diz çöken bir tutsak ile görülüyor.

sürünerek hayatını kurtarmayı başardı. İngilizler döndüğünde, onu yakalayıp John Cornewall'a sattılar. Sonrasında İngiltere'ye götürüldü, 1416 yılında da 1.200 altın écus ve bir at karşılığında serbest kaldı. Hatta Cornewall, ihtiyaç duyduğu teçhizatı alması için ona 20 soylu daha vermiştir.[28]

Çoğu muharebe gibi Agincourt da nihai değildi. Henry bu muharebeden, Fransa'da istediği şeyi elde edememiş, ayrıca Burgonyalılar ile Armagnac'lar arasında süren rekabetten faydalanamamıştır. Agincourt muharebesi savaşı sonlandırmak bir yana, devam etmesini sağladı. Henry, aldığı bu zaferin, davasının adaleti üzerine tanrısal bir hüküm olduğunu öne sürüyordu, ancak bu, emellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmek için yeterli değildi. Savaşın sonraki evresi, Normandiya fethi olacaktı.

28 *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy*, s. 50.

11

NORMANDİYA FETHİ

15. yüzyılda savaşın karakteri değişti. Agincourt'tan sonra, başta Verneuil, Patay, Formigny ve Castillon olmak üzere önemli muharebeler olsa da, gittikçe yıpratma savaşı hâlini alan sürece kuşatma savaşları damgasını vurdu. *Chevauchée* çağı artık bitmişti. Bunun sebebi kısmen, V. Henry'nin fethettiği Normandiya'nın savunulmasının yeni bir durum ortaya çıkarması, kısmen de kasabalar ve sarayların saldırı ve savunma arasındaki dengesinin, barutlu silahların gelişmesiyle değişimidir. Dahası, İngiliz okçuları 14. yüzyıldaki gibi artık yenilmez değildi. Ayrıca savaş sık sık, kahramanlık olay ve fasıllarıyla bölünmüyordu.

1417 İŞGALİ

1416 yılında, imparator Sigismund'un barış arabuluculuğu çabalarına karşın diplomasi yoluyla pek bir şey elde edilemedi. Askerî faaliyetler Harfleur merkezinde toplandı. 1416 yılının Nisan ayında, kasabanın şefi olan Dorset kontu, biraz umutsuz bir şekilde kralın divanına mektup yazdı. Artık adamları et, tahıl ve malt bir yana "erzak desteği ve diğer şeyler olmadan dayanamıyordu". Aslında kontun mektubu gelmeden önce bu konuda görevlendirmeler yapılmış, yaklaşık 13 ton buğday ile aynı miktarda yulaf, 25 ton malt, 13 ton fasulye ve nohut ile 200 pastırmalık

domuz ve 200 inek satın alınması emredilmişti.[1] Ağustos ayında gerçekleşen önemli bir deniz muharebesi, Harfleur'u kurtardı. Bedford'un komutasındaki muhtemelen 200-300 gemilik bir İngiliz filosu, Seine halicinde daha küçük bir Fransız-Cenova filosuyla çatışmaya girdi. Saatler boyunca şiddetli bir göğüs göğse çarpışma yaşandı. Kraliyet gemilerinden iki tanesi olan *Holy Ghost* ve *Trinity Royal*, arma ve yelkenlerinden hasar aldı. İngilizler de üç tane gemi ele geçirdi, bunun bir tanesi battı.

1417 Henry, yaklaşık 10.000 kişilik bir orduyla Normandiya'ya yol aldı. Şimdiki hedefi bölgeyi fethetmekti. Stratejisi, Fransızları baskıya uğratmayı ve koşullar doğru olduğu müddetçe muharebeye çekmeyi hedefleyen geçmişteki *chevauchée*'lerden tamamen farklıydı. Şimdiyse hedef, yakıp yıkmak değildi. Henry, kasaba ve kalelerin İngilizler tarafından ele geçirilip yönetileceği, bir eyaletin tamamının da işgal edileceği bir savaşa niyetleniyordu.

Sadece iki hafta sonra Caen düştü ve Henry'nin birlikleri tarafından vahşi bir şekilde yağmalandı. Başka birçok yer de teslim oldu. Falaise'deki kale, 1418'e kadar iki aydan uzun süre İngilizlere dayandı. Cherbourg da takip eden Eylül ayında, beş aylık bir kuşatmanın ardından düştü. Normanların korumasında olan Domfront kalesi de dört ay dayandı. Diğer yerlerde, İngiliz kumandanları ürkütücü ölçekte kapitülasyonlara nezaret etti. Ağustos ayında başlamış olan büyük operasyon, Rouen'i kuşatmaktı. Şehrin etrafında bir hendek kazılıp, set çekildi ve İngilizler, Seine Nehri'nden şehre girişi kapattı. Yiyecekler tükenmeye başladı: Şehirlilerin "ekmek, bira ya da şarapları yoktu, içecek sadece su ve sirkeleri vardı. Ayrıca et ya da balıkları da yoktu; at, köpek, fare, sıçan ve kedi yiyorlardı."[2] Şehir otoriteleri, mevcut erzakı birkaç hafta daha koruyabilmek adına yaşlı ve zayıf kişileri şehir kapılarından dışarı çıkardı. Henry'nin bu kişilere

1 *Proceedings and Ordinances of the Privy Council*, haz. N. H. Nicolas (Londra, 1834–7). ii, s. 196; *CPR 1416–22*, s. 7–8.

2 *The Brut, or The Chronicles of England*, haz. Friedrich W. D. Brie (Early English Text Society, 1906), ii, s. 400.

tutumu ise acımasızcaydı. Kral bu insanları İngiliz saflarına almadı, onlara yemek dahi vermedi. Sadece Yılbaşı günü için biraz merhametli davrandı. En sonunda, ocak ayında Rouen teslim oldu. Rehineler verildi, ayrıca diğer koşullarla birlikte büyük bir ceza ödenmesi de kararlaştırıldı.

Normandiya'nın fethi, V. Henry'nin kuşatma sanatındaki ustalığını gösterdi. Bu fetih, uzun vadede, Agincourt'taki dramatik zaferden çok daha önemliydi. Taş surlarla karşı karşıya kaldıklarında ordular büyük sorunlar yaşıyordu. Kaleler ve etrafı surla çevrili kasabalar, az sayıda kişinin çok daha büyük birliklere direnmesine olanak tanıyan "kuvvet çarpanları" olarak işlev görüyordu. Henry, kuşatma sanatında herhangi bir çarpıcı avantajın mimarı olmamış olabilir, fakat etkili bir organizasyon ve dikkatle düşünülmüş strateji, ihtiyaç duyduğu sonuçları getirdi. Her zamanki gibi istihbarat önemli bir rol oynamıştı. Örneğin, Calais albayından, "düşmanın tarafında olanlarla kendi tarafındakilerin niyetlerini, bilhassa kendilerine yönelik ve kendilerine karşı ne yapmak niyet ve hazırlığında olduklarını gözetlemek ve gözlemlemek" için Picardy sınırlarına ve diğer yerlere güvenilir kişiler göndermesi istenmiştir.[3]

SİLAHLAR VE LOJİSTİK

Henry, barutla ateşlenen topların potansiyelinin farkındaydı. Kraliyet mektupları Henry'nin, gerektiği yerde topların kullanılabilir olmasını sağlamaya özel bir ilgi gösterdiğini anlatır. Kral, biraz öfkeyle şu sözleri söylemiştir: "Caen'deki büyük toplarımız, oraya bunun için gönderdiğimiz gemilere yüklenmek üzere su kıyısına getirilemeyebilir, bunu anlamış bulunuyoruz" deyip sonrasında gemiye "oradaki rıhtımda bulunan en büyük top güllelerinden mümkün olduğunca fazlasının yüklenmesini" istemiştir.[4] Kralın fermanlarından sorumlu kâtip ise top, barut

3 *Proceedings and Ordinances of the Privy Council*, ii, s. 314.

4 R. A. Newhall, *The English Conquest of Normandy* (New Haven, CT, 1924), s. 263.

ve mühimmatın, Caen ve Rouen'deki depolara etkili bir şekilde tedarik edilmesini sağlamıştır. Falaise'de ise kasaba "topların yarattığı dehşetten" ötürü teslim olmuş, yapılan bombardıman kaleyi yerle bir etmiştir.[5] Ek olarak, Henry ve kumandanları geniş bir yelpazeden kuşatma ekipman ve yöntemi kullanmıştır. Trebüşeler gibi taş atan mancınıklar yaygın şekilde kullanılıyordu. Çok az başarı getirse de lağım kazma faaliyetleri de sık sık yapılıyordu. Ahşap kuşatma kuleleri kullanılabiliyordu. Silahların başarısız olduğu yerde kuşatma başarılı oluyordu.

Yeteri kadar ok ve yay tedariki olmasını sağlamak için büyük çabalar gösterildi. 1417 yılındaki önemli bir kararnamede şeriflere, topraklarındaki her kazdan altı tane kanat tüyü elde etmeleri emredilmiş, öte yandan ok için odun gerektiğinden, takunya yapımında dişbudak kerestesi kullanımı yasaklamıştır. 1420 itibarıyla kraliyet, İngiltere'de 400.000 ok satın alınmasını talep etmiş, Normandiya'da ise silah üretimi başlamıştı.

İngiliz kraliyeti artık, 14. yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi gıda malzemeleri tedarikinde adım atmasa da, askerlerin düzenli beslendiğinden emin olmak için önlemler alındı. İngiliz tüccarlara, Normandiya'ya gıda malzemeleri götürmeleri için teşvik verildi. 1417 yılında Caen'e mal nakliyatı yapan kişiler, vergilerden muaf tutuldu. Sonraki yılda kral, Londralılardan, yiyecek ve özellikle de içecekle dolu olan ve Harfleur'a, oradan da Seine üzerinden ana dağıtım merkezi Rouen'e giden nakliyatı organize etmelerini istedi. Fetih ilerledikçe, İngiliz kontrolündeki kalelerin düzenli olarak tedarik aldığından emin olmak için dikkatli düzenlemeler yapıldı.

DONANMA

Henry, şahsen hiçbir deniz muharebesine katılmamıştır, lakin Fransa'da başarılı olmak istiyorsa deniz güvenliğinin çok gerekli olduğunu da kabul ediyordu. Askerlerini nakletmek için, çok

5 Thomae Walsingham, *Historia Anglicana*, haz. H. T. Riley (Rolls ser., 1863–4), ii, s. 327.

denenen bir yöntem olan tüccar gemilerine el koymaya ve bunları kraliyet hizmetine almaya istinat ediyordu. Ek olarak, kraliyet gemilerinden oluşan küçük bir filo da kurdu. IV. Henry döneminde bu tür gemilerin azami sayısı altıydı, fakat V. Henry tahta geçtiğinde denize açılabilecek sadece iki gemi vardı. 1413 yılında altı, daha sonra daha da fazla gemi tedarik edildi. Bunların hepsi satın alınmıştı, fakat o yıl bir gemi üretim programı da başladı ve *Trinity Royal* adlı geminin yapımı başladı. 1415 yılında Harfleur'e giden filoda dokuz tane kraliyet gemisi bulunuyordu; Henry de *Trinity Royal*'da seyahat etti. 1417 yılında kraliyet gemilerinin sayısı 32 oldu, bunların arasında ele geçirilen bazı gemiler de vardı.

Henry'nin filosuna karşı duyduğu heves, teknolojik olarak mümkün olanın ötesindeydi. En azından konu gemiler olduğunda, boyutun önemli olduğunu düşünüyordu. 1416 yılında kızağa koyulan *Grace Dieu* adlı gemi 1.400 ton ağırlığındaydı ve muhtemelen, 17. yüzyıldan önce İngiltere'de yapılan en büyük gemiydi. Bu, VIII. Henry'nin *Mary Rose* adlı gemisinden iki kat büyüktü. 1418 yılında suya indirilen *Grace Dieu*, Hamble halicini hiçbir zaman terk etmedi. İki direkli basit donanımı, böylesi büyüklükte bir gemi için yeterli değildi ve üst üste binen kalaslarıyla klinker yapısı idealden uzaktı. Yine de, Bayonne'da yapımına başlanan ve baştan kıça 56 metre uzunluğunda, 14 metrelik direği olan gemi çok daha iddialıydı. Lakin, geminin inşa sürecine dair yazılan bir mektupta gemi omurgasının "çürümüş, dolayısıyla değiştirilmesi gerektiği" belirtiliyordu.[6] Eğer bu geminin inşası tamamlanmış olsaydı, 1682 yılında HMS *Britannia*'nın suya indirildiği zamana kadar boyut olarak inşa edilmiş en büyük İngiliz gemisi olacaktı.

YERLEŞİM, DİPLOMASİ VE SAVAŞ

Fetih, iskanı da içeriyordu. V. Henry, 1418-19 yıllarında altı Norman kontluğunu en önemli komutanlarına verdi, ayrıca daha

6 *Original Letters illustrative of English History*, haz. H. Ellis (Londra, 1824–46), i, s. 69–70.

alt rütbeden çok sayıda asker, dükalık topraklarıyla ödüllendirildi. Normandiya'nın savunulma ihtiyacı, Henry'nin askerî hizmet karşılığında neden toprak dağıttığını açıklar. Hem İngiltere hem de Fransa'da feodal sisteme özgü hizmet uzun süredir demodeydi, ancak toprak alan kişilerden, bunları savunmak için gerekecek çabaya katkı sağlamalarının beklenmesi mantıklıydı. İngiliz tüccarlarına, Harfleur ve Caen'e yerleşmeleri için teşvikler verildi. Bütün bunlar, Normandiya'daki İngiliz hâkimiyetinin muhafaza edilmesine bağlı bir menfaat ilişkisinin yaratılmasına yardımcı oldu.

Henry, Fransızların çöküşünden ve bölünmüşlüğünden istifade etti.Veliaht, 1415 yılının Aralık ayında ölmüştü. Kralın oğulları arasında tahta geçecek sıradaki kişi Jean'dı. Jean, Hainault kontunun kızıyla evlenince, hükümetin Armagnac'ın elinde kalmasına rağmen bu evlilik sebebiyle Burgonya hizbine geçmek durumunda kaldı. Ancak Jean da 1417'de öldü; sonraki veliaht, geleceğin kralı VII. Charles'tı. Fransız hükümetinin ekonomisi o sırada büyük bir durgunluk yaşıyordu; yapılan bir hesaba göre 1418 yılındaki vergi hasılatı, 1390'lardaki 88 tona karşın sadece 17 ton gümüşe eşitti. Paranın değerinde de büyük bir düşüş vardı.[7] Siyasette, Burgonya ile yaşanan uyuşmazlık felaket oldu. 1418 yılında Paris, korkunç şiddet olayları arasında Burgonyalıların kontrolüne geçti. Kalabalık, Armagnac kontunu vahşi bir şekilde katletti. Veliaht ise kurtuldu ve sonraki yıllarda görünüşe göre Burgonya dükü John, onunla uzlaşacaktı. Dük pek de istemeyerek, Montereau'daki bir köprüde eylül ayında buluşmayı kabul etti. Burada, geleceğin kralının önünde diz çöktü. Ayağa kalkarken, veliahtın adamlarından biri tarafından kılıçla saldırıya uğradı. Bir diğeri de ona baltayla vurdu. Bu suikastın önceden planlanıp planlanmadığını kesin olarak kanıtlanamamak mümkün olmasa da çok sayıda delil, veliahtın da dahil olduğu bir komploya işaret eder. Böylece, Fransa'ya

7 David Grummitt ve Jean-François Lassalmonie, "Royal Public Finance (c. 1290–1523)", Christopher Fletcher, Jean-Philippe Genet ve John Watts (haz.), *Government and Political Life in England and France c. 1300–c. 1500* (Cambridge, 2015), s. 120.

korkunç bir bedele mâl olsa da Orléans dükünün 1407 yılında öldürülmesinin intikamı alınmış oluyordu..

Burgonya dükünün öldürülmesi, onun halefi Philip'in İngilizleri desteklemesine yol açtı. 1419 yılının Aralık ayında İngiliz-Burgonya müttefikliği kuruldu. 1420 Mayıs ayında Troyes Antlaşması ile İngiltere ile Fransa arasında barış yapılması kararlaştırıldı. Henry, Fransa kralının kızı Catherine ile evlenecekti. Veliaht, mirastan mahrum kalacak, Henry de Fransa kral naibi olacaktı. VI. Charles'ın ölümü üzerine Fransız tacı Henry'ye ya da onun halefine geçecekti. Bu, İngilizlerin Fransa'daki konumunu yeni bir temele oturttu. Artık, VI. Philip'in soyundan gelen birinin tahtta hak iddia etmesi söz konusu değildi; İngilizler VI. Charles'ı Fransa kralı olarak kabul etti, Fransızlar da V. Henry'nin onun veliahdı olduğunu kabullendi. Elbette ki bir sorun vardı. Armagnac'lar bu antlaşmayı kabul etmedi. Onları için meşru veliaht hâlen Fransız veliahtıydı. İngilizlerin hâkimiyetindeki Gaskonya haricinde, Fransa'nın Loire'in güneyindeki kısmı büyük oranda onun tarafını tutuyordu. Fransız veliahtı, Bourges krallığı olarak bilinen yerde hüküm sürüyordu. İngiltere'de bile bu antlaşmaya dair endişeler ortaya çıkmış, parlamentoda şöyle ifadeler dile getirilmiştir: "Ne İngiltere krallığı ne de halkı, hangi statü ve koşulda olurlarsa olsunlar gelecekte herhangi bir dönemde, Fransa kralı olarak ona, haleflerine ve veliahtlarına tabi ve bağlı kalmayacaktır."[8]

Troyes Antlaşması ile İngilizlerin menfaatleri Normandiya'nın çok ötesine geçiyordu. Fransız veliahtına sadık birliklerin elinde bulunan mevkilere yapılan saldırılarla fethin yeni bir evresi başladı. Melun yani Paris'in güneydoğusu buna ciddi bir engel teşkil ediyordu. 1420 yılının Temmuz ayında kuşatma başladı. Toplar ve trebüşe mancınıkları, bölgenin düşmesini sağlayamadı. Kazılan lağımlara lağımlarla karşılık verildi, hatta V. Henry ve Burgonya

8 *Parliament Rolls of Medieval England*, haz. C. Given-Wilson vd. (Woodbridge, 2005, CD-ROM), 1420, no 25.

dükü bile yer altında savaştı. Kuşatmacı orduyu hastalık vurdu; Burgonyalıların çoğu bölgeden ayrıldı. En sonunda kasım ayında kasabayı savunanlar, aç biilaç vaziyette teslim oldu. Çoğu, Paris'teki hapishanelere götürüldü; Henry, merhametli bir adam değildi.

O dönem, Paris de korkunç bir durumdaydı. Bir kaynağa göre Armagnac'lar şehri tamamen sarmış, "yağma ve hırsızlık yapıyor, her yeri ateşe veriyor, kadınların, kızların ve rahibelerin canını alıyor ya da ırzına geçiyordu."[9] Gıda fiyatları astronomik boyutlara çıkmıştı. Aralık ayında V. Henry, kraliçesi, VI. Charles, kraliçe Isabeau ve Burgonya dükü ile şehre girdi. Yapılan bir mahkemede Fransız veliahtı, Montereau cinayetinden suçlu bulundu ve hüküm sürmeye uygun biri olmadığı ilan edildi. Henry, Paris'i terk ettiğinde, şehrin başkanlığına kardeşi Clarence'i getirdi. Böylece İngiliz işgali başlamış oldu.

İngilizler, V. Henry'nin kardeşi olan Clarence dükünün, veliahtın destekçilerinin elinde bulunan bir bölgeye akın düzenlemesiyle, 1421 yılında İbüyük bir yenilgiyi tattılar. Dük, Angers'ten çok uzak olmayan Baugé bölgesinde Buchan ve Wigtown kontlarının da yer aldığı bir Fransız-İskoç birliğiyle çatışmaya girince öldürüldü. Huntingdon ve Somerset kontları, önde gelen tutsaklar arasındaydı; Huntingdon kontu 1426 yılında, yaklaşık 13.000 poundluk fidye ödemesiyle serbest kaldı. Somerset kontu ise daha şanssızdı, ancak 1438 yılında 24.000 pound karşılığında serbest bırakıldı. Baugé, o günlerde bir felaketmiş gibi görünse de aslında herhangi bir terslikten fazlası değildi. Fransız veliahtı, Paris'e doğru yürüdü ancak V. Henry İngiltere ziyaretinden döndüğündepüskürtülecekti. Kral daha sonra düzenlediği bir seferde, Dreux ile birkaç bölgeyi daha ele geçirerek başarı sağladı. Her zamanki gibi vahşiydi: 50 ya da 60 Fransız avcı erinden oluşan bir grup, tek bir İngiliz'in ölümünün intikamını almak adına, tutsak tutuldukları kalede boğularak öldürüldü. 1421 yılının Ekim ayında başlayan son kuşatma ise Meaux kuşatmasıydı. Savunmacılar yedi ay

9 *Journal d'un bourgeois de Paris*, haz. A. Tuetey (Paris, 1881), s. 136.

direndi, ancak İngilizler, iki büyük gemi üzerinde süzülen devasa bir ahşap kuleyi surlara konuşlandırmak üzereyken şehri savunanlar çarpışmayı bıraktı. Kasabanın teslim olmasını takriben infazlar gerçekleşti, V. Henry yine acımasızdı. Daha sonraları, bir Fransız komutanının (çok zalim bir adam olmakla nam salmıştı) ölümü üzerine şöyle bir yorum yapıldı: "İngiltere kralı olarak böylesine yiğit bir adam için, böylesine cesur bir ağır zırhlı süvari ve asilzadeyi, sırf kendi hükümdarına sadık bir şekilde hizmet etti diye idam etmesi, hiç de onurlu bir davranış değildir."[10] Ancak Henry'nin, savaş hukuku uyarınca dilediği gibi davranmaya hakkı vardı. Belki de Henry, ölümüne yol açacak hastalığı Meaux'da kapmıştı; nitekim 1422 yılının Ağustos ayında vefat etti.

V. HENRY'NİN BAŞARILARI

Henry'nin çoğu başarısı, askerî lider olarak maharetlerini ispatlar. O ilham verici bir liderdi, ayrıca sadece muharebe öncesinde endişelerle dolu geçecek uzun gece boyunca adamlarını cesaretlendirdiği Agincourt'ta böyle değildi. Rouen ve Meaux gibi uzun kuşatmalarda birliklerini bir arada tutması kolay olmamalıydı, ancak onda liderlik için doğru nitelikler bulunuyordu. Henry'nin karizması göz alıcı olmalıydı, fakat krala gösterilen sevgi ve takdir tek etken değildi. Disiplin de önemli bir kilit noktasıydı. Henry'nin, infazlar gerçekleştirerek iradesini dayatmak gibi bir kaygısı yoktu. Ciddi bir adam olarak inancı ona niyetlerinde güven sağlamıştır. Stratejik bir dehaya sahip olan kral bunu, Agincourt seferinden ziyade bundan sonraki seferlerinde daha iyi göstermiştir. Henry elbette ki şanslı bir adamdı da. Agincourt, bütün olanaksızlıklara rağmen alınmış bir zaferdi ve Fransızların tek başına kaldığı ve cesaretinin kırıldığı bir örnekti. Montereau köprüsünde gerçekleştirilen suikast, İngilizlerin Burgonya'dan umabileceği en büyük

10 *Histoire de Charles VI*, alıntılayan R. Ambühl, "Henry V and the administration of justice: the surrender of Meaux (May 1422)", *Journal of Medieval History* 43 (2017), s. 87.

şey olan tarafsızlıktan çok daha fazlası demekti; Henry, son seferlerinde Burgonyalıların tam desteğini almıştır.

Troyes Antlaşması, VI. Charles'ın ömür boyu kral olarak tanınması, Fransızların da V. Henry'yi onun halefi olarak kabul etmesiyle, İngilizlerin Fransa tahtındaki iddiasının radikal olarak dönüştüğü anlamına geliyordu. Paris de İngilizlerin kontrolüne geçti, ayrıca her ne kadar şehirdeki görevlilerin çoğu Burgonyalı olsa da Bastille'de de bir İngiliz garnizonu yer aldı ve buranın müdafaası, büyük oranda vatandaşların sorumluluğundaydı. Parisliler İngilizleri her zaman hoş karşılamadı. 1424 yılında bir gece, bu İngilizlerden ikisi, "şehvet dolu bir kadın" olarak nitelendirdikleri ve o sırada evinde uyumakta olan Jeanette Bardin'e seslenip bağırdılar. Bağıranların kim olduklarından ve niyetlerinden habersiz olan Jeanette, bu ikisinin evine girmesine mani oldu. Bu iki İngiliz içeri zorla girmeye çalıştı fakat Jeanette onlara taş atarak karşılık verdi ve birini kafasından vurdu. Yaralanan İngiliz, birkaç gün sonra ölmüştü.[11]

CRAVANT VE VERNEUIL

V. Henry'nin ölümünü, kısa bir süre sonra VI. Charles'ın ölümü izledi. Troyes Antlaşması maddeleri uyarınca onun yerine İngiliz kralının veliahdı, henüz çocuk yaştaki VI. Henry geçecekti. Fransız veliahtı VII. Charles aslında taht için çok daha makul bir adaydı. 1422 yılında, geçmiş beş yılda yaşanan sık tağşişlerden sonra güçlü bir para birimi kurma kararı, yeni bir yaklaşımın göstergesiydi. Ancak, İngilizlerin konumunda ani bir çöküş yaşanmadı. V. Henry'nin kardeşi olan Bedford dükü John'da oldukça mahir bir lider bulmuşlardı. 1423 yılında İngiliz-Burgonya birlikleri, bir Fransız-İskoç ordusuna karşı Burgonya'daki Cravant bölgesinde zafer kazandı. Müttefiklerin eşit rol üstlenmesi ve birbirleriyle dalaşmamasını sağlamak için önceden dikkatli düzenlemeler yapıldı.

11 *Paris pendant la domination Anglaise (1420–1436)*, haz. A. Lognon (Paris, 1878), s. 142–3.

Görsel 15 Bedford Dükü John.

Bu, gerçekleşen ileri düzey planlamalara dair olağanüstü bir delil sağlamıştır. 60 İngiliz, 60 Burgonyalıdan oluşan bir ileri grup olacaktı. Ağır zırhlı süvarilere atlarından inmeleri emredildi; bunların uşakları, atlarını geriye götürecekti. Agincourt'ta olduğu gibi okçular, korunmak için kazıklar kullanacaktı. Ordu, muharebe için dizilim aldı mı hiç kimse, ölüm pahasına da olsa konumunu terk etmeyecekti. Muharebe kazanılana dek tutsak alınmayacaktı. Salisbury kontunun komutasındaki İngilizler, okçularının yardımıyla Yonne Nehri'ni geçmek için zorladı. Auxerre'den getirilen *veuglaries* adındaki 30 veya daha fazla Burgonya topunun yaptığı yaylım ateşi, İngiliz okçularıyla birlikte birçok kişiyi katletti. Kuşatılan garnizonun yaptığı huruç saldırısı Fransızları arkalarından yakaladı. İngiliz-Burgonya ordusu o gün galip geldi; kötü bir Fransızcayla söven İskoçlar, yenilgiden bilhassa kötü bir şekilde zarar görmüştü.

Bir sonraki yıl İngilizler, Normandiya'daki Verneuil bölgesinde çok daha büyük bir zafer kazandı. Ellerinin altında büyük bir ordu vardı ve Fransızların sayısını 14.000 kişi olarak tahmin ediyorlardı. Bu mevcudun arasında 6.500 kadarı İskoç da olabilirdi. Çatışmayı tetikleyen şey, Ivry kalesinin kuşatılması oldu. 15 Ağustos'a kadar kurtarılmazsa, buranın teslim olacağı yönünde anlaşma sağlandı. Fransızlar çok geç kaldı ve yakınlardaki Verneuil-sur-Avre'yi bir hile yoluyla ele geçirerek karşılık verdi. Bedford daha sonra Fransız ordusuyla karşılaşmak üzere yürüyüşe geçti. Bir kaynağa göre Fransız komutanları arasında tartışma çıksa da -genç asiller ve İskoçlar, savaşmaya çok istekliydi- iki taraf da muharebeye girmek istiyordu. İngilizler geceyi dua ve ibadet ederek geçirdi; kronik yazarı Waurin, alaycı bir şekilde yaptığı yorumda İngilizlerin "mizaçları itibarıyla, özellikle de içmeden önce dindar kişiler" olduğunu söyler.[12]

Verneuil Muharebesi'ni değerlendirip açıklamak zordur; sıklıkla olduğu gibi kaynaklar yine tutarlı bir hikâye sunmaz. Ordular, benzer şekilde dizilmişlerdi. İngilizlerin, atlarından inip konuşlanan ağır zırhlı süvarilerinin kanatlarında, kazıklarla donanan okçu safları bulunuyordu. Okçuların bazısı ağır zırhlı süvarilerin önündeydi. Yük arabaları ve atlar ise arka taraftaydı. Bu yük konvoyunu yaklaşık 2.000 okçu koruyordu. Fransızların ana birliği yayandı fakat biri Fransız, diğeri İtalyan iki süvari birliği tarafından destekleniyordu. Üzerindeki binicileri kadar atları da tamamen zırhla kaplı olan İtalyan süvarileri özellikle korkutucuydu ve şimdiye kadar, geçmişteki süvarilere göre İngiliz oklarına karşı daha dayanıklıydı. Bir kaynağa göre süvariler, piyade birliklerinin önünde konuşluydu; diğer kaynaklara göre ise bunlar kanatlardaydı. İki ordu da birbirine karşı ilerleyişe geçti. İngilizler kasıtlı, Fransızlar ve İskoçlar da çok hızlı bir şekilde tıkandılar. Zırhlı atların, İngiliz saflarını şiddetli bir şekilde yarmasıyla süvari taarruzları yıkıcı oldu. Yük konvoyu saldırıya uğrasa

12 *Recueuil des croniques et istoires anciennes de la Grant Bretagne, a present nome Engleterre, par Jehan de Waurin*, haz. W. Hardy (Rolls ser., 1864–91), iii, s. 109.

da okçular, süvarileri püskürtmeyi başardı. İngiliz hattının bir kısmı bozulup, birçoğu kaçtığı sırada Fransızlar neredeyse zafer kazanıyordu. Daha sonra ortaya atılan mazaretlerde, "uşakların, hizmetçilerin ve pek de cesareti olmayan diğerlerinin muharebeyi terk edişi" ve İngilizlerin mağlup olduğu yönünde yayılan dedikodular ifade edilmiştir.[13] İngilizler bundan sonra tek bir bölük hâlinde yeniden toplandı. İskoçlara karşı yapılan savaş bilhassa şiddetliydi. Devam eden meydan muharebesi, Aziz George için atılan nidalarla bölündü. Bedford çatışmanın tam ortasındaydı ve iki eliyle tuttuğu büyük bir savaş baltasını sallıyordu. En sonunda Fransızlar kaçmaya başladı. Bedford'un verdiği rapora göre çok sayıda ölü vardı, bunların arasında en öne çıkan kişiler Douglas kontu, onun oğlu, Buchan kontu ve beş Fransız kontuydu. Ayrıca "muharebede can vermeyen çok az İskoç vardı" diye belirtmişti.[14] Çok sonraları, kronik yazarı Thomas Basin'e göre bu yenilgi, Fransızlara açık bir avantaj getirmiştir, zira ülke İskoçlarla birlikte onların, müttefiklerine karşı katlanılamaz ölçüdeki küçümseyici tavırlarından da kurtulmuştu.[15]

Verneuil yenilgisi, taçsız kral VII. Charles'ın sarayındaki tutumları değiştirdi. Burgonya'ya karşı olan kişiler ortadan kaldırıldı ve bunların yerine, anlaşmaya meyilli kişiler geldi. İngiltere ile Burgonya arasındaki ilişkiler de bozuldu. Kralın amcalarından biri olan Gloucester dükü Humphrey, Hainault'lu Jacqueline ile evliydi; kadının dünyadan elini eteğini çekmiş Brabant düküyle önceki evliliği de feshedilmişti. Humphrey'in, 1424 yılında karısı adına Hainault iç işlerine karışması, Burgonyalıların Felemenk topraklarındaki menfaatleri için açık bir tehditti. Bedford, kardeşini durdurmak için müdahale etse de artık olan olmuştu. Burgonya ve Fransa arasında mütareke yapıldı.

13 *Actes de la chancellerie d'Henri VI concernant la Normandie sous la domination anglaise (1422–1435)*, haz. P. le Cacheux (Rouen, 1907–8), i., s. 174.

14 Newhall, *The English Conquest of Normandy*, s. 320.

15 *Histoires des règnes de Charles VII et de Louis XI par Thomas Basin*, haz. J. Quicherat (Paris, 1855–9), i., s. 52.

İngilizlerin başarısı Verneuil Muharebesiyle bitmedi. 1425 yılında Le Mans da düştü. 1428 itibarıyla Maine bölgesi de tamamen İngilizlerin kontrolüne girdi. İngilizler daha önceden Fransa'da hiç bu kadar fazla toprak ele geçirmemişti, ama yine de hırsları tatmin olmadı. Bedford'un tavsiyelerinin aksine, Salisbury kontu Orléans'ı kuşatmaya girişti. Bu, aşırı derecede hırslı bir hamleydi. Kasabayı etkili bir şekilde ablukaya almaya yetecek kadar asker yoktu. Salisbury kontu, Orléans'a gelişinden kısa bir süre sonra bir top atışıyla hayatını kaybetti: "Toptan atılan gülle onu kafasından vurdu, öyle şiddetli bir vuruştu ki çenesinin yarısı koptu ve gözlerinden biri de yuvasından fırladı."[16] Buna karşın kuşatma devam etti. İngilizler 1429 yılının Şubat ayında bir başarı elde etti. Orléans piçi olarak bilinen Jean de Dunois önderliğinde, büyük oranda tuzlu ringa balıklarından oluşan koca bir yük konvoyunu ele geçirmek için yapılan Fransız girişimi, katarları tıpkı Bohemya'daki savaşları esnasında Hussites'in yaptığı gibi güçlü defansif bir halka şeklinde dizen John Fastolf tarafından bertaraf edildi. Fransız süvarilerinin kaotik saldırılarına ok yağmurlarıyla karşılık verildi ve Herrings Muharebesi olarak bilinen çatışmada İngiliz savunma hatları, süvarileri saf dışı bıraktı.

Normandiya'nın fethi ve Paris'te İngiliz-Burgonya yönetiminin tesis edilişi, V. Henry ve kardeşi Bedford'un kararlılığına ve teşviklerine çokça şey borçlu olan dikkat çekici başarılardı. Eğer V. Henry hayatta olsaydı, İngiltere ile Fransa'nın tek bir hükümdar altında ayrı ayrı yönetileceği bir ikili monarşi konseptinde başarı sağlayabilirdi. O olmadan, Bedford'un çabalarına karşın bu sistemin çalışması asla mümkün değildi. Yine de İngiliz başarıları, Fransa sarayındaki hizip çatışmaları sayesinde mümkün olmuştur. V. Henry, gerçekten korkutucu bir rakiple hiç karşılaşmadı. Aldığı başarılar İngilizlerin Fransa'da haddinden fazla yayılmasını sağladı. Lakin Orléans'da kısa süre sonra hiç beklenmeyen ve muhtemel olmayan bir yenilgi alacaklardı.

---

16 "Journal du siege d'Orléans", *Procès de condemnation et de rehabilitation de Jeanne d'Arc dite la Pucelle*, haz. J. Quicherat (Paris, 1841–9), iv., s. 100.

12

BAKİRE VE İNGİLİZLERİN ÇÖKÜŞÜ

1429 yılında, Blois'dan harekete geçen bir ordu Orléans'ı kurtardı. Bu orduya dair en dikkat çeken şey, aslında boyutu değil -ki oldukça büyüktü- başında kendisine *La Pucelle*, yani "Bakire" diyen genç bir kadının olmasıydı. Üzerinde İsa'nın çarmıha gerilmiş hâlinin olduğu bir sancağı vardı ve bir miktar rahip de ona eşlik ediyordu; silahlı askerler ise arkadan takip ediyordu.

Bu dönemde "Bakire" üzerine diğer herkesten çok daha fazla şey yazılmıştır. 1431'deki mahkemesinden ve 1450'lerde ıslahı için yapılan duruşmalardan ona dair çokça bilgi edinilebilir. Lakin, bütün bu süreçlerde, "Bakire"nin askerî rolü ve yetenekleri üzerinden bir heretik olup olmadığı konusu üzerinde çok fazla endişe vardı. Bir sancak taşırken merdiven tırmanması, erkek kıyafetleri giymesi ya da kehanetlerde bulunması kadar tartışmalı değildi.

VII. Charles'ın ve etrafındakilerin Chinon'da, tuhaf genç bir kadını kabul etmesi olağanüstü bir karardı. Bu kadın kendisine Tanrı'nın esin verdiğini, Fransa'yı içine çeken krizde Charles'a yardım etme görevinin olduğunu iddia ediyordu. Burgonyalılara karşı içgüdüsel bir nefret besliyordu; daha sonraları Lorraine'de kendisine, doğduğu köy olan Domrémy hakkında soru sorulduğunda "oradan sadece bir Burgonyalı tanıyorum, ki eğer bu Tanrı'yı memnun edecek olursa, onun da kafasının kesilmesini

dilerim!" demiştir.[1] İngilizleri ise Fransa'dan defetmek istiyordu. "Bakire"nin hiç düşünmeden azledilmemiş olması, saraydaki umutsuzluk boyutunun bir ölçüsüdür. Durum böyle olduğu için Charles ve danışmanları onun, göstermelik bir kukladan fazlası olabileceğini düşünmemişti, ancak onu teçhiz ve talim etmek için her şey mümkündü. "Bakire"nin ilk icraatı, Orléans'ı kurtarmak üzere gönderilen birliklere katılmak oldu.

ORLÉANS, PATAY VE PARİS

Orléans kuşatma altına girmemeliydi. Kabul edilen maddelere göre burası, Orléans dükü İngiltere'de tutsak hayatı yaşıyorken saldırıdan muaf olmalıydı. Buna karşın savaş kuralları çiğnendi. Kasaba, kuşatma makineleriyle tamamen ablukaya almak konusunda İngilizler için çok fazla büyüktü, ayrıca erzak ve silahların kasabaya getirilmesine engel de olamıyorlardı. Şehri kontrol edebilmek için muhtelif mukavemet noktaları kurdular, lakin bunlar tek tek saldırıya uğrayabilirdi. "Bakire" de saldırmaya kararlıydı, lakin onunla deneyimli Fransız kumandanlar arasında çokça tartışma yaşanıyordu. Yine de, yapılan saldırılar başarılı oldu. Boulevard des Augustins adlı bir toprak sete yapılan saldırıda, Joan, boynunun altına gelen bir ok darbesiyle yaralandı, fakat "Bakire" gözü pek biriydi. Tam ölçekli bir muharebeye girme riski almak istemeyen İngilizler, kuşatmadan çekildi.

VII. Charles, Orléans'ın kurtarılmasından sonra muhtelif seçeneklerle karşı karşıya kaldı. "Bakire", kralın taç giymek üzere Reims'e gitmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Bir diğer tavsiye ise Normandiya'ya gitmek ya da Loire üzerindeki İngilizlerin elinde bulunan mevkileri ele geçirmekti. İkinci strateji uygulandı. Orléans'ın kurtarılmasından bir ay sonra Jargeau kuşatması başladı. Fransız toplarının bombardımanı İngilizlerin, iki haftalık süre içinde kurtarılmazlarsa teslim olmayı teklif etmelerine yol açtı. Lakin Fransızlar Jargeau'ya başarılı bir şekilde saldırdılar. "Bakire",

1 *Joan of Arc: La Pucelle*, haz. Craig Taylor (Manchester, 2006), s. 148–9.

birliklerin ön tarafındaydı. Pataya köyü yakınlarında, John Fastolf'un komutasındaki İngilizlere üstün geldiler. İngilizler, en iyi 500 okçusunu, Fransızlara pusu kurmaya hazır şekilde çitlerin arkasında konuşlandırmıştı. Lakin, birdenbire bir geyik ortaya çıktı ve okçular da "düşmanlarının çok yakında olduğunu fark etmeden avazları çıktığı kadar haykırdılar."[2] Bu okçuların saldırıya uğramasıyla İngiliz artçı birliği kaçtı, bunları diğer birlikler de takip etti. Fastolf kaçmayı başardı; John Talbot ve diğer İngiliz kumandanları ise esir düştü. İri bir geyiğin tesadüfen ortaya çıkmasıyla, iyi yapılan planlar mahvolmuş oldu. Birliklerle iletişim kurma sorunu çok büyüktü; artçı birliğini, gerçekleşmekte olan olaylar hakkında düzgün şekilde bilgilendirmek imkânsızdı. Çıkan kargaşa dosdoğru şekilde yenilgiye sebep oldu. Görünüşe göre "Bakire", muhtemelen birlikte olduğu kuvvetler muharebe alanına çok geç geldiği için bu çarpışmada yer almamıştır, ancak şöhreti emsalsiz boyutlara yükseldi. Patay, İngilizlerin muharebede artık yenilmez olmadığını göstermiş oldu.

Patay'dan sonra VII. Charles'ın Reims'e gidip burada taç giymesi için bütün yollar açıldı. "Bakire" ve onu sadık bir şekilde destekleyen Alençon dükünün sonraki hedefi Paris'ti. Gidiş yolunda, saldırı tehdidiyle karşılaşan Troyes kasabası teslim olsa da Burgonyalıların kontrolündeki Paris teslim olmadı. *Journal d'un bourgeois de Paris* adlı eserin yazarı, "Bakire" diye adlandırdığı "kadın biçimindeki yaratık" hakkında zehir zemberek sözler etmiştir. Yazar, "Eğer Paris teslim olmasaydı, sakinleri merhametsiz bir şekilde katledilecekti" diye yorumladığı hor görüşten söz eder. Ayrıca, "Bakire"nin ayağından aldığı bir arbalet yarasından da keyifle bahseder. Şehre yapılan saldırı başarısız olunca, iddiasına göre "Bakire"nin birlikleri öfkelenmiştir, çünkü onlara "şehirdeki mallarla zengin olacaklarına ve direnen herkesin evlerinde kılıçtan geçirileceğine ya da yakılacağına" söz vermişti.[3]

2 *Recueuil des croniques et istoires anciennes de la Grant Bretagne, a present nome Engleterre, par Jehan de Waurin*, haz. W. Hardy (Rolls ser., 1864–91), iii, s. 301.

3 *Journal d'un bourgeois de Paris*, haz. A. Tuetey (Paris, 1881), s. 244, 246.

Paris saldırısının başarısız olmasıyla işler "Bakire"nin kontrolünden çıkmaya başladı. Onun Burgonyalı karşıtı güçlü duyguları, dükle anlaşma yapma ihtiyacını fark eden VII. Charles'a uymuyordu. "Bakire", La Charité-sur-Loire'ıkuşatsa da başarısız oldu. 1430 yılının Mayıs ayında, Compienge'deki Burgonyalı birlikler tarafından ele geçirildi. İngilizlerin kontrolündeki Normandiya'da bulunan Rouen'de sapkınlık suçlamasıyla yargılandı; mahkemenin başında Beauvais piskoposu Pierre Cauchon vardı. Eğer "Bakire"nin bir sapkın, hatta bir büyücü olduğu kanıtlanırsa, zaferlerinin Tanrı'nın lütfu olmadığı ortaya çıkacaktı. Ayrıca, eğer bir heretikse, ona şövalye nezaketiyle muamele göstermek gibi bir şey söz konusu olamazdı. Sonuç, tahmin edilebilir olandı. 1431 yılında Jan, "sapkın" yaftasıyla yakıldı.

"BAKİRE"NİN BAŞARILARI

"Bakire"nin bir yıldız gibi kayıp giden kısa kariyerinde birçok bulmaca vardır. Bunlardan en önemlisi, böylesine eğitimsiz bir köylü kızının nasıl bu kadar şaşırtıcı askerî başarılar kazanabildiğidir. 15. yüzyılın başlarında savaş profesyonel bir işti, talim ve deneyim gerektiriyordu. Jan Dark'ın uzman yardımcıları vardı; etrafı, kısa süre önce Verneuil'deki esaret hayatından kurtulan genç Alençon dükü ve La Hire olarak tanınan Etienne de Vignolles gibi deneyimli adamlarla çevriliydi. Yine de kazanılanların çoğu, onun karakter gücü sayesindeydi. Bireysel olarak savaş başarıları göstermemiş olabilir, fakat o hem emsal hem de yönergeler doğrultusunda askerî birliklere komuta etti. Islah süreçlerinden birinde, tanıklardan biri olan Margaret la Touroulde onun "Basit ve cahil, savaş eylemleri dışında neredeyse başka hiçbir şey bilmeyen" biri olduğunu belirtmiştir.[4] Alençon dükü ise övgü dolu sözler kullanır, Jan Dark'ın mızrak kullanmadaki maharetinden, mancınık konusundaki yeteneğinden, birlikleri

4 *Procès de condamnation et de rehabilitation de Jeanne d'Arc*, haz. J. Quicherat (Paris, 1841–9), iii., s. 85.

organize etmedeki ustalığından ve ayrıca güzel göğüslerinden söz eder. Ona göre "Bakire" "Sanki 20 ya da 30 yıllık askerî deneyimi olan bir subay gibi hareket ediyordu."[5] Yaklaşık 25 yıl sonrasında kaydedilen bu tür anılar şüphesiz biraz abartılıdır. Jan'ın ve profesyonel askerlerin yaklaşımı arasında çarpıcı bir karşıtlık vardı. Jan, saldırma konusunda sürekli sabırsız ve hevesliydi. Karşıdaki birliklerin gücünü dikkatli bir şekilde değerlendirmiyordu; inancı ve kendisine duyduğu aşırı özgüveni onu, diğerlerinin kabul edilemez diye gördüğü riskler almaya sevk ediyordu. Cephe saldırılarında, zaman zaman tırmanma merdivenleriyle uygulanan taktikler yeni bir şey olmayabilirdi, ancak bu şekilde savaşmak mantıklı olmayan bir şey olarak kabul ediliyordu. Kehanetleri, istediği bütün işaretleri kendisine vermese de, Tanrı'nın kendisine esin kaynağı olduğunu iddia ediyordu. Orléans'da şöyle demiştir: "İçimdeki sesler bana İngilizlere saldırmamı söylüyor, lakin burçlarına karşı mı yoksa, onlara yine erzak sağlamayı çalışacak olan Fastolf'a karşı mı savaşmam gerektiğini bilmiyorum."[6]

"Bakire"nin savaşa yaptığı en büyük katkı, moral motivasyonu dönüştürme şeklidir. Atına bindiği zaman "askerler onun ruhundan etkileniyordu, karşı tarafta ise düşmanları korkuyla doluyor, sanki güçlerini kaybetmiş gibi davranıyordu."[7] Karakter gücü öyle bir seviyedeydi ki kendisine olağanüstü sadakat gösteriliyordu. Bazı tutumları, birlikleri memnun etmek için en iyi şekilde düşünülmüş şeyler değildi. Kırsal bölgelerin yağmalanması onun için kabul edilemez bir şeydi. Çirkin dil kullanımına katlanamıyordu, ayrıca orduyu takip eden fahişe ve diğer kadınlardan nefret ediyor, bunları kılıcını düz tutarak uzaklaştırıyordu. Yine de müthiş sevgi ve hürmet duyulan biriydi. Bir sikkenin arka kısmında "Bakire", İngilizler ve Burgonyalıların huşu içinde baktığı şekilde görülür. Islah sürecindeki tanıklardan birine göre İngiliz şövalyelerinden birinden "İngilizler ona karşı, yüz silahlı adama

5 *Joan of Arc: La Pucelle*, s. 310.
6 *Procès de condamnation et de rehabilitation*, iii, s. 212.
7 *Joan of Arc: La Pucelle*, s. 113.

duyulan korkudan bile daha fazla korku besliyor" diye duyduğunu açıklamıştır.[8]

"Bakire"nin başarıları çok da abartılmamalı. İngilizler, özellikle de Orléans'a saldırarak aşırı derecede yayılmıştı, "Bakire"nin müdahalesi olmasaydı bile savaşın dengesi şüphesiz, VII. Charles'ın tarafına geçmeye yakındı. Ayrıca "Bakire"nin ölümü Fransızlar için bir felaket olmamıştır, çünkü yaşasaydı Burgonya'ya karşı düşmanlığını devam ettirecekti ve bu, Fransız kralı için büyük bir sorun olacaktı.

ARRAS KONGRESİNE DOĞRU

1431 yılında İngilizler bir zafer kazanmış, VI. Henry Paris'te Fransa kralı olarak taç giymiştir. 10 yaşındaki kral şehre bir seremoni ile girmiş ve art arda muhteşem gösteri alayları tarafından selamlanmıştı. Loncalar, birbirleriyle yarışıyordu. Bir çeşmede deniz kızları yüzüyor, diğerinde ise minyatür bir geyik avı gerçekleşiyordu. Bu seremoninin ardından büyük bir festival gerçekleşti. Yiyeceklerin çoğu günler öncesinden pişirilmişti. Bu, o zaman bile İngiliz mutfağına dair hiçbir fikri olmayan Fransızların hoşuna gitmemişti. Sert cümleler kuran bir kronik yazarına göre, yeni taç giymiş kral, esirleri affetmek veya vergileri iptal etmek gibi "kendisinden beklenen iyi şeylerden hiçbirini yapmadan oradan ayrıldı."[9]

Bu taç giyme töreninin göz alıcı ve yüzeysel sembolizmi, İngilizler için savaş daha da zor hâle geldiğinden, gerçekte pek bir şey ifade etmiyordu. Havanın da yardımı dokunmuyordu: 1432 yılında Ocak ayında Seine Nehri dondu, ilkbaharda şiddetli donlar ve güçlü rüzgârlar o yılın hasadını altüst etti. Temmuz ayında "aralıksız 24 gün boyunca yağmur yağdı", Ağustos'ta ise hiç görülmemiş bir sıcaklık, bağ mahsulünü mahvetti.[10] 1433'te Calais'de, garnizon üyelerinin Bedford'un subayına kasabaya

---

8 *Procès de condamnation et de rehabilitation*, iii, s. 130.

9 *Journal d'un bourgeois de Paris*, s. 279.

10 A.g.e., s. 280, 283, 286.

giriş izni vermemesiyle ciddi bir ayaklanma baş gösterdi. Yargı gücünü eline aldığı ve aralarından 80 tanesini sürgüne yolladığı zamana dek askerler Bedford'a hâlâ güveniyordu. Dahası, "askerlerin büyük kısmının maaşı kesildi ve alacaklarının hepsini de kaybettiler."[11] Şiddetli don ve yoğun kar yağışlarının olduğu 1435'te bir de köylü isyanı çıktı: "Caux köyünün halkı muazzam bir isyan başlattı ve kasabalarımızı, kalelerimizi ve hisarlarımızı ele geçirip, subay ve askerlerimizi, o bölgede savaşabilecek çok az adamımızın olduğu bir dönemde katletti."[12]

İngiltere ve Fransa arasındaki meseleleri diplomasi çözemiyordu. 1432 yılında Auxerre'de yapılan müzakereler sonuçsuz kaldı; İngilizler ve Fransızlar, karşı tarafın "Fransa kralı" unvanını tanımayı istemiyordu. 1435'te papalık, Arras Kongresi olarak bilinen muazzam bir barış konferansında arabuluculuk etmeyi denedi. Fransızlar, VI. Henry'nin Fransa tahtında hak iddia etmekten vazgeçmesini, toprakları teslim etmesini ve güneybatıda Fransız egemenliğini tanımasını istiyordu. Hapse atılmış olan Orléans dükü Charles ile Normandiya'yı takas etmeye hazır olduklarını belirterek, esneklik de yapmış oldular. Lakin İngilizler inat edip uzlaşmaya yanaşmadı ve elçileri kongre bitmeden ayrıldı. Bu kez onların da korktukları başına geldi; Fransızlar, Burgonya dükü ile anlaşma sağladı.

İngilizlerin Burgonya ile ilişkileri hiçbir zaman düzgün olmamıştır; bu, en iyi ihtimalle beceriksizce yapılan bir müttefiklikti. 1432 yılında Bedford dükünün karısı, Burgonya dükünün kız kardeşi Anne öldüğünde kişisel bir bağ da kopmuş oldu. Dük Philip'e söz verilmiş bütün ödeneklerin ödenememesi de birçok zorluktan biriydi. İngilizler, yün ve kıyafet ihracatlarını korumak için önlemler aldı. Yabancı alıcıları ücretlerin üçte birini külçeler hâlinde ödemeye mecbur etmeleri, Felemenk topraklarındaki Burgonya

11 *The Brut, or The Chronicles of England*, haz. Friedrich W. D. Brie (Early English Text Society, 1906), ii, s. 571.

12 Sir John Fortescue, *The Governance of England*, haz. C. Plummer (2. baskı, Oxford, 1926), s. 141.

kasabalarına ağır bir darbe indirdi. Yeni Fransız-Burgonya müttefikliği, İngilizlerin Fransa'daki konumunu ciddi anlamda zayıflattı. Dahası, 1435 yılında ayağından vurulan Arundel kontunun, daha da ağırı mahir bir adam olan Bedford dükünün ölümüyle İngilizler ciddi darbe yedi. Dük, Fransa'da Lancaster kontunun davasına mutlak bir şekilde adanmıştı, kardeşi V. Henry gibi karizmatik biri olmasa da, Fransa'da mahir ve ferasetli bir şekilde idarede bulunmuş cesur bir asker ve yetenekli bir siyasetçiydi.

FRANSA VE İNGİLTERE'DE SİYASET

"Bakire"nin moral motivasyonu tersine çevirmedeki başarısına karşın VII. Charles, ciddi siyasi sorunlarla karşı karşıyaydı. 1433 yılında, rezil bir adam olan saray nazırı Georges de La Trémoille'e karşı finansal alanda suçlamalar yapıldı. Kendisidaha önce, "iş alanında dikkatle ve özveriyle gösterdiği büyük, şanlı, kâr ve memnuniyet getiren hizmetlerinden" ötürü, kraliyet vergilerini ve topraklarındaki vergi cezalarını engelleme de dahil birçok suçtan affedilmişti.[13] Trémoille itibarını yitirince, ordu komutanı Arthur de Richemont için yol açılmış oldu, lakin 1440 yılında *Praguerie* olarak bilinen, asillerin çıkardığı kısa bir ayaklanma ile siyasi istikrar tehdit altına girdi. Bu ayaklanmanın başında Bourbon ve Alençon dükleri yer alıyordu ve reform yapmayı teklif edip, Charles'ın yerine oğlunu getirmeyi hedefliyorlardı. Diğer bir tehdit de, çoğu eski askerlerden müteşekkil, *écorcheurs* olarak bilinen haydutların eylemleriydi. Bunlar ilk başta Burgonya'yı yakıp yıktı, fakat kısa süre içinde daha geniş bölgelere yayıldılar. Ayrıca İspanyol bir maceracı Rodrigo de Villandrando da onlara katıldı. *Journal d'un bourgeois de Paris*'te, "soyguncu ve katil, kundakçı ve tecavüzcü" çeteleri tarafından soyulup dımdızlak ortada kalma korkusundan, 1444 yılında kimsenin şehri terk etmeye cüret edemediği söylenir.[14] Yine de, 1440'lı yıllarda

13 L. de La Trémoille, *Les La Trémoille pendant cinque siècles* (Nantes, 1890), i, s. 195.
14 *Journal d'un bourgeois de Paris*, s. 375.

hükümetin birlik ve kuvvetinde bir artış vardı. Charles, *Praguerie* liderlerine övgüye layık bir itidalle muamele gösteriyordu, böylece *écorcheur*'lar da kontrol altına alındı. Yerel meclislerle yapılan müzakereler, ödenek alma konusunda gittikçe daha da başarılı oldu. Kraliyet artık sikke tağşişine bel bağlamak zorunda değildi.

VII. Charles'ın konumu 1440'larda güçleniyorken, İngiltere'deki durum çok farklıydı. VI. Henry, daha 13 yaşındayken meclis oturumlarına katılmak suretiyle 1435 yılında otoritesini uygulamaya başlamış olsa da, iktidarda olabilecek biri olmadığını göstermiştir. Dindar ve barış meraklısı bir adam olarak gösterdiği cömertlik, kraliyet ekonomisini zayıflattı. Ayrıca, hırslı ve geçimsiz asiller arasında hakemlik yapmayı da beceremiyordu. Kralın amcası Gloucester dükü Humphrey ile zengin bir kardinal olan Beaufort arasındaki anlaşmazlıklar, kraliyet topraklarına istikrarsızlık getirdi. Suffolk dükü William de la Pole, 1440'lı yıllarda egemen güç olarak ortaya çıktı. Dükün benimsediği barış politikası, ülkenin güç yetirebileceği bir şey olsa da felaketle sonuçlandı. 1450 yılında mahkemede suçlu bulundu, kaçmaya çalıştığı zaman da âsi denizciler tarafından gemide yakalanıp, kellesi vuruldu. Bundan sonra bir halk isyanı çıktı. Fransa'nın artık sona yaklaştığı 1453 yılına kadar güç, Somerset dükündeydi. O yıl kral tamamen zihinsel bir çöküş yaşadı. Bu, muhtemelen anne tarafından dedesi Fransa kralı VI. Charles'tan kalıtım yoluyla aldığı bir şeydi. York dükünün bu kırılgan rejimi tehdit etmesiyle sahne, iç savaş için hazırlanmış oldu.

İNGİLİZLERİN STRATEJİSİ

İngilizler, benimseyecekleri strateji üzerine çok fazla düşünüyordu. 1435 yılında John Fastolf, Fransa'daki İngiliz kuruluna dikkat çekici bir bildiri yönlendirdi. VI. Henry'nin, Fransa kralı unvanını bırakması gibi bir şeyin söz konusu olmadığını açıklıyordu; eğer böyle yaparsa, "bütün savaş ve fetihler bir gasp ve tiranlık" anlamına gelecekti. Eğer böyle olsaydı, Tanrı İngilizlere zaferlerini vermemiş olurdu. Fastolf, daha fazla kuşatma yapılmaması yönünde

tavsiye vermiştir, zira "hiçbir kral, sürekli kuşatma yaparak büyük bir krallığı fethedemezdi". Bunun yerine, her biri 750 kişiden oluşan iki birlik olmalı, bunlar Champagne ve Burgonya'ya kadar gidip "geçtikleri bütün toprakları, evleri, ekinleri, bağları ve insanların geçimi için meyve taşıyan bütün ağaçları yakıp yıkmalıydı". Besi hayvanları da öldürülecek ya da Normandiya'ya geri sürülecekti. Bir diğer kuvvet ise Norman sınırını koruyacak, savaşı Anjou, Maine ve Beauce bölgesine kadar götürecekti. Fidye ya da koruma ücretleri almak gibi bir şey söz konusu olmamalıydı; Fransızlar, haklı bir otoriteye karşı isyan ettiği için bu, doğal bir düşmana karşı yapılan "savaştan çok daha keskin ve çok daha acımasızca" bir savaş olacaktı. Eğer muharebe olursa (Fastolf bunun olmaması gerektiğini salık veriyordu) bu, geçmişte olduğu gibi yayan şekilde yapılmalıydı. Lakin, 1440 yılında York dükü için "savaşla ilgili duyuru ve talimatlar vermek" söz konusu olduğunda, Fastolf'un da yer aldığı kurul herhangi bir stratejik tavsiye vermemiştir. York dükünün ekonomik şartları ile altı "büyük top" ve bir düzine "büyük avcı kuşu" ihtiyacı ve mızrak sapı, ok, yay, kalkan ve yeteri kadar katar ihtiyacı ifade edildi. Fastolf, 1448 yılında Somerset düküne tavsiyede bulunduğunda, kendilerini zenginleştirmeyecek (Fastolf'un aksine), "aç gözlü, baskıcı ya da zorba değil, savaşta fark yaratan ve kurnazlık yapan" yüzbaşıların atanması yönünde öneri vermiştir. Kalelerde düzgün bir donanım ve garnizon olmasına önem veriyordu.[15]

İNGİLİZ YENİLGİLERİ

Burgonyalıların 1435 yılında taraf değiştirmesinin etkisi, Burgonya dükünün Calais'yi kuşattığı sonraki yıl bariz ortadaydı. Ancak, 15 büyük top ile çok sayıda küçük topun iki hafta boyunca yaptığı yoğun bombardıman, savunma hatlarını kıramadı. Dükün meclis üyelerinden bir tanesi, kuşatmanın neden başarısız olduğu

15 *Letters and Papers Illustrative of the Wars in France during the reign of King Henry VI of England*, haz. J. Stevenson (Rolls Ser., 1861–4), ii, böl. 2, s. 575–96.

konusundan emin bir şekilde ona "Calais kuşatmasında, yeteri kadar bütçeniz olmazsa nasıl bir zarara uğrayabileceğinizi anlamış olmanız gerekirdi" demiştir.[16] 1436 yılında İngilizler Calais'yi savunsa da, Burgonya dükünün ifadesiyle "krallığın kalbi ve temel mülkü" Paris kaybedilmiştir.[17] Yapılan bir kuşatma şehri açlıkla tehdit etti, ayrıca halkın İngilizleri desteklemek için bir sebebi de yoktu. Gönderilen kurtarma birliği yenilgiye uğratıldı; İngilizler ve destekçileri Bastille'e sığınsa da, teslim olmaktan başka seçenekleri yoktu. İngilizlerin Ile-de-France'daki mevkileri de kısa süre içinde Fransızların eline düşecekti. 1437 yılı Ağustos ayının sonlarında, Paris'in güneyindeki Montereau da kuşatıldı. Mancınık ve ağır silahlarda uzman olan Jean Bureau, detaylı kuşatma makinelerinin inşasıyla ilgilendi. VII. Charles da kasabaya yapılan saldırıda öncü rolde bulunarak, "taarruz esnasında, kılıcı elinde, kuşatma merdiveninden tırmandı."[18] İçindeki küçük İngiliz garnizonuyla kale daha uzun dirense de, ekim ayının sonlarında teslim oldu.

1439 yılında Meaux, Arthur de Richemont'un önderliğindeki birliklere kaybedildi. İngilizlerin 1437 yılında ele geçirdiği Pontoise de, kış aylarında sürpriz bir saldırı yapılarak 1441 yılında kuşatıldı. Bureau'nun mancınık ve topları bir kez daha etkili olup, taarruz öncesinde savunma hatlarını zayıflattı. Esir düşenler ise kötü muamele gördü. Paris'e götürüldükten sonra, sokaklarda çıplak bir şekilde sergilendiler. Hatta bir gözlemcinin anlatımına göre "merhamet olmadan, köpeklerden bile daha kötü" muamele gördüler.[19] Bunların çoğu herkesin gözü önünde boğuldu. Teslim olma konusunda görüşmediklerinden, savaş kurallarına göre muzafferler istediği şeyi yapabilirdi, fakat bu olay savaşta yeni bir öfkeyi ortaya çıkarmış oldu. Artık şövalye kahramanlığına yer yoktu.

16 Kelly DeVries, "Calculating Profits and Losses during the Hundred Years War', L. Armstrong, I. Elbl ve M. M. Elbl (haz.), *Money, Markets and Trade in Later Medieval Europe: Essays in Honour of John H. A. Munro* (Leiden, 2007), s. 199, 202, 207.

17 P. Champion, *Guillaume de Flavy, capitaine de Compiègne* (Paris, 1906), s. 155.

18 *Chronique d'Arthur de Richemont, connétable de France, duc de Bretagne (1393–1458)*, haz. G. Gruel (Paris, 1890), s. 260.

19 *Journal d'un bourgeois de Paris*, s. 363.

NORMANDİYA SAVUNMASI

Diğer yerlerde İngilizler hemen yenilmeyecekti. Normandiya işgali 1450'ye kadar sürdü. İyi planlanan muharebelerden ziyade kuşatma, taarruz, akın ve çatışmalarla dolu bir savaş vardı. Bazı başarılar da oldu. Richemont, 1339 yılında Normandiya'daki Avranches'ı kuşattığında, çoğunluğu *routier* olan birlikleri sürpriz bir saldırıda püskürtülmüştü. 1440 yılında John Talbot ise, uzun bir kuşatma sonrasında geleneksel yöntemlerle Harfleur'u aldı. Lakin, 1441 yılında durum kötüye gidiyordu. Rouen'deki İngiliz kurulunun çarpıcı ifadeleriyle Normandiya "kaptanı, serdümenleri, dümeni, yelkeni olmayan ve denizde birçok dalganın vurmasıyla savrulan, sendeleyen ve fırtınalı dalgalar arasında giden bir gemi gibi tek başına kalmıştı."[20] York dükü, Bedford'a etkili bir veliaht olabilecek yetenekten yoksundu. 1443 yılında, Somerset dükü John Beaufort geçmişteki stratejiye dönerek, VII. Charles'ı muharebeye çekmeyi umduğu bir *chevauchée* yaptı. Ne var ki Charles bu tuzağa düşmedi ve yapılan saldırı bir felaket oldu. Somerset dükü, yeterli sayıda ya da nitelikte asker toplamamıştı. İngilizler savaş için çaba göstermeyi durdurdu.

1444 yılında Tours Antlaşması yapıldı ve VI. Henry, Anjou dükünün kızı Margaret ile nişanlandı. Evlilik sonraki yıl gerçekleşti. Ancak barış yapılması imkânsızdı, çünkü İngilizler Normandiya ve Aquitaine'nin egemenliği konusunda hâlen inatçıydı. Somerset dükü ise 1444 yılında, belki de intihar ederek öldü. 1445'te Maine bölgesinin Fransızlara verilmesi kararlaştırıldı. Somerset'in yeni hırslı dükü (bir önceki dükün kardeşi) 1438 yılında buraya vali atanmış ve büyük tazminat ödemelerini talep eden teklife şiddetle karşı çıkmıştı. 1447 yılından itibaren Normandiya valisi olarak, oynamak için eli çok zayıftı, dahası bunu da çok kötü oynadı. 1448 yılında İngiltere'ye giden bir Fransız habercisine verilen talimatlarda, Fransızların bilhassa Somerset dükünün tavırlarına karşı duyduğu öfkenin ne kadar derin olduğu görülebilir. Fransızlar ondan mektup almayacaktı, "çünkü bunlar kralın onurunu kırıcı bir

20 *Letters and Papers Illustrative of the Wars in France*, ii., böl. 2, s. 605–6.

üslupta yazılmıştı ve geçmişte, York dükü tarafından gönderilen mektuptan farklıydı". Bu mektuplar "ya çok büyük bir küstahlıkla ya da cahillikle yazılmıştı."[21] Bu, aslında tanıdık bir sorundu: Somerset dükü VII. Charles'ı kral olarak görmüyordu. Diplomatik meselelerin tuhaflığı bir yana, İngilizlerin karşılaştığı bundan çok daha ciddi sorunlar vardı.

Normandiya'daki İngiliz garnizonları, bulundukları muhitleri sömürüyordu ve bunu, halkın kendilerine hiçbir şekilde sevgi gösteremeyeceği şekilde yapıyordu. İngiliz hükümetine kadar ulaşan şikâyetlerde, askerlerin sorumlu olduğu "yağma ve hırsızlık olayları, muazzam boyutlardaki fidye talepleri, kavgalar ve diğer şiddet olayları ile yaralanmalar" belirtilmiştir.[22] Hem saha ordularını hem de garnizonları beslemek genelde zordu ve büyük infiale yol açıyordu. Köyler *appatis*, yani koruma ücreti ödemeye mecbur bırakılıyordu. Kaynaklar işçi, gemici, tüccar ve diğer sivillerin, savaştan azami kâr elde etmek için uğraşan garnizon askerleri tarafından yakalandığını anlatır. Ayrıca mallar ve hayvanlara da el konuluyordu. 1430 yılının anlatıldığı bir kaynakta "7 Ocak günü 24 at, birçok kişi tarafından Pontiose garnizonuna götürüldü. Bunlar, garnizondaki bir ağır zırhlı süvari olan William Heron tarafından toplam 43 *livres tournois* karşılığında tek tek satıldı."[23]

Ekonomik koşullar dolayısıyla işgal daha da zorlaşıyordu. 1430'ların sonlarında çok az hasat kaldırıldı. 1436'da hava da kötü olunca sonraki yıl fiyatlar korkutucu bir ölçüde arttı. Bir kronik yazarının anlatımına göre 1438 yılında "Fransa topraklarında çok sayıda ölüm ve inanılmaz boyutlarda kıtlık vardı, Normanlar da Normandiya'dan kaçıyordu... Zenginler deniz yoluyla Bretonya'ya, fakirler de kara yoluyla Picardy'ye gittiler."[24]

21 A.g.e., i, s. 216, 219–20.

22 *Chronique du Mont-Saint-Michel*, haz. S. Luce (Paris, 1879), ii, s. 93.

23 P. Contamine, *La France au XIVe et XVe siècles: Hommes, mentalités, guerre et paix* (Londra 1981), s. 267.

24 "Le livre des trahisons de France envers la maison de Bourgogne", Kervyn de Lettenhove (haz.), *Chroniques relative à l'histoire de Belgique* (Brüksel, 1873), s. 215–6.

1440'lı yıllarda durumların daha iyiye gitmesi, işgalci İngilizlerin ekonomik durumunu geliştirmeye yeterli olmadı.

Normandiya'daki bu zor zamanların etkilerinden biri de, İngilizler tarafından haydutlar olarak tanımlanan çetelerin tehdidiydi. Lakin Fransız tarihçileri bunları, vatansever özgürlük savaşçıları olarak nitelendirmeyi tercih etmiştir. Bu "haydutlar" aslında Fransız kralının sadık tebaası mıydı, bunu saptamak güçtür. Eldeki deliller kanun ve nizamın geniş çaplı bozulmaya girdiğini, Normandiya'nın bazı kısımlarının yasa dışı çetelerin yaydığı dehşete maruz kaldığını gösterir. Kayıtlardaki çoğu hikâye, çökmekte olan bir toplumdaki insanların karşılaştığı korkuları ortaya koyar. 1424 yılında, Thomasse Raoul adındaki talihsiz bir kadın, "haydutlara ve kralın düşmanlarına danıştığı ve onları rahat ettirdiği" için diri diri yakılarak öldürüldü.[25] Dokuz çocuklu evli bir adam olan Colin Decharpy ise Falaise yakınlarında yaşıyordu. İddiasına göre haydutlar kendilerine para, at ve başka mallar vermesi için onu zorladı. İngilizler tarafından hapse atılan bu adam, bir tünel kazarak kurtuldu. Yeniden yakalandığında affedilse de tekrar yakalanıp hapse atıldı. Yine kaçtıktan sonra bir mabede sığındı. Daha sonra, bir ip kullanıp duvarlardan inmek suretiyle Falaise'den kaçmaya çalıştı, ancak ip çok kısa olunca düştü ve kötü bir şekilde yaralandı. Yine de eve dönmeyi başarsa da tekrar yakalandı ve Falaise'de hapse gönderildi. En sonunda, bir kez daha affedildi.[26]

Kayıtlarda, bazı durumlarda İngilizlerin Norman toplumuna nasıl uyum sağladığı ya da sağlayamadığı görülebilir. Neredeyse her dönemdeki askerlerde olduğu gibi, garnizon birliklerinin ana meşgalesi içki ve seksti. Norman halkıyla bir nebze bütünleşme de söz konusuydu. Bazı askerler Fransız kadınlarla evlendi. Pontaudemer'deki bir cinayet vakasında, yerel bir fahişe olan kurbanın "William Ross adında bir İngiliz'in oda hizmetçisi ve metresi" olduğu ortaya çıkmıştır.[27] Norman kasabalarındaki

25 `*Chronique de Mont-Saint-Michel*, i, s. 133.

26 *Actes de la chancellerie d'Henri VI concernant la Normandie*, haz. Paul le Cacheux (Rouen, 1907–8), ii, s. 258–60.

27 A.g.e., ii, s. 114–6.

hayatın kendine göre cazibeleri olsa da, Mont-Saint-Michel yakınlarındaki sarp bir kayalık olan Tombelaine'da yüzden fazla kişilik bir garnizon için, 1425'te kendilerine verilen 10 büyük fıçı üzüm ve 20 büyük fıçı elma şarabının ötesinde çok az konfor olabilirdi. Normanlar ise, İngilizler hakkındaki görüşlerini ifade ederken dikkatli olmalıydı; talihsiz bir kişi, aşırı derecede sarhoşken İngilizlere Armagnac'ları tercih ettiğini ve "Fransa kralı Charles'ı İngiltere kralı Henry'den daha çok sevdiğini" söyleyince kendisini demir parmaklıkların ardında buldu.[28]

Dükalığın savunulması için Normandiya gelirlerinin yeterli olacağı umudu aşırı iyimserdi. Norman topraklarından toplanan gelir gittikçe düşüyordu. 1442-5 yıllarında toplanan ortalama para, 1435-40 yıllarındakinin yarısından biraz fazlaydı. Dolayısıyla yükün büyük kısmı İngiltere üzerindeydi. Ancak, buradaki ekonomik durum da feci durumda bozuluyordu. Yüksek masraflarla gümrük vergilerindeki düşüş bir araya gelmişti, ayrıca halk yeni ödemeler yapmak istemiyordu. Nüfuzu yüksek lakin devlet adamlığı şüpheli bir adam olan kardinal Henry Beaufort, 1417'den beri kraliyete borç para veriyordu. 1437 yılının Nisan ayından itibaren sadece iki yıl içinde, savaş ücretlerine yardımcı olmak için neredeyse 26.000 pound vermiştir. Ayrıca, 1443 yılında Somerset dükünün seferine bütçe için etkileyici bir meblağ olarak 20.000 pound vermiş, fakat Salisbury dükünün 1428 yılındaki Orléans seferi gibi bazı girişimlerde destek sunmamıştır. 1447 yılında Beaufort'un ölümünden sonra onun yerini alacak kimse çıkmadı. Borçlar mevcut gelirin çok üstüne çıktı, ayrıca hükümet York düküne borcunu ya da Normandiya'daki garnizonun maaşlarını ödeyemedi. 1449 yılında parlamento da tahsilatları %50'den %100'e yükseltti, ancak toplanan paralar, savaş ihtiyaçlarını karşılamanın yakınına bile gelemedi. Normandiya'yı savunacak bir orduya ödeme yapmak için "henüz para olmadığından" kral, muazzam miktarda mücevher ve levha vereceğine

28 *Chronique de Mont-Saint-Michel*, i, s. 300–1.

söz verdi. Bunlar arasında "yakutla ve sekiz elmasla süslü, üzerinde Aziz George'un olduğu bir altın tablet" de vardı, fakat bu pek de yeterli değildi.[29]

FRANSIZLARIN SON BAŞARISI

1450 yılının Nisan ayında Tours antlaşmasının süresi dolacaktı. Bu tarihten önce, her iki tarafta da antlaşma birçok kez çiğnenmişti, fakat en önemlisi, François de Surienne adında bir Aragonlu yüzbaşı İngilizlere hizmet etmeye başlayıp, 1449 yılına Bretonya'daki Fougeres'ye saldırdığında geldi. Bu eylem bir süredir planlanıyordu; Somerset ve Suffolk kontu bunun arkasındaydı. Amaç, Gilles de Bretagne'ı hapisten kurtarmaktı. Kendisi, Fransız hayranı Breton dükünün kardeşiydi ve 1446 yılında tutuklanmıştı. Ancak proje inanılmaz derecede mantıksızdı. Daha sonra yazılan bir Fransız kaynağında tuhaf bir hikâye anlatılır. Buna göre, İngilizler gece yarısı bir kalenin hendeğinde, bir belge içinde dükü kendi müttefikleri olarak belirterek Fransızları kandırmaya çalışmış, ancak bunu okumak mümkün olmamıştır. Somerset kontu ve yanındakiler bu kadar hileci değildi; ancak, Surienne'ı istedikleri gibi kullanmak olağanüstü bir yanlış hesaplamaydı.

Fougeres'in zaptından sonra Bretonya dükü VII. Charles'a başvurdu. Bu, 1449 yılının Temmuz ayında savaşın yeniden başlamasına sebep oldu. Charles, birliklerini yeniden organize etmek suretiyle mütareke dönemini akıllıca geçirdi. Fransız topları, İngilizlerin Normandiya'daki pamuk ipliğine bağlı hakimiyetine hızlı bir son verdi. Bir kralın hayatına dair yazan Jean Chartier, herhangi bir Hıristiyan liderin barut, koruyucu kalkanlar ve nakliye araçlarıyla donanmış bu kadar fazla topu hiçbir zaman bir araya getirmediğini anlatır. Topların başında Jean Bureau ve kardeşi Gaspard vardı. Mesele sadece kale ve tahkimatları dövmek için top getirmek değildi. Ayrıca, "burçları, toprak setleri,

29 *Letters and Papers Illustrative of the Wars in France*, i, s. 503–8.

siperleri, hendekleri ve lağımları" olan karmaşık kuşatma araçları kadar, karşı tarafın teslim olmasını sağlayacak müzakere kabiliyetleri de gerekiyordu.[30] Kendi çıkarlarına uygun teslim koşullarının mümkün olduğu ortaya çıkınca Fransızların görevi daha kolay hâle geldi; Lisieux piskoposu Thomas Basin, ustaca bir müzakere yürüterek şehrinin uygun koşullarda teslim edilmesini sağladı ve önemli bir emsal teşkil etti. Sadece Formigny'de, tek bir muharebe gerçekleşti. İngilizlerin, deneyimli askerler Thomas Kyriell ve Matthew Gough komutasında, yaklaşık 6.000 kişilik sefer ordusunun, çatışmaya hazırlanmak için bolca vakti vardı. Okçuların ilerleyişi, İngiliz mevkilerine biraz hasar vermiş iki Fransız topunu ele geçirmeyi sağladı. İki ya da üç saat sonra, bir tepenin üstünde Fransız birlikleri belirdi; Fransız ordu komutanı Richemont'un komutasında oldukları ortaya çıkınca İngilizlerin, Somerset kontu komutasında takviye birlikler geleceği umudu yerle bir oldu. Muharebeden sonra yapılan bir yorum şu şekildedir: "Bence, ordu komutanını bize yollayan şey Tanrı'ydı". Muharebeden sonra katliam yaşandı; kaçmayı başaran kişileri de yerel köylüler öldürdü. Bir kronik yazarı, İngilizlerin 3.774 kişi yitirdiğini, öte yandan Fransızlardan beş veya altı kişinin öldüğünü söyler. Verilen bilgiye ister inanın ister inanmayın; bu, İngilizlerin hâkimiyetindeki Normandiya'nın hızla çöküşüne katkıda bulunan feci bir yenilgiydi.[31] Moral motivasyon da felaket derecede düşmüş, ayrıca ihanet Fransızlara yardımda bulunmuştur. Gisors başkanı Richard Merbury, hiçbir savunma yapmadan teslim oldu. Oğlu John, Fransızlara değerli hizmetlerde bulunmuştu, kral "bunların hiçbir şekilde belirtilmesini istemiyordu."[32] Sonunda, Somerset kontunun da teslim olmaktan başka pek seçeneği kalmadı. İngilizlerin Normandiya işgali, yüz kızartıcı bir şekilde sonlandı.

---

30 *Chronique de Charles VII par Jean Chartier*, haz. A. Vallet de Viriville (Paris, 1858), ii, s. 237–8.

31 *La Cronique de Mathieu d'Escouchy*, haz. G. du Fresne de Beaucourt (Paris, 1863–4), i, s. 281–4.

32 A.g.e., iii, s. 387.

Geriye Gaskonya kalmıştı. İngilizler, dükalıktaki konumlarını 1430'ların sonlarına kadar korumuştur. 1339 yılında yapılan müzakereler başarısız olmuş, Huntingdon kontunun komutasındaki sefer biraz başarı getirmişti. Ancak o da kısa süre içinde geri çekilmiş, VII. Charles 1442 yılında dükalığı işgal etmiştir. Bu zamana kadar Bordeaux savaştan pek de etkilenmemişti, ancak bu tarih itibarıyla VI. Henry'ye gönderilen umutsuz bir mektupta şöyle yazılıydı: "Elimizde, kendimize yardım edecek hiçbir şey yok; buradaki halkınızın elinde sadece büyük bir bunalımı, kasveti ve kederi kaldı." Yardım sözü verilmişti, ancak "bu dönemde hiçbir rahatlık gelemez, bu kişilerin kalbini rahatlatacak tek bir *balinger* bile olamazdı."[33] Fransız toplarının gittikçe etkili olmasıyla, savaşta dengeler değişiyordu. Üç haftalık bombardımanının ardından Dax da düştü, daha sonra La Réole de ele geçirildi. Ancak sefer başarılı şekilde devam ettirilmedi ve en sonunda Dax İngilizlerce yeniden ele geçirildi. Lakin, 1449 yılında mütareke bozulunca çok az direniş oldu. 1451 yılında Blaye'de, kuşatmacıların topları surları yerle bir ederek, kasabayı son bir saldırıya açık hâle getirdi. Bourg da bir haftadan kısa sürede, Fransız toplarının tahkimat hattını yerle bir etmesinden önce düştü. Fransızlar art arda bölgeler ele geçiriyordu. Bordeaux'da vatandaşlar ve İngilizler "büyük şövalyelik ilkesinin ve asil topluluğunun kendilerini kuşatmaya bırakmaya hazır olduğunu düşünerek" cömert koşullar altında teslim oldu.[34]

İngiliz hükümetine yardım için başvurular yapılıyordu. 1452 yılının Ekim ayında Talbot, küçük bir sefer birliğiyle bölgeye geldi. İlk başta İngilizler göz alıcı başarılar elde etti. Gerçekleşen bir komployla İngilizler, Bordeaux'ya girdi. Pazar günü sabahında şehrin bir kapısı açıldı ve Talbot, sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Bunun ardından, üst üste kasabaların teslim oluşuyla bir dizi önemli başarı elde edildi. Sonraki yıl birliklerine eklenen takviye

33 *Memorials of the Reign of Henry VI: Official Correspondence of Thomas Beckyngton*, haz. G. Williams (Rolls ser., 1872), ii, s. 214.

34 *Chronique de Charles VII par Jean Chartier*, ii, s. 254–91.

Görsel 16 Castillon Muharebesi'nde Fransız zaferi, 1453.

kuvvetlerdeki asker sayısı yaklaşık 7.300'dü.[35] Yine de Fransızlar, Bordeaux'ya üç ayrı ordunun gitmesiyle zafer kazanan taraf oldu. Castillon'da, bu birliklerden birinin ve topçu birliklerinin komutanı Jean Bureau, kasabanın dışında defansif bir toprak çevirme hattı kurdu. Talbot'un adamları, Fransızların işgalindeki bir manastırı ele geçirdi. Ona verilen yanlış bir habere göre Fransızlar kaçıyordu, o da adamlarına saldırma emri verdi. Adamları "Talbot, Talbot, Aziz George" haykırışlarıyla çevirme hattına ilerledi, ancak *coulovrines*, *veuglaries* adındaki toplardan ve diğerlerinden yapılan ölümcül atışlarla yerle bir oldular. Bundan sonra bir meydan muharebesi çıktı. Tablot da kahramanca dövüştü, ancak boğazına aldığı bir hançer darbesiyle öldü. Onunla birlikte tahmini olarak yaklaşık 4.000 kişi öldü. Bir sonraki gün Tablot'un habercisi, efendisinin cesedini alması için götürüldü.

35 M. G. A. Vale, "The Last Years of English Gascony", *Transactions of the Royal Historical Society*, 5. dizi, 19 (1969): 219–38.

Onun kimliğini, ancak dişlerinden teşhis edebildi; savaş esnasında vücudu paramparça olmuştu. Bu andan sonra İngilizler için hiçbir umut kalmadı. Bordeaux bir süre daha dayandı, fakat Fransızların ablukasıyla teslim olmak durumunda kaldı. Gaskonya da Fransızların elindeydi. İngilizlerin Fransa'da kalan tek hâkimiyet alanı Calais'di. İngiliz hükümeti burada sadece 24 yeni demir top almaya ve iki burç yapmaya özen gösterebilmişti, savunma hatları da ciddi bir sınava tabi tutulmadı.

Castillon Muharebesi normalde Yüz Yıl Savaşlarının sonu olarak görülür. Ancak bu muharebe, İngiliz-Fransız düşmanlığını tamamen bitirmemiştir. IV. Edward, muhtemelen 15. yüzyıldaki en büyük İngiliz ordusuyla 1475 yılında Fransa'yı işgal etti. Ancak sonuçta bir muharebeden ziyade avantajlı bir mütareke yapıldı. 1513 yılında VIII. Henry ise Spurs Muharebesi'nde Fransızlara karşı zafer kazandı ve III. Edward'ın başarısız olduğu Tournai'de kuşatma yaparak başarılı oldu. Hatta, Yüz Yıl Savaşlarının 1558'de Fransızların Calais'yi ele geçirdiği zamana kadar sürdüğü de iddia edilebilir. Ancak, bu kitapta savaş, Talbot'un ölümüyle ve Bordeaux'nun düşüşüyle son bulmaktadır.

ULUSAL DUYARLILIK

Bu yıllarda ulusal duygular artmış ve savaş dolayısıyla vurgulanmıştır. Ancak bu, öyle kolay bir konu değildir. İngilizlerin ne kadar kötü olduğunu, Fransa'nın Fransızlara ait olduğunu vurgulayan birçok deneme yazılmıştır. Lakin bunlar esasında, genel propagandadanziyade diplomatların kullanımı niyetiyle öne sürülmüştür..[36] İngilizler için Agincourt, hem Tanrı'nın kendi davalarını desteklediğini hem de Fransızlar üzerindeki üstünlüklerini göstermişti. *Gesta Henrici Quinti* adlı eserin yazarı,

36 P. S. Lewis, "War Propaganda and Historiography", *Transactions of the Royal Historical Society* 15 (1965), s. 2–3; Craig Taylor, "War, Propaganda and Diplomacy in Fifteenth-Century France and England", C. Allmand (haz.), *War, Government and Power in Late Medieval France* (Liverpool, 2000), s. 70–91.

zaferin ardından Fransızların "adaletsiz eylemlerinden artık vazgeçebileceklerini ve yeme düşüp afallayarak, yanlış yola saptıkları o en kötü huylarını terk edebileceklerini" ummuştur.[37] Ne var ki Paris ve buranın etrafındaki bölgelerin çoğu ile Normandiya ve Gaskonya İngilizlerin elindeyken Fransızları kötülemek pek mantıklı değildi. Fransızlar için, "kralın kadim düşmanları olan İngilizlerin şeytani, lanetli niyet ve planları" hakkında yazmak yeterince kolaydı.[38] Fakat Fransa da birleşmiş bir ülke değildi. 15. yüzyılın başlarında yazan bir bilim insanı olan Jean de Montreuil, Gaskonların İngilizlerle müttefiklik kurarak takındıkları tutuma hayret etmişti. Ona göre Gaskonlar, uydurma bilgilerle yanlış yönlendiriliyorlardı ve hakikatten bihaberlerdi.[39] Jan Dark için de Burgonyalılar, İngilizlerden çok daha kötüydü. Breton ve Norman hizipçiliği, birleşmiş Fransa konseptinin tam karşısında yer alır. Lakin, İngilizlerin Normandiya ve Gaskonya'dan kovulması bu ilkenin gerçekleşmesi için büyük bir adımdı.

Şaşırtıcı olan şey İngilizlerin Fransa'dan kovulmuş olması değil, Normandiya ve Gaskonya'yı bu kadar uzun süre ellerinde tutmuş olmasıdır. En sonunda başarısız olmaları için birçok sebep vardı. VI. Henry döneminde İngiltere, gerekli ekonomik desteği sağlayabilecek bir konumda değildi. Ayrıca, kasaba ve kalelerin savunulması için gereken yeterliyerel kaynak da Normandiya ve Gaskonya'da bulunmuyordu. Başta Bedford ve Talbot olmak üzere aşırı derecede yetenekli İngiliz kumandanları olmuştu, ancak 1443 yılında Somerset kontunun *chevauchée*'sinin gösterdiği üzere hepsi de yüksek kalibrede değildi. Somerset kontunun kardeşi ve halefi, 1440 yılında Harfleur'un yeniden ele geçirildiği zaman komutadayken kendisini göstermiş olsa da, son icraatında feci bir şekilde başarısız olmuştur.

---

37 *Gesta Henrici Quinti*, haz. Frank Taylor ve John S. Roskell (Oxford, 1975), s. 94.

38 *Chronique du Mont-Saint-Michel*, s. 98.

39 Lewis, "War Propaganda and Historiography", s. 6.

13

15. YÜZYILDA ORDULAR

İngilizler 15. yüzyılda yeni hususlarla karşı karşıyaydı. Sadece yeni sefer birlikleri toplamak zorunda kalmadılar, ayrıca Fransa'daki toprakların etkin bir şekilde savunulması için çareler bulmak durumundaydılar. Mevcut baskılara karşın İngiliz ordularında dönüşüm yapacak hiçbir girişim olmadı. Ekonomik zorluklara ve gittikçe başarısız hâle gelen bir savaşa artık pek heves duyulmamasına karşın, geçmişte çok işe yarayan yöntemler uygulanmaya devam etti. V. Henry'nin ölümünden sonra büyük bir değişiklik oldu ve çok küçük yaşta bir kralın tahta gelişiyle kraliyet hanesi artık asker toplama ve askerî eylemleri organize etme hususundaki merkezî rolünü üstlenmeyi bıraktı. Rakiplerinin aksine Fransızlar 1440'lı yıllarda ordularında reform yapmak için büyük çabalar göstermiş, iyi organize olan ve bütüncül bir yapıya bürünen orduların işleme prensiplerini belirleyen büyük kurallar getirilmişti.

V. Henry'nin Normandiya'ya sevk ettiği en büyük birlik, 1417 yılında yaklaşık 10.000 kişilik orduydu. Ancak, sefer birlikleri sonradan daha da küçülmüş, asker sayısı genelde 2.000 kişiden az olmuştur. Fakat istisnalar da vardı: Gloucester kontu 1436 yılında Calais tehdit altındayken 7.500 kişilik bir orduya komuta etti. Beaufort 1443 yılında, savaşın son on yılının en büyük birliği olan 4.500 kişilik bir orduya komuta etti. 1428

yılında Salisbury kontunun 2.700 kişilik birliğiyle yaptığı seferi gibi bazı durumlarda kraliyet, sefere çıkan ve kendi küçük bölükleriyle anlaşmalar yapan liderlerle tek sözleşme yapmıştır. Diğer durumlarda ise, bu tür bölüklerin liderleri ile kraliyet arasında ayrı sözleşmeler yapıldı. 1430 yılında bu tür 114 kontrat imzalanmıştır. Bu, her zamanki gibi boyutları farklı maiyetler şeklinde organize olan sahadaki birliklerden farklı değildi. Sık sık celp yapılıyor, erkeklerin teçhizatının düzgün olduğu ve kontrat koşullarının gerekliliklere uygun şekilde yerine getirildiği garanti altına alınıyordu.

Calais ve Normandiya'da garnizon hizmetinde çokça kişi istihdam edildi; yapılan hesaplamalara göre 1436 yılında bu görevi yapan yaklaşık 6.000 kişi vardı. Celpte, sefer birlikleriyle aynı model uygulanıyordu. Yüzbaşılarla kontratlar yapılıyor, onlar da kendilerine maiyet ayarlıyordu. Eldeki göstergelere göre kariyer yapan askerler birçok yüzbaşının komutasında farklı maiyetlerde hizmet edebiliyordu.[1] Gerçek bir sabit ordu olmasa da, garnizonlar kalıcıydı. Sahadaki orduları takviye etmek amacıyla garnizon birliklerinden asker çekilebilirdi. Ek olarak, Normandiya'da yerel bölgelerden toplanan birlikler de vardı. Burada, feodal sistemden kalan çağrılarla 1.400 kişi toplanabiliyor, ayrıca "savaşa alışkın bütün asiller ve diğer halklar" da genel olarak celp edilebiliyordu. Bu, çağrılara karşılık vermeyen kişilerin "efendimiz kralımıza itaat etmeyen ve isyan edenler" olarak nitelendirileceği tehdidiyle mümkün oluyordu.[2]

SAVAŞ DESTEĞİ

Köklü bir geleneğe göre savaşta en büyük adamlar öncü rol üstlenirdi. 1436 yılında sekiz dük ve kont ile on yedi baron, Calais'yi savunmak için seferde hizmet etmiştir. Bundan sonraki hikâye ise

1 David Grummitt, *The Calais Garrison: War and Military Service in England, 1436–1558* (Woodbridge, 2008), s. 84, 190.

2 *Chronique du Mont-Saint-Michel*, haz. S. Luce (Paris, 1879), s. 84.

farklıdır. 1443 yılında Somerset kontu seferinde "baron, sancaktar ve şövalyelerin" eksik olduğundan şikâyet ediyordu.[3] 1450 yılında Formigny'de aristokratlar yer almamıştı, 1442 yılından beri Shrewsbury kontu olan John Talbot, 1453 yılında Castillon'da yenildiği zaman yanında oğlu Viscount Lisle haricinde hiçbir kont ya da baron yoktu. Asil sınıfının savaşa gösterdiği desteğin boyutu, eski zamanlardan çok farklıydı.

Savaşa katılan şövalyelerde de düşüş olmuştur. 1420 yılında, Normandiya'da V. Henry'ye maaşlı bir şekilde hizmet etmeye hazırlanan kişilerin isimleri için yapılan bir araştırmada, savaşa duyulan hevesin çarpıcı şekilde azaldığı görülür. Bazı insanlar artık çok yaşlanmıştı. Silahlanmamak için gösterilen en yaygın gerekçe yoksulluk, ikincisi de hastalıktı. Başka mazeretler de olabiliyordu. William Thornlynson, bir centilmen olduğunu inkâr etti. Başka bir kişi ise avukat olduğunu öne sürmüştür. Bir adamın beyanı da şudur: "İngiltere krallığında elimden geldiğince bütün hizmetimi yaparım, ancak bu sadece burası için geçerli." Toplamda, 70 tane "centilmen" askerlik hizmetinde bulunamayacağını söylemiştir. Bir adam ise gönüllü olmuştur: Holderness yerel topluluğu, "savaşlarda hünerli ve açıkça söylendiği gibi halkı sinirlendirebilecek meşgul bir adam olan" John Rout'tan kurtulmak istiyordu. Norfolk eşrafıyla yapılan müzakereler pek de başarılı değildi, delegeler de üzgün bir şekilde şu karara vardı: "Bu ülkede kimsenin krala istendiği gibi hizmet ettiğini göremiyoruz. Bu, bizim için büyük bir sorun ve hastalık."[4]

Bu, ordudaki şövalyelerin oranının ciddi anlamda düştüğü anlamına geliyordu. 1443'te Beaufort'un ordusunda sadece yedi şövalye vardı, bu da toplam birliğin %0.15'ine tekabül ediyordu. Bunun aksine, 1370 yılında Gaunt'lu John'un birliklerinin %10'u şövalyeydi. Bunun sebeplerinden biri de ülkedeki

3 Adrian R. Bell, Anne Curry, Andy King ve David Simpkin, *The Soldier in Later Medieval England* (Woodbridge, 2013), s. 38–9, 42.

4 A. Goodman, "Responses to Requests in Yorkshire for Military Service under Henry V", *Northern History* 17 (1981), s. 240–52.

şövalye sayısındaki düşüştü; görünüşe göre 1430'larda muhtemelen 200'den fazla şövalye yoktu. Bu düşüş, bir zamanlar şövalyelerin bulunduğu bir toplumda onların yerini almak üzere gelen *esquire*'lar düşünülerek değerlendirilmelidir. Bunlar savaşta, tıpkı şövalyeler gibi ağır zırhlı süvari olarak hizmet ediyordu. Yine de, celp için mümkün olan sayılar kısıtlıydı: "1436 yılında Warwickshire'da 18 şövalye, 19 *esquire* ve 55 centilmen vardı."[5] Sonuncular kendilerini, kraliyet arması taşıyabilme hakkına sahip olarak görüyorlardı, fakat beklentileri yerel siyaset ve idarede görev alabilmekti. Savaş değil, hukukla ilgileniyorlardı. Toplumun askerî alana kayması savaşın özellikle de son evrelerinde iyice yavaşlamış, durum bunun tam tersine dönmüştü.

OKÇULAR VE DİĞERLERİ

Asillerin ve şövalyelerin savaşa katılımı düştükçe, İngiliz ordusunda okçuların oranı artmıştır. 14. yüzyılda, Warwick kontunun 1373 yılında 200 ağır zırhlı süvari ve 200 okçuyla hizmet etmeyi kabul etmesi örneğinin de gösterdiği üzere eşit sayıda okçu ve ağır zırhlı süvari olması normalken, V. Henry'nin döneminde üç okçuya bir ağır zırhlı süvari oranı normalleşmiştir. 1425'te Suffolk kontu, Mont-Saint-Michel kuşatması için 300 atlı okçu ve 100 ağır zırhlı süvarilik bir birlikle kontrat yapmıştır. Sefer birliklerindeki oranlar ise daha da artmıştır; 1428 yılında oran beşe bir, 1449'da da dokuza bir olmuştur.

Şövalye ve ağır zırhlı süvarilerin tersine, okçu toplamakta öyle büyük bir zorluk yoktu. Atlı okçuların aldığı günlük 6 penilik ücret, yetenekli bir zanaatkârın kazanmayı umabileceğinden yüksekti ve her zaman, yağma yaparak kâr elde etme umudu da vardı. Okçuların sosyal kökenlerini ayırt etmek her zaman kolay değildir, ancak bazıları önemli soylardan geliyordu, en azından küçük toprak sahibi statüsüne sahiplerdi. Bunların arasında muazzam deneyimli veteranlar da vardı. Hegyn Tomson Harfleur'da

5 P. Coss, *The Knight in Medieval England 1000–1400* (Woodbridge, 1993), s. 133–4.

aralıklarla toplamda neredeyse 30 yıl, Richard Bullock da Saint-Lô garnizonunda en az 19, toplamda 22 yıl hizmet etmiştir.

Geleneksel görüşe göre İngiliz okçuları muhteşem askerlerdi, "bazıları en iyileriydi, herhangi bir milletin savaş alanına sürdüğü en talimli, askerî açıdan en etkili birliklerdi."[6] Böylesi bir abartıyı haklı görmek zordur. Agincourt zaferi şüphesiz ki okçulara çok şey borçluydu; ancak Verneuil'de böyle olduğunu iddia etmek daha zordur. Okçular, Herrings Muharebesi gibi bazı küçük çatışmalarda değerliydi, lakin Patay'da İngilizlere iyi hizmet sunmamışlardır. 1440'lı yıllarda İngiliz ordularının performansı, oranları iyice düşen ağır zırhlı süvarilerin bir dezavantajda olduğuna işaret eder. Savaşın son evrelerinde okçular, daha önceden gösterdikleri muharebe kazanma kabiliyetini gösterememiştir.

Bazı özel birliklere ihtiyaç duyuluyordu. Topçular gittikçe önemli hâle geliyordu. Harfleur kuşatması hazırlığı yaparken V. Henry, 29 topçu ustası ve diğer 59 topçu erini Felemenk topraklarından toplamıştır. Daha sonraları Rouen'de oluşturulan tipik bir bölükte topçu ustası, demirci (ya da dökümcü) ile yardımcısı, marangoz ustası ve yardımcısı (top arabalarını ve bunları koruyan kalkanları yapmak için) bir duvarcı ustası (mühimmat yapmak için) ve bir arabacı bulunuyordu. Bir ağır zırhlı süvari ile 18 kadar okçu bu bölüğe refakat ediyordu. 1436 yılında Meulan kuşatıldığında bu bölük sekiz ek topçu ile takviye edilmiştir. Kuşatmalarda, hem savunma hem taarruz esnasında arbaletçiler de değerliydi. Bir arbaleti doldurup atışa hazır hâle getirmek zordu, ancak kuşatma koşullarında büyük bir dezavantajı da olmuyordu. İngiltere'de artık az sayıda arbaletçi toplanıyordu; Gaskonya ve Normandiya'dan özellikle deneyimli birlikler çıkıyordu. Çok sayıda meslek kolu, uzmanlığıyla harp teknolojisine katkı sağlamıştır. Zırh ve ok ustalarına da ihtiyaç duyuluyordu, ayrıca kalelerdeki garnizonlarda erzakçılar da gerekliydi. Kuşatma savaşlarında, çoğunluğu Dean Ormanından gelen lağımcılara da ihtiyaç vardı.

---

6 Robert Hardy, atıf için Bell, Curry, King ve Simpkin, *The Soldier in Later Medieval England*, s. 143.

DİSİPLİN

Brabant'tan gelen birliklerin kötü disiplini üzerine yorum yapan kronik yazarı Jean de Waurin'e göre "iyi malzemeleri olan bin savaşçı, bir boka yaramayan bu kişilerin on binine bedeldi."[7] Yürürlüğe giren kararnamelerden değerlendirecek olursak, İngiliz orduları iyi bir disipline sahip olmalı. Bu sebeple, V. Henry'nin yasalarının gösterdiği üzere, emirlere uymak hayati derecede önemliydi. Saygısızlık eylemleri kesinlikle yasaktı, ayrıca çocuk doğurma sürecine giren kadınlara özel koruma sağlanıyordu. Yiyecek toplamak belirli bir düzene sokulmuştu ve fethedilen topraklarda yağma yapmak yasaktı. Esir alma hususunda da detaylı düzenlemeler vardı. İngiliz, İrlandalı, Gallerli ya da Fransız olması fark etmeksizin, milli kökenine dayanılarak kimseye hakaret edilemezdi. Fahişelerin orduya bir fersahtan fazla yaklaşmaları yasaktı.[8]

Beklendiği üzere, disiplin kararnamelerini uygulamak kolay değildi. 1423 yılında Bedford dükünün yazdıklarına göre kiliselere zorla giriliyor, kadınlar tecavüze uğruyor, insanların mallarına el konuluyor, erkekler hapse atılıyor ve haksız vergiler toplanıyordu. "Soygunculuk yaparak ve askerleri firar etmeye tahrik ederek oradan oraya boş boş gezinen bazı İngiliz berduşlar" da vardı.[9] Bir sonraki yıl, İngiltere'den yeni gelen bazı kişiler maiyetlerini terk edip, en iyi ücreti hangi subay veriyorsa ona hizmet etmişti. Bu bir "sahtekârlık ve namussuzluktu." Bundan sonra diğerleri de hemen firar etmiştir.[10]

---

7 *Recueil des croniques et istoires anciennes de la Grant Bretagne, apresent nome Engleterre, par Jehan de Waurin*, haz. W. Hardy (Rolls ser., 1864–91), iii, p. 173.

8 Anne Curry, "The Military Ordinances of Henry V: Texts and Contexts", Chris Given-Wilson, Ann Kettle ve Len Scales (haz.), *War, Government and Aristocracy in the British Isles c. 1150–1500: Essays in Honour of Michael Prestwich* (Woodbridge, 2008), s. 214–49.

9 R. A. Newhall, *The English Conquest of Normandy* (New Haven, CT, 1924), s. 233–6.

10 *Chronique du Mont-Saint-Michel*, i, s. 137, 145.

FRANSIZ BİRLİKLERİ

Fransa'da, İngiltere'nin aksine, bir reform ihtiyacı olduğu kabul ediliyordu. Fransız birlikleri, İngilizlerin toplayabileceğinden çok daha fazlaydı; VII. Charles, 1449-50 yıllarındaki Normandiya seferinde 20.000 kişiye maaş ödüyordu. Ancak bazı benzerlikler de vardı. Fransız ordularındaki şövalye sayıları da 15. yüzyılın başında müthiş oranda düşmeye başladı. 1414 yılında Armagnac hükümetinin elindeki ağır zırhlı süvarilerin sadece %1.7'si sancaktar ya da şövalyeydi. 1417 yılında Fransa mareşali olarak atanan Pierre de Rochefort, ilginçtir ki bir sancaktar olmasına karşın şövalye değil bir *squire*'dı. Şövalyelikteki düşüş kısmen sosyal değişimlerle açıklanabilir, lakin insanlar artık başarı getirmeyen bir davaya destek olarak silahlanmak da istemiyordu. İngiltere ya da Burgonya'nın aksine Fransa'da, şövalye ve diğer ağır zırhlı süvariler arsında askerî alanda çok az ayrım olduğu kabul ediliyordu, çünkü 1430'ların sonlarından itibaren hepsi aynı oranda maaş alıyordu. Ayrıca sancaktar rütbesi de kullanımdan kalkmış; bölüklerin komutası da yüzbaşılara geçmiştir. 15. yüzyılın başlarında ağır zırhlı süvarilerin *gens de trait*'ye (okçular ve arbaletçiler) oranı ikiye bir, hatta daha da azdı. 1414 yılında yapılan anlaşmalara göre Vendôme kontu 2.000 ağır zırhlı süvari ve 1.000 *gens de trait* ile, Arthur de Richemont da 500 ağır zırhlı süvari ve 100 *gens de trait* ile hizmet edecekti. 1430'lar itibarıyla oran, bir ağır zırhlı süvariye iki okçu olarak değişmiştir.

İskoç, İspanyol ve İtalyan yabancı paralı askerler Fransız ordusunda, özellikle de VII. Charles'ın birliklerinin neredeyse yarısını teşkil ettikleri 1420'li yıllarda önemli bir etkendi. 1424 yılında Bourges'te 2.500 İskoç ağır zırhlı süvarisi ile 4.000 okçu toplanmıştır. Verneuil'de İngilizler Lombardiyalı süvariler kadar İskoçlarla da karşı karşıya geldi. Bu muharebe, Fransızlara hizmet eden yabancılar için felaketle sonuçlandı ve böylesine büyük ölçekli celplerin son örneği oldu. Yine de, Orléans kuşatması esnasında yabancı askerler garnizonun kısıtlı erzakının yaklaşık üçte

birini almışken, kurtarma birliğinde 60 İskoç ağır zırhlı süvarisi ve 300 okçu yer almıştı. 1445 yılı itibarıyla Fransız ordularında iki İskoç bölüğü, bir İtalyan bölüğü ve bir İspanyol bölüğü kalmıştır.

1430'larda, Jan Dark'ın esin kaynağı olduğu başarılara rağmen Fransız birlikleri kaos içindeydi. *Arriere-ban*'ı yeniden canlandırma girişimleri başarısız oldu. Ayrıca düzenli maaş ve teftiş sistemleri de çöktü. Disiplinsiz ve kraliyet kontrolünden tamamen kopmuş *routier* ve *écourcheur* birlikleri, mal ve para talebi peşinde kırsal bölgeleri yağmalıyordu. 1439 yılında, bu sorunlarla başa çıkma hedefiyle çıkarılan bir kraliyet yasasında reform planları belirlendi. Temel prensibe göre komutanlar, krala karşı sorumlu olmalıydı. Yüzbaşılar da kraliyet tarafından atanacaktı. Kraliyet onayı olmadan bir bölüğe komuta eden kişiler de *lese-majesté* suçlusu sayılacaktı. Bölükler, mahsule ya da besi hayvanlarına el koymayacaktı. Sınır garnizonları konumlarını terk etmeyecek, toprak üzerinden geçinmeyecekti. Halkı baskıya uğratan garnizonlar lağvedilmeli, savunma hattı yerel lortlara bırakılmalıydı.[11] Bu kararname asil sınıfı tarafından hiç de hoş karşılanmadı ve 1440 yılında Bourbon dükünün kısa süreliğine isyan etmesine yol açtı. Fakat ayrıca, Fransız ordusunun dönüşümünü sağlayan son derece önemli bir sürecin başlangıcı oldu.

1445 yılında yeniden reform talepleri ve büyük ölçüde Arthur de Richemont'un sorumlu olduğu yeni bir askerî iç tüzüğü gündeme geldi. Bu, İngilizlerin defedilmesinden ziyade, Fransa'nın başına bela olan disiplinsiz *routier* ve *écourcheur* birliklerinin yarattığı sorunla mücadele etmeyi amaçlıyordu. Ne yazık ki metin günümüze ulaşmamıştır, ancak içeriğinin en önemli kısımları açıktır. Tüzüğe göre ordu teşkilatı, *compagnies d'ordonnance* olarak bilinen iki gruba bölünecekti. Altı kişinin bulunduğu *lance*, ağır zırhlı süvarilerin temel birimiydi. Bunlardan biri baştan aşağı silahlanıyor ve zırhlanıyor, ikincisi daha hafif tertibat alıyor, üçüncüsü de uşak olarak hizmet ediyordu. Ek olarak,

11 *Ordonnances des roys de France de la troisième race*, haz. Eusèbe Laurière vd. (Paris, 1723–1849), iii., s. 306–11.

Görsel 17 15. yüzyıl ortalarından bir atlı şövalye.

uşaklarıyla birlikte iki atlı okçu da vardı. Bu, tıpkı 14. yüzyılda İngiliz ordularında atlı okçuların maiyetlere girmesi gibi etkin, bütüncül birliklerin temelini oluşturuyordu. Bir *lance*'ın ihtiyaç duyduğu yiyecekler özenle temin edilirdi; her ay altı adam iki kuzu ve bir yarım ineğe ihtiyaç duyuyordu. Ayrıca her biri yılda 252 galon şarap alırdı. Ordulara eşlik eden ve kırsal bölgeleri yağmalamaktan başka pek bir işe yaramayan asalaklar ise evlerine gönderilirdi. Richemont'un biyografi yazarı şöyle der: "İnsanların uzun süre boyunca yağmalanması işte bu şekilde son buldu. Lordum bundan memnuniyet duyuyordu, zira en çok istediği ve

hiç başaramadığı şeylerden biriydi, ancak kral da onu bu zamana kadar dinlememişti."[12] 1448 yılında, *franc-archers* kurulduğu zaman daha başka önemli bir reform daha yapıldı. Bu milis kuvvetleri kraliyete, yerel düzensizlikle mücadele etmeyi hedefleyen yeni bir tür ulusal piyade birliği kazandırmıştır. Söz konusu askerler düzenli olarak toplanacaktı. Her birinde hafif bir miğfer, kapitone ceket ya da *brigandine* (zırh plakalarıyla kaplı kıyafetten yapılıyor), kılıç, hançer ve yay olacaktı. Bu reformları, sabit bir ordunun oluşumu anlamına gelen süreçler olarak görmek çok zorlama olur; ancak böyle bir potansiyel yarattıkları da söylenebilir. Muhtemelen Vegetius'un verdiği bilgilerden esinlenerek yapılan bu reformlar yeni standartlar oluşturdu ve Fransızların Normandiya ile İngilizlerin elindeki Gaskonya'yı yeniden fethetmesini sağlayan şey bu yeni ruhla oluşturulmuş ordulardı.

ZIRH VE SİLAHLAR

Kronik yazarı Jean Chartier, Normandiya'yı yeniden fetheden Fransız birliklerinin hepsinin zırhlı olduğunu vurgular. Ona göre ağır zırhlı süvarilerin "hepsi iyi kalite göğüslük, bacak zırhları, kılıçlar, çoğu gümüşle süslü *salades* (yuvarlak miğfer) ve uşakları tarafından taşınan mızraklarla donanmıştı."[13] Diğer birliklerde atlı okçular vardı ve bunlarda da *brigandine*, bacak zırhları ve *salades* vardı. Zırh gelişimindeki itici bir güç de, artık hem İngiliz hem Fransız ordularının mutat uygulaması olarak yayan şekilde savaşan kişilerin etkili biçimde korunması ihtiyacıydı. Son moda zırhlarla donanmış bir şövalye, 14. yüzyıldaki selefine göre çok daha farklı görünüyordu. Artık kumaştan yapılan bir cüppe ya da jüponu yoktu; bunun yerine, zırhındaki parlak çelik levhaları sergiliyordu. "Çift levhanın" yerini de tek parça göğüslük zırh

---

12 *Chronique d'Arthur de Richemont, connétable de France, duc de Bretagne (1393–1458)*, haz. G. Gruel (Paris, 1890), s. 188–9.

13 *Chronique de Charles VII par Jean Chartier*, haz. A. Vallet de Viriville (Paris, 1858), ii., s. 235–6.

Görsel 18 15. yüzyıldan bir Fransız arbaletçi.

almıştır. Bu zırhlar, iç tarafındaki deri kayışlarla özenle bağlanıyordu. Boyun koruması sağlayan zincir zırhın yerini de levhalar almıştır; büyük *bascinet* ile bu da miğferin bir kısmı oldu. Anıtlardaki levhalarda görüldüğü üzere, 15. yüzyıldaki İngiliz modası ise, omuz eklemlerini koruyacak geniş, yuvarlak *besagnes* üzerineydi.[14] İyi kalite zırhlar, hareketliliği çok fazla kısıtlamıyordu. Söylenene göre Boucicaut, tam tekmil zırhlı bir hâlde, üzengi kullanmadan eyere atlayabiliyordu. O, çok büyük yeteneği olan

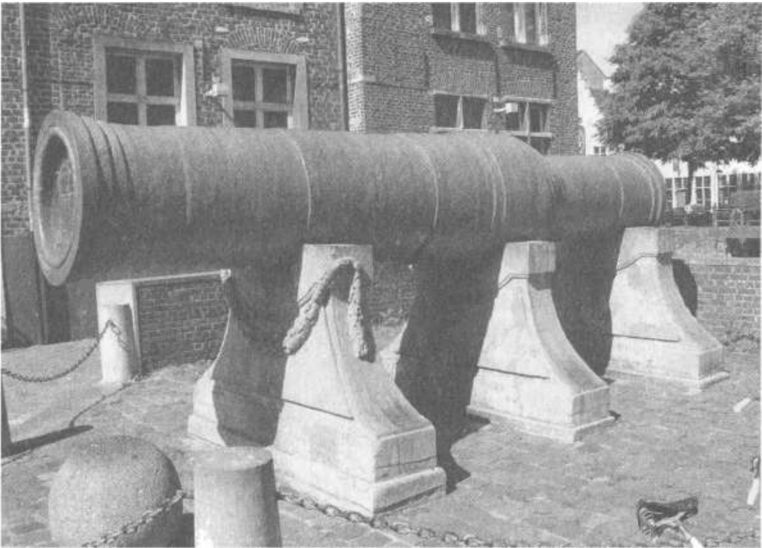
14 Thom Richardson, "Armour in Henry V's Great Wardrobe", *Arms and Armour* 12 (2015): 22–9.

bir atletti ve söylenene göre miğferini çıkardıktan sonra, tam zırhlı bir şekilde salto atabiliyordu. Yine de, mümkün olan hareket kolaylığına karşın zırhlı bir şekilde hareket etmek büyük bir enerji gerektiriyordu.

Elde kullanılan silahlarda çok az değişim oldu. Ön planda mızrak, kılıç, hançer, savaş baltası, keski ve *guisarme*'ler vardı. Çelik yaylar ve bocurgatların mühimmat doldurmak için kullanılmasıyla arbaletler de gelişmiştir; uzun İngiliz yayları ise gelişime ihtiyaç duymuyordu. Ayrıca, taş atan kuşatma makinelerinin tasarımında da öne çıkan bir gelişme olmadı; özellikle de, ağır daralardan güç alan trebüşeler kullanılmaya devam etti. Seyyar kuleler gibi geleneksel kuşatma silahları da kullanılıyordu, ayrıca lağım kazmak da kuşatma birliklerinin elindeki önemli araçlardan biriydi.

ATEŞLİ SİLAHLAR

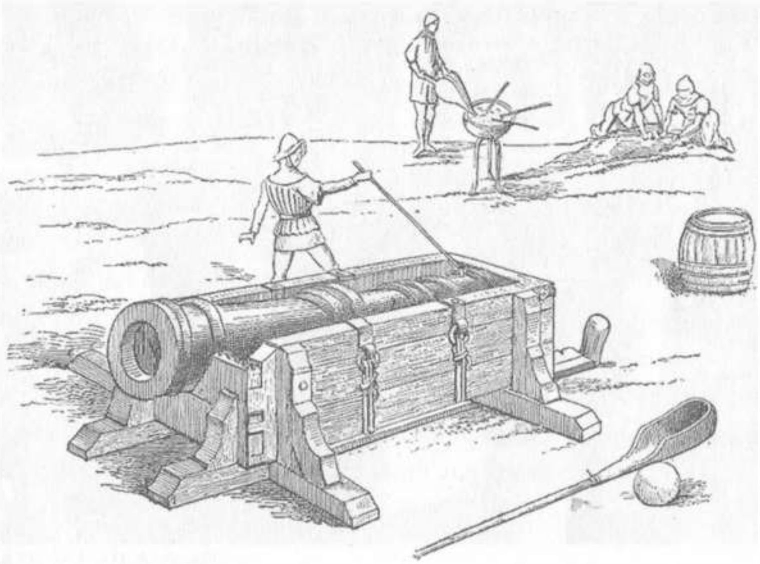
Yüz Yıl Savaşları dönemindeki en büyük teknolojik gelişim, ateşli silahlardır. 14. yüzyılın son çeyreğinde, kuşatma birlikleri ateşli silahlardan fazlaca yaralanmaya başladığında önemli bir değişim kapdaydı. 15. yüzyılda bu evrim hızlandı. Harfleur'da olduğu gibi, büyük toplar özellikle de kuşatma savaşlarında çokça kullanılıyordu. Çeşitli top türleri ve bu türler için birçok üretim yöntemleri vardı. En büyük toplar normalde, kasnaklarla birbirine bağlanan uzun demir kesimleri kullanılarak üretiliyorken diğerleri bronz ya da demir dökülerek kullanılıyordu. Çoğu top, arka kısmından mühimmat yüklemeliydi ve barut hazneleri ayrıydı; bu tür toplar, ağızlıklı toplara göre daha yüksek bir atış hızına sahipti. En büyükleri ise bombardıman toplarıydı. Bunların geniş bir deliği vardı ve nispeten dairesel bir gezingeden ateşlenen taş gülleler kullanıyorlardı. *Donderbusmeester* Pasquier den Kick'in, 1409 yılında Brabant dükünün emrettiği topu yapması iki yıl sürmüş ve bu süreçte 35 ton demir harcanmıştır. En büyük bombardıman topları, neredeyse yarım tonluk bir gülle ateşleme kapasitesine sahipti. *Veuglaires* ise daha küçüktü; 1445 yılında bir düzine Burgonya *veuglaire*'i,

Görsel 19 *Dulle Griet*, bugün Ghent'te bulunan bir 15. yüzyıl topu.

yaklaşık bir buçuk kilo barut taşıyan iki hazneye sahipti. Bunlar da yaklaşık 6 kiloluk gülleler ateşleyebiliyordu. En küçük ateşli silahlar, surlara karşı değil de insanlara karşı kullanılan, kurşun mermiler atan ve elde ateşlenen *coulovrines* idi. 15. yüzyılda, özellikle de yoğun tanecikler meydana getiren "salamura" yöntemiyle, barut teknolojisindeki gelişmelerle ateşli silahlar daha da etkili bir hâle ulaştı. Dahası, gittikçe daha fazla üretilmesiyle 1430 itibarıyla barutun fiyatı da düşmeye başladı.

Birçok sorun da vardı. Devasa kuşatma toplarının nakliyatı zordu. 1409 yılında Burgonya üretimi ve yaklaşık 4 ton ağırlığındaki topun günde bir fersah yol kat etmesi için 25 kişi, 32 inek ve 31 at gerekmiştir. 1436 yılında, *Bourgogne* adındaki 22 inç kalibre namlulu bir topu çekmek için 48 at, barut haznesiyle dolu diğer bir katarı çekmek için de 36 at kullanıldı. Ek olarak, topu atış yapacağı yerine yerleştirmek için kullanılan bir "makineyi" de beş at çekiyordu. Bu konvoylar Marne Nehri üzerindeki köprüler için çok büyüktü ve gemiler kullanılması gerekmişti.

Görsel 20 Bir topun 19. yüzyıldaki rekonstrüksiyon çizimi.

Zorluklara karşın toplar büyük fayda sağlıyordu. 1428 yılındaki Fransa seferi için Salisbury kontu yedi büyük top ile 16 tanesi elde kullanılan ateşli silahlar olan 64 küçük top kullanmıştır. 1436'da Burgonya dükü, başarısızlıkla sonuçlanan Calais kuşatması için hayret verici büyüklükte bir mühimmat deposu oluşturdu. Bir hesaplamaya göre on büyük top, 60 *veuglaires*, 55 *crapaudaux* ve 450 *coulouvrines* vardı. Böylesi bir bataryadan çıkan bombardımanın yarattığı duman ve ses de ayrı bir silahtı. Toplar her zaman başarılı olmuyordu; 1431 yılında bir gün boyunca yapılan bombardımanda Lagny-sur-Marne'a 412 gülle ateşlenmiş, ancak tek zayiat bir tavuk olmuştur. Buna karşın, yapılan bombardımanlar taş surları paramparça edebiliyordu. 1441 yılında VII. Charles "Pontoise kasabasına yedi top ve diğer silahlardan getirmiş, bunlar da surlara karşı, onları paramparça edene dek aralıksız atışa devam etmiştir."[15] 1440'ların sonlarında, Bureau

15 *Chronique de Charles VII par Jean Chartier*, ii, s. 25–6.

kardeşler yönetiminde Fransız topları da korkunç bir silah olmuş, bombardıman tehdidine karşı birçok yer art arda teslim olmuştur.

Klasik bir çalışmasında J. R. Hale, güçlü toplarla başa çıkabilmek için savunma tahkimatlarının, İtalya'da daha özgün ve daha bilimsel bir yaklaşımla yeni bir tarzda inşa edilmesinin ancak 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığını iddia etti. Birbirine bağlı karmaşık savunma sistemlerinde, yan taraftan atış yapma imkânı sunan burçlar kritik bir etkendi. Öte yandan, 15. yüzyılın başlarında Fransa'da barutlu toplara karşı yeni bir tür savunma yöntemi geliştirildi. *Boulevards* olarak bilinen bu toprak rampalar, mevcut tahkimatların etrafında inşa ediliyordu. Çitleri ve ahşap takviye parçalarıyla *boulevard*'lar, güllelerin şiddetli darbelerini sönümlemek kadar, topların da yerleştirilebileceği bir platform sağlıyordu. Mevcut savunma tahkimatları toprakla destekleniyordu, ancak devasa büyüklükte özel amaçlı top kulelerinin yapımı 1450 civarında başlamıştır.[16]

SIRADAN BİR ASKER

Elimizdeki kaynaklar, bu dönemde askerlik hizmeti yapan kişilere dair birkaç ipucu verir. İyi bir soydan gelmesine karşın fakirolan otuzlu yaşlarındaki Gilet de Lointren, yoksulluktan kurtulup bir ağır zırhlı süvari olmuş ve "ağır zırhlı süvarilerin yaptığı gibi, macera arayışı içinde Normandiya topraklarına gitmişti." İlk olarak, Ivry lorduna birkaç yıl hizmet etti. Daha sonraları, bir garnizon ve bir lorttan bir diğerine gitti, ta ki ele geçirilip yedi ay hapse atılana dek. Kendisi için istenen fidyeyi toplayabilecek gücü yoktu..Sadece, Robin Maine adındaki bir İngiliz'in fidye bedelinden payına düşen dört écus'a sahipti. Lointren, tekrardan İngilizler tarafından ele geçirilince, dörtlü bir kurul tarafından, 81 écus fidye bedeli karşılığında satın alındı. Altı ay boyunca

16 J. R. Hale, *Renaissance War Studies* (Londra, 1983), s. 1–29; J. Mesqui, *Châteaux et enceintes de la France médiévale: De la défense à la residence* (Paris, 1991), i, s. 89–92.

hapiste kalmış, en sonunda da istenen parayı karşılayamadığı için İngilizlere hizmet etmeyi kabul etmişti. Lointren daha sonraları, idama mahkûm edildiği zamana dek yine tutsak düşmüş, hapse atılmış ve kendisinden fidye ücreti talep edilmiştir. Bu hikâye olağanüstü bir mutlu sonla biter. 15'li yaşlarında "iyi şöhreti olan bir genç kız", anne babası ve dostlarıyla birlikte, Alençon'daki İngiliz kumandanı Lort Scales'a gidip, Gilet ile evlenmeyi teklif etti. Bunun üzerine Gilet'nin idam hükmü düştü ve en sonunda 1424 yılında bağışlandı.[17]

17 *Actes de la chancellerie d'Henri VI concernant la Normandie*, haz. Paul le Cacheux (Rouen, 1907–8), i, s. 82–7.

14

KÂR VE ZARAR

15. yüzyıldan bir İspanyol yazara göre seferler çok acımasızca geçiyordu, çünkü şövalyeler "bir çadırda ya da ağaç dalları altında, kötü bir yatakta, zırhlarını üzerlerinden hiç çıkarmadan kötü bir uyku uyuyordu; sırtlarındaki demir yükü ve düşmanın attığı oklar hâlen duruyordu."[1] Yine de savaşın cazibeleri de yok değildi, çünkü şan kadar servet de vaat ediyordu. *Scalacronica* adlı eserinde Thomas Gray, 1350'lerin sonlarında bazı İngilizlerin nasıl "savaş üzerinden geçindiğini", Normandiya'da haraç topladığını ve Poitou, Anjou ve Maine'de kaleler ele geçirdiğini anlatır. "Bu kişiler o kadar çok şey elde ediyordu ki bütün Hristiyan halkı buna hayret ediyordu. Yine de, bu zamana dek pek de bir değeri olmayan, bu savaş dolayısıyla bir yerlere gelip uzmanlık kazanmış, avam tabakası geçmişli kişilerden fazlası değillerdi."[2] Kronik yazarı Jean de Venette, 1360 yılında Brétigny'de yapılan barış anlaşması haberlerine Paris'te büyük bir sevinç duyulduğunu anlatırken, dikkat çekici bir ifade de aktarır: "Savaş zamanında, diğer insanların zarar göreceği savaş icraatları sayesinde büyük kazançlar sağlamış kişiler haricinde, bütün insanlar seviniyordu."[3] 1364

1 Gutierre Diaz de Gamez, *The Unconquered Knight: A Chronicle of the Deeds of Don Pero Niño*, haz. J. Evans (Londra, 1928), s. 13.

2 *Sir Thomas Gray Scalacronica, 1272–1363*, haz. Andy King (Surtees Society, 2005), s. 153.

3 *The Chronicle of Jean de Venette*, haz. R. A. Newhall (New York, 1953), s. 104.

yılındaki Auray Muharebesi öncesinde bir grup İngiliz şövalye ve yaveri, John Chandos'a barış yapılması ihtimaline karşı tetikte olduklarını söylemiştir. Beyanatlarına göre ellerindeki bütün şeyleri harcamışlardı ve muharebe onlara toparlanma imkânı sunuyordu.[4] Savaşın 1337 yılından beri artık sık görülen bir şey olduğunu açıklarken, savaşa katılan çoğu kişinin bunu bir para kaynağı olarak gördüğü gerçeğini belirtmek de önemlidir. 15. yüzyılda Fransızlar İngilizleri şöyle görüyordu: "Kara ve deniz yoluyla bütün milletlere savaş açıyorlar. Yabancı topraklardan elde ettikleri her şeyi memleketlerine yolluyorlar. Krallıkları bu yüzden zengin."[5]

MÜKÂFATLAR VE FİDYELER

Zengin olmak için maaş yetmiyordu. Bu sadece sefer masraflarının bir kısmını karşılamaya yetiyordu. Savaşta kaybedilen atlar için alınan tazminat ve ikramiyeler gibi ek ücretler şüphesiz istenen bir şey olsa da kişinin varlığında bir dönüşüm yaratmıyordu. Lakin, iyi bir hizmet döneminden sonra para ya da toprak gibi hibe kazanma imkânı da vardı. 1347 yılında John de Coupland, Neville's Cross'ta İskoç kralını ele geçirdiğinde, "kahramanca duruşunun" bir sonucu olarak yıllık 500 pound ödül kazanmıştır. Aynı yıl Huntingdon kontuna, "savaşta iyi hizmet ettiği" dolayısıyla 823 pound 12 şilin gibi ilginç bir şekilde net bir ücret söz verilmiştir. Ayrıca, bir Gaskon olan Amanieu de Mote'ye de, bir kaleyi ele geçirmesinin karşılığı olarak yıllık 500 *livres tournois* ödül vaat edildi. 1356 yılında Poitiers'te öldürülmekten son anda kurtulan gözü pek James Audley de, Kara Prens tarafından bir ömür boyu yıllık 400 pound ile ödüllendirildi.[6]

4 Froissart, vi, s. 159.

5 *Le livre de la description des pays de Gilles le Bouvier, dit Berry*, haz. E.- T. Hamy (Paris, 1908), s. 120.

6 *CPR 1345*–1348, pp. 226, 438, 546; M. Jones, "Audley, Sir James", *Oxford Dictionary of National Biography* (Oxford, 2004).

Bu tür vakalar istisnai olsa da insanları, çokça kâr elde etmenin mümkün olduğuna ikna etmek için, esirlerin fidye bedellerinden elde edilen muazzam ücretler konusunda yeterli sayıda örnek mevcuttu.. Savaşın başlarında, 1337 yılında Walter Mauny'nin Flandre'li Guy'ı tutsak etmesi ve III. Edward'ın bu adamı 8.000 pound karşılığında alması, ne kadar kâr elde edilebileceğini göstermiştir. 1346 yılında Caen ele geçirildiğinde, Thomas Holland Eu kontunu tutsak etmiş, daha sonra da krala 12.000 poundluk fidye bedeliyle satmıştır. Poitiers Muharebesi ardından III. Edward, yaklaşık 65.000 pound karşılığında esir satın aldığı anlaşmalar yaptı. 1340 yılında Salisbury ve Suffolk kontlarının esir düşmesinden görülebileceği üzere, bu şekilde kâr sağlayan tek taraf İngilizler değildi. Savaşın sonraki safhaları Fransızlar için gittikçe daha çok fırsat sundu. 1421 yılında Beaugée'de esir düşen Somerset kontu, serbest kalmasının 24.000 pounda mâl olduğunu iddia etmiştir. Lakin bazı hayal kırıklıkları da oluyordu. Daha sonraları Shrewsburry kontu olan John Talbot, 1429 yılında Patay'da esir düştü. Onu esir eden kişi "çok mantıksız ve tahsili mümkün olmayan bir fidye" talep etti, lakin bu İngiliz bir esir takasında serbest kalmadan önce VII. Charles onun için Tablot'a yaklaşık 2.1000 pound ödedi.[7] Bazı *routier*'ler de kâr sağlıyordu. Savaştan nasıl kâr edilebileceğini bilenlerden biri de Perrinet Gressart'dı. 1426 yılının sonlarında, Fransız kraliyet danışmanı Georges de La Trémoille'i esir etti. Perrinet, fidye bedeli olarak 14.000 altın écus talep etti, ek olarak Trémoille, kendisini daha hızlı bir şekilde serbest bıraksın diye onun karısına ve hane üyelerine "altın sikkeler, levhalar, ipek kıyafetler ve mücevherle dolu" cömert hediyeler vereceğine ant içti. Nihayetinde 1432 yılında Burgonya dükü, fidye ücretini ödemeye söz verdi.[8]

Ne var ki fidye ücretleriyle para kazanmak kolay bir iş değildi. Crécy Muharebesi'nde olduğu gibi, esir almanın yasaklandığı

7 A. J. Pollard, *John Talbot and the War in France 1427–1453* (2. baskı, Barnsley, 2005), s. 17.

8 De La Trémoille, *Les La Trémoille pendant cinque siècles* (Nantes, 1894), i, s. 165.

zamanlar olabilirdi. Bu muharebede, III. Edward'ın Alman müttefikleri, "eğer bu kadar asilin kanının dökülmesine izin vermemiş olsaydın savaştan çok şey ve büyük fidye gelirleri elde edebilirdin" diyerek onu protesto etmişti.[9] Bir kişi esir edilirse, bu kişiyi kimin esir ettiği konusunda tartışmalar ve onu kimin gözaltında tutacağı konusunda zorluklar olabilirdi. Ayrıca, fidye bedelinin ne olacağını belirlemek de kolay değildi. 1384 yılında İskoçya'da esir düşen bir Fransız asker sorgulanmış, ona Fransız birliğindeki zengin şövalye ve yaverleri tanıyıp tanımadığı ve "eğer esir düşerlerse bunların ne kadarlık fidye ücreti edebileceği" sorulmuştur.[10]

Kişilerin, kendileri için istenen fidye ücretlerinin tamamını ödeyememesi sıklıkla yaşanıyordu. Fidye ücretleri ne kadar şişerse zorluklar da o kadar artıyordu. 1366 yılında John Chandos, V. Charles'a yazdığı mektupta Bertrand du Guesclin'in fidye ücreti için kendisinden 20.000 frank borç alındığını, bu paranın sadece 12.500 frankını geri alabildiğini söylüyordu. Bu bakiyeyi talep ederken, Nicholas Dagworth'un fidye ücreti için de bu paradan 1.000 frank ödenmesini istemişti. 1379 yılında Thomas Felton ise II. Richard'a umutsuzluk içinde bir mektup yazdı. Felton, 30.000 franklık fidye ücretini bir araya getirebilmek için, arazilerinin bir kısmını, plaka ve mücevheratını satmış, Foix kontundan borç para almış ve İngiltere'de para toplamıştı. 6.000 pound karşılığında bütün arsalarını krala aktarmayı teklif ediyordu[11] Bir fidye anlaşmasını sonuca bağlamak yıllar alabiliyordu. 1421 yılında Baugé'da esir düşen Huntingdon kontunun 20.000 marklık fidye ücretinin 7.500 markı 1455 yılında hâlen ödenmemişti. Baugé'da esir düşen diğer kişi olan Somerset kontu da, esir takası için yapılan zorlu müzakerelerin ardından ancak 1438 yılında serbest kaldı.

---

9 *The Battle of Crécy: A Casebook*, haz. Michael Livingston ve Kelly DeVries (Liverpool, 2015), s. 104 (çeviri bana ait).

10 *Registre criminel du Châtelet de Paris, du 6 septembre 1389 au 18 Mai 1392*, haz. H. Duplès-Agier (Paris, 1861–4), i, s. 383.

11 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 484, 555.

Bir fidye ücreti ödendiğinde bunun hepsi, kişiyi esir eden bireye de gitmiyordu. Bazı hak taleplerinin karşılanması gerekirdi. Zorlu kurallar, esir ele geçiren kişinin elde ettiği gelirin bir kısmını bölük komutanına vermekle yükümlü olduğu anlamına geliyordu. İngiltere'de bu oran, savaşın erken dönemlerinde yarı yarıyayken 1370 yılında üçe bir oranındaydı. Bunun karşılığında bölük komutanı da, elde ettiği gelirin genelde üçte biri oranındaki kısmını krala ödemeliydi. 1369 yılında Fransız filosu için yapılan regülasyonlarda, karada ya da denizde olması fark etmeksizin her türlü gelirin yarısı krala ödenecekti.

KORUMA ÖDEMELERİ

Köylerden, koruma ücreti adı altında alınan *appatis* adındaki parayı toplamak, etik kurallara uymayan askerlere kolay gelir kapısı sağlıyordu. İngilizler 1386 yılında Toulouse'a kadar akın ettiklerinde birçok kasaba ve köy *appatis* ödemeyi kabul etti. Bunlar daha sonra, affedilebilmek için Fransız kraliyetine ödemek yapmak durumunda kaldı. Ayrıca, *routier* birlikleri de para toplamıştır.[12] Bütün bir bölge para ödemeyi kabul edebilirdi: 1438 yılında Güney Fransa'daki Gévaudan bölgesi, İspanyol *routier* Rodrigo de Villandrando'ya 2.000 *moutons d'or* ödemeyi kabul etti. Villandrando ve ismen Fransızlar için hizmet eden Bourbon dükünün Piçi, bir sonraki yıl Toulouse'da ordugâh kurmuş, "erkek ve kadınları esir edip fidye karşılığında satmış, o kadar çok kötülük yapmıştır ki bu bölgeye artık hiçbir erzak ya da mal girememiştir."[13] Ellerinden geldiğince haraç toplayan sadece İngilizler ya da *routier*'ler değildi. Kaleler de koruma sağlamak yerine baskı yapıyor, Fransız garnizonları da bulundukları kırsal bölgelerden alabildikleri kadar çok şey alıyordu.

---

12 L'abbé Galabert, *Désastres causes par la guerre de cent ans au pays de Verdun-sur-Garonne* (Paris, 1894), s. 10.

13 J. Quicherat, *Vie de Rodrigue de Villandrando* (Paris, 1879), s. 316.

YAĞMACILIK

Yağmacılık, kabul edilip düzenlenmiş, kurumsallaşmış bir savaş unsuruydu. Fransa'daki kırsal bölgelerin ne kadar vahşi bir şekilde yağmalandığını hayal bile etmek güçtür. Sıradan askerler için yağma, savaştan kâr elde edebilmenin ana yoluydu. 1352 yılında Walter Bentley, Bretonya'daki İngiliz birliklerinin yağmaylanasıl kâr elde ettiğinden yakınıyordu, ancak bunu engelleyebilmenin bir yolu yoktu, çünkü ana gelir kaynağı yağmacılıktı. Para, besi hayvanları ve ekinler yağmalanıyordu. III. Edward, 1346 yılında kilise, kadın ve çocukları korumaya çalışmış, V. Henry de Harfleur'den başlayan yürüyüşte adamlarına yiyecek haricinde herhangi bir şey yağmalamayı yasaklamıştır. Bu tür kısıtlamalara karşın böylesi emirleri uygulamak zordu. 1346-7 seferinden sonra "Caen, Calais ve diğer denizaşırı kasabalardan kürk, yatak örtüsü ve sofra takımı gibi malzemeler elde etmeyen çok az sayıda kadın vardı. Her İngiliz evinde masa örtüleri ve kolyeler, gümüş taslar ve keten çarşaflar görülebiliyordu."[14] 1354 yılında (geçici bir süreliğine kraliyetin onayı dışında kaldığı zaman) Robert Knollys'in ceza olarak verdiği eşyaların listesi bize çok şey anlatır. Bu listede yeni birkaç çift bot ile yaklaşık üç buçuk kilo ağırlığında bir kâse ve ibrik de görülebilir.[15] Lancaster kontunun 1356 yılında Normandiya'da yaptığı *chevaucheé*'yi anlatan bir haber bülteninde şöyle yazar: "Her gün muhtelif hisarlar ve çok sayıda esir ele geçirip büyük yağmalar yaptılar, geri dönüşlerinde beraberlerinde 2.000 düşman atı getirdiler."[16] Üç yıl sonra Knollys, Orléans ve Auxerre bölgelerini bilindik bir vahşilik düzeyiyle yağmaladı. Ordusunda "altın, gümüş, mücevherat ve diğer değerli eşyalarla zengin etmediği kimse yoktu."[17] 14. yüzyılın son onluğunda kötü bir şöhrete sahip Mérigot Marches, söylenene göre haydutluklarından 100.000 altın frank kazanmıştır. Froissart ona dair şunları söyler:

14 *Thomae Walsingham, Historia Anglicana*, haz. H. T. Riley (Londra, 1864), i., s. 272.

15 TNA, E 101/354/2.

16 Murimuth ve Avesbury, s. 465.

17 *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995), s. 165.

Görsel 21 Ünlü paralı asker Mérigot Marces'in 1391 yılında idam edilmesi.

Bu dünyada, bizler gibi ağır zırhlı süvarilerin nail olduğunca bir zevk ya da şan yoktur. Macera peşinde at koşturup, Monpellier, Béziers ya da başka yerlerden yola çıkan zengin bir başkeşiş, bir tüccar, kumaş ürünleriyle, kürk ya da baharatla yüklü bir dizi kağnıyla karşılaştığımızda ne kadar da mutlu oluruz. Bütün bunlar bizimdi, ya da en azından, bunlara kendi kafamıza göre fidye bedeli biçiyorduk. Her gün para kazanıyorduk, yurtdışına çıktığımızda söz konusu bölge korkudan zangır zangır titrerdi: Her şey bizimdi.[18]

Sıradan insanlar, korkunç bir durumdan kurtulabilmek için sadece mucizelerin gerçekleşmesini ümit edebilirdi. Çok azının duası kabul olmuştur. 1378 ila 1389 yılları arasında Limoges'te Aziz

18 *Chronicles of England, France, Spain ... by Sir John Froissart*, çev. Thomas Johnes (Londra, 1839), ii, s. 450. Mérigot için bkz. H. Moranvillé, "La fin de Mérigot Marchès", *Bibliothèque de l'école des chartes* 53 (1892), s. 77–84.

Martialis'e atfedilen 73 mucizeden bahseden bir kayıt vardır. Bu azizin türbesi, bizzat müdahalesiyle serbest kalan esirlerin zincirleriyle süslüdür. Martialis, İngilizlerin el koyduğu iki bebeği dahi kurtarıp, çırılçıplak hâlde anne babasına teslim etmiştir. Bu azizin başarıları arasında, fidye bedellerini ödemenin ne kadar zor olduğu da belli belirsiz görülür. Öte yandan savaşın diğer etkileri arasında adam kaçırma, köylerin yakılıp yıkılması ve geçiş izni verilmesinin reddedilmesi sayılabilir.[19]

KAZANÇLAR

Savaş döneminde servet edinen birçok kişinin örneği verilebilir. "Vaktiyle bir uşakken zamanla büyük bir şövalye ve güçlü bir lort hâline gelen, Fransa'daki birçok kale, kasaba, hisar ve yerin reisi" Robert Knollys tipik bir örnektir.[20] Bu adam, gasp ve satın alma yollarıyla Bretonya'da arsalar edinmiş, lakin servetinin büyük kısmını fidye ücretlerinden ve ganimetlerden elde etmiştir. Ancak onun için her şey pek de kolay olmamıştır: 1358 yılında Auxerre'den elde ettiği ganimetin bir kısmını geri vermeye mecbur kalmış, 1370'de düzenlediği *chevauchée* İngiliz mallarının geçici olarak müsadere edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yine de, aile kökeni pek bilinmeyen bu adam savaştan çokça şey elde edip bir mülkiyet imparatorluğu kurmuştur. Hayatının sonraki dönemlerinde, ticarete yaptığı yatırımlar daha da kâr sağlamış, 1380'li yıllarda kraliyete dahi borç para verebilecek bir konuma gelmiştir.

Savaştan kâr elde etmek için savaşmaya bile gerek olmayabiliyordu. Bir tüccar ve banker olan William de la Pole, kraliyete avans vererek (bu paranın büyük kısmını diğer insanlardan topladı) bir servet kazandı. Ayrıca, 1340'lı yıllarda büyük İtalyan şirketleri Bardi ve Peruzzi'nin başarısızlığından kâr elde etti ve

19 J.-L. Lemaitre, "Miracles de guerre, miracles de paix en Limousin d'aprés les miracles de saint Martial (1388)", Michel Sot (haz.), *Médiation, paix et guerre au Moyen* Âge (Paris, 2012), s. 63–73.

20 *Knighton's Chronicle*, s. 164.

şüphe uyandıran işleriyle, İngiliz yün tüccarlarından müteşekkil bir dizi ticaret kurulunu etkisi altına alan iflaslardan etkilenmemeyi başardı. 1341 yılında yargılanıpbir sonraki yıla kadar hapis cezası alması dahi onu durdurmadı. 1366 yılında ölen de la Pole'un ailesi mertebe olarak yükseldi ve oğlu, Suffolk kontu oldu.

Savaşın son dönemlerinde ekonomik açıdan işleri iyi giden İngiliz kumandan örneğine en iyi uyan kişi John Fastolf'tur. Fastolf, sadece 46 poundluk bir miras ile toprak sahibi sınıfından, yıllık 1.000 pounddan fazla gelire sahip büyük bir mülk sahibi mertebesine yükseldi. Elde ettiği kârlar, Norfolk, Caister bölgesine bir kale inşa ettirebilecek derecedeydi. Servetinin kaynağının büyük bir kısmı Normandiya'daki fethedilen topraklardan verilen paylardı. Daha fazla arsa satın alarak bunları genişletti. Fastolf, hiçbir zaman esir düşmeyecek kadar şanslı biriydi, öte yandan 1439 yılında İngiltere'ye dönüp savaşta daha fazla rol almamak üzere akıllıca bir karar vermiştir. Alençon dükünü esir ettiği Verneuil Muharebesi zaferinden 20.000 pound kazandığını iddia etse de, dükün fidye bedelinden kâr elde ettiğini iddia eden başka kişiler de olmuştur. Buna göre Fastolf, söz konusu ücretten sadece 5.000 mark elde etmiş, bunun da en fazla 1.000 markı eline geçebilmiştir. Fastolf'un gelişmesini sağlayan şey askerî başarıdan ziyade iş zekâsıdır, ancak yine de savaş olmasıydı bu serveti edinemezdi.

Para kazanan tek taraf İngilizler değildi. Olivier de Clisson da birçok yoldan servet kazanmıştır. Walter Bentley'den dul kalan annesinden kendisine miras kalan arsalarla iyi bir başlangıç yapan Clisson'un yaptığı iki evlilik de ona birçok arsa kazandırdı. Bretonya'da, gasp ve satın alma yollarıyla dükalığın neredeyse dörtte birini elde etti. Ayrıca Normandiya'da da taşınmazları olan de Clisson, Paris yakınlarındaki Montlhéry kalesinin de himayesini yürütüyordu. Eğer kraliyetin ona borçlu olduğu ücret ve maaşlar somut olarak ödenmeseydi, bunun yerine arsa da alabilirdi.

Görsel 22 Olivier de Clisson'un, Saint-Deniz Bazilikasında bulunan mezar heykeli.

Bretonya'daki Josselin bölgesinde göz alıcı bir kale, Paris'te de muhteşem bir köy evi inşa ettirdi. Öyle büyük bir serveti vardı ki Papa'ya, Berry düküne, Orléans düküne, Sicilya kraliçesine ve diğerlerine büyük miktarda borç para verebiliyordu. Şüphesiz fidye bedelleri ve savaştan elde ettiği diğer kârlar servetini artırmıştı; ayrıca, hiçbir zaman esir düşmeyecek kadar da şanslıydı. 1374 yılında V. Charles, Clisson'a o ve adamlarının İngilizlerin elindeki bölgelerden elde edebileceği bütün fidye ve diğer ücretlerin hepsini alma izni verdi. Bu, hak kazandığı ücret ve maaşların çok üzerindeydi. 1382 yılında kendisine, Flandre'deki bütün İngiliz toprakları söz verildi. On yıl sonra iddiaya göre nakit ve menkul kıymetlerinin toplamı, şok edici bir meblağ olarak 1.700.000 frank kadardı. Bundan sonra, beklendiği gibi düşmanları ona

saldırmış ve Clisson'ı zimmetine para geçirmekle suçlamıştır. Ancak suçlu bulunmadı. Clisson'ın servetinin ne kadarı doğrudan savaştan, ne kadarının da miras, evlilikleri, cimriliği ve muazzam mülkiyetinin iyi idaresinden geldiğini saptamak imkânsızdır. Bütün bunlar, hayret verici bir başarı hikâyesinde iç içe geçmiştir.

Elbette ki bu tür hikâyeler istisnaidir. Bazıları için savaş ekonomik alanda felaket anlamına geliyordu. 1350 yılında Ingergier d'Amboise esir düşmüş ve 32.000 florin fidye bedeline mahkûm edilmiştir. Poitiers'te esir düşmesi de ona ekstra 10.000 écus fidye bedeli yüklemiştir. Bu parayı ödemeyen d'Amboise, esaret altında ölmüştür. Birçok Fransız ailesi bu tür ekonomik facialardan hiçbir zaman kurtulamamıştır. İngiliz kurbanlar arasında, 1372 yılında esir düşen ve onu esir alan kişiler arasında çıkan anlaşmazlıktan ötürü en az yedi yılını hapiste geçiren John Bourchier de vardır. Bourchier, 2.000 poundluk fidye ücretini bulmak için çareler arayan karısına üzücü bir mektup yazmıştı. Bu hakları, her zaman kâr elde etme peşinden koşan biri olan Olivier de Clisson satın almış ve para en sonunda 1380 yılında ödenmiştir. Bourchier yine de, ona borç para verenlere ödeme yapmak zorunda kalmıştı. Ancak esir düşmesi, yaptığı seferin akıllıca olmadığı sonucuna varmasına yol açmadı; mümkün olduğu kadar kısa süre içinde, belki de artık kâr edebileceği yönünde beyhude bir umutla savaşa geri döndü. 1415 yılında şövalye olan John Knyvett, iki kez esir düşmüş, özgürlük bedelini karşılayabilmek için de iki malikanesini satmak durumunda kalmıştı. "18 yıldan fazla bir süre boyunca Fransa ve Normandiya'daki savaşlara risk alıp kendi cebinden para harcayarak sürekli katıldığını göstermek suretiyle" kraldan istekte bulunan ve yedi kez esir düşüp, "büyük tehditlerle alıkonulan", kendisi için yüklü fidye bedelleri istenen ve bunun sonucunda bütün arsalarını satıp ipotek ettirmek zorunda kalan John More gibi vakalar, diğerlerini silahlanmaktan

caydırmış olmalı.[21] Yine de, birçok kişi için, risk almaya değerdi.

Savaştan kâr elde etme umuduyla kayba uğrama korkusu arasında zorlu bir denge vardı. Froissart'ın 1388 yılında buluştuğu Bascot de Mauléon'un şöyle felsefi bir sözü vardır: "Bazen, öylesine altüst olmuş durumda oluyorum ki sürecek bir atım bile olmuyor, bazen de oldukça zengin oluyorum. Şans işte."[22] Savaş ilerledikçe dengeler değişmiş, 1360'lı yıllara kadar ibre İngilizlere, son yıllarında da Fransızlara dönmüştür. Bireyler için, savaşa girmenin her zaman riski vardı, lakin birçok kişinin buna değeceğini düşünmesini sağlayan etkenlerden biri de yüksek fidye ücretleri kazanma umuduydu.

EKONOMİK ETKİ

1960'lı yıllarda, K. B. McFarlane İngilizlerin bu savaşta kayba uğramaktan ziyade yarar edindiğini iddia etmek suretiyle mevcut ortodoks görüşe meydan okuduğunda savaşın ekonomik etkisi tartışmaya açıldı. Onun görüşleri, M. M. Postan tarafından reddedildi. Daha sonraları Philippe Contamine sayesinde konu üzerine değerli bir Fransız bakış açısı kazandırıldı.[23] Tartışmalar, savaşa adanan insan gücünün boyutu, savaş vergilerinin etkileri, savaştan elde edilen fidye ücretleri ve diğer paralar ile seferlerin yol açtığı yıkıma odaklanıyordu.

Savaş sürekli bir şey değildi; celp çağrılarının çok kısıtlı olduğu birçok yıl olmuştur. Faal savaşçıların sayısına dair mantıklı tahminler sunmak mümkün olsa da, ne kadar fazla insanın destek hizmetinde bulunduğunu tahmin etmek çok daha zordur. Ayrıca, hiçbir savaş olmasa bile birçok kişi, askerî faaliyet

21 *CPR 1441–46*, s. 315.

22 *Froissart Chronicles*, haz. ve çev. G. Brereton (Harmondsworth, 1968), s. 288.

23 K. B. McFarlane, "War, the Economy and Social Change: England and the Hundred Years War", *Past & Present* 22 (1962), s. 3–13; M. M. Postan, "The Costs of the Hundred Years War", *Past & Present* 24 (1964), s. 34–53; P. Contamine, "La Guerre de Cent Ans en France: un Approche Économique", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 47 (1974), s. 125–49.

olarak sınıflandırılabilecek işlerde istihdam edilmiştir, zira asiller hâlâ kale inşa ediyor, ağır zırhlı süvariler da zırh satın alıyordu. Kaynaklarda, erkeklerin orduya çağrıldığı zamanlarda insan gücü kaybının uzun vadede büyük sorunlara yol açtığına işaret edebilecek bir şey yoktur. Denizci celbi ve gemi talep edilmesi muhtemelen çok daha ön plandaydı, zira savaşta yer alan İngiliz bahriyelilerin oranı şüphesiz yüksekti. Bir yılda, tek bir limandaki gemilerin %40 kadarı savaşa dahil olmuş olabilir. Yine de, gemilerin kraliyet hizmetine alınmasıyla ticaretin durduğu zamanlarda bile limanlar için olumlu bir yön bulunuyordu. Kraliyetin ihtiyaçları gemi üretimini teşvik ediyordu, ayrıca askerî birlik, at ve erzak nakliyatlarıyla kâr elde edilebilirdi.

Vergilendirme etkisininin hesaplanması zordur. Geniş anlamda vergiler, toplumun daha az varlıklı kesiminden alınan parayı zenginlere yeniden bölüştürüyordu. Bu gelirin bir kısmı şüphesiz asillerden ve askerî görevlilerden esnaf ve köylülere azar azar geçiyordu, ancak bunun ne kadar olduğu hesaplanamaz. Fransa'da, kraliyetin bütçe oluşturma yöntemlerinden biri olan yoğun tağşişin zorlayıcı bir sonucu olmuş, para biriminin gerçek değeri düşmüştür. Fransız yazar Alain Chartier, vergi kazancının çok düşük bir seviyede olduğu 1422 yılında yazarken, paranın zenginlerden köylülere aktığını düşünüyordu. Ona göre "asillerin ve ruhban sınıfının parası, savaşın uzamasıyla iyice azalıyordu, çünkü paranın güçsüzlüğü, bu kişilere borçlu olunan para ve vadelerin değerini düşürmüştür."[24]

Vergilendirme, ticareti de etkiliyordu. McFarlane, bütün savaş boyunca İngiliz vergi gelirlerinin yaklaşık 8 milyon pound olduğunu tahmin etmekteydi. İddiasına göre bu paranın neredeyse 5 milyonu gümrük vergilerinden geliyordu ve bunun büyük kısmı da aslında, İngiliz üreticilerinden ziyade, yün için yüksek bedeller ödemek zorunda kalan yabancı tüketicilerin üzerinde yüktü. Gümrük vergilerinin İngiliz ekonomisindeki etkileri şüphesiz

24 Alain Chartier, *Le quadrilogue invectif*, haz. E. Droz (Paris, 1923), s. 30.

büyüktür. Savaşın başında uygulamaya konulan ham yün ihracatından alınan yüksek vergilerin yarattığı etki de, İngiliz yününe bağlı olan Felemenk dokumacılarının masraflarını artırmış, İngiliz kumaş üreticilerine teşvik vermiştir. Bu vergilerle birlikte, Calais'de 1363 yılından itibaren belirlenen, bütün yün ihracatını tek bir "zımba" ile yöneltme politikası, kaçınılmaz bir gerilemeye yol açtı. 14. yüzyılın ilk on yılında ihracat, yılda yaklaşık 40.000 çuvala ulaşmıştı; 1440'larda ise bu oran yılda 10.000 çuvaldan yükseğe çıkmamıştır. Madalyonun arka yüzünde ise, kumaş ihracatlarındaki artış görülür. Çünkü bu alanda vergiler düşüktü.

Savaştan etkilenen tek şey yün ve kumaş ihracatı değildi. Gaskonya ile İngiltere arasındaki şarap ticareti de, üzüm bağlarının ve nakliyatın darbe yemesiyle kötü etkilenmiştir. 14. yüzyılın başlarında Gaskonya'dan yıllık 20.000 fıçı şaraptan fazlası ithal edilmiştir. 1330'larda savaşın doğrudan etkisiyle bu oran dörtte üçe düşecekti. 1360'larda ise Bordeaux'dan yapılan şarap ihracatı, 14. yüzyıl başlarındaki düzeyin üçte birinden biraz fazlaydı. 1369 yılında savaşın yeniden başlamasıyla oranlar hızlı bir şekilde düştü. 15. yüzyılda, 1437-8 yıllarında 5.400 fıçıdan 1444-1449 arasında 12.000 fıçıya kadar değişen ithalat oranlarından bahsedilebilir.

Fidye ücretleri için gerçekten ne kadar para ödendiği de hesaplanamaz. 14. yüzyılda İngilizler şüphesiz Fransızlardan çok daha fazla kâr elde etmiştir. McFarlane, 15. yüzyılda İngilizlerin yenilgilerinden, Agincourt ve Verneuil'de kazandıkları kadar çok şey kaybetmediğini iddia etmekte muhtemelen haklıydı. Yine de, muharebede kazanılan fidye ücretleri bireyler için önemliyken, söz konusu meblağlar kayda değer ekonomik etki yaratacak kadar büyük değildi. Bu konuda, Fransız kralı John için verilen ve neredeyse bir ton altın tutan muazzam ödeme istisna gösterilebilir. 1360 yılının Eylül ayından itibaren iki yıl içinde, Londra darphanesi neredeyse 340.000 poundluk altın sikke üretmiştir. O dönemde tedavüldeki paranın toplam değeri muhtemelen 1

milyon pounddan fazla değildi.

Savaş şüphesiz İngiltere'de ekonomik değişime katkıda bulunmuştur, ancak bölgesel farklılıklar çok yüksek olsa da bunun etkisi Fransa'da çok daha ciddiydi. İngiliz *chevaucheée* ve *routier* birliklerinin eylemlerinin yarattığı yıkımla kale garnizonları ve diğer binalarıntahribatının boyutu ciddi orandaydı. Lakin, büyük ölçekli saldırılar kesik kesik oluyordu ve araya giren birçok yıl boyunca hiçbir şey yaşanmıyordu. 15. yüzyılda, İngiliz orduları 1350'li yıllardaki kadar büyük tahribata da yol açmadı. Ayrıca, kırsal bölgelerin kasabalardan daha çok etkilendiği bir durum vardı, zira köylerde, kasaba surlarının sağladığı koruma hiçbir şekilde yoktu. Bununla birlikte yerel savaşlar ve garnizonların eylemleri dolayısıyla yıkım, işgalci orduların yarattığından çok daha fazlaydı. 1440'lı yıllarda *écorcheur*'lar, "ağır zırhlı süvarilerin alışık olduğu şekilde toprak üzerinden geçinerek" büyük hasara yol açmış, Normandiya ise askerî eylemler kadar haydutlar yüzünden de ciddi darbe yemiştir.[25] Yine de, yıkımı belgeleyen geniş kapsamlı delillere rağmen Orta Çağ ekonomisinin direnci hafife alınmamalıdır. Örneğin ekilebilir araziler, üzüm bağları ve bostanların aksine nispeten hızlı bir şekilde tekrar işlenebiliyordu. Dengenin olumlu tarafı için öne sürülebilecek az şey vardır. Silah endüstrisinde çalışanlar şüphesiz, ürünleri için gösterilen talepten kâr sağlıyordu, lakin teçhizatın büyük kısmı İtalya ve Almanya'dan ithal ediliyordu. Duvar ustaları ve diğer işçiler de, kale ve yeni kasaba surları inşaatlarından kâr sağlıyordu.

Tedavüldeki paralar, McFarlane ve Postan tarafından öne sürülen fikirler için birer testtir. McFarlane, İngilizlerin kazançlı olduğunu ileri sürmekte haklıysa, o hâlde bu kazanç, ülkenin elindeki külçe sayısında Fransa'ya göre artış yaratmış olmalıydı. Ancak, elimizdeki deliller daha karışık bir duruma işaret eder. Darphane kayıtları, İngiltere ve Fransa'daki gümüş sikke çıkışlarının kabaca 14. yüzyıla paralel olduğunu gösterir. Bir ülkedeki büyük ölçekli

25 A. Tuetey, *Les* écorcheurs *sous Charles VII* (Paris, 1874), ii, s. 403.

sikke üretimini, diğer ülkedeki benzer bir artış takip ediyordu. 1360'lı yıllardan itibaren İngiliz darphanelerinden çıkan gümüş sikke, 1420'li ve 1430'lı yıllarda Calais darphanesi istisna olmak üzere, oldukça azdı. Gümüşün, Fransa'dan İngiltere'ye geçmesinde savaşın önemli bir itici güç olduğunu gösterecek çok az şey vardır. 15. yüzyılın başlarında Manş Denizi'nin her iki tarafında tedavüldeki gümüş paraların azlığı, İngiliz-Fransız savaşının değil, Avrupa boyunca hâkim olan gümüş kıtlığının bir sonucuydu. Mesele altın olduğunda hikâye farklıdır. İngiliz darphanelerinden çıkan altın sikkelerin sayısı 1360'lı yıllarda zirve yapmıştır ve bu şüphesiz, Fransız kralı için alınan fidye ücretinin bir sonucudur. 1411 yılından 1424'e kadar İngiliz darphaneleri olağanüstü derecede faaldi; 1412-13 yıllarında 138.826 poundluk altın sikke üretilmişti. 1435'ten itibaren darphane ürünleri bir kez daha düşüş gösterdi. Bunu, savaştaki başarı ve başarısızlıklarla bağdaştırmak çekici olsa da gerçeklik tam tersiydi. İngiltere'de 1411-12 yıllarında yeniden madeni para basımı olmuştur ve altın, gümüşe karşı daha fazla değerlenmiştir. 1420'li yılların ortalarına kadar süren darphane faaliyetlerinin yüksek seviyesini açıklayabilecek olan şey, Fransızlar tarafından ödenen fidye ücretlerinden ziyade bu etkenlerdir. *Libelle of Englyshe Polycye* adlı eserin yazarı, 1430'lu yılların sonlarında yazarken altın sikkelerin kıtlığından, bunun en büyük sebebinin de İtalyan tüccarlar olduğundan söz eder:

> Bu topraklardan altını alıp götürür,
> Bahtımızı de çalıp sömürürler,
> Tıpkı yaban arısının bal arısından balı emmesi gibi.[26]

Pratikte, o zamanki sorun Burgonya dükünün altın sikkelerdeki tağşişinin, Felemenk topraklarındaki darphanelerine külçe çekmiş olmasıydı.

Journal d'un bourgeois de Paris'nin yazarı, 15. yüzyılın ikinci

26 *The Libelle of Englyshe Polycye*, haz. George Warner (Oxford, 1926), s. 21.

çeyreği için karanlık bir tablo çizmiştir. Onun sayfalarından üç etken öne çıkar: Savaşın vahşeti, zorlu hava koşulları ve salgından ötürü gerçekleşen birçok ölüm. Yüz Yıl Savaşları boyunca savaş, iklim değişimi ve salgın İngiltere, Fransa ve Felemenk topraklarını etkilemiştir ve bunların orantısal olarak ne kadar önemli olduğunu saptamak kolay değildir. Nüfusun yarısının yitirilmesiyle, 1348 yılındaki Kara Ölüm işçi pazarında dönüşüm yarattı. Sık sık yaşanan salgınlar nüfusun toparlanıp kendine gelmesini engelledi. 14. yüzyılın başından itibaren etkili olan düşük hava sıcaklıkları ve havalardaki beklenmedik iniş çıkılarla baş edebilmek güçtü. Savaş kimisi için sorun, kimisi için fırsat demekti. Geniş çaplı yıkım ve insan, at ve teçhizat bulma çabaları hikâyenin sadece bir kısmıydı; ticaretin dönüşümü ise başka bir kısmıydı. Ordunun zırh, silah ve diğer savaş malzemesi talepleri ekonomideki bazı sektörleri canlandırıyorken bu, daha genel bir ekonomik gelişime yol açmıyordu. Küçük bir kesim için savaştan elde edilecek kârlar vardı; büyük bir kesim içinse bu, karşılaştıkları birçok soruna ek oluyordu. Alain Chartier'ın anlatımına göre, savaş kurbanı bir köylü, kendi emeğiyle askerleri desteklemiş ve bunun sonucunda büyük sıkıntılar çekmiştir: "Ordular toplanıyor, sancaklar düşmana karşı kaldırılıyor, lakin eylemler bana yönlendiriliyor, kıt kanaat geçimimi ve zavallı hayatımı yok ediyor."[27]

27 Chartier, *Le quadrilogue invectif*, s. 18–19.

15

ŞÖVALYELİK VE SAVAŞ

Maddi güdüler önemli olabilirdi, lakin şövalyelik üzerine bir eser yazan Geoffrio de Charny için savaşı zenginlik kazanma yolu olarak görmek çok yanlıştı. "Bu uğraşıda insan, kalbini ve zihnini, tek bir saatte kaybedilebilecek kâr ve ganimete değil, ebediyen sürecek olan onurunun üzerine koymalı."[1] Onur, şövalye kültürünün merkezindeydi; en iyisi savaşta gösterilen kahramanlık da bir başka gerekli nitelikti. Diğer şövalye erdemleri arasında kibarlık, cömertlik ve dindarlık da vardı. Şövalyelikle sıkı sıkıya bağlı ve geniş anlamda tanımlanan kültürel beklentiler, aristokrat ve şövalyelerin olduğu bir toplumda itici güçtü. Ancak, bu ilkeler ve retorik savaşın acı gerçeklerini hafifletiyor ya da ağırlaştırıyor muydu, onu söylemek her zaman kolay değildir.

Fransa'da şövalyelik üzerine birçok şey yazılmıştır. Bu, Geoffroi de Charny'nin *Book of Chivalry* ve Honorat Bovet'nin *Tree of Battles* adlı kitapları gibi örneklerde izah, analiz ve tenkit edilmiştir. Bourbon ve Boucicaut düklerininki gibi savaş kahramanlarının hayatları, şövalye eylemlerini yüceltiyordu. Lakin, İngiltere'de yazılan bu dizeler arasında dikkat çekici ölçüde çok az şey vardı ve Fransızların eserleri de 1440'lı yıllara kadar bilinmiyordu ve piyasada değildi. Öte yandan, bir tek bu olmasa da

1 *The Book of Chivalry of Geoffroi de Charny*, haz. R. W. Kaeuper and E. Kennedy (Philadelphia, 1996), s. 98 (çeviri bana ait).

en ünlüsü kral Arthur'un hikâyelerini anlatan romantik şövalye edebiyatı Fransa'da olduğu kadar İngiltere'de de çok okunuyordu. Onurun önemi ve kahramanlığın değeri bu tür eserlerde açıkça görülür, şövalyelik üzerine yazılan eserlerdekinin aksine olsa da çağdaş tutumları dikte etmekten ziyade yansıtırlar. Bunların savaş gerçekliğiyle ne kadar alakalı olduğu sorgulanabilir; artık katılaşmış olan askerlerin, seferleri nasıl yönetmeye karar vermek için bu romanları okumuş olması mantıksızdır. Kuşkusuz Boucicaut, azizlerin yaşamları (romanları değil) kadar Roma tarihinden hikâyeler duymaktan da zevk almış olmalı, lakin onun eylemlerini belirleyen şey uzak geçmişten aldığı dersler değil, pratik düşüncelerdi.

ONUR VE KAHRAMANLIK

Onur hayati derecede önemliydi. Agincourt'ta esir düştüğünde öldürülmekten son anda kurtulan Ghillebert de Lannoy oğluna şöyle nasihat verdi: "Sancağın açıldığı bir muharebeden namertçe kaçmandansa, onurlu bir şekilde ölmeni tercih ederim."[2] Kral John'un "Yıldız Topluluğu"nun temel amaçlarından biri de onurun artırılmasıydı. Topluluk üyesi olup da muharebe alanını terk eden herhangi bir şövalyenin üyeliği, onur kırıcı bir şekilde askıya alınıyordu. Eski konumuna geri gelene dek kalkanı da duvara doğru döndürülüyordu. Thomas Percy, Paris'te hapisteyken 1373 yılına dair bir olayı anlatırken, serbest kalmasına yönelik anlaşma maddelerine karşı çıkarsa bütün onurunu kaybedeceğini ve "sahte bir şövalye, hain ve yalancı tanık olarak adının çıkacağını ve sahte bir şövalye, hain ve yalancı tanık olarak bütün suçları, alçaklıkları ve azarları üzerine çekeceğini" vurgulamıştır.[3] John Fastolf için Patay yenilgisi, Garter şövalyesi mertebesini bir süreliğine kaybetmekle sonuçlanmış ve onun üzerinde her zaman bir soru işareti olarak kalmıştır.

2 Atıf için bkz. Malcolm Vale, *War and Chivalry* (Londra, 1981), s. 15.
3 *Oeuvres de Froissart*, xviii, s. 507.

Kahramanlık da bir diğer önemli şövalye niteliğiydi. Fransızların Yıldız Topluluğu kurallarına göre "silah kullanarak onur ve şan kazanmak isteyen şövalyeler, şövalyelik fidanının krallığımızda çiçek açacağı şekilde uyum ve cesaret göstermeliydi."[4] Silah kullanımında maharet, uzun süreli talimler, uygulamada da yüksek düzey zindelik gerektiriyordu. Boucicaut'nun hayatı, nasıl koşarak dayanıklılık ve sadece kollarını kullanıp çelik göğüslük giyerek merdivene tersten tırmanmak gibi egzersizlerle güç kazandığını anlatır. Bu yetenekler önemli olsa da şövalye ilkeleri savaş gerçekliğiyle tam olarak örtüşmüyordu. Talim kolektif değil, bireysel bir şeydi. Şövalyelik, bir grup kişiyi birleştirecek ve onlara ilham verecek ruhtan ziyade bireysel yetenek ve cesareti övüyordu. Ayrıca, taktiksel gelişmelerin yayan savaşmanın daha iyi olduğunu göstermesine karşın, at üzerinde savaşmayı methediyordu. İspanyol Don Pero Nino'nun biyografisini yazan yazarın pek de mantıklı olmayan şu cümlesine kulak verin: "İyi bir ata binmiş cesur bir adam, savaşta bir saat içinde on, hatta belki de yüz piyadeden daha çok şey yapabilir. Bu sebepten ötürü insanlar o kişiye şövalye der."[5]

Şövalye erdemlerinin bazısı savaşta sadece küçük bir yere sahipti. Zaman zaman, saygı gösterilen düşmanlara karşı cömertlik ve nezaket gösteriliyordu. 1350 yılında Calais'de III. Edward'ın, Eustace de Ribemont ile dövüştükten sonra onu onurlandırması örnek verilebilir. Bir şövalyelik heyecanı ve coşkusuyla Ribemont'a, incilerle süslü tacını vermiş ve onu, cesareti dolayısıyla herhangi bir fidye bedeline gerek olmadan serbest bırakmıştır. Dindarlık da doğal olarak yüceltiliyordu; 14. yüzyılda Lancaster'li Henry, uzun bir dinî kitap yazarak, 15. yüzyılda da Arthur de Richemont herkesten daha fazla heretik yakarak bunu göstermiştir.

---

4 D'A. J. D. Boulton, *The Knights of the Crown* (Woodbridge, 1987), s. 185.

5 Guttiere Diaz de Gamez, *The Unconquered Knight: A Chronicle of the Deeds of Don Pero Niño*, haz. J. Evans (Londra, 1928), s. 11.

Şövalye ilkeleri, İngiliz-Fransız savaşlarında savaşan kişilere ilham vermek için çok şey yapmış olsa da, bu tür ilkeler kişileri başka yerlerde savaşmaya, en önemlisi de Akdeniz'de ya da Baltık bölgesinde Haçlı seferleri yapmaya yönlendirmiş olabilir. Gloucestershire'lı bir şövalye, John de la Ryvere, Fransa'daki seferlerde işlediği günahların kefareti için 1346 yılında bir Haçlı seferine katıldı. Türklere karşı kahramanca savaştı, Suriye ve Mısır'da casusluk yaptı ve Papa'nın dalkavukça övgüsünü kazandı.[6] Deneyimli bir *jouster* olan Thomas Clifford ve diğer İngilizler "asil bir şekilde davrandıkları" dolayısıyla, Bourbon dükünün 1390 yılında Kuzey Afrika'ya düzenlediği Haçlı seferi için seçilmiştir.[7] Clifford İngiltere'ye dönmüş, fakat kısa süre sonra Baltık bölgesine Haçlı seferine gönderilmiştir. Kendisi, Kudüs'e giderken ölecekti. Bunlar, birçokları arasından sadece iki örnektir; kişilerin şövalye ehliyetlerini en iyi kanıtlayabileceği yerler Fransa'daki savaşlar değil, Haçlı seferleriydi.

Öte yandan, Yüz Yıl Savaşları boyunca kişilerin şövalyelik niteliklerini ortaya koymaya çalıştığını gösteren birçok olay da vardır. Crécy seferinde bir Fransız şövalye, Thomas Colville adındaki İngiliz rakibini, "sevdiği kadının aşkı için" üç kez at üzerinde mızraklı düelloya davet etmiştir. Fransız şövalyenin kalkanı kırılınca üçüncü müsabaka iptal edilmiş, bu ikili de "ebediyen dost olmaya" ant içmiştir.[8] 1367 yılında İspanya'da sefer düzenleyen William Felton'ın tek eliyle hücuma kalkıp sonucunda ölmesi muhtemelen, Paris parlamentosu önünde Bertrand du Guesclin'e karşı bir mahkeme kaybetmesinden sonra onurunu yeniden kazanmak için giriştiği bir denemeydi. Agincourt'ta Guillaume de Saveuses adındaki bir Fransız şövalye, iki kişilik

---

6 T. Guard, *Chivalry, Kingship and Crusade: The English Experience in the Fourteenth Century* (Woodbridge, 2013), s. 10, 37.

7 *La chronique du bon duc Loys de Bourbon*, haz. A.-M. Chazaud (Paris, 1876), s. 238.

8 *Anonimalle Chronicle, 1333 to 1381*, haz. V. H. Galbraith (Manchester, 1927), s. 22.

korumayla ölümüne hücuma kalkmıştır. Bu tür olayların, seferlerin sonucuna etkisi çok az olmuştur. Şövalye düşünceleri, savaşın pratik alandaki gerçekliklerine nadiren ağır basmıştı.

TURNUVALAR

At üzerinde mızraklı dövüşler ve turnuvalar, şövalyelik ritüellerinin ana unsuruydu. III. Edward, büyük bir turnuva hamisiydi ve kendisi de sık sık turnuvalara katılırdı. Hiç şüphesiz bu, büyük oranda şahsi zevklerinin bir yansımasıydı, zira kral genelde ismini gizleyerek sıklıkla ve hevesle turnuvalara katılıyordu. Edward ve şövalyelerin bazıları, 1343 yılında Smithfield'da düzenlenen bir turnuvada Papa ve kardinal gibi giyindiğinde şüphesiz bunda bir teatral hava vardı. Bu tür etkinliklerin, savaş talimine çok şey katmış olması pek muhtemel değildir, lakin bunlar asil ve şövalyelerin savaş ruhunu teşvik etme ve yönlendirmenin bir yoluydu. Benzer şekilde Fransa'da da VI. Charles, turnuvalar ve bunlarla ilişkili eğlencelere duyduğu tutkuyu göstermiştir. 1389 Mayıs'ında, Louis, Anjou dükü ve Napoli kralının genç oğulları kral tarafından şövalye ilan edilmiş, turnuvalar düzenlenmiş ve 1380 yılında ölen du Guesclin için büyük bir cenaze töreni yapılmıştır. Kral, yeşil ve kırmızı renkleri benimsemişti, sembol olarak da uçan bir geyik kullanıyordu. Müsriflik boyutunda yüksek mızrak müsabakaları ve ziyafetler yapılmaktaydı. Bunlara, şövalyeler kadar saraydaki kadınlar da katılıyordu. Hepsi bu değildi; üç ay sonra, kraliçe Isabeau'nun taç giymesinden sonra VI. Charles üç gün sürecek at üzerinde mızrak müsabakaları düzenledi. Bunlara kendisi de katıldı ve doğal olarak, galip ilan edildi. Bütün bunlar, militarize bir aristokrasinin hırslarını teşvik etmeye yardımcı oluyordu. Bu, at üzerinde mızrak müsabakalarının altın çağıydı. 1390 yılında, Calais'ye yakın bir bölge olan Saint-Inglevert'te en ünlü etkinliklerden biri zuhur etti. Boucicaut ve iki yaveri, bir ay boyunca bu etkinliğe katılan herkesi düelloya davet etti. Bunlar

kaçınılmaz yaralar alsa da sonunda zafer kazandılar. Böylesi bir etkinlik, barış dönemlerinde kahramanlığı kanıtlamanın bir yoluydu. Bunun tersine, turnuvaları düzenlemek savaşta başarı için gerekli bir şey değildi. At üzerinde mızraklı müsabakada gereken özel yetenekler, muharebelerde gerekli olanlardan çok farklıydı. Özellikle de V. Henry, muhtemelen boş etkinlikler olarak gördüğü bu işlere hiç vakit ayırmazdı; hatta, düğününü kutlamak için yapılan bir turnuvaya katılmaya dahi tenezzül etmemiştir.

Şövalyelik dünyası bazen, sadece erkeklerin olduğu bir dünya olarak görülür. Geoffroi de Charny, kadınların evde kalması ve "erkekler için uygun olmaktan başka, fiziksel görünümlerine daha çok özen gösterip mücevher, zengin takılar ve kıyafetlerle süslenmeleri" gerektiğini düşünüyordu. Yine de kadınların da oynaması gereken roller vardı ve Charny, "bu asil kadınların ve erkeklere büyük başarılar kazanmak için ilham veren kadınlar oldukları söylenen diğerlerinin" rolünü biliyordu.[9] Kadınlar, hayranlık duydukları kişilere savaşta giyecekleri nişanlar verir ve onları, yiğitçe işler yapmak için yemin etmeye teşvik ederdi. Muhtemelen satirik bir şiirde, Lancaster'li Henry'nin kızı, Salisbury kontunun gözlerinden birine iki parmağını koyar, o da Fransızlarla savaşana dek bu gözünü açmamaya ant içer. Eustace d'Auberchicourt da, kendisine iyi kalite bir beyaz at veren sevgilisinin teşvikini kazanmıştı. Fransız istilası tehdidi olduğu zamanlar Channel Isles kızları, menekşe ve çiçek çelenkleri yapıp bunları erkeklere vermiş ve onları, kahramanca savunma yapmaya teşvik etmiştir.[10]

ŞÖVALYELİK VE VAHŞET

1346 yılında Caen'in yağmalanması esnasında Thomas Holland ve yanındakilerinin, "kadınları ve kızları tecavüz ve kötülüklerden

9 *The Book of Chivalry of Geoffroi de Charny*, s. 95, 193.

10 *Laurence Minot Poems*, haz. T. B. James ve J. Simons (Exeter, 1989), s. 75; Froissart, v, s. 166; *Chronique des quatre premiers Valois*, haz. Siméon Luce (Paris, 1861), s. 230–1.

korumak" için elinden geleni yapması istisnai bir durumdu.[11] Savaş gerçeklikleri nezaket, cömertlik ve merhamet ilkelerinden çok uzaktı. Eğer erkekler, muharebede ölümcül bir darbe almaktan geri duruyorsa bu, şövalyelik sebeplerinden değil, yüksek bir fidye ücreti kazanma umudundan kaynaklanıyordu. *Chevauchée*'lerin yıkıcı yöntemleri, kasabaların vahşice yağmalanması ve köylülere gaddarca zulmedilmesi gibi yaygın savaş özelliklerini, şövalye prensipleriyle eş tutmak zordur. Savaşta sık sık korkunç olaylar yaşanıyordu. 1373 yılında Derval kuşatmasında Robert Knollys'nin teslim olmayı reddetmesi, Anjou dükünün dört rehineyi infaz etmesiyle sonuçlandı. Knollys bunun üzerine, bir tür psikopatlık örneği sergileyerek esirlerden dört tanesinin kellesini uçurttu ve kelleler bir tarafa, bedenler diğer tarafa gelecek şekilde bir çukura attırdı.[12] Olivier de Clisson'ın savaşımında şövalye kahramanlığına dair çok az şey vardı. De Clisson'ın, İngiliz esirlerini katletmesi ona "kasap" unvanını kazandırmıştı. V. Henry'nin esirlere muamelesi de şövalyelik kalıbına uymaz. John Talbot da muhtelif suçlardan sorumluydu, bunların arasında en önemlisi de 1440 yılında Lihons'taki kiliseyi ateşe vermesidir. Bu olayda "üç yüz ya da daha fazla iyi insan yürek parçalayıcı bir hâlde ölmüş, kilise içindekilerin de çok azı kaçıp kurtulmuştur".[13]

Bu konuda muhtemel açıklamalar vardır. John Fastolf'un iddiasına göre savaş kuralları "bütün toprakların yakılıp yıkılmasını" haklı çıkarıyordu, çünkü "hain ve âsilere karşı başka türlü bir savaş yapılmalıydı ve bu, daha normal ve kadim bir düşmana göre çok daha şiddetli ve acımasızca bir savaş olmalıydı."[14] Onun için Fransızlar, meşru imparatorları VI. Henry'ye karşı isyankârdır. Daha geniş anlamda söyleyecek olursak, savaş kurallarına göre

11 *Chronique de Jean le Bel*, haz. Jules Viard ve Eugène Déprez (Paris, 1862), i, s. 83.

12 Froissart, viii, s. 159–60.

13 Monstrelet, atıf için A. J. Pollard, *John Talbot and the War in France 1427–1453* (2. baskı, Barnsley, 2005), s. 126.

14 *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France*, haz. J. Stevenson (Londra, 1861), ii, s. 580.

kasabaların ya da kalelerin teslim olmayı başaramadığı durumlarda vahşice muamele göstermek kabul edilebilirdi. Bir diğer açıklamaya göre avam takımı, büyüleyici şövalyelik halkasının dışındaydı: Onur ve kibarlık asiller ve şövalyeler içindi, köylüler için değil. Boucicaut bir şövalye sınıfı kurduğunda bunun hedefi bütün kadınları değil, "asil soydan gelen" kadınları baskıdan korumaktı.[15] Ayrıca, şövalyelik üzerine yazılanların hepsi *chevauchée*'lerin vahşetini hariç tutmaz. Bir eserde, Arthur'un birlikleri Normandiya'yı işgal eder ve "gemilerden iner inmez, kara üzerinde koşup erkek, kadın ve ganimet ele geçirir ve o ülkeyi son derece şiddetli bir şekilde harap eder, daha önce bir ülkenin hiç bu kadar hazin bir duruma düşmediğinden emin olabilirsiniz."[16] Bir hikâyeye göre ise Kral Arthur avlanmaya çıktığında güzel bir genç kızla karşılaşmış, kız karşı çıkıp ağlamasına karşın "yine de istediği şeyi yapmıştır."[17]

Savaşın sonraki dönemlerinde şövalyelik yıldızı, geçmişteki kadar parlak parlamamıştır. Fransa'da şövalye tutumlarına dair birçok eleştiri vardı. Honorat Bovet, 1380'li yılların sonlarında yazılan *Tree of Battles* adlı eserinde "aşırı gurur, hamaset ve kahramanlık için" savaşan kişilere karşı anlayışsız bir tutum sergiler. Uzun eserinde, "bir savaş zırhı, bir çift *crapaudaux* ya da bir miğfer takmayı" hiç bilmeyen fakirlerin öldürülmemesi ya da hapse atılmaması gerektiğini açıklar.[18] Diğerleri arasında, şair Eustace Deschamps tarafından ifade edilen yaygın bir görüş de, şövalyelerin yumuşadığı, hatta efemineleştiği yönündedir. Bu kadar yüksek sesli olmasa da İngiltere'de de dile getirilen benzer görüşler vardı. 14. yüzyılın sonlarında *Vox Clamantis* adlı eserinde John Gower, kalemiyle şövalyelere saldırıp, onları yumuşak ve onursuz olmak suçlar. Kendisi de bir şövalye olan John Clanvowe, "taşkınca yemeye, içmeye, kıyafete ve inşaata para harcayıp, rahat,

15 D. Lalande, *Jean II le Meingre, dit Boucicaut (1360–1421)* (Geneva, 1988), s. 94.
16 *Mort Artu*, http://everything2.com/title/Mort+Artu+1 (erişim 17 Mart 2017).
17 R. W. Kaeuper, *Chivalry and Violence in Medieval Europe* (Oxford, 1999), s. 228–9.
18 Honoré Bonet, *L'arbre des batailles*, haz. E. Nys (Brussels, 1883), s. 121, 141.

üşengeçlik ve birçok günah içinde yaşayan" kişileri lanetlemiştir.[19] Chaucer'in şövalyesi ise Fransa'daki savaşta yer almamıştır.

Bu tür eleştiriler bir dereceye kadar o dönem yaşanan değişiklikleri yansıtıyordu. 15. yüzyıl itibarıyla savaş, cesaret (ya da aptallık) eylemleri ya da savaş icraatlarıyla geçmişte olduğu kadar sık bölünmüyordu. Şövalyelik teklifleri reddedilebiliyordu. Gaskonya'da bir İngiliz kumandan, muhtemelen Huntingdon kontu İspanyol maceracı Rodrigo de Villandrando ile karşılaştığında, sonuç "Tanrı'nın keyfine ve Aziz George'un yardımına göre" şekillenmeden önce bir ekmek ve bir şişe şarap paylaşmayı teklif etmiştir. Rodrigo bunları kabul etmeyecek ve nihayetinde hiçbir muharebe gerçekleşmeyecekti.[20] Savaşın karakteri, özellikle de İngilizlerin Normandiya'yı savunduğu dönem yaşanan çok sayıda kuşatma, III. Edward ve VI. Philip dönemlerinden çok farklıydı. Hem İngiliz hem Fransız ordularındaki okçuların ve diğer sıradan askerlerin oranının artışı ve şövalyelerin savaşa dahil olmasının azalışı da bir açıklama sağlayabilir.

Yine de, zarif şövalye kültürü, özellikle de Burgonya dükleri tarafından hiç unutulmamıştır. İyi Philip, 1430 yılında "Altın Post Sınıfı"nı kurmuş ve özenle yapılan mızrak dövüşleriyle turnuvalar düzenlemiştir. 1454 yılında gerçekleşen Köylüler Bayramı ise olağanüstü şatafat ve gösteriye sahne oldu. "Efendi dükümün masasına, sırt sırta oturan, her biri bir trompet tutan ve mümkün olduğunca yüksek sesle çalan iki adamın sürdüğü iki başlı bir at servis yaptı."[21] Lakin böylesi şövalye gösterileri, seferlerin zorlu gerçekliğinden gün geçtikçe daha da uzaklaşmıştır.

SUÇ VE CÖMERTLİK

Şövalyelik ilkeleriyle savaşın vahşi karakteri arasındaki tezadın bir suç duygusu yaratmış olması beklenebilir. Şüphesiz

19 Nigel Saul, *Chivalry in Medieval England* (Cambridge, MA, 2011), s. 128–34. S. 130'da verilen atfı bugünkü dile uyarladım.

20 Jules Quicherat, *Vie de Rodrigue de Villandrando* (Paris, 1879), s. 209–10.

21 Richard Vaughan, *Philip the Good* (Woodbridge, 2002), s. 144–9, 160–3.

zaman zaman bu söz konusu oluyordu. John de la Ryvere gibi, kendini affettirmek için Haçlı seferine katılan başkaları da olacaktı. Ancak, Haçlı seferine katılmış bir şövalye olan John Clanvowe'nin yazdığı eserde daha geniş çaplı pişmanlık güdüleri öne sürülür. Çoğu durumda bu güdüler saptanamaz; örneğin, III. Edward'ın cengâver bir adam olan hükümdar mührü sorumlusu William Kilsby'nin, 1342 yılında Mısır'a ve Kutsal Topraklara hacca neden gittiğini açıklamak için birçok sebep öne sürülebilir ve bunlardan biri, silahlanarak günah işlemiş olmak olabilir.

Yine de birçok durumda suçu göstermek kolay değildir. Lancaster dükü Henry, kiliseye birçok hediye vermişti. Bunların en önemlisi de, Leicester'daki hastaneyi yüz fakir insan için bir okula çevirmesi ve buna önemli bağışlarda bulunmasıdır. Ancak bu, onun askerî kariyeriyle ilgili olmaktan ziyade, söz konusu vakfın mevzuatında amacın, buradaki ruhban sınıfın; kraliyet ailesi, dükün anne babası ve ölümünden sonra da bizzat kendisi için dua ve ibadette bulunması olduğu açıkça belirtilir. 1402 yılında yazılan bir vasiyetnamede Breton bir asker olan Morice de Trésiguidi, ailesi, Châtelet'teki esirler de dahil fakirler ve kiliseler için bir sürü bağışta bulunmuştu, lakin bu cömertliğinin uzun askerî kariyeri boyunca herhangi bir pişmanlıkla bağlantılı olduğuna dair hiçbir ipucu yoktur. Aslında, vasiyetnamesinde onun bir asker olduğunu açığa vuran hiçbir şey yoktur.[22] John Chandos evlenmeden öldü, fakat mal mülkü kiliseye değil, kız kardeşlerine geçti. Uzun kariyeri boyunca kiliseye sadece tek bir küçük bağışta bulundu. Olivier de Clisson bol keseden bağış yapabilecek durumdaydı, ancak son günlerinde dahi karakteristik bir cimrilik göstermiştir. Kiliseye verdiği tek büyük hediye, toplamanın neredeyse imkânsız olacağı ödenmemiş bir borçtu.

---

22 P-M. Vicomte du Breil de Pontbriand, "Maurice de Trésguidi", *Revue Historique de l'Ouest* 15 (1899), s. 372–8.

Seferlerdeki vahşet ile şövalyelik idealizmi arasındaki tezat bazı yazarların canını sıkmış, bazı tarihçilerin kafasını karıştırmış olabilir, lakin savaşanların çoğu için bu pek de dert değildi. Onlar, çelişkilerin farkında değildi. Asilleri, şövalyeleri ve ağır zırhlı süvarileri savaşmaya teşvik etmek için şövalyelik önemli bir şeydi. Bu, savaşın gaddarlığını kapatan, üzeri iyi cilalı bir kisve yaratıyordu. Şövalyelik, savaşa girmeyenleri korumak ya da kasaba ve köylerin yıkımını engellemek için çok az şey yapmış, keskin kılıçları yumuşatmamıştır. Daha ziyade, mitleri ve ritüelleriyle savaşın kabul edilebilir bir şey olmasına hizmet etmiştir.

Sonuç

20. yüzyılın ortalarında yazan tarihçi Edouard Perroy, Yüz Yıl Savaşlarının sonucu olarak İngiltere ve Fransa'da dramatik bir değişim olarak görüyordu. Ona göre bu değişimlerin "Yara ve kanlarından modern monarşiler doğmuş, feodal toplumdan devlet bürokrasisine geçiş de hızlanmıştır."[1] 1300'lü yılların İngiltere ve Fransası, 15. yüzyıl ortalarındaki aynı devletlerle kıyaslanacaksa böylesi mühim bir sonuca varmak zordur. İngiltere hususunda, hükümet bürokrasisi 1450 yılında, bir buçuk yüzyıl öncesine göre öyle çok karmaşık ya da daha etkili değildi. Kraliyet ekonomisi belirgin şekilde daha zayıftı ve büyük asillerin otoritesi daha çok tehditkârdı. I. Edward tarafından Galler'de yaptırılan büyük kalelerde görülebileceği üzere kraliyetin askerî kudreti ve kralın 1300 yılında topladığı büyük ordular, 1450'dekine göre çok daha büyüktü. Fransa'da 14. yüzyılın başlarında IV. Philip döneminde monarşi güçlü, bürokrasi etkindi. 1420'lerde Fransa'da hem İngilizlerin hem de iç savaşın tehdidiyle ülke çöküşün eşiğine gelmiş, takip eden 30 yıl içerisindeyse önemli derecede toparlanma, mali ve idari güçte çarpıcı bir yükseliş yaşamıştır. Devletin, savaş organizasyonu üzerindeki kontrolünün arttığı ve çatışmayla geçen birçok yıldan ziyade durum; celp ve erzak tedariki gibi konularda kraliyet görevlilerinin rolünün azalmasıyla, özellikle de İngiltere'de tam tersiydi. Bazıları için savaş bir hayat tarzına dönüşmüş olsa da savaş ilerledikçe ordular daha da küçülmüştür.

1 E. Perroy, *The Hundred Years War* (Londra, 1951), s. xxviii.

15. yüzyılda şövalyelerin savaşa dahil olması, çatışmanın erken aşamalarındakine göre çok daha kısıtlı olmuştur.

Tarihçiler ilk olarak, 16 ve 17. yüzyıllarda gerçekleşen bir askerî devrimi tanımladılar; Orta Çağ uzmanları da kendi dönemleri için benzer değişiklikler görmeye heveslidir. Modern askerî devrimin erken dönemlerinin ana etkenleri, mevcut orduların gelişimine yol açan taktiksel değişiklikler, orduların boyutundaki büyük artış, birçok birliğin koordinasyonunun dahil olduğu iddialı stratejiler ve hem orduların hem de bunların yol açtığı yıkımın masraflarından ötürü savaşın toplum üzerindeki büyük etkisi olarak tanımlandı. Teknolojik değişimler ve ağır silahlarla tahkimat gelişmeleri de bir başka etkendi. Yüz Yıl Savaşları için iki askerî devrimden söz edilebilir: ilki, 14. yüzyılda piyade birliklerinin muharebe alanını domine etmesi, ikincisi de 15. yüzyılda barutlu silahların kuşatma savaşlarında dönüşüm yaratmasıdır.

Klasik askerî devrimin bazı etkenleri Yüz Yıl Savaşlarında eksiktir. Orduların boyutunda bir artış olmadı; bunun yerine durum tam tersiydi. Büyük birliklerin sahaya sürülmesi savaşın ilk yıllarında vakiydi; III. Edward'ın 1346 yılında Normandiya işgali için kullandığı ordusu yaklaşık 14.000 kişiden oluşuyorken, aynı yıl Gaskonya ve Flandre'de operasyon düzenleyen diğer İngiliz birlikleri de vardı. 15. yüzyıldaki sayılar, 1415'teki V. Henry'nin ordusu istisna olmak üzere büyük oranda düşmüştür. Ayrıca, birçok kişi sefer üstüne sefere katılıp düzenli bir şekilde hizmet etmesine karşın gerçek sabit ordular da oluşmamıştır.

Ayrıca, barutla ateşlenen silahlar istisna olmak üzere, şaşırtıcı derecede az teknolojik gelişim yaşanmıştı. 15. yüzyıldaki büyük toplar kuşatmacılara, trebüşe ve springald'lardan daha güçlü silahlar sağlamıştır, lakin nihayetinde bunların da evrimsel birer çıkmaz sokak olduğuortaya çıkmıştı. İngiliz uzun yayları büyük oranda etkiliydi, fakat bir inovasyon değildi. Değişim bunların kullanım ölçeğinde gerçekleşmiş ve okçuların yeteri kadar oka sahip olması için girişimler yapılmıştır. Zırh alanındaki ana

değişimler ise 14. yüzyılda gerçekleşti; savaş ilerledikçe, moda alanında değişiklikler kadar gelişmeler de oldu, fakat hiçbir devrimsel dönüşüm ortaya çıkmadı.

Yüz Yıl Savaşları boyunca stratejinin dikkatli bir şekilde uygulandığı konusunda şüphe duyulabilir. 1330'lu yılların sonlarındaki büyük müttefiklikten itibaren, özellikle de İngilizlerin stratejisinde bir şevk eksikliği yoktu. Birçok ordunun koordinasyonu, özellikle de 1346 yılında kayda değerdi. 14. yüzyılın sonlarına doğru Fransızların, Bertrand du Guesclin ile Olivier de Clisson'ın rehberliğindeki savunma stratejileri kusursuz bir şekilde işlemiş, İngilizlerin "barbikan" konsepti fazlaca iddialı ve başarısız olmuştur.

Muharebelerin bu zorlu mücadelede nadir ve sadece bir etken olduğu düşünülürse, taktikler tarihçilerin ilgisini belki de gereğinden fazla çekmiştir. En büyük değişiklik, 14. yüzyılın ilk yarısında, yayan şekilde savaşmanın standart hâline geldiği dönemde gerçekleşti. Flaman piyadeleri 1302 yılında Courtrai'de Fransız süvarilerini püskürtmüş, İskoçlar da 1314 yılında yayan bir şekilde, Bannockburn'de İngilizleri yenmiştir. 1330'lu yıllardaki İskoç savaşlarında İngiliz şövalye ve ağır zırhlı süvarileri yayandı ve destekçileri olan okçularla birlikte savaşıyorlardı. Yüz Yıl Savaşları döneminde bu uygulama iyice sağlamlaştı. Fransızların, 14. yüzyılın sonlarında İngiliz okçularıyla mücadele etme yöntemleri geliştirmesi örneğinde olduğu gibi değişiklikler de vardı, lakin bunlar taktik alanında bir devrim anlamına gelmiyordu.

Bir bütün olarak savaşın etkisi büyük bir değişim yarattı, ancak savaşı, en önemlisi Kara Ölüm ve sonrasındaki salgınlar olmak üzere diğer etkenlerden izole etmek kolay bir mesele değildir. Bu olaylar köylerin terk edilmesine, tarlaların ekiminin bırakılmasına ve önemli sosyal değişikliklere yol açtı. Ayrıca, savaş olmasaydı askerî alanda yapılan bütün harcamalar daha üretici işlere yönlendirilemeyecekti. Yine de bu savaş, Geç Orta Çağ dünyasının dönüşümünde önemli bir etken olmuştur. Savaşın yarattığı baskı

yeknesak değildi. Seferler ara ara oluyordu, savaşa mütareke dönemleri ile ara veriliyordu, yine de birçok kişi için yüklerini rahatlatacak çok az şey vardı. Fransa, orduların, kale garnizonlarının, *routier* ve *écorcheur* birliklerinin doğrudan etkisiyle İngilizlerin çekmediği kadar büyük sıkıntılar çekti. Yine de Fransa'da bile büyük değişiklikler olmuş, İngilizlerin elindeki Gaskonya, Bretonya ve Normandiya sınırları da büyük darbe yemiştir.

Savaşın İngiltere ve Fransa'da yapısal bakımlardan çok farklı etkileri de olmuştur. İngiliz parlamentosunda sunulan çok sayıdaki vergi talebi meclisin, özellikle de büyük oranda siyasi bir nüfuz kazanan avam kamarasının otoritesinin gelişmesinde etkili oldu. Fransa'da ise sınıflar meclisi, İngiliz parlamentosunun kurduğu türden bir kontrol sağlayamadı. Kral John'un muazzam fidye ücretini ödeme gerekliliğinden kaynaklanan ekonomik kriz, meclisin rızası olmadan vergi toplanmasına yol açtı. Dahası, yerel meclisler İngiltere'de hiç olmayan bir düzeyde otoriteye sahip oldu. Dolayısıyla savaşı finanse etme ihtiyacı İngiltere'de, parlamento gücü tarafından kısıtlanan bir monarşinin, Fransa'da da mutlak monarşinin gelişimine katkı sağlamıştır.

Fransa'nın 15. yüzyılın ortalarında gelişen biçimi konusunda bir kaçınılmazlıktan söz edilemez; dil ve kültür hususlarında birbirinden farklı olan güney ve özellikle de güneybatı, Valois monarşisinin yönetimi altına girmemiş olabilir. Bununla birlikte, Gaskonya'nın fethi ve Normandiya'nın yeniden ele geçirilmesi İngilizlerin Fransa'daki toprakları üzerindeki hâkimiyetinin sonu anlamına geliyordu. Bundan sonra İngilizler, denizlerde ve Yeni Dünya'da yayılmakta hırs gösterecekti. Ulusal düşünceler de artıştaydı. Savaşın anıları İngiliz-Fransız ilişkilerini yüzyıllarca etkilemiştir. Jan Dark'ın kısa ve muazzam kariyeri Fransa'ya ulusal bir kahraman kazandırdı. Fransızlar da Crécy, Poitiers ve hepsinden önemlisi Agincourt yenilgilerini unutamadı. Benzer şekilde İngilizler bu zaferlerle gurur duymuş, bu da Shakespeare'in V. Henry oyunuyla, tiyatro ve filmlerde güçlenmiştir.

Görsel 23 Sir Kenneth Branagh, *V. Henry*'de askerlerine moral veriyor (1989).

İyi adamlar anlatacak bu hikâyeyi evlatlarına
Crispinus ve Crispianus da yakınımızdan gidecek
Bugünden dünyanın sonuna dek
Biz daima hatırlanacağız
Az sayıdaki, fakat mutlu kardeşler olarak biz.

Bu kitabı şövalyelere has görkemli zaferlerle değil de savaşan ve yitip giden kişilerle bitirmek doğru olur gibi görünüyor. Savaş çok zorluydu. Hugh Hastings'in yüzüne aldığı bir darbe birçok dişini kaybetmesine yol açtı; omzunda ve dirsek eklemlerinde de ağrıdan muzdaripti ve muhtemelen, 1347 yılında Calais kuşatmasında yakalandığı bir hastalıktan öldü. 1419'da Fransa'da bir asker şöyle yazmıştır: "Bizim için, bu berbat askerlik hayatından İngiltere'deki hayata geçebilmemiz adına dua etmenizi istiyorum." Thomas Hostelle 1415 yılında Harfleur'da bir gözünü kaybetmiş, Agincourt'ta ve denizde yaralanmıştır. O "güçsüz dermansız, çürük biriydi" ve yaptığı hizmetlerin hiçbir zaman karşılığını alamadığını ya da ödüllendirilmediğini iddia etmişti. William Crawford da 1415 yılında Harfleur'da hizmet etmiş, daha sonra da "sık sık esir düşmüş, el ve ayağından sakatlanmış, başından aldığı yarayla bir daha iyileşmesi mümkün olmayacak duruma düşmüştür." Kraliyetin yaptığı hayırlarla en azından son günlerini Windsor'da nispeten daha rahat bir şekilde geçirmiştir.[2]

2 A. Ayton, "Hastings, Sir Hugh", *Oxford Dictionary of National Biography* (Oxford, 2004); *Original Letters illustrative of English History, haz.* H. Ellis (Londra, 1827), 2. dizi, i, s. 78; *Letters and Papers Illustrative of the English Wars in France*, haz. J. Stevenson (Londra, 1861), i, s. 421; *CPR 1441–46*, s. 170.

İleri Okuma

GENEL

Yüz Yıl Savaşları tarih kitapları arasında en önemlisi Jonathan Sumption'ın konuya hâkim çok ciltli kitabıdır: *The Hundred Years War I: Trial by Battle* (Londra, 1990); *Trial by Fire: The Hundred Years War II* (Londra, 1999); *Divided Houses: The Hundred Years War III* (Londra, 2009); *Cursed Kings: The Hundred Years War IV* (Londra, 2015). Bu, bir benzeri olmayan bir zenginlikte anlatım sunar. Savaşın kısa tarihleri arasında ise *The Hundred Years War* (Londra, 1951); P. Contamine, *La Guerre de Cent Ans* (Paris, 1972); Anne Curry, *The Hundred Years War* (Basingstoke, 1993); Christopher Allmand, *The Hundred Years War: England and France at War c. 1300–c. 1450* (Cambridge, 1988). David Green, *The Hundred Years War: A People's History* (Londra, 2014) birçok temada değerli incelemeler sunar. A. H. Burne, *The Crecy War* (Londra, 1955) ve *The Agincourt War* (Londra, 1956) hâlen faydalıdır. Orta Çağ döneminde savaşa dair genel incelemeler için bkz. P. Contamine, *War in the Middle Ages*, çev. M. Jones (Oxford, 1984), ve J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages: From the Eighth Century to 1340 (*Woodbridge,1997). Valerie Tourelle vd., *Guerre et Société 1270–1480* (Neuilly, 2013) birçok temada değerli özetler sunar.

Önemli yazıların olduğu çok sayıda makale de vardır. Bunlar arasında İngilizce ve Fransızca olanlar şunlardır: Anne Curry ve Michael Hughes (haz.), *Arms, Armies and Fortifications in the Hundred Years War* (Woodbridge, 1994), L. J. Andrew Villalon ve D. J. Kagay (haz.), *The Hundred Years War: A Wider Focus* (Leiden, 2005); *The Hundred Years War (Part II), Different Vistas* (Leiden, 2008), ve *The Hundred Years War (Part III), Further Considerations* (Leiden, 2013). P. Contamine, C. Giry-

Deloison ve M. H. Keen (haz.), *Guerre et societé en France et en Bourgogne XIVe–XV siècle* (Villeneuve d'Ascq, 1991).

Söz konusu döneme dair iki cilt için bkz. *New Oxford History of England*: Michael Prestwich, *Plantagenet England 1225–1360* (Oxford,2005), Gerald Harriss, *Shaping the Nation: England 1360–1461* (Oxford, 2005). G. Small, *Late Medieval France* (Basingstoke, 2009).

İngiliz hükümdarlarına dair Yale serileri şunlardır: W. M. Ormrod, *Edward III* (Londra, 2011); Nigel Saul, *Richard II* (Londra, 1997); Chris Given-Wilson, *Henry IV* (Londra, 2016); C. T. Allmand, *Henry V* (Londra, 1992); Bertram Wolffe, *Henry VI* (Londra, 2001). Fransız monarşisi için R. Cazelles, *Société politique, nobles et couronne sous Jean le Bon et Charles V* (Cenova ve Paris, 1982), Françoise Autrand'ın eserleri, *Charles V le Sage* (Paris, 1994), *Charles VI: La folie du Roy* (Paris, 1986) ve Malcolm Vale, *Charles VII* (Londra, 1974).

KAYNAKLAR

Bu kitap için kullanılan bütün kaynakları listelemektense, burada sadece İngilizce çevirisi olanları veriyorum. Diğer birçoğu dipnotlarda detaylı bir şekilde verildi. Froissart'ın eserinin muhtelif çevirileri vardır: *Froissart Chronicles*, haz. ve çev. G. Brereton (Harmondsworth, 1968), burada çok iyi öz bilgiler bulunur. İngilizcedeki diğer kronikler için bkz. *The Chronicle of Jean de Venette*, haz. R. A. Newhall (New York, 1953); *Sir Thomas Gray Scalacronica, 1272–1363*, haz. Andy King (Surtees Society, 2005); *Knighton's Chronicle 1337–1396*, haz. G. H. Martin (Oxford, 1995); *Gesta Henrici Quinti*, haz. Frank Taylor ve John S. Roskell (Oxford, 1975). Ayrıca *The Chivalric Biography of Boucicaut, Jean II le Meingre*, haz. ve çev. Craig Taylor, Jane H. M. Taylor (Woodbridge, 2016).

Kaynak koleksiyonları için bkz. *The Wars of Edward III: Sources and Interpretations*, haz. Clifford J. Rogers (Woodbridge, 1999); *The Battle of Crécy: A Casebook*, haz. Michael Livingston ve Kelly DeVries (Liverpool, 2015); *The Life and Campaigns of the Black Prince*, haz. Richard Barber (Londra, 1979); *The Battle of Agincourt: Sources and Interpretations*, ed. Anne Curry (Woodbridge, 2000); *Joan of Arc: La Pucelle*, haz. Craig Taylor (Manchester, 2006); *Society at War: The Experience of England and France during the Hundred Years War*, haz. C. T. Allmand (Edinburgh, 1973).

1.BÖLÜM: SAVAŞIN SEBEPLERI

Malcolm Vale, *The Origins of the Hundred Years War* (Oxford, 1990), Gaskonya'ya odaklanırken, H. S. Lucas, *The Low Countries and the Hundred Years' War, 1326–1347* (Ann Arbor, MI,1929), farklı bir bölgeyi inceler. Haçlı seferi planlarının başarısız olması hakkında bkz. C. J. Tyerman, "Philip VI and the Recovery of the Holy Land", *English Historical Review* 100 (1985). Dana L. Sample, "Philip VI's mortal enemy: Robert of Artois and the beginning of the Hundred Years War", L. J. A. Villalon ve D. J. Kagay (haz.), *The Hundred Years War (Part II), Different Vistas* (Leiden, 2008), s. 261–84, krizdeki farklı bir etkene bakar. Craig Taylor "Edward III and the Plantagenet Claim to the French Throne", J. S. Bothwell (haz.), *The Age of Edward III* (Woodbridge, 2001), s. 155–69. İskoç boyutu için bkz. James Campbell, "England, Scotland and the Hundred Years War", tekrar baskı, Clifford Rogers (haz.), *The Wars of Edward III: Sources and Interpretations*, bir süre önce ele alınmış bir tartışma için bkz. Michael Penman, *David II, 1329–71* (East Linton, 2004).

2. BÖLÜM: İLK EVRE, 1337-45

3. BÖLÜM: CRÉCY VE CALAIS

III. Edward'ın seferleri için bkz. Clifford J. Rogers, *War Cruel and Sharp* (Woodbridge, 2000), burada, İngiliz stratejisinin muharebe aramak olduğunu iddia ederek tartışmada dönüşüm yarattı. Muharebelerin tek tek incelenmesi için bkz. Kelly DeVries, *Infantry Warfare in the Early Fourteenth Century* (Woodbridge, 1996). Sluys Muharebesi için bkz. G. Cushway, *Edward III and the War at Sea: The English Navy, 1327–1377* (Woodbridge, 2011), Tournai kuşatması için bkz. Kelly DeVries, "Contemporary Views of Edward III's Failure at the Siege of Tournai, 1340", *Nottingham Medieval Studies* 39 (1995), s. 70–105. Lancaster kontunun Gaskonya ve diğer yerlerdeki seferleri için bkz. Kenneth Fowler, *The King's Lieutenant: Henry of Grosmont, First Duke of Lancaster* (Londra, 1969). Crécy Muharebesi için bkz. Andrew Ayton ve Philip Preston, *The Battle of Crécy, 1346* (Woodbridge, 2005); farklı bir yorum için bkz. Richard Barber, *Edward III and the Triumph of England* (Londra, 2013), Livingston ve DeVries, *The Battle of Crécy: A Casebook*. Calais kuşatması için bkz. Craig Lambert, "Edward III's siege of Calais: A reappraisal", *Journal of Medieval History* 37 (2011), s. 245–56. İşgalin getirdiği zorluklar için bkz. S. J. Burley, "The

Victualling of Calais", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 31 (1958), s. 49–57. David Rollason ve Michael Prestwich (haz.), *The Battle of Neville's Cross* (Stamford, 1998), muharebe ile ilgili çok sayıda çalışma burada bulunur.

İngiltere'de savaş bütçesi oluşturma konusu için bkz. G. L. Harriss, *King, Parliament and Public Finance to 1369* (Oxford, 1975), E. B. Fryde, *Studies in Medieval Trade and Finance* (Londra, 1983). Fransa için, bkz. John B. Henneman, *Royal Taxation in Fourteenth Century France: The Development of War Financing 1322–1356* (Princeton, NJ, 1971). J. R. Maddicott, *The English Peasantry and the Demands of the Crown, 1294–1341* (*Past and Present* ek 1, 1975) bu, savaşın erken dönemlerinde İngiltere üzerindeki yük için önemli bir çalışmadır.

4. BÖLÜM: POITIERS VE BRÉTIGNY

Richard Barber, *Edward Prince of Wales and Aquitaine* (Woodbridge, 1978), prensin biyografisini anlatan kitaptır. H. J. Hewitt *The Black Prince's Expedition of 1355–57* (Manchester, 1958) kitabında ayrıntılı bir inceleme sunar; 1356 muharebesinin sonuçlanması için bkz. David Green, *The Battle of Poitiers 1356* (Stroud, 2002). Burada ele geçirilen esirler için bkz. C. Given-Wilson ve F. Bériac, "Edward III's Prisoners of War: the Battle of Poitiers and its Context", *English Historical Review* 116 (2001), s. 802–33. İngilizlerin savaş hedefleri için bkz. John Le Patourel, "Edward III and the kingdom of France" tekrar baskı, Rogers (haz.), *The Wars of Edward III: Sources and Interpretations.* Barış müzakereleri için bkz. Clifford J. Rogers, "The Anglo-French Peace Negotiations of 1354–1360 revisited", J. S. Bothwell (haz.), *The Age of Edward III* (Woodbridge, 2001), s. 193–213. The *Jacquerie* için bkz. Siméon Luce, *Histoire de la Jacquerie d'apres des document inédits* (2. baskı, Paris, 1894), ayrıca J. Firnhaber-Baker, "Soldiers, Villagers and Politics: Military Violence and the Jacquerie of 1358", G. Pépin, F. Lainé ve F. Boutoulle (haz.), *Routiers et mercenaires pendant la guerre de Cent ans* (Bordeaux, 2016), s. 101–14. Fransız ekonomisinin dönüşümü için bkz. J. B. Henneman, *Royal Taxation in Fourteenth-Century France: The Captivity and Ransom of John II, 1356–1370* (Philadelphia, 1976).

5. BÖLÜM: BARIŞ VE SAVAŞ, 1360-77

6. BÖLÜM: YENI KRALLAR, 1377-99

Routier birlikleri için bkz. Kenneth Fowler, *Medieval Mercenaries* (Oxford, 2001). Kara Prens'in Gaskonya'daki rolü için bkz. G. Pepin, "Towards a New Assessment of the Black Prince's Principality of Aquitaine: a Study of the Last Years (1369–72)", *Nottingham Medieval Studies* 50 (2006), s. 59–114. A. Goodman, *John of Gaunt: The Exercise of Princely Power in Fourteenth-Century Europe* (Harlow, 1992), bu dönem için önemli kaynaklar arasındadır, ayrıca bkz.: J. W. Sherborne *War, Politics and Culture in Fourteenth-Century England* (Londra, 1994). J. J. N. Palmer, *England, France and Christendom 1377–99* (Londra, 1972). Bir Fransız bakış açısı için bkz. J. B. Henneman, *Olivier de Clisson and Political Society in France under Charles V and Charles VI* (Philadelphia, 1996). R. Vernier, *The Flower of Chivalry: Bertrand du Guesclin and the Hundred Years War* (Woodbridge, 2003), Fransız kahramanın kariyeri için bir özettir. John Hawkwood için bkz. William Caferro, *John Hawkwood: An English Mercenary in Fourteenth-Century Italy* (Baltimore, MD, 2006), makaleleri için bkz. Villalon ve Kagay (haz.), *The Hundred Years War*. Daha popüler bir inceleme için bkz. Frances Stonor Saunders, *Hawkwood, Diabolical Englishman* (Londra, 2004). İber Yarımadası'ndaki savaşın incelendiği klasik çalışma için bkz. P. E. Russell, *The English Intervention in Spain and Portugal in the Time of Edward III and Richard II* (Oxford, 1955). Otterburn seferi ve konu bağlamı için bkz. A. Goodman ve A. Tuck (haz.), *War and Border Societies in the Middle Ages* (Londra, 1992). İngiltere ve Fransa'daki ekonomik duruma dair değerli ve karşılaştırmalı analizler için bkz. David Grummitt ve Jean-François Lassalmonie, "Royal Public Finance (c. 1290–1523)", Christopher Fletcher, Jean-Philippe Genet ve John Watts (haz.), *Government and Political Life in England and France c. 1300–c. 1500* (Cambridge, 2015).

10. BÖLÜM: AGINCOURT

11. BÖLÜM: NORMANDIYA'NIN FETHI

Agincourt birçok tarihçinin dikkatini çekmiştir. En önemlileri olarak bkz. Anne Curry, *Agincourt: A New History* (Stroud, 2005). Daha popüler bir çalışma için bkz. Juliet Barker, *Agincourt* (Londra, 2005), farklı analizler

için bkz. Clifford J. Rogers in "The Battle of Agincourt", Villalon ve Kagan (haz.), *The Hundred Years War (Part III)*, Michael K. Jones, *Agincourt 1415* (Barnsley, 2005). Esirlerin öldürülmesi için bkz. Andy King, "'Then a great misfortune befell them': the laws of war on surrender and the killing of prisoners on the battlefield in the Hundred Years War", *Journal of Medieval History* 43 (2017), s. 106–17. R. A. Newhall, *The English Conquest of Normandy* (New Haven, CT, 1924), V. Henry'nin daha sonra yaptığı seferler anlatılır, ayrıca bkz. C. T. Allmand, *Lancastrian Normandy 1415–1450* (Oxford, 1983), burada İngiliz işgali ele alınır. Ayrıca bkz. Juliet Barker, *Conquest: The English Kingdom of France, 1417–1450* (Londra, 2009). Henry'nin karakteri için bkz. Malcolm Vale, *Henry V: The Conscience of a King* (Londra, 2016), ayrıca bkz. Craig Taylor, "Henry V, Flower of Chivalry", G. Dodd (haz.), *Henry V, New Interpretations* (Woodbridge, 2013). Kraliyetin gemi üretimi programı için bkz. W. J. Carpenter Turner, "The Building of the *Gracedieu*, *Valentine* and *Falconer* at Southampton, 1416–1420", *The Mariner's Mirror* 40 (1954), s. 55-7 ve Ian Friel, *Henry V's Navy: The Sea Road to Agincourt and Conquest 1413–1422* (Stroud, 2015).

Verneuil ile ilgili ilginç bir analiz için bkz. M. K. Jones, "The Battle of Verneuil (17 August 1424): Towards a History of Courage", *War in History* 9 (2002), s. 375–411. Paris'in işgali için bkz. G. L. Thompson, *Paris and its People under English Rule: The Anglo-Burgundian Regime 1420–1436* (Oxford, 1991). B. J. H. Rowe, "John Duke of Bedford and the Norman 'Brigands'", *English Historical Review* 47 (1932), s. 545–67, Normandiya'da düzenin bozulması ele alınır.

Fransa'nın bu dönemdeki tarihi ve Autrand'ın VI. Charles anlatımı için bkz. B. Schnerb, *Armagnacs et Bourguignons: La maudite guerre 1407–1435* (Paris, 2001), Burgonya için bkz. R. Vaughan, *John the Fearless* (Woodbridge, 1973).

12. BÖLÜM: MAID VE İNGILIZLERIN ÇÖKÜŞÜ

Jan Dark hakkında yazılmış çok şey vardır, lakin çok azı onun savaştaki rolüne odaklanır. Kelly DeVries, *Joan of Arc: A Military Leader* (Stroud, 1999), ise bir istisnadır. Helen Castor, *Joan of Arc: A History* (Londra, 2014), "Bakire"ye dair genel bir inceleme sunar, ayrıca Larissa J. Taylor, *The Virgin Warrior: The Life and Death of Joan of Arc* (Londra, 2009). A. J. Pollard,

John Talbot and the War in France 1427–1453 (2. baskı, Barnsley, 2005), klasik bir eserdir, ayrıca Juliet Barker, *Conquest*, savaşın sonraki kısmını ele alır. 1435 yılında müttefikliklerin değişimi için bkz. J. G. Dickinson in *The Congress of Arras 1435: A Study in Medieval Diplomacy* (Oxford, 1955). Gerald Harriss'in yazdığı biyografi için bkz. *Cardinal Beaufort: A Study of Lancastrian Ascendancy and Decline* (Oxford, 1988) ekonomik arka plana dair iyi bir çalışmadır. M. H. Keen discussed "The End of the Hundred Years War: Lancastrian France and Lancastrian England", M. Jones ve M. Vale (haz.), *England and her Neighbours 1066–1453: Essays in Honour of Pierre Chaplais* (Londra, 1989), son yenilgi için bkz. Craig Taylor, "Brittany and the French Crown: the Aftermath of the Attack on Fougères", J. R. Maddicott ve D. M. Palliser (haz.) *The Medieval State: Essays Presented to James Campbell* (Londra, 2000).

7. BÖLÜM: 14. YÜZYILDA İNGILIZ BIRLIKLERI
8. BÖLÜM: 14. YÜZYILDA FRANSIZ BIRLIKLERI
13. BÖLÜM: 15. YÜZYILDA ORDULAR

P. Contamine, *Guerre, état et societé à la fin du moyen âge* (Paris, 1972), Geç Orta Çağ ordularının dönüşümünü anlamak için çok katkıda bulunmuştur. İngiliz orduları için bkz. Michael Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (Londra, 1996), İngiliz ve Fransız ordularının karşılaştırıldığı değerli bir makale için bkz. Steven Gunn ve Armand Jamme, "Kings, Nobles and Military Networks", Christopher Fletcher, Jean-Philippe Genet ve John Watts (haz.), *Government and Political Life in England and France* c. *1300*–c. *1500* (Cambridge, 2015).

İngiliz ordularına dair öncü bir çalışma için bkz. A. E. Prince "The Strength of English Armies under Edward III", *English Historical Review* 46 (1931), s. 353–71. Andrew Ayton'un kitabı, *Knights and Warhorses: Military Service and the English Aristocracy under Edward III* (Woodbridge, 1994), kayıtlardaki potansiyeli ortaya çıkaracak çok şeyi başarmıştır. Son zamanlarda, Adrian R. Bell, Anne Curry, Andy King ve David Simpkin'in yürüttüğü ve 1369-1453 yılları arasındaki dönemi inceleyen büyük bir çalışma sonucu ortaya çıkan *The Soldier in Medieval England* (Woodbridge, 2013) adlı kitapta celp kayıtları ve diğer kayıtların bilgisayar analizi yapılmıştır. Bu proje ile iki farklı makale de ortaya çıktı: Adrian R. Bell ve Anne Curry (haz.), *The Soldier Experience in the Fourteenth*

Century (Woodbridge, 2011) ile *Waging War in the Fourteenth Century*, *Journal of Medieval History* 37, no. 3 (2011). Andrew Ayton Philip Preston'un *The Battle of Crécy,1346* (Woodbridge, 2005), adlı eserinde İngiliz ve Fransız ordularının önemli dönemleri ele alınır. Anne Curry ve Michael Hughes (haz.), *Arms, Armies and Fortifications in the Hundred Years War* (Woodbridge, 1994), adlı eserde Andrew Ayton'un, "English armies in the Fourteenth Century", s. 21–38, ve Anne Curry, "English Armies in the Fifteenth Century", s. 39–68 adlı makalelerden kısımlar yer alır. Ayrıca Curry "The Organisation of Field Armies in Lancastrian Normandy", Matthew Strickland (haz.), *Armies, Chivalry and Warfare in Medieval Britain and France* (Stamford, 1998). Nicholas A. Gribit, *Henry of Lancaster's Expedition to Aquitaine, 1345–46* (Woodbridge, 2016), adlı çalışmalarda bir İngiliz ordusunun harika bir analizi yapılır. Andrew Ayton, "The Military Careerist in Late Medieval England", *Journal of Medieval History* 43 (2017), s. 4–23, adlı makalede ise 14. yüzyılın sonları ele alınır. David Grummitt'in *The Calais Garrison: War and Military Service in England, 1436–1558* (Woodbridge, 2008) adlı çalışmasının bir kısmı da Yüz Yıl Savaşları ile ilgilidir. Gallerlilerin İngiliz ordusuna katkısını inceleyen çalışma için bkz. Adam Chapman, *Welsh Soldiers in the Later Middle Ages 1282–1422* (Woodbridge, 2015). Chris Given-Wilson, *The Royal Household and the King's Affinity: Service, Politics and Finance in England 1360–1413* (Londra, 1986), adlı çalışma, kralın hanesindeki şövalyeler için değerli bir kaynaktır. Jon Andoni Fernández de Larrea Rojas, *El precio de la sangre: Ejércitos y sociedad en Navarra durante la Baja Edad Medie (1259–1450)* (Madrid, 2013) ve S. Boffa, *Warfare in Medieval Brabant 1356–1406* (Woodbridge, 2004) da önemli kaynaklardır.

Celp, özellikle de kontratlı celp sisteminin incelendiği çalışma için bkz. A. E. Prince, "The indenture system under Edward III", J. G. Edwards, V.H. Galbraith ve E. F. Jacob (haz.), *Historical Essays in Honour of James Tait* (Manchester, 1933), s. 283–97. Simon Walker, "Profit and Loss in the Hundred Years War: the Subcontracts of Sir John Struther, 1374", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 58 (1985), s. 100–6, ayrıca bkz. A. Goodman, "Responses to Requests in Yorkshire for Military Service under Henry V", *Northern History* 17 (1981), s. 240–52. 15. yüzyılın başlarında yapılan bir celbin detaylı analizi için bkz. Gary Baker, "To Agincourt and beyond! The martial affinity of Edward of Langley, second duke of York (*c.*1373–1415)", *Journal of Medieval History* 43 (2017), s. 40–58. Şövalye

sınıfının arka planı için bkz. P. Coss, *The Knight in Medieval England 1000–1400* (Woodbridge, 1993). Okçular (ve ayrıca daha fazlası) için bkz. Matthew Strickland ve Robert Hardy, *The Great Warbow* (Stroud, 2005). Bu askerlerin toplumdaki yeri sorunu için bkz. Gary Baker, "Investigating the Socio-Economic Origins of English Archers in the Second Half of the Fourteenth Century", *Journal of Medieval Military History* 12 (2014), s. 174–216. Uzun yayın etkinliği konusundaki tartışma için bkz. Kelly DeVries, "Catapults Are Not Atomic Bombs: Towards a Redefinition of "Effectivenesss", Premodern Military Technology", *War in History* 4 (1997), s. 460–4; Clifford J. Rogers, "The Efficacy of the English Longbow: A Reply to Kelly DeVries", *War in History* 5 (1998), 233–42. Ayrıca bkz. Clifford J. Rogers, "The development of the longbow in late medieval England and 'technological determinism'", *Journal of Medieval History* 37 (2011), s. 321–41.

Paralı askerler için bkz. Kenneth Fowler, *Medieval Mercenaries* (Oxford, 2001), konuyla ilgili makaleler için bkz. G. Pépin, F. Lainé ve F. Boutoulle (haz.), *Routiers et mercenaires pendant la guerre de Cent ans* (Bordeaux, 2016). İskoç paralı askerleri için bkz. B. G. A. Ditcham, *The Employment of Foreign Mercenary Troops in the French Armies, 1416–1470* (Doktora tezi, Edinburgh Üniversitesi, 1978).

Zırhlar için bkz. Thom Richardson, *The Tower Armoury in the Fourteenth Century* (Leeds, 2016), ve "Armour in England, 1327–99", *Journal of Medieval History* 37 (2011), s. 304–20, ayrıca "Armour in Henry V's Great Wardrobe", *Arms and Armour* 12 (2015), s. 22–9.

Donanma için bkz. Graham Cushway, *Edward III and the War at Sea* (Woodbridge, 2011), ve Craig L. Lambert, *Shipping the Medieval Military: English Maritime Logistics in the Fourteenth Century* (Woodbridge, 2011). Ayrıca bkz. Tony K. Moore, "The Cost-Benefit Analysis of a Fourteenth-Century Naval Campaign: Margate/Cadzand 1387", R. Gorski (haz.), *Roles of the Sea in Medieval England* (Woodbridge, 2012). Fransız donanması için bkz. C. De la Roncière, *Historie de la marine Française* (Paris, 1899–1932), ayrıca bkz. *Documents relatifs au clos des galées de Rouen et aux armées de mer du roi de France de 1293 à 1418*, i ve ii, haz. Anne Merlin-Chazelas (Paris, 1977–8).

Ateşli silahlar konusunda geniş bir literatür vardır. Bunların savaştaki etkisi için bkz. Clifford J. Rogers, "The Military Revolutions of the Hundred Years' War", *Journal of Military History* 57 (1993), s. 241–78, ve

Malcolm Vale, "New Techniques and Old Ideals: The Impact of Artillery on War and Chivalry at the End of the Hundred Years War", C. T. Allmand (haz.), *War, Literature and Politics in the Late Middle Ages* (Liverpool, 1976). *War and Chivalry* (Londra, 1981). Burgonya silahları için bkz. Robert D. Smith ve Kelly DeVries, *The Artillery of the Dukes of Burgundy 1363–1477* (Woodbridge, 2005); J. Garnier, *L'artilllerie des ducs de Bourgogne d'après les documents conserves aux archives de la Côte d'Or* (Paris, 1895); Monique Sommé, "L'armée Bourguignonne au siege de Calais de 1436", P. Contamine, C. Giry-Deloison ve M. H. Keen (haz.), *Guerre et Société en France, en Angleterre, et en Bourgogne* (Villeneuve d'Ascq, 1991), s. 204–5. İngiliz silahları için bkz. T. F. Tout, "Firearms in England in the Fourteenth Century", *The Collected Papers of Thomas Frederick Tout* (Manchester, 1932–4), ii, s. 233–75, 15. yüzyıl için bkz. Dan Spencer, "'The Scourge of the Stones', English Gunpowder Artillery at the Siege of Harfleur", *Journal of Medieval History* 43 (2017), s. 59–73, ayrıca bkz. "The Provision of Artillery for the 1428 Expedition to France", *Journal of Medieval Military History* 13 (2015), s. 179–92 ve David Grummitt, "The Defence of Calais and the Development of Gunpowder Artillery in England in the Late Fifteenth Century", *War in History* 7 (2000), s. 253–72.

9. BÖLÜM: SAVAŞ LOJISTIĞI

H. J. Hewitt, *The Organization of War under Edward III* (Manchester, 1966), kitabı savaş lojistiğine dari öncü bir kitaptı. Craig Lambert, *Shipping the Medieval Military: English Maritime Logistics in the Fourteenth Century* (Woodbridge, 2 011), İngilizlerin birliklerini desteklerken kullandıkları önemli bir yöntemi irdeler. Y. N. Harari, "Strategy and Supply in Fourteenth-Century Western European Invasion Campaigns", *Journal of Military History* 64 (2000), s. 297–333, mevcut ortodoksilere karşı çıkar. Fransa için bkz.: M. Jusselin, "Comment la France se préparait à la guerre de Cent ans", *Bibliothèque de l'école des chartes* 73 (1912), s. 211–36.

14. BÖLÜM: KÂR VE ZARAR

Savaşın ekonomik etkileri için bkz. K. B. McFarlane, "War, the Economy and Social Change: England and the Hundred Years War", *Past & Present* 22 (1962), s. 3–13, M. M. Postan, "The Costs of the Hundred Years War",

Past & Present 24 (1964), s. 34–53. P. Contamine, "La Guerre de Cent Ans en France: un Approche Économique", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 47 (1974), s. 125–49, bir Fransız bakış açısı yansıtır. M. Jones, "War and Fourteenth-Century France", Anne Curry ve Michael Hughes (haz.), *Arms, Armies and Fortifications in the Hundred Years War* (Woodbridge, 1994), değerli bir incelemedir. Klasik bir bölgesel analiz için bkz. R. Boutrouche, *La Crise d'un société: Seigneurs et paysans du Bordelais pendant la Guerre de Cent Ans* (Paris, 1947). Nicholas Wright, *Knights and Peasants: The Hundred Years War in the French Countryside* (Woodbridge, 1998), 14. yüzyıl sonlarındaki kaynakları inceler. En önemli İngiliz ithalatlarından savaşın etkisinin ne kadar belli olduğu için bkz. T. H. Lloyd, *The English Wool Trade in the Middle Ages* (Cambridge, 1977), şarap ticareti için bkz. M. K. James, "The Fluctuations of the Anglo-Gascon Wine Trade during the Fourteenth Century", *Economic History Review*, n.s., 4 (1951), s. 170–96. M. Kowaleski'nin ilginç iddiaları için bkz. "Warfare, Shipping and Crown Patronage: The Impact of the Hundred Years War on the Port Towns of Medieval England", Lawrin Armstrong, Ivana Elbl ve Martin M. Elbl (haz.), *Money, Markets and Trade in Later Medieval Europe* (Leiden, 2006), s. 233–56. Darphane aktiviteleri için bkz. J. L. Bolton, *Money in the Medieval English Economy: 973–1489* (Manchester, 2012), H. A. Miskimin, *Money, Prices and Foreign Exchange in Fourteenth- Century France* (New Haven, CT, and London, 1963).

Savaşın bireylerin serveti üzerindeki etkisi için çokça bilgi vardır. Örneğin bkz. K. B. McFarlane, "The Investment of Sir John Fastolf's Profits of War", *Transactions of the Royal Historical Society*, 5. dizi, 7 (1957), s. 91–116, ve Michael Jones, "The fortunes of war: the military career of John, second lord Bourchier (d.1400)", *Essex Archaeology and History* 26 (1995), s. 145–61. Henneman, *Olivier de Clisson and Political Society*, konuyla ilgili çokça bilgi bulunur.

15. BÖLÜM: ŞÖVALYELIK VE SAVAŞ

Maurice Keen, *Chivalry* (Londra, 1984), klasik eserlerden biridir. Daha yakın tarihli çalışmalardan bazıları için bkz. R. W. Kaeuper, *Chivalry and Violence in Medieval Europe* (Oxford, 1999), N. Saul, *Chivalry in Medieval England* (Cambridge, MA, 2011), Craig Taylor, *Chivalry and the Ideals of Knighthood in France during the Hundred Years War* (Cambridge, 2 013).

15. yüzyıl çalışması için bkz. Malcolm Vale, *War and Chivalry* (Londra, 1981). Craig Taylor, "English Writings on Chivalry and Warfare during the Hundred Years War", P. Coss ve C. Tyerman (haz.), *Soldiers, Nobles and Gentlemen* (Woodbridge, 2009), s. 64–84, şövalyelik literatürünü inceler. Askerî emirlerin detaylı incelemesi için bkz. D'A. J. D. Boulton, *The Knights of the Crown* (Woodbridge, 1987); Garter için özellikle bkz. Richard Barber, *Edward III and the Triumph of England* (Londra, 2013). Savaş kuralları için bkz. Maurice Keen, *The Laws of War in the Late Middle Ages* (Londra, 1965). Konunun önemli bir yönü için bkz. Rémy Ambühl, *Prisoners of War in the Hundred Years War: Ransom Culture in the Late Middle Ages* (Cambridge, 2013). Turnuvalar için bkz. Juliet Barker, *The Tournament in England 1100–1400* (Woodbridge, 1986), 14. yüzyıl sonlarında at üzerinde mızrak müsabakaları ve savaş icraatları için bkz. Steven Muhlberger *Deeds of Arms* (Highland Village, TX, 2005). Haçlı seferleri için bkz. T. Guard's *Chivalry, Kingship and Crusade: The English Experience in the Fourteenth Century* (Woodbridge, 2013).

SONUÇ

Erken modern askerî devrimi için literatür geniştir, bunun temelini Michael Roberts attı. Konuya iyi bir giriş için bkz. G. Parker, "The 'Military Revolution,' 1560–1660 – a Myth?", *Journal of Modern History* 48 (1976), s. 195–214, *The Military Revolution* (Londra, 1988). Clifford Rogers, "The Military Revolutions of the Hundred Years War", *Journal of Military History* 57 (1993), s. 241–78.

Dizin

İtalik maddeler görsellere işaret eder

A

af 108, 109
Agenais 2, 15, 27, 112
Agincourt Muharebesi 138-55
Aiguillon Muharebesi 27-9
Albret 98, 152, 153
Albret, Charles d' 140
Alençon dükü Jean 152, 172-3, 215
Aljubarrota Muharebesi 91, 151
Alvares Pereira, Nuno 90
Anjou'lu Margaret, İngiltere kraliçesi 181
appatis 43, 182, 211
arbaletçiler 50, 113, 119, 142, 195, 197
Armagnac kontu Bernard 67, 76, 140, 161
Armagnaclar 140-1, 143-4, 155, 162-3, 184
Arras Kongresi 176
Arthur, Britanya'nın efsanevi kralı 77, 151, 177, 180, 197-8, 200, 225-6, 231
Artois'lı Robert 5, 19
Arundel, John 40, 44, 76, 83-5, 99-100, 106, 110-1, 143, 147, 177
atlar 101, 102, 118, 120, 125, 126, 133, 134, 167, 208
Auberoche Muharebesi 26
Audrehem, Arnoul d' 66, 116
Auray Muharebesi 208
Avignon 22, 40, 44, 46, 75
Ayala 65
Ayton, Andrew 102

B

Baker, Geoffrey le 50, 94, 111, 133, 244, 248-9
Balliol, Edward 37, 47
Bannockburn Muharebesi 31-2, 237
Bardi ve Peruzzi 16, 24, 214
Bascot de Mauléon 218
Basin, Thomas 168, 186
Başpiskopos (Arnaud de Cervole) 55
Baugé Muharebesi 163, 210
Bavyeralı Isabeau, Fransa kraliçesi 139, 140
Bayonne 141, 160
Beaufort, John 209
Beaufort, Kardinal Henry 206
Bedford, John 157, 165-9, 175-7, 181, 190, 196, 246
Bentley, Walter 43-4, 94, 135, 212, 215
Berwick 47, 127
Beyaz Topluluk 88
Blois'lı Charles 21, 37, 61, 64

Bordeaux 15, 26, 46, 48, 73, 112, 126, 134-5, 141, 187-9, 220, 244, 249
Bosquet, Jean 122
Boucicaut (Jean le Meingre) 79, 116, 147, 152, 153, 154, 201, 224, 225, 226, 228, 231, 242
boulevard 205
Bourchier, John 217, 251
Bourges 49, 140, 162, 197
Bourg kuşatması 141
Bovet, Honorat 224, 231
Brest 73, 75, 86
Brétigny Antlaşması 89, 96, 116
Bretonya 6, 20-2, 24-6, 37, 39, 43-4, 48, 60, 64, 69, 73, 76, 78, 94, 97-9, 103, 107, 116, 118, 124, 130-1, 135, 154, 182, 185, 212, 214-5, 238
Brignais Muharebesi 62
Buckingham kontu Thomas 106
Buironfosse 14
Bureau, Jean 180, 185, 188, 204
Burghersh, Bartholomew 27, 29, 50, 52
Burnt Candlemas 47

C

Cadzand Muharebesi 111
Caen 30, 36, 120, 123, 133, 157-9, 161, 209, 212, 229
Calais 20, 25, 27, 31, 33, 35-9, 41, 43-4, 46, 53, 58, 60, 70, 73, 75-6, 78-9, 86, 98, 105, 124, 126, 128-31, 133, 142-4, 146, 149, 152, 158, 175, 179-80, 189, 191-2, 204, 212, 220-1, 226, 228, 240, 243-4, 248, 250
Calveley, Hugh 43, 64, 65, 69, 76, 80
Camoys, Thomas lord 151
Canterbury başpiskoposu John Stratford 48
Castagnaro Muharebesi 88
Castile 65, 67, 89, 91, 121, 122
Casus 108, 227
Castillon Muharebesi 188-9
Catherine, İngiltere kraliçesi 144, 162
Cenova 84, 121, 157
Chandos, John 51, 64, 70, 208, 210, 233
Charles, Orléans dükü 176
V. Charles, Fransa kralı 56, 57, 61, 68, 69, 71, 78, 86, 117, 120, 121, 210, 216
VI. Charles, Fransa kralı 78, 83, 85, 86, 118, 138, 139, 140, 144, 162, 163, 165, 178, 228, 246
VII. Charles, Fransa kralı 161, 165, 168, 170, 171, 172, 173, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 185, 187, 197, 204, 209
Charny, Geoffroi de 52, 224, 229
Chartier, Alain 153, 247, 251
Chartier, Jean 185, 200
Chaucer, Geoffrey 232
Cherbourg 75, 86, 157
chevaucheé 101, 212
Chronique Normande 33, 43, 50, 66
Clanvowe, John 231, 233
Clarence dükü Thomas 171
VII. Clementius, papa 75, 80
Clisson, Olivier de 64, 69, 73, 78, 79, 83, 84, 118, 135, 215, 216, 217, 230, 233, 237, 245, 251
Cocherel Muharebesi xvi
Colville, Thomas 227
compagnies d'ordonnance 198
Coupland, John de 208
Courtrai Muharebesi 4
Cravant Muharebesi 165
Crécy Muharebesi 31, 34, 39, 50, 103, 104, 149, 209, 243
Crispin ve Crispinianus, azizler 151

Curry, Anne 118, 144, 146-9, 193, 195-6, 241-2, 245, 247-8, 251

D

Dagworth, Thomas 37, 43, 94, 97, 210
d'Auberchicourt, Eustace 56, 64, 65, 229
II. David, İskoç kralı 3, 37, 47, 53, 81, 104
de la Pole, William 178, 214, 215
Denia kontu 66
Deschamps, Eustace 231
DeVries, Kelly 32, 104, 180, 210, 242, 243, 246, 249-50
Diaz de Gamez, Gutierre 142, 207, 226
disiplin 153, 196
donanma
  İngiliz 109
  Fransız 81, 159
  ayrıca bkz. gemicilik
Douglas, James 168
Douglas, William 50, 83
Du Guesclin, Bertrand 68-9, 73
Dupplin Moor Muharebesi 3, 14, 32

E

écorcheur 178, 221, 238
Edward, Kara Prens 46, 48, 50-2, 65-74, 99, 101, 102, 105-6, 108, 111, 124-5, 133-4, 136, 208
I. Edward, İngiltere kralı 2-3, 9, 18, 106, 235
II. Edward, İngiltere kralı 1-3, 13
III. Edward, İngiltere kralı 1- 9, 11, 13-4, 16, 21-5, 32, 35, 42, 45, 47-9, 52-3, 58, 61, 64, 67-9, 72, 74-5, 85, 87-8, 93-4, 102-5, 108, 111, 113, 126-7, 129, 133, 141, 189, 209-10, 212, 226, 228, 232-3, 236, 243
  karakteri ve ölümü 74
  Fransa tahtında hak iddiası 45-6, 52-3, 58
Enrique Trastamara, Castile kralı 65
Erpingham, Thomas 150
Esplechin Antlaşması 19

F

fahişeler 114
Falaise 157, 159, 183
Fastolf, John 169, 172, 174, 178-9, 215, 225, 230, 251
Felton, William 76, 101, 210, 227
I. Fernando, Portekiz kralı 89
firar 111, 119-20, 196
Felemenk 4, 6, 18, 20, 23, 94, 96, 124, 140, 168, 196, 216
Formigny Muharebesi xviii
franc-archers 200
Fransalı Isaballe, İngiltere kraliçesi 1, 4
Fransa mareşalleri 54, 66, 114, 116-7, 147, 154, 197
Fransa Ordu Komutanları (ordu komutanı, Constable) 42, 45, 52, 77, 116-7, 151-2, 177
Fransız karakteri 10
Froissart, Jean 2, 8, 14, 32, 41, 43, 46, 50-2, 54, 56, 68-9, 71, 77, 90, 101, 136-8, 208, 210, 212-3, 217-8, 225, 229-30, 242

G

Garter Sınıfı 38, 42
Gaskonya 2-6, 10-1, 13-4, 23, 25-8, 33, 39, 44-6, 49, 63, 65, 67, 73, 75-6, 94, 97-8, 110, 112, 118, 124-5, 128, 130, 133, 135, 141, 144, 162, 187, 189-90, 195, 200, 220, 232, 236, 238, 243, 245
gemicilik 110-1, 121
George, Aziz 8, 51, 56, 137-8, 168, 185, 188, 222, 232
Gesta Henrici Quinti 145, 147, 189, 190, 242

Ghent 4-5, 16-7, 26, 78-9, 82, 203
Gloucester dükü Humphrey 84, 168, 178, 191
Gower, John 231
Grailly, Jean de, Captal de Buch 51, 63
Gray, Thomas 12-3, 101, 134, 207, 242
Gressart, Perrinet 209
Gribit, Nicholas 98, 248

H

Haçlı Seferleri 5, 7, 9, 80, 84, 100, 227, 233
Hainault'lu Philippa, İngiltere kraliçesi 4, 12
Hale, J. R. 205
Halidon Hill Muharebesi 3
Harari, Yuval 127, 132, 250
Harcourt'lu Godfrey 28
Harfleur 81, 144-6, 148, 153, 156-7, 159-61, 181, 190, 194-5, 202, 212, 240, 250
hava 21, 26, 46, 59, 125, 182, 222-3, 228
Hawkwood, John 63, 88, 245
Hennebont 21
IV. Henry, İngiltere kralı 140, 142, 160
V. Henry, İngiltere kralı 8, 74, 105, 143, 144, 151, 155-6, 158, 160, 162-5, 169, 177, 191, 193-6, 212, 229-30, 236, 238-9, 246
  karakteri ve ölümü 164
  Fransız tahtında hak iddia etmesi 144, 151 163-5
VI. Henry, İngiltere kralı 165, 175-6, 178, 181, 187, 190, 230
Herrings Muharebesi 169, 195
Holland, Thomas 209, 229
Huntingdon kontu John Holand 163, 187, 208, 210, 232

I-İ

Ingham, Oliver 13, 15
İngiliz karakteri 10
İskoçya 3-6, 37, 47, 81, 111, 126, 142, 210
İspanya 64, 65, 67, 73, 92, 101, 118, 227
istihbarat 3, 88, 158

J

Jacquerie 54, 244
I. James, İskoçya kralı 142,
Jan Dark 173, 190, 198, 238, 246
II. John, Fransa kralı 41, 48, 51, 53, 57, 62, 114
Journal d'un bourgeois de Paris 141, 163, 172, 175, 177, 180, 222

K

Kara Ölüm 8, 40, 223, 237
Kara Prens bkz. Edward, Kara Prens
Knollys, Robert 43, 64, 69-71, 80, 94, 96, 101, 212, 214, 230
kontratlar, askerî 192
Köylü İsyanı 54, 176
kraliyet ailesi 233

L

Lannoy, Ghillebert de 154, 155, 225
La-Roche-Derrien Muharebesi 26
La Rochelle Muharebesi 72
le Bel, Jean 21, 28, 36, 49, 95, 230
le Muisit, Gilles 6, 41-2
Libelle of Englyshe Polycye 222
Limoges 71-2, 144, 213
Lointren, Gilles de 205-6
Louis, veliaht 1, 26, 140, 144, 168, 228
Lüksemburglu John, Bohemia kralı 34

M

maaşlar 114, 215

Malestroit Antlaşması xv, 21, 22
Marcel, Etienne 54-5
Marches, Mérigot 212
marmoset 83, 85
Martial, Aziz 214
Mauny, Walter 12, 21, 36, 40, 209
Mauron Muharebesi 43, 50
McFarlane, K. B. 218, 219, 220-1, 250-1
Meaux 55, 163-4, 180
Montereau 161, 163-4, 180
Mont-Saint-Michel 182-4, 190, 192, 194, 196
Morlaix Muharebesi 21, 100

N

Najera Muharebesi 67
Neville's Cross Muharebesi 104
Nicopolis (Niğbolu) Muharebesi 118
Normandiya 18, 27-30, 41, 44-6, 48, 53-4, 60, 63, 67, 70, 73, 116, 120, 128, 131, 137, 144, 155-9, 161-3, 165, 167, 169, 171, 173, 176, 179, 181-6, 190-3, 195, 197, 200, 205, 207, 212, 215, 217, 221, 231-2, 236, 238, 245-6
Northampton, William de Bohun 21, 25-6

O

okçular 18, 32-3, 35, 44, 50, 66, 88, 90, 94, 103, 105, 106, 111, 115, 149, 151, 166, 168, 172, 195, 197, 200
onur 111, 152, 153, 225, 226
Orléans kuşatması 197
Otterburn Muharebesi 83
Otuzlar Muharebesi 43

P

Palmer, John 85, 245
paralı askerler 113, 197
Paris 2, 6, 12, 21, 31, 36, 41, 43, 48-9, 53-9, 66-7, 71-2, 76, 79, 81, 86, 108, 112-6, 119, 127, 131-45, 161-5, 168-9, 172-3, 175, 177, 180, 182, 186, 190, 192, 198, 200, 205, 207-8, 210-1, 214-5, 219, 221-2, 225, 227, 229-32, 241-2, 244, 246-7, 249-51
Paris parlamentosu (*parlement*) 76, 227
parlamento 38, 83, 184, 238
Patay Muharebesi 171-2, 195, 209, 225
pavises 106
Pembroke kontu John Hastings xx
Perroy, Eduard 77, 235
IV. Philip, Fransa kralı 1, 4, 25, 47, 235
VI. Philip, Fransa kralı 1, 4, 5, 9, 13-4, 16, 19, 23, 27, 29, 34, 36, 39, 41, 68, 104, 113, 162, 232
XIV. Philippe Contamine xii 112, 218
Plymouth 13, 80
Poitiers Muharebesi 111, 209
Portekiz 80, 89-91
Postan 218, 221, 250
Praguerie 177-8
propaganda 6, 29, 30, 48

R

Reims 20, 58-60, 78, 133-4, 171-2
II. Richard, İngiltere kralı 75, 77, 80, 82, 84-5, 88, 92, 97, 141, 210
Richemont, Arthur de 151, 154, 177, 180-1, 186, 197-200, 226
Rinel, Jean de xi
Rogers, Clifford 7, 28-9, 31, 45, 49, 53, 60, 104, 146-8, 242-4, 246, 249, 252
Roosebeke Muharebesi xvii, 86, 112, 120

Rouen 20, 31, 48, 81, 86, 119, 121, 127, 144, 157-9, 164, 168, 173, 181, 183, 195, 206, 249
routier 56, 62, 65, 76, 94, 117, 136, 141, 181, 198, 209, 211, 220, 238

S
Saint-Denis 39, 78, 86, 112, 120, 132
Saint-Inglevert 228
Saint-Sauveur-le-Vicomte 73, 121
Saint-Vaast-la-Hougue 27
Salle, Robert 93
savaş kuralları 71, 171, 180, 230
Shakespeare, William 238
Sherborne, James 76, 85, 245
Shrewsbury kontu John Talbot 181, 187-90
Shrewsbury Muharebesi 143
sikke darbı xiv, 220-1
silahlar 33, 104, 106, 115, 120, 145, 203, 204, 236, 249
Sluys Muharebesi 7, 100, 243
Soissons 141
Southampton 13, 81, 124, 125, 142, 246
Stafford kontu Ralph
St. Albans 74
strateji 11, 47, 75, 77, 79, 126, 158, 171, 178
Sumption, Jonathan 28, 29, 241
Surienne, François de 185
şövalyelik 9, 38, 118, 187, 224-8, 230-1, 234, 252

T
taktikler 174, 237
Talbot, John, Shrewsbury kontu 172, 181, 187-90, 193, 209, 230, 247
talim 107, 171, 173
tecavüz 30, 55, 57, 89, 151, 229
toplar 120, 202, 204, 236
toprak üzerinden geçinmek 132, 134
Tournai kuşatması 23, 100, 243
Tours Antlaşması 181
Trésguidi, Morice de 233
Troyes 73, 78, 162, 165, 172
turnuvalar 69, 228, 232
tüccarlar 18, 41, 54, 129, 222

U
VI. Urbanus, papa 74, 80,
uzun yay xii, 90, 104, 105, 111

V
van Artevelde, Jacob 17, 26,
van Artevelde, Philip 79, 112
Vannes 21, 22, 135
Vegetius 117, 200
Venette, Jean de 56, 58, 136, 207, 242
vergiler 9, 15, 23, 42, 84, 87, 196, 219, 220
Verneuil Muharebesi 167, 215
Vienne, Jean de 80, 81
Villandrando, Rodrigo de 177, 211, 232
Villani 33
Vincennes 56, 57

W
Walsingham, Thomas 76, 77, 159, 212
Walton Yönetmelikleri 16
Warwick kontları 143
Waurin, Jean 167, 172, 196
Wesenham, John 130
Winchelsea Muharebesi
Wingfield, John 47
Wykeham, William 80

Y
Yıldız Topluluğu 42, 44, 225, 226
yün 16-8, 20, 23, 176, 214, 219, 220

Z
"Zalim" Pedro, Castile kralı 65-7
zırh 105, 106, 136, 200, 218, 223

ebanın Orta Çağ Avrupası'nı kasıp kavurduğu yıllarda krallıklar ve derebeylikler iktidar mücadeleleri içerisindeydi. Bir yandan hastalıktan korunmaya ve zararları dindirilmeye çabalanırken, doğudan yükselen yeni bir güç ise Avrupa'yı tehdide başlamıştı. Belirsizliklerin ortasında İngiliz kralı III. Edward 1337 yılında Fransa tahtında hak ilan etti. Sonucun hemen alınacağı düşünülüyordu ancak bir yüzyıldan fazla sürecek bir mücadelenin fitili ateşlenmişti.

Saldırıyı başlatan İngiliz orduları 1340'ta Sluys'ta Fransızları yendi ve bu andan itibaren, Fransızların yeniden uyanıp işgalcileri Manş Denizi'nin ötesine geri sürdüğü 1453 yılına kadar Fransa bir savaş meydanına döndü. İngiliz Anjou ile Fransız Valois hanedanları arasındaki uzun süren mücadele çok önemli aşamalar geçirdi. Güçlü yeni millî kimliklerin oluşmasına yol açarak modern Avrupa'nın ortaya çıkışı ve şekillenmesinde çok önemli bir role sahip oldu.

Michael Prestwich, kısa ve derinlikli bir şekilde kurguladığı elinizdeki kitapta savaşan orduların yapısı ve gelişimini, değişken savaş taktiklerini, arka planda dönen diplomasiyi, gelişen şövalyeliği ve her iki tarafın kazanç ve kayıplarını aydınlatıcı şekilde sunuyor. Yakın tarihli akademik çalışmalardan hareketle bu uzun savaşa dair lojistik, askerlerin seçimi ve orduya alınmaları, nakliye gibi yönler de inceleniyor. Askerî teşkilatlanma, strateji ve taktiklerin güncel analizini yapan ve ayrıca İngiliz okçuluğunun ölümcül gücünü açıklayan Prestwich, savaşı kapsamlı bir şekilde anlatıyor.

Kitapta dünya tarihinin en uzun savaşının gidişatını belirleyen isimlerden III. Edward, oğlu Kara Prens lakaplı Woodstocklı Edward, ilk Fransız zaferlerinin mimarı Bertrand du Guesclin, şövalye kahramanı Jean Boucicaut, Agincourt'ta kaybeden fakat neredeyse Fransa kralı olmayı başaran V. Henry ve Tanrı'dan ilham aldığı düşünülen ve şehit edilmesiyle Fransızlara umut kaynağı olan Orleanslı Jan Dark yeniden hayat buluyor.

Önde gelen askerî tarihçilerden Michael Prestwich'in kaleme aldığı *Yüz Yıl Savaşları: Avrupa'yı Şekillendiren İngiliz-Fransız Mücadelesi* karmaşık bir tarihi ustaca anlatan bir başvuru kaynağı.

kronikkitap.com kronikkitap

ISBN-13: 978-625-8431-63-6
